

ROMÂNIA 100

BISERICA, STATUL ȘI BINELE COMUN

Editori:

Cristian Barta, Anton Rus, Zaharie Pinte

1918

2018

Presă
Universitară
Clujeană

ROMÂNIA 100

BISERICA, STATUL ȘI BINELE COMUN

Colecția «ACTA BLASIENSIA» VII

**BISERICA ROMÂNĂ UNITĂ CU ROMA GRECO-CATOLICĂ
CURIA ARHIEPISCOPIEI MAJORE BLAJ**

**UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE TEOLOGIE GRECO-CATOLICĂ
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE**

**CONSILIUL JUDEȚEAN ALBA
PRIMĂRIA MUNICIPIULUI BLAJ
ASOCIAȚIA GENERALĂ A ROMÂNILOR UNIȚI AGRU BLAJ**

ROMÂNIA 100

BISERICA, STATUL ȘI BINELE COMUN

**EDITORI:
CRISTIAN BARTA, ANTON RUS, ZAHARIE PINTEA**

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ

2019

Referenți științifici:

Prof. univ. dr. Ovidiu Ghitta

Conf. univ. dr. Călin Săplăcan

Comitetul de organizare a simpozionului:

Pr. Prof. univ. dr. Cristian Barta

Pr. Lect. univ. dr. Anton Rus

Pr. dr. Zaharie Pinte

Pr. Conf. univ. dr. William Bleiziffer

Pr. Lect. univ. dr. Călin Daniel Pațulea

ISBN 978 -606-37-0683-7

© 2019 Editorii volumului. Toate drepturile rezervate. Reproducerea integrală sau parțială a textului, prin orice mijloace, fără acordul editorilor, este interzisă și se pedepsește conform legii.

Universitatea Babeș-Bolyai

Presa Universitară Clujeană

Director: Codruța Săcelean

Str. Hasdeu nr. 51

400371 Cluj-Napoca, România

Tel./fax: (+40)-264-597.401

E-mail: editura@editura.ubbcluj.ro

<http://www.editura.ubbcluj.ro/>

Prezentul volum conține lucrările simpozionului internațional

*„România 100. Biserica, Statul și Binele Comun.
Istorie și actualitate”,*

desfășurat la Blaj în 29-30 octombrie 2018
cu prilejul aniversării a 100 de ani de la Marea Unire
de la 1 Decembrie 1918
și a 70 de ani de la interzicerea abuzivă a Bisericii Greco-Catolice
la 1 decembrie 1948

organizat de
Biserica Română Unită cu Roma Greco-Catolică,
Curia Arhiepiscopiei Majore Blaj,
Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca,
Facultatea de Teologie Greco-Catolică,
Facultatea de Istorie și Filosofie,

în parteneriat cu
Consiliul Județean Alba,
Primăria Municipiului Blaj,
Asociația Generală a Românilor Uniți AGRU Blaj.

Simpozionul și volumul s-au realizat cu sprijinul
Asociației RENOVABIS din Germania, prin Projekt RO22722
Wissenschaftliches Symposium der Fakultät für Gk. Theologie
in Blasendorf „Rumänien 100”, Oktober 2018.

Prezentare.
România 100.
Centenarul Unității Naționale sărbătorit la Blaj

În anul 2018 se împlinesc 100 de ani de la Marea Unire din 1 Decembrie 1918, eveniment istoric în care Biserica Română Unită cu Roma Greco-Catolică s-a implicat prin structurile și prin oamenii săi, luptând pentru realizarea unității naționale. În același timp, se împlinesc 70 de ani de la nefastul decret 358 din 1 decembrie 1948 prin care Biserica Română Unită cu Roma Greco-Catolică este scoasă în afara legii de către regimul comunist¹. Dezvoltarea unei Biserici locale, dincolo de lucrarea supraistorică divină a Spiritului Sfânt, are loc în coordonate istorice și geografice, naționale și etnice. Între aceste coordonate statale și Biserică există o strânsă legătură. Biserica Greco-Catolică din România, prin spiritul național cultivat și prin oamenii săi luminați, a fost printre promotorii majori ai Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918. Blajul nu poate lipsi de pe harta evenimentelor.

Cu prilejul aniversării Centenarului Unității României, s-a organizat la Blaj, în perioada 29-30 octombrie 2018, la Palatul Cultural, Simpozionul științific-omagial *România 100. Biserica, Statul și Binele Comun. Istorie și Actualitate*. Peste 30 de personalități ale lumii universitare, profesori, conferențieri și lectori, au susținut, timp de două zile, conferințe despre

¹ In 2018, 100 years have passed since the Great Union in 1 December 1918, a historic event in which the Church became involved in its structures and people, struggling for the achievement of national unity. At the same time, 70 years have passed since the decree 358 of December 1, 1948, by which the United Romanian Church with the Greek Catholic Church was outlawed by the Communist regime. On this occasion, the Greek-Catholic Mitropoly of Blaj, with the Faculty of Greek-Catholic Theology, Blaj Department and with the collaboration of the Faculty of History and Philosophy within the Babeș-Bolyai University of Cluj-Napoca, organizes the Session of International Scientific Communications on October 29-30, 2018 with the theme: „Romania 100. The Church, the State and the Common Good. History and Theology”.

diferite aspecte ale Unirii de la 1918 și implicațiile acesteia în viața concretă a românilor, implicarea Bisericii Greco-Catolice în evenimentele din 1918, confluența dintre Biserică și Națiune în vederea atingerii binelui comun, o temă atât de actuală în societatea românească și europeană. Obiectivul fundamental al proiectului este oferirea unei retrospective și a unei perspective legate de colaborarea benefică dintre Stat și Biserică. Analiza raporturilor dintre Stat și Biserică, aspectele legate de separație dar și cele de colaborare, sunt deficitare în societatea românească. Cel de-al doilea scop al simpozionului este comemorarea a 70 de ani de la desființarea abuzivă a Bisericii Greco-Catolice în 1 decembrie 1948.

Organizatorii întregii manifestări au fost Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică, Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, prin Facultatea de Teologie Greco-Catolică din Blaj și Facultatea de Istorie și Filosofie, în parteneriat cu Consiliul Județean Alba, Primăria Municipiului Blaj și Asociația Generală a Românilor Uniți (AGRU) Blaj.

La eveniment au participat episcopii greco-catolici, care s-au aflat în această perioadă la Blaj, cu ocazia sesiunii de toamnă a Sinodului Episcopilor Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică². Au fost invitate și au participat diferite oficialități civile și culturale.

Simpozionul „România 100. Biserica, Statul și Binele Comun. Istorie și Teologie” a început luni, 29 octombrie, la ora 16:00, cu alocuțiuni de deschidere din partea prodecanului Facultății de Teologie, conf. univ. dr. Sorin Marțian, a decanului Facultății de Istorie și Filosofie prof. univ. dr. Ovidiu Ghitta, și a lect. univ. dr. pr. Anton Rus, directorul Departamentului Blaj al Facultății de Teologie Greco-Catolică. S-a continuat cu prelegeri pe teme precum Bisericele la 1918 (Ion Cârja), relația Stat-Biserică (Lucian Turcu), identitate confesională și națională (Ciprian Ghișa), călugărul asumpționist Ștefan Berinde în dosarele Securității (Lucian Dîncă), controversa Dumnezeu-Cezarul (Sorin Marțian).

² Pr. Cristian Crișan, *Comunicat: Sesiunea ordinară de toamnă a Sinodului Episcopilor Bisericii Române Unită cu Roma, Greco-Catolică*, 31 oct. 2018, în <http://www.bru.ro/blaj/comunicat-sesiunea-ordinara-de-toamna-2018-a-sinodului-episcopilor-bisericii-romane-unita-cu-roma-greco-catolica/> sau aici: <http://www.e-communio.ro/stire8557-comunicat-sesiunea-ordinara-de-toamna-a-sinodului-episcopilor-bisericii-romane-unita-cu-roma-greco-catolica>.

Tot luni, de la ora 18:30, a avut loc conferința internațională „Centenarul unității naționale și ambasadorii spiritului românesc”³. În deschiderea conferinței, moderatorul acesteia, părintele prof. univ. dr. Cristian Barta, Decan al Facultății de Teologie Greco-Catolică din Universitatea Babeș-Bolyai, a așezat evenimentul sub semnul cinstirii eforturilor înaintașilor noștri de a trezi conștiința națională și spiritul românesc și a contribuției acestora în realizarea Marii Uniri de la 1 decembrie 1918. Invitați speciali au fost Excelența Sa Mons. Miguel Maury Buendía, Nunțiu Apostolic în România și Republica Moldova și Excelența Sa George Gabriel Bologan, Ambasador al României în Italia, acreditat și în Republica Malta și Republica San Marino.

Într-o conferință susținută în limba română, Excelența Sa Mons. Miguel Maury Buendía, Nunțiu Apostolic în România și Republica Moldova, a vorbit despre Biserica Română Unită cu Roma ca despre un adevărat ambasador al spiritului românesc, lupta acesteia fiind pentru triumful valorilor creștine în societatea românească, într-o perioadă, atunci și acum, tulbure. Verticalitatea și spiritul Blajului au contribuit la realizarea unității naționale. Excelența Sa Mons. Miguel Maury Buendía i-a invitat pe cei care au asistat la această conferință să prețuiască trecutul, dar să fie în permanență atenți la prezent și viitor, pentru că numai așa putem duce mai departe valorile promovate de Școala Ardeleană la Blaj. În final, Excelența Sa a vorbit despre unitate ca necesitate, pentru că numai împreună putem spera la o patrie mai prosperă și mai dreaptă⁴.

A urmat o prelegere susținută de Excelența Sa George Gabriel Bologan, Ambasador al României în Italia, acreditat și în Republica Malta și Republica San Marino. Excelența Sa a interpretat misiunea diplomaților români și a oricărui om politic sau de stat din perspectiva acțiunii episcopului Inocențiu Micu Klein, care a fost un model ce trebuie urmat în

³ Biroul Arhiepiscopal de Presă, *Conferința „Centenarul unității naționale și ambasadorii spiritului românesc”*, 30 oct. 2018, în: <http://www.bru.ro/blaj/conferinta-centenarul-unitatii-nationale-si-ambasadorii-spiritului-romanesc/> și aici: <http://www.e-communio.ro/stire8552-foto-conferinta-centenarul-unitatii-nationale-si-ambasadorii-spiritului-romanesc>.

⁴ *Ambasadorii spiritului românesc. Conferința Excelenței Sale Miguel Maury Buendia, Nunțiu Apostolic în România*, 1 nov. 2018, în <http://www.bru.ro/blaj/ambasadorii-spiritului-romanesc-conferinta-excelentei-sale-miguel-maury-buendia-nuntiu-apostolic-in-romania/> sau aici: <http://www.e-communio.ro/stire8564-ambasadorii-spiritului-romanesc-conferinta-excelentei-sale-miguel-maury-buendia-nuntiu-apostolic>.

orice epocă a istoriei. Pornind de la definiția unui om de stat, Excelența Sa George Gabriel Bologan l-a prezentat pe „întemeietorul” Blajului drept un adevărat om de stat, cu viziune, care își proiectează acțiunile nu spre imediat, ci spre viitor. Diplomația contemporană este obligată să facă o privire lucidă asupra trecutului, cu proiectare spre viitor, o diplomație care să nu fie construită pe compromisuri. Exemplul de verticalitate al lui Inochentie Micu Clain trebuie să-i călăuzească nu doar pe diplomați, ambasadori sau oameni politici, ci pe fiecare dintre noi, iar Blajul este în continuare chemat să joace un rol important în societatea românească.

Preasfinția Sa Claudiu Lucian Pop, Episcopul Curiei Arhiepiscopiei Majore, a dat citire apoi mesajului Preafericitului Părinte Cardinal Lucian, Arhiepiscop și Mitropolit al Arhiepiscopiei de Alba Iulia și Făgăraș, Arhiepiscop Major al Bisericii Române Unită cu Roma, Greco-Catolică⁵.

În finalul conferinței, Preasfinția Sa Claudiu, în numele Preafericitului Părinte Cardinal Lucian, i-a conferit Excelenței Sale Mons. Miguel Maury Buendía Ordinul Arhiepiscopal Major „Preasfânta Treime” în formă de cruce pectorală. De asemenea, Excelenței Sale George Gabriel Bologan i-a fost conferit Ordinul Arhiepiscopal Major „Preasfânta Treime” pentru laici.

Din partea autorităților locale a vorbit primarul municipiului Blaj, domnul Gheorghe Valentin Rotar, care a elogiat, la rândul său, Școala Ardeleană și valorile pe care primele școli moderne cu predare sistematică în limba română din Transilvania le-a adus în cultura românească. Spiritul european al Blajului de altădată se răsfrânge, de peste trei sute de ani, până astăzi, iar autoritățile publice locale au responsabilitatea să ducă mai departe munca înaintașilor, pentru că demnitatea națională a devenit o stare de spirit la Blaj. În finalul intervenției sale, primarul municipiului Blaj l-a rugat pe Excelența Sa Mons. Miguel Maury Buendía să transmită Papei Francisc faptul că Sfântul Părinte este așteptat în Mica Romă.

Marți, 30 octombrie, prelegerile au abordat teme referitoare la identitatea națională (Daniel Dumitran), Biserica și Unirea (Pop Horea Ovidiu), taina fărădelegii (Alberto Castaldini), binele public și amurgul

⁵ Mesajul PF Cardinal Lucian la simpozionul „România 100. Biserica, Statul și Binele Comun. Istorie și Teologie”, 30. oct. 2018, în <http://www.bru.ro/blaj/mesajul-pf-cardinal-lucian-la-simpozionul-romania-100-biserica-statul-si-binele-comun-istorie-si-teologie/> sau aici: <http://www.e-communio.ro/stire8554-mesajul-pf-cardinal-lucian-la-simpozionul-romania-100-biserica-statul-si-binele-comun-istorie-si-teologie>.

datoriei (Ionuț Mihai Popescu), poeți ardeleni profeți ai Marii Uniri (Ion Buzași), istoriografia de după Unire (Remus Câmpeanu), prof. Vasile Chirvariu de la Oradea (Silviu Sana), Alexandru Borza (Maria Țenchea), puterea în Stat și Biserică (Sabin Făgăraș), comunitatea creștină (Daniel Călin Pațulea), Biserica din Miercurea-Ciuc (Mihai Ștefănescu), binele comun (William Bleiziffer), România după 100 de ani (Sorin Russu), Biserica în spațiul ex-iugoslav (Mihai Gherghel).

Tot marți, 30 octombrie, de la orele 18,00 a fost programată conferința *70 de ani de interzicere abuzivă a Bisericii Române Unite*, care i-a avut ca invitați pe scriitorul Cristian Bădiliță, istoric al creștinismului timpuriu, cu prelegerea *Geniul greco-catolic românesc. O reevaluare a istoriei și culturii române* și pe istoricul Marius Oprea, fondator al Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului în România, cu conferința *Greco-catolicii în catacombe. Biserica Română Unită sub persecuțiile regimului comunist*. La eveniment, moderat de domnul Ion Moldovan, președintele AGRU Blaj, la Palatul Cultural din Blaj, au participat membri ai Sinodului Bisericii noastre, cadre didactice universitare, persoane consacrate, un numeros public. Manifestarea s-a desfășurat pe două planuri: unul, în care au fost scoase în evidență personalități ale Bisericii și rolul important pe care acestea l-au jucat în istoria, cultura, politica și viața socială a Transilvaniei și a României și altul în care s-au prezentat momente din perioada în care Biserica Română Unită s-a aflat în catacombe. Despre primul subiect a prezentat o amplă expunere Profesorul Cristian Bădiliță, doctor în istoria creștinismului antic al Universității Paris IV Sorbona cu teza „*Les métamorphoses de l'Antichrist chez les Pères de l'Eglise*”, autor a zeci de volume cu caracter teologic și coordonator, împreună cu Francisca Bălăceanu și Monica Broșteanu, al traducerii comentate a Septuagintei. Cel de al doilea subiect, a fost abordat de istoricul Marius Oprea, fondator al Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului, autor al unei teze de doctorat cu titlul „*Rolul și evoluția Securității (1948-1964)*” și al mai multor volume dedicate instituției de represiune care a fost Securitatea comunistă, care a vorbit despre persecuțiile la care Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică a fost supusă în anii comunismului. A fost prezentat un film documentar despre deshumarea rămășițelor pământești a mai multor victime ale comunismului și așezarea lor creștinească în pământ, oameni

uciși cu bestialitate pentru credința lor greco-catolică și pentru că se opuneau regimului instaurat în țara noastră de sovietici⁶.

În final, a avut loc prezentarea cărții *Cealaltă jumătate a cerului. Figuri biblice feminine* de Mauro Orsatti, traducere de Călin Daniel Pațulea și Adriana Zaharia, și a volumului omagial *Sapientia et Scientia Theologica. In honorem Renzo Lavatori*, volum coordonat de Anton Rus și Alberto Castaldini, publicat cu prilejul aniversării a 80 de ani de viață ai Părintelui Profesor. Renzo Lavatori este unul dintre cei mai cunoscuți teologi europeni contemporani, profesor universitar doctor la Universitatea Pontificală Urbaniana din Roma. Domnia sa a fost coordonatorul științific al mai multor lucrări de master și doctorat ale unor studenți teologi români la Roma. În semn de recunoștință, Facultatea de Teologie Greco-Catolică i-a închinat acest volum omagial. Cel care a făcut prezentarea cărții a fost prof. dr. Alberto Castaldini, un cunoscut istoric și teolog italian, profesor honoris causa al Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj, fost director al Institutului Italian de Cultură din București și atașat cultural al Ambasadei Italiei. Cel omagiat a mișcat inimile celor prezenți reiterând amicitia sa pentru români.

Firul roșu care a conferit unitate întregii manifestări a fost ideea de „bine comun”. Sintagma „binele comun” este una dintre temele privilegiate ale învățăturii Bisericii⁷ și pleacă de la constatarea că, în virtutea naturii sociale a omului, binele fiecăruia se află în mod necesar în relație cu binele comun. Prin bine comun trebuie să înțelegem ansamblul condițiilor de viață socială care permit grupurilor și indivizilor să-și atingă mai din plin și mai ușor desăvârșirea. El pretinde o prudență din partea fiecăruia, dar mai mult din partea celor care exercită o funcție de autoritate. Presupune respectul față de persoană ca atare (drepturile omului), preconizează bunăstarea socială și dezvoltarea (hrană, sănătate, muncă, educație-cultură, informație etc.) și implică pacea (condiții de siguranță, ordine etc.). Atingerea binelui comun se realizează în comunitatea statală, obiectiv la care trebuie să participe toți cetățenii, dar mai ales cei care sunt investiți cu

⁶ Ion Moldovan., *Conferința „70 de ani de la interzicerea abuzivă a Bisericii Române Unite”*, 31 oct. 2018, în <http://www.bru.ro/blaj/foto-conferinta-70-de-ani-de-la-interzicerea-abuziva-a-bisericii-romane-unite/> și <http://www.e-communio.ro/stire8558-foto-conferinta-70-de-ani-de-la-interzicerea-abuziva-a-bisericii-romane-unite-greco-catolice>.

⁷ *Catehismul Bisericii Catolice* (1992), Arhiepiscopia Romano-Catolică, București, 1993 (în continuare CBC), *Binele comun*, paragrafele 1905-1912.

autoritate. Învățătura Bisericii precizează că este nevoie de autoritate⁸. Viața în societate ar fi lipsită de ordine fără prezența unor oameni investiți în mod legitim cu autoritate și care asigură salvagardarea instituțiilor, însă exercitarea autorității trebuie să fie considerată o slujire. Deși precizează datoria de a asculta de autoritatea publică, Biserica învață că cetățeanul este obligat în conștiință să nu urmeze prescripțiile autorităților civile când acestea sunt contrare exigențelor ordinii morale, drepturilor fundamentale ale persoanei sau învățăturilor Evangheliei⁹. Însă, poziția de fond este că, deși comunitatea politică și Biserica¹⁰ nu se confundă, ele slujesc împreună binele comun al omului.

Simpozionul organizat a fost expresia dorinței ierarhiei bisericești, a lumii universitare teologice și istorice și a autorităților publice blăjene de a marca momentul Centenarului României cu noblețe și profesionalism, într-un cadru de elegantă ținută de conștiință națională și fin patriotism, calități atât de necesare astăzi și care conferă atitudinea justă ca orientare spre viitor¹¹.

Editorii

⁸ CBC, *Despre participarea la viața socială și despre autoritate*, paragrafele 1897-1904; 2234-2257.

⁹ CBC, paragrafele 2238 și 2242.

¹⁰ CBC, *Comunitatea politică și Biserica*, paragrafele 2244 și 2246.

¹¹ *Centenarul unității naționale, sărbătorit la Blaj*, 24 oct. 2018, în <http://www.bru.ro/blaj/centenarul-unitatii-nationale-sarbatorit-la-blaj/>; *Centenarul unității naționale, sărbătorit la Blaj*, 24 oct. 2018, în <http://www.e-communio.ro/stire8530-centenarul-unitatii-nationale-sarbatorit-la-blaj>. Alte referințe despre eveniment: site-ul Facultății de Teologie Greco-Catolică: <http://gct.ubbcluj.ro/simpozion-international-romania-100-biserica-statul-si-binele-comun-blaj-29-30-octombrie-2018/>; ziarul „Apulum” din Alba Iulia: <https://www.ziarulapulum.ro/intre-29-si-30-octombrie-la-blaj-are-loc-simpozionul-stiintific-international-romania-100-biserica-statul-si-binele-comun-istorie-si-teologie-0049051>; și altele: <https://alba7.ro/centenarul-unitatii-nationale-sarbatorit-in-29-si-30-octombrie-la-blaj/>. La încheierea evenimentului, s-a publicat o știre finală: <http://www.e-communio.ro/stire8581-romania-100-centenarul-unitatii-nationale-sarbatorit-la-blaj>. Știrile cuprind și câte un album foto de la eveniment. Foto: Liviu Ursu, Nicu Goga, Paul Crișan, Roberto Luchini.

SECȚIUNEA I.

Alocuțiuni

Mesajul Preafericitului Părinte Lucian Cardinal Mureșan

Preasfințiile Voastre,
Excelența Voastră Nunțiu Apostolic,
Excelența Voastră Domnule Ambasador,
Cucernici Părinți,
Stimate oficialități,
Distinși invitați,

Sfântul Pavel le scrie creștinilor din Efes: „voi nu mai sunteți străini și locuitori vremelnici, ci sunteți împreună cetățeni cu sfinții și casnici ai lui Dumnezeu, zidiți fiind pe temelia apostolilor și a profeților, piatra cea din capul unghiului fiind însuși Isus Cristos” (Ef. 2, 19-20).

Putem citi în aceste cuvinte divine misiunea Bisericii noastre Române Unită cu Roma în planul lui Dumnezeu pe pământul românesc: nu suntem străini, ci facem parte din familia lui Dumnezeu, casnici cu El și cu sfinții îngeri. Și acest adevăr primește o rezonanță deosebită în celebrarea Centenarului Unirii neamului nostru, ideal de veacuri după care au suspinat înaintașii noștri.

Salut cu bucurie și recunoștință pe toți participanții la acest important moment celebrativ în cetatea Blajului, care reunește personalități de seamă ale lumii universitare, profesori, conferențieri și lectori. Mulțumesc organizatorilor și participanților. Un gând special de gratitudine îl adresez Excelenței Sale Mons. Miguel Maury Buendía, Nunțiu Apostolic în România și Republica Moldova și Excelenței Sale George Gabriel Bologan, Ambasador al României în Italia.

În acest an al Centenarului evenimentului principal al istoriei poporului nostru, împlinire a idealului de veacuri al tuturor românilor, răsună mai mult ca niciodată cuvintele solemne ale episcopului martir Iuliu Hossu, cel dintâi purpurat al României, proclamând cu putere Rezoluțiunea

Adunării Naționale prin care se pecetluia unirea pe veci a Transilvaniei cu Țara Mamă: „De acum o Românie Mare întemeiată pe dreptatea lui Dumnezeu și pe credința poporului său. Cântarea noastră de biruință să fie cântarea neamului pe calea lungă și grea a veacurilor. Dreptatea ta, Doamne, e dreptate în veac și cuvântul Tău adevărul”.

Aici și acum dorim să subliniem cu tărie că fără contribuția Bisericii noastre Române Unite, Statul Român, identitatea națională și cultura română nu s-ar fi concretizat în formele pe care le cunoaștem astăzi, pentru că „fără Unirea de la 1700, nici Unirea de la 1918 nu ar fi existat”. Și aceasta fiindcă înaintașii noștri de sfântă pomenire au crezut că din acest oraș neînsemnat din inima Transilvaniei, dar plin de Vestea cea Bună, precum Nazaretul Galileii, poate ieși ceva cu adevărat bun. Au crezut ei, făuritorii Sfintei Uniri cu Biserica Romei și în primul rând a crezut Vlădica Atanasie Anghel. Credem și noi, împreună cu ei, ceea ce Mântuitorul ne spune în Evanghelie: „Mai mari decât acestea veți vedea” (In 1,50).

În acest moment de sărbătoare, doresc să amintesc faptul că la trecerea la cele veșnice a episcopului de fericită pomenire Petru Pavel Aron, pe 9 martie 1764, icoana Maicii Domnului cu Pruncul, din iconostasul bisericeții aflate în curtea castelului episcopal de aici din Blaj, a lăcrimat. Lacrimi pentru un fiu drag, lacrimi pentru o Biserică mărturisitoare, dar lacrimi și pentru noi cei de astăzi. Toate icoanele făcătoare de minuni care lăcrimează ne conduc la aceeași învățătură: la chemarea la convertire, la pocăință. Fiindcă doar prin pocăință vom primi acele inimi înfrânte și smerite pe care Dumnezeu nu le urgisește, mai ales în vremurile tulburi pe care le trăim. Precum amintea Sfântul Părinte Papa Francisc în omilia Sfintei Liturghii celebrate în capela Casei Sfânta Marta pe 21 septembrie 2018: «Noi, creștinii, trebuie să fim conștienți de unde am fost aleși, iar aceasta trebuie să dureze întreaga viață astfel încât să avem memoria milostivirii pe care Dumnezeu a avut-o față de păcatele mele, alegându-mă să fiu creștin, să fiu apostol».

În acest sens, putem afirma că Biserica noastră, o Biserică mică dar cu doruri și aspirații mari, umilită de mai marii acestei lumi dar iubită de Dumnezeu, poartă cu mândrie inclusiv în titulatura sa chemarea de a fi Unită și de a chema la Unitate, fiindcă noi, creștinii români greco-catolici, nu doar credem în Unitate, ci, așa cum afirma Sfântul Ioan Paul al II-lea, noi mărturisim prin însăși ființa noastră, „de trei secole, prin sacrificii uneori nemaiauzite” credința noastră în Unitate.

Motiv pentru care, în deplină ascultare la șoaptele Domnului și coerentă cu vocația și cu misiunea sa, Biserica noastră dorește să se implice în continuare în conștientizarea spiritului și a dorului național al poporului român, sub inspirația valorilor perene ale Evangheliei și pentru desăvârșirea binelui comun¹.

Dumnezeu să binecuvânteze și să ocrotească iubita noastră patrie!
La mulți ani România!

† Cardinal LUCIAN

Arhiepiscop și Mitropolit al Arhiepiscopiei de Alba Iulia și Făgăraș
Arhiepiscop Major al Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică

¹ *Mesajul PF Cardinal Lucian la simpozionul „România 100. Biserica, Statul și Binele Comun. Istorie și Teologie”*, 30. oct. 2018, în <http://www.bru.ro/blaj/mesajul-pf-cardinal-lucian-la-simpozionul-romania-100-biserica-statul-si-binele-comun-istorie-si-teologie/> sau aici: <http://www.e-communio.ro/stire8554-mesajul-pf-cardinal-lucian-la-simpozionul-romania-100-biserica-statul-si-binele-comun-istorie-si-teologie>.

Ambasadorii spiritului românesc.
Conferința Excelenței Sale Miguel Maury Buendía –
Nunțiu Apostolic în România și Republica Moldova
Blaj, 29 octombrie 2018

Preafericirea Voastră, Excelențe, Preacucernici Părinți,
Doamnelor și Domnilor.

1. În primul rând, aş dori să-mi exprim gratitudinea față de Preafericitul Cardinal Lucian Mureșan și Facultatea de Teologie Greco-Catolică din cadrul Universității Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca, pentru invitația de a lua parte în mod activ la sesiunea academică de astăzi.

Mi s-a cerut, de fapt, o scurtă conferință care să prezinte Biserica Greco-Catolică ca ambasador al spiritului românesc în contextul Centenarului Marii Uniri a României.

De fapt, nu ar trebui să fie dificil să se vorbească pe această temă, deoarece cele două biserici românești de rit bizantin: cea Ortodoxă și cea Unită cu Roma, au fost, fără îndoială, arhitecții și păstrătorii culturii și identității naționale românești.

2. Trebuie să recunoaștem că acum o sută de ani Biserica Greco-Catolică română a excelat în lansarea sa la nivel internațional, contribuind astfel, pentru o lungă perioadă, la păstrarea identității și a conștiinței poporului român în cadrul multicultural al Imperiului Austro-Ungar.

Pare inutil să reamintim, întrucât o știm cu toții, că Biserica bizantină românească, care a validat în mod liber unirea cu Roma, la Sinodul de la Alba Iulia în 1700, nu doar că a produs „Biblia de la Blaj”, grandios monument literar al limbii române dar, în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea, a devenit unul dintre cele mai puternice motoare culturale ale identității naționale a României.

Atunci când se reflectă asupra conceptului de identitate națională, atât în abstract cât și într-un caz concret, trebuie să se țină seama de valorile concrete încorporate într-o conștiință națională specifică și de pașii pe care aceasta i-a făcut de-a lungul istoriei prin protagoniștii săi, persoane fizice și instituții.

3. În cazul României, Blajul ocupă un loc important pe harta geografică a creării conștiinței naționale. Ea, conștiința, își găsește rădăcinile în substratul etnic daco-roman al populației dar, mai ales, în identitatea culturală creștină, în care se unesc într-un mod specific latinitatea și particularitățile tradiției bizantine, limba și tradițiile populare.

Blajul a contribuit în mod decisiv la formarea conștiinței naționale moderne a românilor, datorită confluenței, în Biserica Greco-Catolică, a valorilor catolice și europene cu cele locale bizantine.

Din acest motiv, se poate afirma că, atât episcopul Inocențiu Micu-Klein, cât și Școala Ardeleană și mulți învățați formați în ambientul creativ al valorilor Blajului, au fost adevărați părinți ai spiritului românesc. În mod similar, trebuie să admitem că printre revoluționarii din o mie opt sute patruzeci și opt, reușiți pe Câmpia Libertății de la Blaj, și protagoniștii Unirii din 1918 de la Alba Iulia, există o clară continuitate în sens spiritual, al conștiinței și al valorilor.

4. Permiteți-mi să reamintesc discursul pe care l-am susținut în acest an la București, la 20 martie, în timpul prezentării oficiale a timbrelor concepute de „Romfilatelia” pentru celebrarea centenarului Marii Uniri a României, în care am dorit să subliniez că acest eveniment trebuie să însemne, de asemenea, o celebrare a demnității libertății interioare care a caracterizat România în perioada dintre cele două războaie mondiale¹.

Un secol în urmă – am afirmat eu –, Iuliu Maniu și Ionel Brătianu, dar și episcopii Iuliu Hossu și Miron Cristea, împreună cu Regele Ferdinand și Regina Maria, au înțeles România ca un loc stabil, un pământ tare al civilizației occidentale aici, la îngemănarea Occidentului cu Orientul. Pe când la Răsărit se ridica spectrul comunismului – despre care amintea Sfânta Fecioară Maria la Fatima –, cei doi oameni de stat români au făurit instituții moderne, democratice, o economie liberă, au garantat libertatea religiei, libertatea de conștiință și a cuvântului.

Numai un regim de adevărată democrație ne poate întări țara și înălța neamul nostru, spunea Iuliu Maniu în fața Marii Adunări Naționale de la

¹ *Slujirea lui Dumnezeu, a patriei și a semenilor în binele comun*, 22 martie 2018, *Discursul Excelenței Sale, Mons. Miguel Maury Buendía, Nunțiu Apostolic în România și în Republica Moldova, pentru lansarea oficială de timbre cu ocazia Centenarului Marii Uniri, București, 20 martie 2018*, în <http://episcopiabucuresti.ro/slujirea-lui-dumnezeu-a-patriei-si-a-semenilor-in-binele-comun/>; în <http://www.e-communio.ro/stire7632-slujirea-lui-dumnezeu-a-patriei-si-a-semenilor-in-binele-comun>.

Alba Iulia, la 1 Decembrie 1918. El vedea neamul său românesc, „sentinela trează și conștientă a civilizației”.

5. Anul acesta sărbătorim Centenarul unității poporului român într-o Românie mare și a tuturor. Nu trebuie să uităm că atunci când lucrarea în favoarea unității se oprește, atunci și poarta se lasă deschisă, și astfel diviziunile se înmulțesc, atât în interior, cât și cu vecinii.

Vizita în România a Sfântului Ioan Paul al II-lea, acum nouăsprezece ani, constituie un elocvent gest al Succesorului Apostolului Sfântului Petru în favoarea unității tuturor creștinilor. Prin urmare, în *Scrisoarea sa Apostolică pentru al Treilea Centenar al Unirii Bisericii Greco-Catolice din România cu Biserica Romei*, care ar fi de dorit să se revadă din când în când, el subliniază că „misterul unității marchează într-un mod particular poporul român”.

„Cristos înviat – amintește Sfântul Părinte –, în predica sa apostolică, s-a unit cu drumul istoric al poporului vostru încă din epoca paleocreștină și i-a încredințat ei o sarcină personală în serviciul prețios al unității... Providența divină a dispus ca, în timpul în care Sfânta Biserică nu experimentase încă în interiorul ei marea schismă, voi să primiți, odată cu moștenirea Romei, și pe cea a Bizanțului. Românii, în fapt, rămânând un popor latin, s-au deschis primirii comorilor credinței și culturii bizantine. Cu toată rana divizării, această moștenire rămâne împărtășită de Biserica Greco-Catolică și de Biserica Ortodoxă din România. Aici se află cheia de interpretare a evoluției istorice a Bisericii voastre. Ea s-a petrecut în mijlocul tensiunilor dramatice produse între Orientul și Occidentul creștin. Dintotdeauna, în inimile fiilor și fiicelor acestei străvechi Biserici pulsează cu putere pasiunea pentru unitatea voită de Cristos... în Transilvania multe popoare – români, maghiari, armeni și secui – au trăit laolaltă o istorie comună, uneori dificilă, care și-a lăsat urmele în configurarea umană și religioasă a locuitorilor” – încheie citatul.

Preafericirea Voastră, Excelențe, Preacucernici Părinți,
Doamnelor și Domnilor.

6. Diplomația este arta înțelegerii, a răbdării, arta de a ști să negociezi, de a ști să cedezi pentru a putea câștiga; Sfântul Părinte Papa Paul al VI-lea definise diplomația pontificală ca „rafinamentul carității”.

Cu toate acestea, avem prea multe exemple ale faptului că atunci când diplomații nu reușesc în misiunea lor, este de datoria armatei să le ia

locul. Mai mult decât atât, diplomația tinde de fiecare dată să se concentreze pe subiecte pur economice.

Însă, diplomația oricărui stat nu poate să nu recurgă la propriile tradiții în modul de a se prezenta în familia națiunilor.

Diplomația română are un mare prestigiu la nivel internațional, în special pentru seriozitatea păstrării cuvântului dat și pentru pregătirea fără îndoială a propriilor săi reprezentanți diplomatici.

După Marea Unire, România a dăruit mari diplomati: Vladimir Ghika, Nicolae Titulescu ... Chiar și astăzi, diplomația română poate oferi resurse prețioase în tradiția spirituală și culturală a Blajului.

Adevăratul patriotism pe care diplomaticii buni îl manifestă nu se fondează pe apartenența la o biserică, la un partid politic sau la o societate secretă, chiar dacă aceste elemente pot avea impact atât în misiunea lor, cât și în crearea unui anumit Stat. Patriotismul se fondează în serviciul lui Dumnezeu, în slujba Patriei și a popoarelor pentru binele comun, dar aceasta este deja tema unei alte conferințe ...

7. Aș dori, prin urmare, să închei subliniind că ne-am îndreptat privirea către trecut, cu recunoștință și respect, pentru a ne lua de acolo forțele necesare pentru a construi un viitor mai bun pentru toți!

Cu toate acestea, nu trebuie să uităm faptul că Dumnezeu ne-a dat ochii pentru a privi înainte. Pentru a privi înapoi, trebuie neapărat să ne întoarcem capul și, dacă o facem prea des, vom rămâne cu gâtul țeapăn!

Prin urmare, trebuie să privim istoria, „maestra vitae”, și pentru a evita repetarea aceluiași greșeli, dar cu privirea către viitor.

Sperăm cu încredere în vizita Sfântului Părinte Papa Francisc în România. Ne rugăm să se întâmple în curând și aceasta să-i ajute pe toți cetățenii români să *mergească împreună* spre o patrie tot mai prosperă și mai dreaptă. Vă mulțumesc².

² *Ambasadorii spiritului românesc. Conferința Excelenței Sale Miguel Maury Buendia, Nuntiu Apostolic în România*, 1 nov. 2018, în <http://www.bru.ro/blaj/ambasadorii-spiritului-romanesc-conferinta-excelentei-sale-miguel-maury-buendia-nuntiu-apostolic-in-romania/> sau aici: <http://www.e-communio.ro/stire8564-ambasadorii-spiritului-romanesc-conferinta-excelentei-sale-miguel-maury-buendia-nuntiu-apostolic>).

**Alocuțiunea Prof.univ.dr.pr. Cristian Barta,
Vicar general al Arhiepiscopiei de Alba Iulia și Făgăraș –
Blaj, Decanul Facultății de Teologie Greco-Catolică**

Spiritul Blajului și conștiința națională

Blajul, Blajul lui Inochentie Micu Klein, Blajul Școlii Ardelene, Blajul credinței și al culturii, Blajul martirilor, este astăzi în sărbătoare! Aniversarea Centenarului unității naționale are la Blaj o însemnătate specială deoarece identitatea, conștiința și demnitatea națională au fost cultivate, apărute și onorate de Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică de-a lungul istoriei cu dăruire, erudiție și nenumărate sacrificii.

Atunci când reflectăm asupra identității naționale trebuie să ne referim în primul rând la conștiința națională, având în vedere etapele parcurse de aceasta în decursul istoriei prin protagoniști la nivelul persoanelor și al instituțiilor, cât și valorile care o constituie. Conștiința națională nu este amorfă, ci dimpotrivă este structurată în baza unor valori fundamentale care îi conferă o clară specificitate: latinitatea, limba română, continuitatea și vechimea românilor, credința și tradițiile cultural-liturgice, spirituale și culturale, simțirea și mentalitatea, pământul și geografia Patriei. Toate acestea nu trebuie să fie privite doar într-o manieră abstractă deoarece au fost cristalizate și asumate la nivel personal și colectiv printr-un lung proces istoric, în care se întrepătrund complexe situații sociale și politice. Ideea latinității românilor poate fi întâlnită la cronicarii secolului al XVII-lea și este argumentată de Dimitrie Cantemir, dar episcopul Inochentie Micu Klein o elaborează și o integrează într-o viziune riguroasă, care valorifică continuitatea și vechimea românilor, precum și principii ale dreptului natural. Datorită ilustrului ierarh se naște la Blaj programul afirmării politice a românilor ardeleni, care va fi fundamentat cultural de Corifeii Școlii Ardelene – Gheorghe Șincai, Samuil Micu, Petru Maior și Ioan Budai Deleanu. Linia lor a fost continuată cu consecvență de episcopii, preoții și cărturarii Bisericii Greco-Catolice, al căror rol a fost decisiv în formarea culturii române moderne și în deșteptarea spiritului național.

Blajul, aflat datorită Bisericii Greco-Catolice la confluența valorilor catolice și europene cu cele autohtone, răsăritene și românești, a contribuit în mod hotărâtor la formarea conștiinței naționale a românilor și la afirmarea acesteia în cercurile culturale și politice europene. Din aceste motive, episcopul Inochentie Micu Klein, Școala Ardeleană și numeroși alți cărturari formați în ambianța creatoare de valori a Blajului au fost apostoli ai Evangheliei și totodată autentici ambasadori ai spiritului românesc.

Anul 2018 ne oferă prilejul de a cinsti memoria tuturor acelor care au luptat pentru demnitatea și unitatea națională, fiind un prilej de gratitudine, bucurie și de asumare conștientă a moștenirii prețioase pe care ne-au transmis-o. În același timp, anul 2018 marchează împlinirea a 70 de ani de la desființarea abuzivă a Bisericii Greco-Catolice de regimul comunist. Cardinalul Iuliu Hossu, care a citit Rezoluția Adunării Naționale de la Alba Iulia, împreună cu ceilalți ierarhi, preoți și credincioși, sunt răsplătiți de puterea comunistă prin ani de închisoare, prin umilințe și suferințe. Data de 1 decembrie 1948 a însemnat intrarea Bisericii Greco-Catolice într-o nouă etapă a existenței sale: mărturisirea eroică a lui Dumnezeu, înnobilarea Bisericii și conștiinței demnității naționale prin martiriu. Atunci când puterea sovietică făcea totul pentru a frânge coloana vertebrală a poporului român, distrugându-i sistematic elitele, falsificând alegerile politice și istoria, încurajând delațiunea și impostura, episcopii greco-catolici și-au păstrat verticalitatea morală și spirituală.

În scopul comemorării și aprofundării științifice a acestor evenimente, Facultatea de Teologie Greco-Catolică, sub patronajul Mitropoliei Greco-Catolice, s-a implicat în organizarea Simpozionului științific internațional „România 100. Biserica, Statul și Binele Comun. Istorie și Teologie”, în parteneriat cu Primăria Municipiului Blaj, Consiliul Județean Alba și cu Facultatea de Istorie și Filosofie a Universității Babeș-Bolyai Cluj-Napoca. În cadrul evenimentului academic, un moment distinct este Conferința *Centenarul unității naționale și ambasadorii spiritului românesc*, cu participarea Excelenței Sale Mons. Miguel Maury Buendía, Nunțiu Apostolic în România și Republica Moldova, și a Domnului George Gabriel Bologan, Ambasad al României în Republica Italiană, Republica Malta și Republica San Marino.

Îmi exprim gratitudinea față de toate persoanele și instituțiile implicate în organizare, dar totodată îi asigur pe profesorii și cercetătorii din țară și din străinătate, care au susținut conferințe, de prețuirea Facultății de Teologie Greco-Catolică.

Alocuțiunea Conf.univ.dr. Sorin Marțian, prodecanul Facultății de Teologie Greco-Catolică

Onorat auditoriu,

Simpozionul internațional *România 100* își deschide acum lucrările într-o atmosferă sărbătorească, oferindu-ne tuturor ocazia de a reflecta asupra trecutului și prezentului nostru. Perioada 1918-2018 a fost bogată în evenimente atât pentru Statul Român, cât și pentru Biserica Română Unită cu Roma (Greco-Catolică). Această Biserică se bucură de realizările ei, inclusiv de amintirea participării la Unirea de la 1918. În același timp, se întristează la gândul că, acum 70 de ani, începea pentru ea calvarul. Dar, până la urmă, tristețea se transformă tot în bucurie, căci jertfa nu a fost zadarnică. Martirii Bisericii ne-au arătat un exemplu al comuniunii și al demnității umane, reamintindu-ne că un popor trebuie să fie unit în jurul unor idealuri, avându-l drept model pe Cristos.

Educația religioasă spre care s-a orientat Biserica Română Unită cu Roma în perioada interbelică, organizațiile pentru preoți, pentru laici, pentru tineret și copii, programele sociale și pastorația au dat rezultate foarte bune și s-au validat în epoca primejdiei și a prigoanei comuniste. Dovezile de credință s-au manifestat în toate comunitățile greco-catolice, luând forma unor fapte de mare curaj. Simpozionul internațional *România 100* ne oferă prilejul de a-i cinsti pe acești înaintași ai noștri și de a învăța din experiența lor de viață, fiind astfel pregătiți să înfruntăm viitorul.

În 1 decembrie 1918, la Alba-Iulia, episcopul dr. Iuliu Hossu spunea: „De acum o Românie Mare, întemeiată pe dreptatea lui Dumnezeu și pe credința poporului Său”¹. Cuvântarea ierarhului, rostită atunci pe Câmpul lui Horea, surprinde cu emoție bucuria momentului. Să re trăim și noi această bucurie, cu speranță în suflet.

Doresc succes lucrărilor simpozionului și vă mulțumesc!

¹ *Marea Unire de la 1 Decembrie 1918*, București 1943, 129.

Alocuțiunea lect. univ. dr. pr. Anton Rus, Directorul Departamentului Blaj

În data de 1 decembrie 2018 România aniversează 100 de ani de existență ca stat național, rezultat în urma Marii Uniri de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918, eveniment la care Biserica Greco-Catolică Română și-a adus din plin aportul. În toată România în anul 2018 se organizează manifestări științifice, culturale, religioase. Facultatea de Teologie Greco-Catolică – Departamentul Blaj și-a propus organizarea unui Simpozion Științific Internațional în data de 29-30 octombrie 2018, la care specialiști teologi și istorici să dezbată problematica actuală a relațiilor dintre Biserică și Stat și binele comun al cetățenilor. În societatea actuală românească postcomunistă se simte nevoia clarificării relației dintre Stat și Biserică în general, dintre Statul Român și Biserica Greco-Catolică din România în particular.

Scopul principal al întâlnirii este abordarea temei colaborării benefice dintre Stat și Biserică în contextul provocărilor actuale, la un nivel universitar, în cadrul Facultății de Teologie. Scopurile secundare sunt constituite de aspectul omagial, de reliefarea rolului Bisericii Greco-Catolice la evenimentul din 1918 și la dezvoltarea societății românești, de promovarea imaginii și a valorilor Bisericii Greco-Catolice din România în lumea științifică și culturală. Prin conferințele publicate în volum, evenimentul se va reflecta înspre cititorii din lumea științifică și culturală românească și europeană. Prin desfășurarea Simpozionului dorim evidențierea faptului că Biserica este o instituție credibilă, cu contribuții fundamentale în societate.

Am organizat acest simpozion pentru că momentele aniversare, cifrele rotunde, sunt prilej de bucurie, la nivel de oameni, de instituții, de comunități, de țări. Pentru că, pur și simplu, suntem români, și țara noastră, România, așa cum este la momentul actual, împlinește 100 de ani. Dumnezeu ne-a făcut să ne naștem aici, pe același pământ cu strămoșii și fiii noștri. Momentele aniversare sunt momente de bucurie, dar și clipe de răgaz în care trebuie să ne oprim ca ocazii de evaluare și de stabilire a unei viziuni de viitor.

Mesajul Ec. Gheorghe Valentin Rotar, Primarul Municipiului Blaj

Preafericirea Voastră,
Preasfințiiile Voastre,
Excelențele Voastre,
Domnule Prefect,
Domnule Președinte al Consiliului Județean Alba,
Domnilor Deputați și Senatori,
Doamnelor și Domnilor,

Îmi face o deosebită plăcere să găzduim astăzi în Palatul Cultural din Blaj o manifestare de înaltă ținută academică și culturală, pe care o dedicăm Centenarului Unității Naționale.

În calitate de Primar al Municipiului Blaj, îmi revine onoarea de a vă adresa tuturor un cuvânt de bun venit și, în mod deosebit, să îl salut pe Preafericitul Părinte Lucian Cardinal Mureșan, pe toți episcopii Sinodului Bisericii Greco-Catolice, pe Excelența Sa Mons. Miguel Maury Buendía, Nunțiu Apostolic în România și Republica Moldova, și pe Excelența Sa George Gabriel Bologan, Ambasador al României în Italia. Prezența dumneavoastră ilustrează eminent raporturile care au unit și continuă să unească Roma cu Mica Romă, într-o manieră care s-a dovedit a fi decisivă în trezirea, formarea și afirmarea conștiinței naționale românești.

Conferința *Centenarul unității naționale și ambasadorii spiritului românesc*, organizată de Mitropolia Greco-Catolică în parteneriat cu Primăria Municipiului Blaj și cu Consiliul Județean Alba, nu se putea desfășura într-un loc mai potrivit decât Blajul. Realizarea idealului unității naționale la 1 Decembrie 1918 la Alba Iulia reprezintă momentul de încununare a străduințelor seculare de afirmare a conștiinței naționale, dar trezirea acestei conștiințe s-a petrecut la Blaj!

Descoperirea demnității latine a poporului român, a vechimii și continuității lui în spațiul Transilvaniei, se datorează episcopului Inochentie Micu Klein, care a trasat programul politic al luptei românilor pentru dobândirea drepturilor legitime. Mutând sediul episcopiei greco-catolice la

Blaj, în anul 1737 și trimițând studenți la Universitățile Pontificale din Roma, a pus bazele primelor școli sistematice românești și a *Școlii Ardelene*, important curent de gândire care a fundamentat cultural drumul românilor spre desăvârșirea idealului național.

Cum ar fi arătat identitatea noastră națională fără valorile cultivate în școlile Blajului, fără primele manuale și cărți de cult cu litere latine apărute tot la Blaj? Cum s-ar fi putut afirma programul politic românesc fără pasiunea cu care Samuil Micu, Gheorghe Șincai, Petru Maior, Timotei Cipariu și mulți alți cărturari blăjeni s-au aplecat asupra istoriei și asupra limbii române, știind bine că limba este sufletul unei culturi? Cum s-ar fi putut ajunge la actul Marii Uniri de la 1 decembrie 1918 fără Simion Bărnuțiu și generația de la 1848, care, reunindu-se pe Câmpia Libertății, și-au afirmat cu tărie demnitatea și drepturile și au strigat: „Noi vrem să ne unim cu țara!”?

Toate aceste întrebări ne ajută să înțelegem de ce Blajul a ocupat și trebuie să ocupe și de acum înainte un loc însemnat pe harta demnității naționale. Aici, în creuzetul întâlnirii valorilor locale și apusene, s-a format spiritul românesc! Aici, valorile care structurează conștiința identității naționale, au fost fundamentate și cultivate cu multe sacrificii! Aici, la Blaj, demnitatea națională a devenit o stare de spirit!

Toate aceste gânduri îmi insuflă o profundă emoție, în care se împletesc bucuria, recunoștința și, totodată, sensul responsabilității. Imensa moștenire culturală, politică și spirituală a Blajului ne obligă să scriem la rândul nostru pagini demne de înaintașii noștri, printr-o viziune europeană și națională coerentă, prin strategii și fapte concrete puse în slujba cetățenilor și a Națiunii.

Administrația actuală a Blajului este în întregime pusă în slujba acestei uriașe responsabilități! Sprijinindu-ne pe nobila tradiție moștenită, construim prezentul pe valorile naționale și europene pentru a oferi Blajului viitorul pe care îl merită.

Excelența Voastră Miguel Maury Buendía, Nunțiu Apostolic în România și Republica Moldova, știu că invitarea Pontifului Roman în România este un act al Statului Român și al Bisericii Catolice din România. Cu toate acestea, Vă rog să transmiteți Sanctității Sale Papa Francisc că atât eu, cât și administrația locală, îl așteptăm în Mica Romă.

Vă mulțumesc tuturor!

SECȚIUNEA II.

Studii

Cristian Barta

**BISERICA ROMÂNĂ UNITĂ CU ROMA
ȘI DUMNEZEUL MILOSTIV ÎN ORIZONTUL
MARTIRIULUI DIN PERIOADA COMUNISTĂ**

I. Argument

Sfântul Părinte Papa Ioan Paul al II-lea, adresându-se Bisericii Greco-Catolice din România cu prilejul aniversării tricentenarului Unirii cu Biserica Romei, spunea:

„[...] în cea de-a doua jumătate a secolului douăzeci, în epoca totalitarismului comunist, Biserica voastră a trebuit să îndure o crâncenă încercare, meritându-și pe drept titlul de «Biserică a mărturisitorilor și martirilor». Atunci s-a manifestat cu mai mare claritate lupta dintre «*mysterium iniquitatis*» – «misterul nelegiuirii» (2 Tes. 2,7) și «*mysterium pietatis*» – «misterul dreptei credințe» (1 Tim. 3,16) lucrând în lume. De atunci și slava martiriului strălucește cu mai multă vigoare pe chipul Bisericii voastre ca lumină ce se reflectă în conștiința creștinilor lumii întregi, suscitând admirație și grațitudine” (nr. 7)¹.

Cuvintele Pontifului Roman exprimă convingerea că martiriul episcopilor, a numeroși preoți, persoane consacrate și laici greco-catolici nu este doar una dintre etapele însemnate ale existenței acestei Biserici catolice locale, ci se constituie într-un element identitar.

Care sunt însă semnificațiile martiriului pentru Biserica Greco-Catolică din România și în ce măsură acestea au fost asumate, integrate și dezvoltate în teologia sa? Dimensiunea identitară a martiriului trebuie

¹ Scrisoarea apostolică a Sfântului Părinte Papa Ioan Paul al II-lea la al III-lea centenar al Unirii Bisericii Greco-Catolice din România cu Biserica Romei (7 mai 2000), <https://www.magisteriu.ro/tricentenarul-bru-2000/>

privită doar ca o parte a trecutului Bisericii sau are o incidență reală asupra modului în care Biserica se înțelege pe sine astăzi? Experiența martiriului, care a marcat existența Bisericii și a fiilor ei în a doua jumătate a secolului XX, este numai o realitate istorică, înregistrată de cercetători și de care luăm act cu tristețe, compasiune și admirație pentru mărturisitorii credinței sau din concretețea sa istorică se desprind semnificații importante pentru maniera de a fi acum creștin și greco-catolic?

Trăirea concretă a credinței pretinde întotdeauna un angajament personal și comunitar, profund uman și spiritual-moral, în cadrul unei complexe experiențe religioase. Dacă ne referim la experiența suferinței și a nedreptății, sau la experiența iubirii, observăm că acestea nu sunt înregistrate în memoria persoanei pur și simplu ca evenimente survenite în trecut și care nu ar condiționa prezentul, ci, dimpotrivă, pun în discuție prezentul și influențează perspectivele viitorului. Edward Schillebeeckx subliniază că modul în care persoana își trăiește și își înțelege experiențele se petrece în cadrul unei tradiții experiențiale, într-un orizont experiențial și interpretativ; datorită acestui fapt, nici o experiență prezentă nu poate fi autonomizată sau izolată hermeneutic de experiențele trecute, chiar dacă poate pune în criză o tradiție experiențială deschizând astfel noi posibilități de viață și de înțelegere². Înțelegem așadar că noile experiențe se petrec într-un „spațiu” lăuntric personal, social-istoric și, în cazul creștinului, eclezial, care influențează sensul noilor trăiri. Experiența martiriului nu este una minoră și neînsemnată deoarece caracterul său dramatic determinat de intensă condensare a negativității persecutorilor și de conduita demnă a martirilor ne interoghează profund ca persoane umane, ca Biserică și, mai mult decât atât, pune în discuție chiar modul nostru de a-l gândi pe Dumnezeu. Cu atât mai mult acum, se cuvine să reflectăm asupra raportului dintre milostivirea lui Dumnezeu și Biserica Greco-Catolică în orizontul existențial concret al prigoanei comuniste.

Reflecția pe care o propun în continuare încearcă să răspundă la aceste întrebări, fiind însoțită de conștiința limitelor care nu fac posibilă o interpretare exhaustivă. În același timp, circumscrierea subiectului în sfera Bisericii Greco-Catolice din România nu exprimă intenția autorului de a absolutiza experiența martirilor propriei Biserici în raport cu experiența

² E. Schillebeeckx, *Il Cristo. La storia di una nuova prassi*, Brescia 1980, 31-33.

martirilor din întreaga Biserică Catolică, din celelalte confesiuni creștine sau din celelalte religii din secolul XX, ci dorința firească de a integra această experiență în teologie.

Prezentul studiu își propune să abordeze această întrebare fundamentală: în ce măsură și în ce manieră mai putem vorbi astăzi despre milostivirea lui Dumnezeu, după experiența persecuției și a martiriului prin care a trecut Biserica Greco-Catolică din România în perioada regimului comunist? Acest demers include în mod necesar cercetarea răspunsului pe care l-au oferit chiar mărturisitorii credinței. Cele mai importante surse referitoare la experiența martirilor din Biserica Greco-Catolică sunt memoriile și alte texte consemnate de cei care au înfruntat cu demnitate și verticalitate prigoana comunistă³. O actuală hermeneutică a experienței persecuției și martiriului nu poate omite interpretarea dată acestor realități de protagoniștii care le-au trăit.

II. *Status questionis*

Oprindu-ne atenția asupra lucrărilor dedicate martirilor din Biserica Greco-Catolică, observăm că acestea se încadrează mai cu seamă în sfera cercetărilor istorice, urmărind reconstituirea evenimentelor nefaste care au condus la desființarea Bisericii, la reorganizarea și rezistența ei în clandestinitate⁴, precum și biografiile martirilor cunoscuți⁵. Aceste contribuții au

³ Vezi I. Andrei, *Cruci de gratii*, Timișoara 1992; I. Plocariu, *Lanțuri și teroare*, Timișoara 1993; *Credința noastră este viața noastră. Memoriile Cardinalului Dr. Iuliu Hossu*, Cluj-Napoca 2003; Cardinal Al. Todea, *Luptele mele. Un strigăt în pustiu vreme de un pătrar de veac*, Cluj-Napoca 2003; Sr. Maria Ionela, CIN, *Puterea credinței. Poezii*, vol. 1, Feletto Umberto-Tavagnacco 2005; T. Langa, *Trecând pragul tăcerii*, București 2008; R. Brateș, *Trăite și scrise-n furtună. Alte scrieri inedite*, Cluj-Napoca 2013; Episcop Iuliu Hirțea, *Rorate caeli*, Oradea 2014.

⁴ Din vasta bibliografie dedicată subiectului, amintim: A. Tăutu/P. Carnațiu/C. Capros/F. Popan/O. Bârlea/A. Mircea/M. Todericiu, *Biserica Română Unită, două sute cincizeci de ani de istorie*, Cluj-Napoca 1998; M. Știrban, *Din istoria Bisericii Române Unite (1945-1989)*, Satu Mare 2000; I. M. Bucur, *Din istoria Bisericii Greco-Catolice Române (1918-1953)*, Cluj-Napoca 2003; I. M. Bucur, *Culpa de a fi greco-catolic. Procesul Episcopului Alexandru Rusu (1957)*, Cluj-Napoca 2015; Cristian Vasile, *Între Vatican și Kremlin. Biserica Greco-Catolică în timpul regimului comunist*, București 2004; S. Soica, *Eparhia Greco-Catolică de Oradea și Securitatea în anul 1948*, Cluj-Napoca 2014; S. Soica, *Martiri și mărturisitori sub regimul comunist. Eparhia Greco-Catolică de Lugoj, Târgu Lăpuș* 2013; S. Soica, *Eparhia Greco-Catolică de Oradea și Securitatea în anul 1948*, Cluj-Napoca 2014.

meritul de a pune în lumină drumul Crucii parcurs de Biserica Română Unită și biografiile mărturisitorilor credinței catolice, care, în situații caracterizate de cumplite presiuni și suferințe fizice și sufletești, au pus credința și dragostea față de Dumnezeu, de aproapele și de poporul român mai presus de propria lor supraviețuire. Chiar dacă tabloul martirilor greco-catolici din România este departe de a fi finalizat în șantierul cercetării istorice, liniile sale de forță sunt clare și interoghează conștiința contemporană, spunându-i că nu trebuie să îngăduie ca uitarea să se așternă peste memoria martirilor, fapt ce ar însemna să facem involuntar jocul tortionarilor deoarece, spunea Andrea Riccardi,

„adesea gratiile care au întemnițat și ascuns atâtea experiențe de durere reprezintă însăși lipsa de memorie a generațiilor succesive și uitarea care s-a așternut peste trecut. Mai mult, persecuțiile au îmbrăcat haina justiției și s-au apărat prin intermediul calomniei, suprimării memoriei, falsificărilor acuzațiilor și a istoriei”⁶.

Unul dintre câștigurile certe ale istoriografiei contemporane este lărgirea cadrului interpretării persecuției Bisericii Greco-Catolice dincolo de spațiul național și eclezial românesc. Acest eveniment își dezvăluie noi semnificații dacă este privit în raport cu modul în care a fost articulată relația dintre Stat și Biserică sau religii în fosta Uniune Sovietică, unde autoritățile comuniste guvernau inspirate de ideologia marxisto-leninistă. Politica antireligioasă și anticreștină a puterii guvernului bolșevic și ateu din Uniunea Sovietică a determinat persecutarea Bisericilor creștine și a tuturor cultele într-o manieră sistematică, nemiloasă, soldată cu sute de mii de victime, între care clericii, călugării și mirenii Bisericii Ortodoxe Ruse au o pondere semnificativă⁷. Persecutarea tuturor celor care se încadrau în modelul *homo religiosus* devenise un element esențial al politicii statului sovietic, așa cum a constatat Andrea Riccardi:

⁵ Din numeroasele studii publicate, amintim: I. Bota, C. Ionițoiu, *Martiri și mărturisitori ai Bisericii din România*, prefață de Doina Cornea, Cluj 1998; V. Băințan, *Martiri și mărturisitori ai Bisericii Române Unite cu Roma din Eparhia Greco-Catolică a Maramureșului (1948-1989)*, Baia Mare 1999; S. Soica, *Episcopul Ioan Bălan în dosarele securității*, Cluj-Napoca 2015; S. Soica, *Cardinalul Alexandru Todea în dosarele securității. Note informative*, Cluj-Napoca 2017.

⁶ A. Riccardi, *Secolul martiriului. Creștinii în veacul XX*, București, 2004, 12.

⁷ G. Codevilla, *Chiesa e Impero in Russia. Dalla Rus' di Kiev alla Federazione Russa*, Milano 2011, 279-396.

„Noua clasă conducătoare combătea nu doar rolul social al ortodoxiei, ci, în ansamblul ei, însăși fundamentarea religiilor în țară. Acestea trebuiau să dispară din noua societate socialistă [...]. Afirmarea acestui obiectiv nu se fonda doar pe o muncă de convingere sau pe propagandă (asupra căreia regimul deținea monopolul absolut), ci se baza și pe efectivă distrugere a acelor bărbați și femei care reprezentau modele sociale și antropologice considerate irecuperabile sau de-a dreptul periculoase prin exemplul lor molipsitor... Omul nou sovietic și noua societate comunistă trebuiau făuriți cu orice preț. Religiile trebuiau anulate [...]. Lupta antireligioasă nu era o chestiune contingentă a politicii sovietice, ci o componentă permanentă a acesteia, considerată în ansamblul său”⁸.

Constatăm așadar un plan sistematic de eliminare totală a lui Dumnezeu din oameni și din societate, care includea moartea tuturor persoanelor și lichidarea definitivă a tuturor instituțiilor ce își asumau și mărturiseau dimensiunea religioasă a existenței umane. Pe scurt, un plan anti-Dumnezeu și anti-viață, care a condus la „un martiriu de masă”⁹. Invadarea Uniunii Sovietice de către Germania în anul 1941, l-a determinat pe Stalin să reconsidere politica referitoare la Biserici¹⁰. Urmărind întărirea unității populațiilor din Uniunea Sovietică, a decis să valorifice în acest sens sentimentul religios și a deschis un spațiu, limitat și atent controlat, cultelor religioase¹¹. Această nouă politică referitoare la religie era fundamentată

⁸ Andrea Riccardi, *Secolul martiriului. Creștinii în veacul XX* 30-31.

⁹ Andrea Riccardi, *Secolul martiriului. Creștinii în veacul XX* 40.

¹⁰ „L’aggressione tedesca contro l’URSS, iniziata con l’attacco su tutto il fronte il 22 Giugno 1941 contemporaneamente alla dichiarazione di guerra, coglie di sorpresa Stalin che col patto Molotov – von Ribentrop e la spartizione della Polonia pensava di poter contare sulla lealtà di Hitler. Dopo dieci giorni di silenzio, superato lo sconcerto, forse il panico, Stalin si rende conto della necessità di aggregare l’intera popolazione nel conflitto contro gli invasori, tanto più che in alcune regioni questi sono accolti come liberatori, anche perché, sollecitati dalla popolazione, vengono incontro alla richiesta di riaprire gli edifici di culto per poter riprendere la vita religiosa nei territori occupati [...]. La grave situazione di pericolo in cui viene a trovarsi il Paese, nonché la posizione patriottica assunta dalla Chiesa ortodossa russa, inducono Stalin a modificare repentinamente la propria politica religiosa, trascurando un Rapporto redatto dalla Commissione di controllo del partito che sottolineava la necessità di un inasprimento della lotta antireligiosa”. G. Codevilla, *Chiesa e Impero in Russia* 407-408.

¹¹ „Di fronte all’avanzata apparentemente inarrestabile dei tedeschi, che in certe regioni [...] viene salutata come liberazione del bolscevismo, Stalin comprende che per resuscitare lo

strict pe rațiuni utile regimului sovietic, fără să aibă vreo incidență asupra ideologiei care rămânea atee. În centrul acestei strategii s-a aflat Biserica Ortodoxă Rusă, transformată însă într-un instrument al politicii internaționale a Uniunii Sovietice¹² care era îndreptată și împotriva Bisericii Catolice. Poziția extrem de critică a Sfântului Scaun față de doctrina comunistă, exprimată de Papa Pius al XI-lea prin Enciclica *Divini Redemptoris* (1937), contura catolicismului statutul de inamic al puterii sovietice. Atât din aceste motive, cât și datorită lipsei de apetență pentru compromis a clerului greco-catolic, s-a decis lichidarea totală a Bisericilor din Uniunea Sovietică și din țările comuniste din Europa de Est¹³. Rețeta desființării Bisericii Greco-Catolice din Ucraina¹⁴ va fi aplicată în anul 1948 și Bisericii Române Unite cu Roma¹⁵. Dincolo de instituțiile statale și confesionale românești care au fost implicate în lichidarea Bisericii Greco-Catolice, pe care le consider cauze secundare sau instrumente, cauza principală a întregului proces rămâne esența antireligioasă a ideologiei și a regimului sovietic.

spirito patriotico è necessario ristabilire l'unità nazionale russa, radicata nella storia della *Santa Rus'*, e a tal fine decide di fare ricorso ai sentimenti religiosi della Nazione. Per unire la popolazione dell'URSS contro i tedeschi Stalin stabilisce di modificare profondamente la politica ecclesiastica e nel 1943, poche settimane prima della Conferenza di Teheran, convoca i rappresentanti della Chiesa ortodossa russa e i dirigenti delle altre Confessioni maggiori, chiedendo loro di contribuire allo sforzo patriotico, promettendo in cambio uno spazio di libertà religiosa, proposta che viene accolta con convinzione. Si dà così inizio alla cosiddetta «NEP religiosa» staliniana, in cui si ricrea un clima di sinfonia tra lo Stato e la Chiesa, fermo restando che questa può godere di una temporanea tolleranza, senza che venga allentato più di tanto il rigido controllo poliziesco del regime". G. Codevilla, *Chiesa e Impero in Russia* 410.

¹² „Al di là degli impegni disattesi, il Governo sovietico imprime una svolta nella politica ecclesiastica a beneficio della Chiesa ortodossa russa, politica che in particolare si ripropone di fare di Mosca il centro dell'ortodossia universale, dando vita, quale controaltare al cattolicesimo, ad un *Vaticano moscovita*, per usare l'espressione del patriarca Aleksij". G. Codevilla, *Chiesa e Impero in Russia* 426.

¹³ „La liquidazione della Chiesa greco-cattolica ucraina e di quella Belorussa è solo la prima tappa di un progetto che assegna al Patriarcato di Mosca un ruolo guida sul piano internazionale. In data di 14 febbraio 1947 Karpov presenta ai suoi superiori un programma per la lotta contro la Chiesa cattolica, il quale prevede la totale liquidazione della Chiesa cattolica di rito orientale nell'URSS, l'applicazione di analoghe misure negli altri paesi dell'Europa Orientale [...]". G. Codevilla, *Chiesa e Impero in Russia* 469.

¹⁴ Despre etapele desființării Bisericii Greco-Catolice în Ucraina, vezi G. Codevilla, *Chiesa e Impero in Russia* 434-469.

¹⁵ Bucur, *Din istoria Bisericii Greco-Catolice Române (1918-1953)* 202-220.

Experiența martiriului din Biserica Greco-Catolică a intrat și în atenția teologilor, chiar dacă nu într-o manieră atât de amplă precum în cercetarea istorică.

Episcopii Florentin Crihălmeanu¹⁶ și Alexandru Mesian¹⁷ au evidențiat în realitatea martiriului un element distinctiv al Bisericii Române Unite cu Roma și îi subliniază specificitatea: Biserica martirilor *pentru unitate*. Amintim și studiul *Il modello dei martiri della Chiesa Greco-Cattolica*¹⁸, prin care preasfințitul Florentin Crihălmeanu prezintă dinamica luptei spirituale a celor care au rezistat în fața persecuției comuniste.

Mircea Manu, prin teza de doctorat intitulată *Martiriul, mărturie pentru credința adevărată*¹⁹, a prezentat realitatea martiriului din perspectiva Sfintei Scripturi și a evoluției fenomenului martiriului în istoria Bisericii. Firul roșu al expunerii este constituit de problema suferinței dreptilor în raport cu providența dumnezeiască, atotputernică și atotcuprinzătoare. Suferința și răul sunt înțelese ca tulburări ale ordinii din universul creat și implicit din viața omului, care provin din voința umană, dar sunt cuprinse în planul divin prin care Dumnezeu își conduce creația spre împlinire. Conștient de faptul că suferința dreptilor nu poate primi o interpretare exhaustivă, Mircea Manu precizează semnificațiile accesibile rațiunii înălțate de credință: dreptul nu suferă singur, ci înțelege că Dumnezeu, prin jertfa pe Cruce a Fiului Său, este implicat în suferința lui; pătimirile lui Hristos pentru păcatele întregului neam omenesc ne arată că suferința poate fi trăită și pentru alții; are desigur și un sens ispășitor pentru propriile păcate. Isus nu nimicește suferința, dar o transformă într-un mijloc de sfințire pentru discipolii care o vor trăi împreună cu El. În acest cadru teologico-istoric, autorul a abordat și fenomenul martiriului pe care îl consideră „o constantă [...] și parte din însăși viața Bisericii, în care fii ei îl urmează pe Învățătorul și cei ce suferă împreună cu El se vor și bucura

¹⁶ F. Crihălmeanu, The Church of the Martyrs for Unity, „Our faith is our life”, în: *The Mission of the Eastern Catholic Churches in the life of the Universal Church and for the Modern World*, Acts of the International Symposium March 4-6 2009, Kartause Gaming, Austria, edited by Yuriy Kolasa, Lviv 2013, 266-267.

¹⁷ A. Mesian, The Greek Catholic Church in Romania, în: *The Mission of the Eastern Catholic Churches in the life of the Universal Church and for the Modern World*, 319-324.

¹⁸ F. Crihălmeanu, „Ho combattuto la buona battaglia, ho terminato la corsa, ho conservato la fede” (2Tim 4,7) *Il modello dei martiri della Chiesa Greco-Cattolica*, manuscris, 9 pp.

¹⁹ M. Manu, *Martiriul, mărturie pentru credința adevărată*, Cluj-Napoca 2003.

împreună cu El”²⁰. Ultimul capitol al lucrării, dedicat martiriului Bisericii Greco-Catolice în România, este preponderent de factură istorică, insistând asupra desființării Bisericii și asupra biografiei episcopilor, dar privilegiază înțelegerea martiriului ca mărturisire eroică a Adevărului. În timp ce autoritățile comuniste i-au condamnat și i-au întemnițat pe greco-catolicii care au refuzat trecerea la Biserica Ortodoxă invocând false motive politice, se cunoaște faptul că refuzul lor era fundamentat de motive de credință, pe fidelitatea lor față de Isus Hristos și de Pontiful Roman.

Merită să ne oprim atenția și asupra cercetării doctorale realizate de Alexis Dimcev²¹, care se oprește asupra semnificațiilor teologice, spirituale și juridice ale desfășurării canonizării unui martir în Biserica Catolică și aplicării lor concrete la cazul reprezentat de episcopul Vasile Aftenie. Relevant pentru subiectul nostru este capitolul al IV-lea deoarece sintetizează sensurile fundamentale ale martiriului. Având ca suport izvoarele Revelației dumnezeiești (Sfânta Scriptură, Sfânta Tradiție) și principalele documente teologice ale Bisericii Catolice, martiriul este prezentat înainte de toate din perspectivă cristologică și euharistică. În mod obiectiv se afirmă că „elementul constitutiv al martiriului nu este atât tipul de moarte sau eroicitatea gesturilor, ci iubirea lui Cristos, exercitarea acestei iubiri și alegerile care derivă din această iubire”²². Accentul este pus asupra unirii profunde a creștinului cu Isus Hristos Cel mort și înviat, unire începută prin primirea Botezului și continuată prin viața euharistică.

Dezvoltându-și coerent argumentația, autorul nu uită să puncteze dimensiunea eclezială a martiriului. Afirmarea circularității dintre Biserică și martir este întemeiată atât pe dimensiunea eclezială a vieții creștine, euharistice, cât și pe implicațiile existențiale și spirituale ale identificării cu Isus Hristos. Această identificare cu Isus Hristos în momentul culminant al martiriului nu se desfășoară însă doar în orizontul prezentului istoric, ci și în cel al *eshatonului* deoarece acest act este mărturia supremă în existența vieții veșnice și fericite făgăduită de Dumnezeu sfinților Săi. Nu în ultimul

²⁰ Manu, *Martiriul, mărturie pentru credința adevărată* 249.

²¹ A. Dimcev, *Canonizarea unui martir în Biserica Catolică. Cauza lui Vasile Aftenie, episcop martir, serv al lui Dumnezeu*, Teză de doctorat coordonată de prof. dr. Isidor Mărtincă și susținută la Universitatea din București, Facultatea de Teologie Romano-Catolică, București 2014. Capitolul al IV-lea a fost publicat sub titlul: *M-am căsătorit sufletește cu Biserica. Drumul unui martir: Vasile Aftenie (1899-1950). Biografie critică*, Baia Mare 2014.

²² Dimcev, *Canonizarea unui martir în Biserica Catolică. Cauza lui Vasile Aftenie* 19.

rând, Alexis Dimcev surprinde dimensiunea ecumenică a martiriului. Urmând inspirația Papei Ioan Paul al II-lea, Alexis Dimcev relevă faptul că toate Bisericile și confesiunile creștine din secolul XX au fost îmbogățite prin mărturia propriilor martiri, care, astfel, unindu-se total cu Hristos, realizează prin martiriu o comuniune spre care cei de pe pământ trebuie să tindă pe plan ecumenic.

O interesantă contribuție la aprofundarea spirituală a martiriului este lucrarea publicată de Alin Vara: *Sensul martiriului. Între viața cu Hristos și neantul renunțării*²³. Fără pretenția de a oferi o tratare sistematică a argumentului, cartea are însă un caracter original și propune câteva reflecții care conjugă în mod sclipitor intuiții profunde cu radicalitatea spiritului evanghelic. Paralelismul dintre pacea lumii, care pretinde o „armonie” bazată pe adaptarea la realitatea păcatului, pe o serie de compromisuri mai ales de factură morală și pacea lui Hristos, care vine de la Dumnezeu și este incompatibilă cu orice „târg propus de lumea căzută”²⁴ se constituie în cadrul interpretativ al martiriului:

„Martirii sunt exemple supreme care *repovestesc* în fața întregii lumi taina lui Hristos, dând sens și acelui martiriu cotidian: mărturisirea credinței cu vorba și cu fapta”²⁵.

Fidelitatea față de Isus Hristos în viața zilnică reprezintă o valoare ce se va regăsi în forma finală a Împărăției lui Dumnezeu²⁶, dar nu trebuie să uităm de primatul harului în viața creștină. Cu atât mai mult, dăruirea totală a vieții în evenimentul martiriului este harul tainic al lui Dumnezeu. Prin urmare, creștinii de astăzi nu sunt îndreptățiți să folosească exemplul martirilor într-un sens revendicativ sau justițiar deoarece accesul lor la sensul martiriului este posibil printr-o atitudine smerită „în fața misterului judecății și milostivirii divine”²⁷.

Referindu-se în mod specific la Biserica Greco-Catolică, autorul surprinde refuzul acesteia de a se integra în „pacea” și în „armonia” propusă de puterea ateistă. Fiind puternic ancorată în viața veșnică nu rezona cu propunerile venite din sfera vieții false și păcătoase, respingând

²³ A. Vara, *Sensul martiriului. Între viața cu Hristos și neantul renunțării*, București 2017.

²⁴ Vara, *Sensul martiriului* 8.

²⁵ Vara, *Sensul martiriului* 9.

²⁶ Vara, *Sensul martiriului* 5.

²⁷ Vara, *Sensul martiriului* 16.

atât propunerea de a trece la ortodoxie și de a forma o „Biserică națională”, cât și tentația de a se integra în Biserica Romano-Catolică și de a renunța astfel la propria identitate²⁸. Experimentând în propria viață că Dumnezeu este de partea celor răstigniți, episcopii greco-catolici au respins orice pact cu guvernul comunist și „au sfidat iadul dezlănțuit în istorie, acceptând să fie înghițiți de acesta în speranța învierii și a victoriei finale a lui Dumnezeu”²⁹.

III. Experiența martiriului la mărturisitorii greco-catolici

1. *Experiența martiriului – experiență spirituală*

Textele rămase de la mărturisitorii credinței ne relevă faptul că experiența persecuției a fost trăită ca o profundă experiență religioasă, atestând astfel capacitatea omului de a experia prezența lui Dumnezeu chiar și în cadrul istoriei marcate de violență, ură și nedreptate. Pentru aceste persoane, spațiul martiriului era locuit nu doar de protagoniștii suferinței și de tortionari, ci și de Dumnezeu. Prezența lui Isus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, era pentru ei o realitate trăită haric și într-o manieră dramatică.

Dialectica dintre prezența și tăcerea/ ascunderea lui Dumnezeu este observabilă în viețile mărturisitorilor închiși în temnițele comuniste. Cardinalul Iuliu Hossu era convins că nu era singur pe drumul Crucii deoarece îl avea tovarăș pe Isus Hristos și le împărtășea această experiență confrăților închiși împreună cu el:

„Suntem pe calea cea bună, pe calea Domnului Isus; suntem în marea procesiune a veacurilor, pe calea biruinței prin suferință, pe calea vieții. Ce ne așteaptă, noi nu știm, Domnul o știe [...]. El priveghează, El, Domnul Isus, ne însoțește pe calea Sa, bun și scump tovarăș. Să luăm numai bine seamă, să-i simțim prezența, El este cu noi pe această cale, să-i ținem bine mâna”³⁰.

Aceeași certitudine o regăsim și la arhiepiscopul Ioan Ploscariu:

²⁸ Vara, *Sensul martiriului* 10, 23-26.

²⁹ Vara, *Sensul martiriului* 9.

³⁰ *Credința noastră este viața noastră. Memoriile Cardinalului Dr. Iuliu Hossu* 238.

„Aveam conștiința clară că nu sunt singur, că Isus Mântuitorul în numele căruia eram acolo, este aproape ...”³¹.

Pe altă parte, intensitatea și durata suferințelor fizice, faptul a se simți total în mâinile și la dispoziția călăilor, se conjugau cu o durere lăuntrică atât de cuprinzătoare și de apăsătoare încât tăcerea lui Dumnezeu putea fi interpretată ca absență:

„Sentimentul comun, primejdios, din închisoare, era deprimarea. După opt ani de jertfe și privațiuni, Dumnezeu nu dădea nici un semn. Înțelegeam perfect cuvintele lui Isus pe cruce: *Dumnezeul meu, Dumnezeul meu, de ce m-ai părăsit?*”³².

De aceea, mărturisește Ioan Ploscariu:

„Am suferit omeneste. Cu disperare, cu speranță, dar totdeauna în credință”³³.

Această chinuitoare oscilare între percepția lui Dumnezeu și tăcerea sa, între speranță și disperare a avut în credință un punct ferm de referință; credința martirilor, încercată și uneori transformată în strigăt de ajutor adresat lui Dumnezeu, nu a devenit obiect de compromis.

Speranța este esențială pentru viața omului, este putere care îl proiectează spre viitor, pasiune pentru un viitor al împlinirii. Departe de a fi un element secundar al existenței, speranța este fundamentată pe structura omului creat de Dumnezeu. În Enciclica *Spe salvi* (1997), Papa Benedict al XVI-lea surprinde tocmai această realitate:

„noi avem nevoie de speranțe – mai mici sau mai mari – care, zi de zi, să ne mențină în mișcare. Dar fără marea speranță, care trebuie să depășească tot restul, ele nu sunt suficiente. Această mare speranță poate fi numai Dumnezeu, care cuprinde universul și care poate să ne propună și să ne dăruiască ceea ce, singuri, nu putem obține” (nr. 31)³⁴.

Sistemul comunist era dușmanul de moarte al speranței fundamentale a creștinului, încercând să sufocă, să zdrobească deschiderea naturală a

³¹ Ploscariu, *Lațuri și teroare* 207.

³² Ploscariu, *Lațuri și teroare* 363.

³³ Ploscariu, *Lațuri și teroare* 7.

³⁴ Scrisoarea enciclică *Spe salvi* a Suveranului Pontif Benedict al XVI-lea *Despre speranța creștină* (30 noiembrie 2007), <https://www.magisteriu.ro/spe-salvi-2007/>

omului spre transcendență și viață veșnică. Martirii Bisericii Greco-Catolice au ales să-și trăiască speranța deoarece au înțeles că fără speranță nu ar mai fi fost ei înșiși, că ar fi fost dezumanizați și destructurați. Episcopul Ioan Ploscariu evocă sugestiv acest adevăr:

„N-au dușmanii, Doamne, atâta fier,/ lanțurile lor sunt prea puține/
să ucidă dorul nost' de cer/ să ne-nchidă dragostea de Tine”³⁵
(*Cinci cruci pe cer*).

Experiența martiriului, fiind însuflețită de iubirea și adevărul lui Dumnezeu, este însoțită actul haric al iertării după modelul oferit de Isus Hristos pe Cruce: „Părinte, iartă-le lor, că nu știu ce fac” (Lc. 23, 34). Acest gând se regăsește într-o exprimare sugestivă la episcopul Iuliu Hirțea: „Las ca testament, haitei de lupi ateî, iertarea...”³⁶.

2. *Sensul suferințelor din timpul prigoanei*

Martirii Bisericii Greco-Catolice au avut motive puternice pentru a-și asuma până la capăt Crucea lui Hristos iar anii de suferință au însemnat și timp de adâncire a sensului evenimentelor pe care le trăiau. Meditând la mărturiile lor, vom releva câteva aspecte fundamentale ale suferințelor îndurate pentru credință.

Cu toate că ei personal erau umiliți și torturați, aveau convingerea că nu ei constituiau ținta principală a persecutorilor ci Dumnezeu Însuși. Ura marxisto-sovietică împotriva lui Dumnezeu se manifesta și în România:

„Și-l mai port și-acum în locul Tău/ și-al «Pietrei» credinții creștine,/ căci de-ar fi putut, Eterne Dumnezeu,/ zbirii Te-ar fi pus în lanț pe Tine” (*Pentru Tine Doamne*)³⁷.

„M-au ținut închis, săracii cu duhul și cu mintea, crezând că Dumnezeu poate fi închis în nacelă de oțel și gratii”³⁸.

În pătimirile acestor mărturisitori ai credinței se împlineau profetic cuvintele Mântuitorului:

„Veți fi urâți de toți pentru numele Meu; iar cel ce va răbda până în sfârșit, acela se va mântui” (Mt. 10,22).

³⁵ Andrei, *Cruci de gratii* 18.

³⁶ Hirțea, *Rorate caeli* 156.

³⁷ Hirțea, *Rorate caeli* 33.

³⁸ Hirțea, *Rorate caeli* 155-156.

Fidelitatea față de Dumnezeu le pretindea o fidelitate eroică și față de Sfântul Petru și succesorii acestuia, episcopii Romei. Comuniunea cu Biserica Apostolică a Romei a reprezentat pentru martiri un tezaur mai prețios decât propria lor viață iar primatul Pontifului Roman un element structural al Bisericii Catolice³⁹. Episcopul Ioan Suci, în predica rostită la 20 iunie 1948 în Catedrala din Blaj, consemnată atent de un informator al Siguranței Statului, insista asupra faptului că unitatea cu episcopul Romei este pretinsă de credința catolică:

„Suntem întrebați: *Pe cine alegeți? Neamul sau pe Papa?* Vom răspunde: *Pe Dumnezeu, pentru că El va ajuta acest neam.* Am scris conducătorilor Țării noastre [...]: *De credință nu ne vom atinge!*”⁴⁰.

În opinia martirilor, torționarii nu erau principalii responsabili ai acțiunilor care le provocau atât de multă durere și nedreptate. Părintele Tertulian Langa relevă acest aspect, dar totodată aduce în discuție tema responsabilității personale:

„S-a urmărit distrugerea prezentului și a omului existent pentru a putea realiza supusul și totodată crâncenul *Homo sovieticus*. Acela v-a adus pe dvs. aici. Și pe mine. Distrugerea a implicat uciderea. *Dușmanii poporului* trebuiau să fie nu numai lichidați, ci și excluși prin frică din universul mental al celor apropiați și al contemporanilor, să fie șterși din memoria supraviețuitorilor, a viitorilor, stigmatizați și odioși pe veci. Cine a dat toate aceste drepturi și putere *genialilor conducători*? Cine dacă nu lașitatea noastră, abuzul dvs. de putere și lipsa de iubire? Cine dacă nu Lucifer, cel nevăzut, cel ignorat și contestat, dar totuși atât de fioros și evident prezent? [...] De unde atâta ură mortală, domnule Angheliu, încât să ne simțim legitimați în a-i elimina și a-i ucide pe cei care se simt îndreptățiți să-mpartășească un alt crez? Trebuie să recunoaștem că pe undeva iubirea și ura au ceva în comun. Sunt animate de aceeași pasiune absolută care conduce la desființarea reciprocă. Ura desființează viața, iubirea o creează”⁴¹.

³⁹ *Credința noastră este viața noastră. Memoriile Cardinalului Dr. Iuliu Hossu* 260.

⁴⁰ I. G. Ogoranu, *Brazii se frâng, dar nu se îndoiesc* (vol. VI). *Episcopul Ioan Suci în fața furtunii. Documentele de la Consiliul Național de Studiere a Arhivelor Securității*, Cluj-Napoca 2006, 42. Subiectul este dezvoltat și în Circulara emisă de Episcopul Ioan Suci la 5 octombrie 1948, vezi Ogoranu, *Episcopul Ioan Suci în fața furtunii* 77-79.

⁴¹ Langa, *Trecând pragul tăcerii* 219-220.

Martirii nu au interpretat propria suferință ca o pedeapsă dată de Dumnezeu pentru păcatele lor; cu toate acestea, au trăit suferința și cu scopul explicit de a ispăși pentru păcatele proprii și ale semenilor lor:

„Dau Domnului în ispășiri/ viața ce se duce/ iubire veșnicei Iubiri/
și pentru Patimi, pătimiri/ și cruce pentru Cruce! [...]” (*Liturghie*)⁴².

Sensul expiator este subliniat și de Episcopul Iuliu Hirțea:

„Plătim păcate grele cu lacrimi și cu sânge/ În noi nu geme insul, ci
omenirea plânge./ Se frânge-n noi pe roată o vinovată lume/ De
lepădări și patimi ce nici nu-și află nume”⁴³ (*Ispășire*).

În fața prigoanei dezlănțuite, ierarhii greco-catolici au refuzat să-și asume dialectica violenței și i-au privit pe persecutori în optica *Evangheliei* și a iubirii lui Hristos, rugându-se pentru aceștia⁴⁴. Martirii l-au rugat pe Dumnezeu să-i „răzbune”, cerând convertirea torționarilor:

„Isuse blând/ eu port cununi de răstigniri,/ ca Tu curând/ să mă
răzbuni prin convertiri”⁴⁵ (*Răzvrătiri*).

Calea martiriului a fost și un prilej de apostolat în închisoare, în rândul colegilor de celulă care erau încercați de sentimentul părăsirii, al disperării și aveau nevoie de găsirea unui sens al prezenței în iadul comunist:

„Am înțeles și înțeleg că-n viața fiecărui om suferința este expiatoare și un prilej de har. Iar dacă asta e măsura suferinței mele, tot ea e și măsura harului ce-mi este acordat prin ea. Știam că nici o încercare nu va întrece harul pe care Dumnezeu ni-l dă spre a fi biruită. Această judecată a fost temeiul echilibrului pe care l-am avut în închisoare. Tot ea mă sfătuia să fiu unealta lui Cristos față de fiecare frate și mă făcea să înțeleg ce trebuia să fac pentru viața încătușată care tânjea alături de mine, poate străină de Isus, sterilă la fertilitatea suferinței”⁴⁶.

⁴² Andrei, *Cruci de gratii* 59-61.

⁴³ Hirțea, *Rorate caeli* 133.

⁴⁴ Ogoranu, *Episcopul Ioan Suciu în fața furtunii* 20.

⁴⁵ Andrei, *Cruci de gratii* 256.

⁴⁶ Langa, *Trecând pragul tăcerii* 139.

3. Caracteristicile prezenței lui Dumnezeu

Martirii greco-catolici au conștientizat prezența lui Dumnezeu în temnițele comuniste, dar cum l-au perceput? Cu ce atribute? Această întrebare este legitimă deoarece posibilitatea realizată a răului interoghează întotdeauna prezența lui Dumnezeu în istorie.

Este suficient să ne referim la tema *Shoah-ului*, care a fost abordată atât de exponenții gândirii ebraice (Emmanuel Lévinas, André Neher, Elie Wiesel), supraviețuitori ai Holocaustului profund interpelați în identitatea lor de membri ai poporului lui Dumnezeu, cât și de filosofi (Paul Ricoeur) și teologii creștini (Dietrich Bonhoeffer, Paolo de Benedetti), care au înțeles faptul că desfășurarea acestei tragedii într-un spațiu geografic și cultural creștin aduce inevitabil în discuție figura Dumnezeului Noului Legământ. Cercetarea dedicată acestui subiect de profesorul Alberto Castaldini și publicată recent cu titlul *Il Dio nascosto e la possibilità di Auschwitz*⁴⁷, surprinde strigătul rațiunii acestor autori în fața Shoah-ului și dificultatea de a mai accepta omnipotența lui Dumnezeu în raport cu negativitatea răului, de a mai declina transcendența lui Dumnezeu cu prezența sa în istorie. Sunt într-un tot de acord și cu afirmația lui Andrea Riccardi, și anume că „Istoria Shoah-ului este total diferită de persecuțiile creștinilor, datorită caracterului său particular, precum și din cauza unicității proiectului distructiv care i-a stat la bază, dincolo de numărul mare de evrei uciși”⁴⁸, dar în același timp consider că planul sistematic de lichidare a unei întregi Biserici Catolice locale, Biserica Greco-Catolică din România, pus în practică cu atâta violență, reprezintă o provocare serioasă la adresa rațiunii și a credinței noastre. Asumându-mi această presantă interogație, mă îndrept din nou spre experiența martirilor greco-catolici.

O constantă identificată în gândirea mărturisitorilor credinței este considerarea lui Dumnezeu ca atotputernic, omniprezent și plin de compasiune față de suferințele lor.

⁴⁷ A. Castaldini, *Il Dio nascosto e la possibilità di Auschwitz*, Cluj-Napoca 2016.

⁴⁸ Riccardi, *Secolul martiriului. Creștinii în veacul XX* 10.

Atotputernicia și transcendența lui Dumnezeu

Rugăciunile lor exprimă convingerea că El, transcendent și totodată Domn al istoriei, poate determina încheierea prigoanei. Poetul Radu Brateș (pr. Biriș), de exemplu, privea prigoana asupra Bisericii ca pe o etapă trecătoare și cuprinsă în planul providenței dumnezeiești:

„Hai, trenule, du-mă departe,/ Să se îplinească Scriptura./ Vom vedea noi cine-i mai mare peste vremi și destine! Rămas bun, locuri dragi, Soție și copii dragi, Vom vedea noi cine-i mai mare peste vremi și destine!” (*Despărțire*; anul 1949)⁴⁹.

Mai mult, Sr. Ionela Cotoi socotea că mărturia eroică de credință oferită de fiii Bisericii Greco-Catolice constituie un instrument de care Dumnezeu se folosește pentru învingerea persecutorilor:

„Credința ta va converti/ Pe cei din întuneric: Biserica va birui,/ Nu duhul luciferic” (*Crede și luptă*. 15 martie, Ministerul de Interne)⁵⁰.

Credința în omnipotența lui Dumnezeu era însă însoțită de conștiința propriei neputințe în fața violenței sistemului hotărât să învingă orice rezistență. De aceea, este firesc să constatăm că în textele scrise de cei care au trecut prin închisorile comuniste nu identificăm discursuri glorioase, ci cuvinte smerite de rugăciune adresate lui Dumnezeu pentru a-i întări:

„Ia-mi tu gândul și sufletu-ntreg/ prin chinuri și temniți de moarte/ să nu lași ca-n lume eu singur s-aleg/ ci inima ta să mă poarte./ [...] Tu ce și de șarpele-ngâmflat/ ai milă, că-ți teme călcâiul,/ cum nime-n veci n-ai refuzat/ nu vei lăsa să fiu eu întâiul” (*Dăruire*)⁵¹.

Omniprezența și compasiunea lui Dumnezeu

Omniprezența lui Dumnezeu nu poate fi limitată de nimeni și de nimic, El fiind prezent în inimi, în suflete, în celule reci și întunecate. Ceea ce însă scot în evidență martirii este modul în care Dumnezeu este prezent în viața lor: nu ca un străin atotputernic și rece, spectator indiferent al vieții lor chinuite, ci ca un Dumnezeu capabil de compasiune, care participă la drama vieții mărturisitorilor Lui:

⁴⁹ Brateș, *Trăite și scrise-n furtună. Alte scrieri inedite* 98.

⁵⁰ Sr. Maria Ionela, CIN, *Puterea credinței. Poezii*, vol. 1, 108-109.

⁵¹ Andrei, *Cruci de gratii* 35.

„[...] ai fost bun, Doamne, cu noi la Sighet și în tot locul pe unde am fost purtați, încinși, cum ai fost Tu, Doamne; ai fost bun, și noi, cu Tine, Doamne, am fost fericiți, în darul Tău fără preț”⁵²;

„Isus Mântuitorul în numele căruia eram acolo, este aproape, mă încurajează, îmi dă forța necesară pentru ca în fiecare zi să depășesc toate obstacolele, singurătatea, frigul, foamea, pustiu și incertitudinea”⁵³.

Compasiunea lui Dumnezeu față de aceste persoane trebuie gândită doar în sensul unui ajutor spiritual și supranatural care i-a ajutat, i-a mângâiat și i-a ajutat să reziste, sau poate fi interpretată și ca o participare a Sa la suferințele lor? Spus mai simplu, în cazul concret al martirilor greco-catolici: doar ei au fost atinși haric de Dumnezeu sau și Dumnezeu a fost „atins” de ei prin suferința lor? Mărturia pe care ne-a lăsat-o episcopul Ioan Ploscariu susține ambele posibilități:

„oferind toate suferințele lui Dumnezeu, acestea devin suportabile, căci nu le purtam singur, ci Isus era mereu alături de mine și de noi toți”⁵⁴.

Tema, în sine, este de o mare complexitate filosofico-teologică și a fost tratată de numeroși autori. Eu mă voi referi aici doar la contribuțiile recente propuse de Alberto Castaldini și de Walter Kasper.

Alberto Castaldini, distanțându-se de metafizică-teodicee și optând pentru o abordare filosofică fenomenologică, ajunge la următoarea concluzie: La baza conceptului de Dumnezeu milostiv și *patiens*, este așezată imaginea dinamică de izvor al vieții. Dumnezeu este astfel nesfârșită posibilitate creatoare, aflat într-un continuu proces de devenire împreună cu creația sa, creație înțeleasă ca eveniment deschis ce poate fi întrerupt de rău. În cadrul acestui dinamism creator și revelator, prezența divină în lume și în oameni nu are doar sensul condescendenței divine în raport cu creația, ci include și faptul că Dumnezeu își asumă această relație într-o manieră atât de serioasă și de intimă încât suferința persoanei inocente devine și a sa. Dumnezeu își însușește suferința dreptului, suferind în om și prin om. Mai mult, acordându-i omului libertate, Dumnezeu și-a autolimitat omnipotența, așezându-se într-o stare de fragilitate⁵⁵.

⁵² *Credința noastră este viața noastră. Memoriile Cardinalului Dr. Iuliu Hossu* 238.

⁵³ Ploscariu, *Lanțuri și teroare* 207.

⁵⁴ Ploscariu, *Lanțuri și teroare* 7.

⁵⁵ Castaldini, *Il Dio nascosto e la possibilità di Auschwitz* 218-284.

Cardinalul Walter Kasper oferă un răspuns teologic care are ca punct de forță conceptul de milostivire divină, argumentând că „milostivirea este atributul fundamental al lui Dumnezeu”⁵⁶. Fără a abandona concepția metafizică despre Dumnezeu, îi subliniază totuși limitele și relevă faptul că în cadrul proprietăților metafizice ale lui Dumnezeu nu este loc pentru milostivire deoarece aceasta nu rezultă din esența metafizică, ci din autorevelarea istorică a lui Dumnezeu⁵⁷. Unul dintre punctele problematice care derivă din gândirea lui Dumnezeu ca *Ipsum Esse Subsistens*, ca existență infinită și subzistentă, ca perfecțiune entitativă absolută, este așadar faptul de a exclude suferința în ceea ce-l privește pe Dumnezeu. Ceea ce l-ar caracteriza pe Dumnezeu ar fi atunci ἀπάθεια, adică nepătimirea, incapacitatea de a suferi. În felul acesta se exclude „faptul ca Dumnezeu să sufere în mod pasiv împreună cu creatura sa, putându-se vorbi despre această doar în sensul activ de compasiune și de milostivire, adică în sensul că Dumnezeu se opune suferinței creaturii sale și o ajută”⁵⁸.

Cardinalul Kasper lărgeste orizontul analizei prin recitirea Sfintei Scripturi, unde, încă din Vechiul Testament, milostivirea lui Dumnezeu se manifestă oamenilor ca o favoare nemeritată, prietenie, indulgență și har, fiind mai mult decât o simplă emoție sau tristețe în raport cu situația umană. Milostivirea este mai degrabă interesul liber și gratuit al lui Dumnezeu față de om, fiind un termen relațional care nu exprimă doar o acțiune punctuală, ci o atitudine constantă⁵⁹. Mai mult, autorevelarea lui Dumnezeu, articulată prin intrările sale în istorie, au evidențiat că milostivirea exprimă chiar esența divină deschisă cu bunăvoință spre lume și spre oameni, fiind „*caritas operativa et efectiva* a lui Dumnezeu”⁶⁰.

Milostivirea lui Dumnezeu implică însă și suferința lui împreună cu oamenii? Walter Kasper dă un răspuns afirmativ, arătând că milostivirea divină include și capacitatea de a participa la suferința umană în virtutea întrupării Fiului, Dumnezeu adevărat și om adevărat. Uniunea ipostatică,

⁵⁶ W. Kasper, *Misericordia. Un concept fundamental al Evangheliei – o cheie a vieții creștine*, Iași 20153, 126.

⁵⁷ Kasper, *Misericordia* 27.

⁵⁸ Kasper, *Misericordia* 27-28.

⁵⁹ Kasper, *Misericordia* 72.

⁶⁰ Kasper, *Misericordia* 135.

adică unirea celor două naturi în unica persoană divină a lui Isus Hristos face ca suferințele firii omenești a lui Isus să fie și suferințele persoanei divine. În felul acesta, „suferința lui Isus ca om este în același timp suferința lui Dumnezeu [...] prin umanitatea lui Isus, Dumnezeu poate și vrea să sufere cu noi și pentru noi”⁶¹. Din perspectiva Sfintei Scripturi, faptul că Dumnezeu suferă în mod liber împreună cu noi și ne împărtășește condiția fragilă a existenței până în moarte, dar nu și în păcat, nu este expresia imperfecțiunii Sale. Dimpotrivă, spune Kasper, „prin moartea lui Isus, Dumnezeu nu a renunțat la atotputernicia sa, ci mult mai mult, a acționat atotputernic fiind”⁶².

Textele scrise de mărturisitorii greco-catolici conjugă armonios omnipotența, perfecțiunea și compasiunea lui Dumnezeu. Ei ne oferă, însă, o adâncire a semnificațiilor compasiunii divine și a modului în care Dumnezeu suferă împreună cu ei.

Episcopul Florentin Crihălmeanu a constatat că unirea lor intimă cu Isus Hristos în închisoare este exprimată printr-un limbaj liturgic:

„Ei au reușit să transforme celulele întunecate și reci ale închisorii în capele de rugăciune, timpul detenției în exerciții spirituale iar viețile lor într-o adevărată liturghie euharistică, imn de laudă oferit lui Dumnezeu”⁶³.

Într-adevăr, cardinalul Iuliu Hossu a sărutat podeaua celulei când a fost închis la Ministerul de Interne⁶⁴, după cum săruta în libertate altarul Domnului. Pentru Arhiepiscopul Ioan Ploscariu, gratiile de la fereastra celulei simbolizează cinci cruci destinate simțurilor sale⁶⁵; zeghea și puținele haine primite în temniță, sfințite prin rugăciune, închipuiau patrafirul și celelalte ornate sacerdotale; a binecuvântat cătușele și le-a sărutat așa cum preotul binecuvântează și sărută ornatele când le îmbracă pentru Liturghie; potirul, în schimb, nu era semnat de un obiect exterior, potirul era chiar inima sa⁶⁶. Ce anume celebra și consacra cu inima potir? Merită să citim cuvintele mărturisitorului:

⁶¹ Kasper, *Mizericordia* 181.

⁶² Kasper, *Mizericordia* 182.

⁶³ Florentin Crihălmeanu, *The Church of the Martyrs for Unity*, „Our faith is our life”, 266-267.

⁶⁴ *Credința noastră este viața noastră. Memoriile Cardinalului Dr. Iuliu Hossu* 217.

⁶⁵ Andrei, *Cruci de gratii* 14.

⁶⁶ Andrei, *Cruci de gratii* 59-61

„În ea-mi consacru iar și iar/ ființa-mi jertfă vie,/ ca-ntreg în
Domnul să dispar/ ca pâinea sfântă din altar/ în Euharistie./ Dau
Domnului în ispășiri/ viața ce se duce/ iubire veșnicei Iubiri/ și
pentru Patimi, pătămiri/ și cruce pentru Cruce! [...]” (*Liturghie*)⁶⁷.

Preasfințitul Ioan Ploscariu celebra așadar transformarea sa în Euharistie. Observăm că și rugăciunea în care cerea darul martiriului are un limpede sens euharistic:

„Pe roată striviți în supliciu,/ Ca boabe de grâu și de struguri,/ îți
dăm un suprem sacrificiu/ de inimi în flăcări pe ruguri!”
(*Rugăciune pentru martiriu*)⁶⁸.

El, care celebrase în libertate Sfânta Euharistie și l-a primit prin împărtășanie pe Hristos cel Înviat, nu îl asimila pe Hristos, ci era asimilat de Hristos. Transformarea darurilor la Sfânta Liturghie, ca și continuare a transformărilor fundamentale produse în evenimentele Crucii și Învierii, nu este un punct final al procesului, deoarece El se dăruiește pentru transformarea celor care îl primesc, care se împărtășesc din El. El se dăruiește pentru ca noi să devenim cu El și în El un organism definit de comuniune și de dăruire⁶⁹. Datorită Euharistiei, fiecare creștin se află într-un continuu proces de asimilare, de transformare sau, cum argumenta Sfântul Atanasie cel Mare, de îndumnezeire în Hristos. Această specificitate a existenței creștine face ca întreaga viață să fie euharistică, adică trăire și dăruire totală în Domnul, unire și identificare profundă cu El.

Această asimilare nu era împiedicată de închisoare, ci dimpotrivă, continua prin dăruirea tot mai intensă a lui Dumnezeu creștinului dezbrăcat de orice siguranță umană:

„Iar zăceam în subterane jos,/ fără aer și lumini senine,/ Tu ești
Doamne-un Dumnezeu gelos,/ ne iei tot și ni te dai pe Tine”⁷⁰.

Mai mult, continua transformare euharistică a mărturisorului, a cărui progresivă asimilare și integrare în Trupul lui Hristos cel Înviat putea deveni deplină prin evenimentul martiriului.

⁶⁷ Andrei, *Cruci de gratii* 61.

⁶⁸ Andrei, *Cruci de gratii* 29-30.

⁶⁹ Vezi J. Ratzinger, Eucaristia, comunione e solidarietà, în: J. Ratzinger, *Opera Omnia. Volume 11. Teologia della liturgia*, eds. E. Caruana/P. Azzaro, trad. I. Stampa, Città del Vaticano 2010, 506.

⁷⁰ Andrei, *Cruci de gratii* 29-30.

Ceea ce merită evidențiat aici este faptul că Ioan Ploscariu înțelegea că martirul refăcea drumul dintre Cina cea de Taină și pătimirile/ moartea din Vinerea Mare:

„În glas de clopot blând duios/ ce-și plânge-n tremur nota, din slujbă m-a chemat Cristos/ să-mbin cu El printr-un prinos/ și Cina și Golgota”⁷¹.

Dacă martiriul poate fi gândit ca proces al transformării persoanei în Euharistie, atunci și suferințele martirilor sunt asimilate de Hristos cel Înviat. În acest mod, suferințele lor devin și ale lui Hristos, completând ceea ce lipsea pătimirilor sale:

„Pățimirea ta-mplinește,/ Cum Apostolul a spus, (Col. 1,24)/ Tocmai ceea ce-i lipsește/ Pățimirii lui Isus”⁷².

Concluzii

Puterea sovietică, ghidată de ideologia materialismului dialectic, nu s-a mărginit la a pune în aplicare planul anti-Dumnezeu și anti-viață doar în Uniunea Sovietică, ci l-a exportat și l-a impus în alte țări din Europa de Est, inclusiv în România, folosindu-se de persoane și de instituții care au acceptat să fie unelte ale distrugerii tuturor celor care nu se încadrau în șablonul lui *homo sovieticus*. Alături de elitele politice, culturale și militare ale României, ierarhii greco-catolici împreună cu numeroși preoți, persoane consacrate și credincioși au înfruntat iadul comunist, trăind experiența mărturisirii eroice a lui Hristos și chiar a martiriului. Mărturia martirilor nu poate rămâne ascunsă sub praful timpului deoarece a devenit parte integrantă a identității Bisericii Greco-Catolice și totodată a înnobilit zestrea spirituală a poporului român.

Parcurgând textele rămase de la mărturisitorii credinței din Biserica Greco-Catolică rămânem impresionați de maniera în care și-au asumat conștient suferința și cu ajutorul harului au rămas fideli comuniunii cu succesorul Sfântului Petru. Mai mult, memoriile și poeziile lor ilustrează

⁷¹ Andrei, *Cruci de gratii* 29.

⁷² Hirțea, *Rorate caeli* 61.

unitatea profundă cu Dumnezeu, pe care l-au simțit aproape, în chip de sprijin și mângâiere pe calea Crucii.

Experiența martirilor greco-catolici a fost marcată limpede de milostivirea divină. Pentru ei Dumnezeu este milostiv nu doar pentru că i-a ajutat în timpul prigoanei, ci pentru că le-a dăruit harul de a rezista până la sfârșit.

„Închin cu smerenie – spunea Cardinalul Iuliu Hossu – adâncă recunoștință și mulțumită a ființei mele întregi, pentru nemărginita Sa milă, întru care, pe calea lungă a slujbei sfinte de strivitoare răspundere, mi-a păstrat dragostea față de sfânta Maică Biserică, scumpa eparhie, cler și popor, pentru scump neamul meu, din care sunt fericit a face parte, cerșind iertare pentru toate păcatele și greșelile mele, față de nemărginita sa milă, pe care din belșug a revărsat-o asupra celui mai nevrednic rob al Său – cerșind totodată milă și îndurare pentru calea viitorului, numai Lui cunoscută, har și putere pentru a păzi cu sfințenie până la sfârșit jurământul care trăiește viu în sufletul meu [...]; iartă, Doamne, ajută Doamne, desăvârșește mărirea Ta întru neputințele mele [...]”⁷³.

Milostivirea divină nu i-a eliberat pe martiri de suferințe, de nedreptatea și violența unui regim ateu și violent, dar i-a eliberat în suferință și a transformat viața lor în Euharistie. Ei au străbătut împreună cu Isus Hristos un drum al încercărilor supreme și al ispitirilor, au gustat agonia din Ghetsimani în singurătatea vieții din închisoare, și-au dus crucea cu credință în Dumnezeu și dragoste pentru poporul român și, nu în ultimul rând, au îmbrățișat moartea cu speranța învierii.

⁷³ *Credința noastră este viața noastră. Memoriile Cardinalului Dr. Iuliu Hossu* 181-182.

Cristian Bădiliță

ION AGÂRBICEANU, LITERATURĂ PROFETICĂ ȘI TEOLOGIE POLITICĂ

Ion Agârbiceanu e un druid al spiritualității românești. Opera lui e atât de covârșitoare, ca întindere, și de „sățioasă”, la nivelul conținutului, încât pare zămislită de o forță supranaturală. Când nu deconcertează ea naște reacții aproximative și superficiale. Majoritatea criticilor estetizanți, fără cultură filozofică și teologică (indispensabilă receptării lui Agârbiceanu) se mulțumesc cu etichete vagi: „semănătorism”, „artă cu tendință”, „proză regională” ratând esențialul. Există două tendințe minimalizatoare: elogierea *concesivă* a operei lui Agârbiceanu (*deși* semănătorist, *deși* tributarius ecleziale, scriitorul vădește un anumit talent); denigrarea ideologică (Agârbiceanu e un iredentist șovin, incapabil să-și depășească epoca). Pentru autorul rândurilor de față Agârbiceanu e un Tolstoi greco-catolic, un scriitor de geniu, a cărui dimensiune reală n-a fost încă percepută nici de public, nici de critica literară (cu doar câteva excepții). Care ar fi elementele care-i „definesc” geniul, pe lângă acel „imponderabil” știut numai de ursitoare?

Formidabil povestitor

La nivelul incantației stilistice, Agârbiceanu e un Sadoveanu ardelean. El povestește cum respiră și scrie ca și cum ar povesti. Am parcurs aproape zece mii de pagini din opera sa cu plăcerea înotătorului care nu se mai satură de îmbrățișarea apei, cu exaltarea, calmă, a contemplativului care asistă, în fiecare secundă, la un răsărit de soare. Despre orice ar scrie Agârbiceanu scrie captivant, proaspăt, muzical. Posedă acel dar, specific geniilor, de a reinventa limba, de a reda *prospețimea adamică* fiecărui

cuvânt prin ritm, printr-o oralitate voită, retușată magistral, prin anumite înlănțuiri sintactice. El exercită asupra cititorului o magie translingvistică. Iată portretul profesorului Pascu din romanul blăjean, *Licean... odinioară*:

„Profesorul Pascu era unul dintre urmașii vechilor călugări, întâii dascăli de la școlile Blajului, întemeiate la jumătatea veacului al optsprezecelea. Călugării basilitani, cin oriental, care urmau regulile monahale ale s. Vasile cel Mare, se împuținaseră, de mai multe decenii, în număr și pe vremea când veni Ionică Albu (eroul principal, *n.m.*) la școală întreg cinul călugăresc se reducea la un singur ieromonah (...). Profesorul Ion Pascu apropia (*sic!*) vârsta de șaptezeci de ani. Era fiu de țărani dintr-un sat destul de apropiat, și învățase la școală ca cei mai mulți elevi din vremea lui: rezemat pe pâinea ce o primeau elevii silitori tot la cinci zile, de la Mitropolie, și pe aceea ce-i aduceau de acasă cu straița ori cu desagii. Nimeni nu știa motivul adevărat pentru care a rămas necăsătorit. Versiuni erau mai multe. După unii, s-ar fi îndrăgostit foc, când era în clasa a opta, într-o (*sic!*) fată de la ei din sat, dar fata s-a măritat cu un fecior de acolo. Umbla, de multă vreme, prin satele din jurul orașelului cu școli mari, cântecul următor: Cât trăiești să nu iubești/ Diac în haine nemțești!/ Că diacu-i poamă rea/ Te iubește, nu te ia.”

Asupra stilului specific lui Agârbiceanu s-au publicat o serie de studii importante. S-a insistat mai puțin asupra următoarei „banalități”: ne aflăm în fața unui artizan al scrisului *românesc* educat într-un spațiu *multilingvistic*. Agârbiceanu cunoștea latina, limba de studiu la Blaj, maghiara (studiasse și la Budapesta), germana. Învățase de unul singur franceza și italiana. În asemenea condiții sunt cu atât mai extraordinare *prospețimea și naturalețea limbii sale române*, deopotrivă limbă narativă (populară) și literară. Autenticitatea unui talent se vede și din ușurința scrisului. În ciuda unei biografii pline de încercări, scriitorul ne-a lăsat o moștenire publicistică și literară imensă, greu de egalat, peste 30.000 pagini. Numai cineva cu darul (*id est* ușurința) scrisului putea ajunge la asemenea performanțe. El însuși mărturisea că a redactat amplul roman *Arhanghelii* (peste 400 pagini) în câteva săptămâni, fără a-l mai reciti sau corecta până la publicarea în volum. O asemenea ușurință denotă 1) har; 2) stăpânirea meșteșugului; 3) conștientizarea unei *misiuni*.

Misiunea. Mesianism național-creștin

Pentru Agârbiceanu literatura nu se reduce la scriitură (pleacă de aici, însă tinde spre altceva). Ea are cel puțin două funcții teologico-sociale: de a mărturisi și de a profetiza. Ambele sunt perfect ilustrate de romanul-frescă (autobiografic) *Vremuri și oameni*, redactat la începutul anilor 1940. *Vremuri și oameni* e un *Război și pace* al literaturii române, din păcate neomologat nici de public, nici de canonul literar al „profesioniștilor”. Așa cum mărturisește chiar Agârbiceanu, motorul creației sale nu e fantezia, ci realitatea brută. Scriitorul povestește, interpretează, validează sau invalidează ceea ce a văzut, auzit, trăit, experimentat. *Vremuri și oameni* narează, pe parcursul a peste o mie cinci sute de pagini, peripețiile unei familii ardelenice înainte, în timpul și după cel dintâi Război Mondial. Personajul-martor al primelor două părți e preotul Vasile Scurtu, un *alter ego* al romancierului. Acesta e un idealist naționalist, subjugat mai degrabă de idealul românesc (eliberarea neamului de sub stăpânire austro-ungară) decât de cel creștin. Mai bine spus, în viziunea lui, cele două „idei”, naționalismul și creștinismul, se apropie asimptotic până la identificare, martiriul românilor din Ardealul maghiarizat repetând scenariul răstignirii lui Isus. De aici un sens al Războiului pe care puțini dintre cititorii contemporani îl pot înțelege ori justifica: din perspectiva mesianismului naționalist al preotului Scurtu și al celorlalți patrioți români din Ardeal, Războiul este unul *sfânt*, este singurul mijloc prin care „noul Israel” (*id est* poporul român) poate fi eliberat din „robia egipteană” a Imperiului austro-ungar. Intelectualii satului de la granița cu România (e vorba de Orlat, locul unde Agârbiceanu a slujit, ca preot greco-catolic, între 1910-1916) suferă teribil aflând că Bucureștii și-a declarat neutralitatea în prima fază a ostilităților; se entuziasmează delirant atunci când această neutralitate ia sfârșit, trupele armatei dezrobitoare ajungând până în preajma Sibiului (pentru a fi respinse ulterior de germani). Pentru Agârbiceanu, *alias* preotul Vasile Scurtu, educat într-un adevărat cult al *originilor nobile romane* (prin corifeii Școlii Ardelene), poporul român e un „popor ales”, după modelul biblic al poporului „ales de Dumnezeu”. Pe o asemenea credință, de sorginte veterotestamentară, se

susține, ideologic, orice mesianism naționalist, inclusiv românismul radical, fără concesi, revanșard al protagonistului din *Vremuri și oameni*. Scoase din contextul lor multe afirmații la adresa ungurilor, sașilor sau evreilor, sunt șocante. Dar pentru un naționalist român din Ardealul începutului de secol XX, victimă, el însuși, al naționalismului unguresc multiseclar, aceste afirmații par cât se poate de legitime.

În ce privește dimensiunea profetică, aș dori să mă opresc asupra viselor premonitorii ale părintelui Scurtu din *Vremuri și oameni*. Am ales trei, care converg spre aceeași interpretare istoric-mesianică. În primul vis, preotul o vede pe „doamna Majarosi” – nevasta șefului de gară din satul ardelean recent eliberat de armata română – luând proporții uriașe.

„Era înaltă de trei metri și jumătate, bătea cu capul în plafonul locuinței parohiale; era goală-goluță, cu un trup uriaș, mai mult de bărbat decât de femeie. Părea că e o statuie de piatră colosală, cu picioarele enorm de groase, cu un piept lat, pe care sânii erau abia schițați. Șefița i se prezentă în vis cu fața întoarsă spre el, fără a-l privi însă. Apoi, tot mută, se întoarse cu spatele către el și, după ce stătu așa câteva clipe, dispăru, se mistui ca și când ar fi fost din negură.”

De scârbă preotul se trezi și-i povesti totul „preutesei”, care-l acuză de... obsesii sexuale ciudate. (*Opere*, VII, p. 553, ediția Ilie Rad).

Al doilea vis-viziune are loc tot după intrarea armatelor române în Transilvania, dar prevestind o schimbare, neplăcută pentru români, în soarta războiului (contraatacul biruitor al germanilor).

„Se făcea că el (*id est* preotul Scurtu), în fruntea poporului, îmbrăcat de sărbătoare, ieșise în odăjdii, cu crucea și Evanghelia în mână, în capătul uliței (...). Toți șase praporii erau purtați de șase țărani bătrâni, cu capetele goale. Trăgeau toate patru clopotele din turn, deși știa că nu mai sunt decât două, cele mai mici. Cele două mari fuseseră luate încă înainte cu vreo jumătate de an. În capul satului se opriră. Așteptau intrarea armatei române în sat. Deodată, în capul satului, se opri un automobil mare, vopsit negru, nou-nouț. Erau mai mulți domni îmbrăcați în negru, cu cilindrele înalte în cap. Unul dintre ei se ridică în picioare în mașină, își luă cilindrul din cap și începu să vorbească. Fără să-i fi spus cineva preotul știa că este un ministru român. Nu asculta ce vorbește. Ceea ce-l răpi cu totul fu frumusețea și dulceața graiului,

muzica lui îi cânta în urechi, învăluind orice înțeles. Nu mai auzise pe cineva vorbind așa de frumos românește și părintele era înduioșat până la lacrimi. Dar, deodată, același domn continuă cuvântarea în ungurește. Vorbea ușor, fluent, ca cel mai bun ungur și limba asta. Când îl auzi, părintele simți ca și când l-ar fi lovit cineva cu o măciucă în cap și se trezi” (*Ibid.*, pp. 596-597).

Al treilea vis:

„Se făcea că (preotul) era în Piața Unirii din Iași și că marea venea până la marginea pieții. Un chei cu zeci de trepte lungi de piatră cobora până la valurile mării. Cu alți oameni, privea de pe chei la mare când, deodată, văzu un submarin german tras de un cal de aramă. Știa că e submarin și că e german, deși din apă nu se vedea decât calul de aramă. Un cal gras, pepene, care înainta grăbit de la sud pe țărmul mării și, când a ajuns la chei, a dat să iasă pe uscat. A început să bată cu copitele de aramă pe scările de piatră, a bătut și a bătut, picioarele i se vedeau până la genunchi, dar nu a reușit să iasă din mare, să se urce nici pe prima treaptă. Atunci s-a lăsat din nou în apă, s-a întors și a început o fugă nebună spre sud, de unde a venit.”

Aceste vise trimit, bineînțeles, la Cartea lui Daniel, carte profetică prin excelență. Părintele Scurtu le descifrează mesajul în cheie politică, *imediat-istorică*. Cel cu șefa de gară și cu ministrul „bilingv” se referă la prima fază a Războiului, când trupele române, după o scurtă victorie, sunt alungate din Transilvania de trupele germane (venite în sprijinul ungurilor); al treilea vis, pe care preotul l-a avut în refugiul din Moldova, se referă la a doua fază a Războiului, când trupele germane, momentan învingătoare, se dovedesc incapabile să cucerească întreg teritoriul Regatului. Palierul oniric se identifică așadar cu cel profetic. Visul anunță deznodământul unor evenimente istorice de importanță continentală, dar mai ales națională. Sunt vise-dinamită, cu o teribilă încărcătură mesianic-naționalistă, menite nu doar să compenseze, la nivelul inconștientului, tragedia refugiaților, dar și să ofere doza de optimism și de speranță necesară supraviețuirii în mijlocul infernului. Cu toate acestea Istoria, cu majusculă, nu este un infern pentru Agârbiceanu. Dimpotrivă. Chestiunea merită analizată, din cel puțin două motive: este crucială pentru înțelegerea operei lui Agârbiceanu; până acum nimeni nu s-a oprit asupra ei.

Teroarea pozitivă a Istoriei

Nu există, în literatura română, operă mai *plină de suferință* și în același timp mai *luminoasă* decât a lui Ion Agârbiceanu. Paradox „scandalos”, care se explică prin suflul eminent creștin al acestei opere. Personajele lui Agârbiceanu respiră mesianic, altfel spus, respiră *istoric*. Istoria, pentru creștini, este locul întâlnirii omului cu Dumnezeu, loc al pedepsei, dar și al mântuirii. Sacrul există la nivelul istoriei, inclusiv în varianta sa cea mai decăzută, politicul. Creștinismul, pe urma profeților veterotestamentari, *a sacralizat istoria prin Întrupare*. Din punctul de vedere al teologiei creștine istoria s-a desăvârșit prin Întrupare, adică prin unirea, inefabilă, între Dumnezeu-infinit și temporalitatea finită. Așa cum arată Oscar Cullmann în celebra sa lucrare *Hristos și timpul. Timp și istorie în creștinismul timpuriu* (1947), prin evenimentul, unic și „scandalos”, al Întrupării lui Isus, istoria omenirii capătă deopotrivă *centru și sens*. Circularitatea temporală păgână este ruptă, abolită prin explozia Infinitului în finit, prin descinderea lui Dumnezeu în timpul finit. Viața lui Isus-Dumnezeu infinit se petrece *în cadrele temporalității umane*, de unde și caracterul ei eminent paradoxal. Și tot de aici caracterul sacru al Istoriei. Agârbiceanu transpune în literatură această viziune pe care o poartă cu sine doctrina creștină. Scriitorul îl dublează pe teolog, el se hrănește din credința teologului. Această viziune hristocentrică asupra istoriei (devenită *mediu de expiere*, dar și *cale soteriologică*) explică optimismul funciar al literaturii lui Agârbiceanu, dincolo de eșecuri, orori și suferințe. Și tot această viziune (cum altfel?) justifică *obsesia politicului*. Istoricul și politicul rezultă din însuși faptul sacralizării timpului și spațiului în creștinism. Credința creștină e produs al istoriei și afectează fiecare moment al istoriei. Ea se exersează *în mijlocul acestei lumi*. E o viziune pe care o întâlnim în *Actele martirilor*, dar și la teologi precum Irineu al Lyonului (sec. II), Origen (sec. III) sau Augustin (sec. V). Departe de a anula sensul istoriei, suferințele îndurate de om îl apropie pe acesta de țelul vieții sale, individuale sau colective: mântuirea. Suferințele „frământă” sufletul, așa cum mâinile brutarului (imaginea îi aparține lui Irineu) frământă aluatul (chinuindu-l) pentru ca pâinea să poată *crește* și

deveni gustoasă. În acest sens, Agârbiceanu se opune viziunii „stagnante”, mitice, atemporale, *anistorice* a unui Sadoveanu, de pildă. Pentru Sadoveanu nu se întâmplă nimic memorabil în planul istoriei prezente. Doar în planul istoriei trecute, adică al mitului, al legendei. În cazul literaturii sadoveniene omul are valoare în măsura în care trăiește mitic sau cosmic (atemporal), adică în măsura în care își *neagă apetitul istoric*. Pentru Agârbiceanu, scriitor creștin, angajat plenar în istorie – tocmai pentru că istoria este calea mântuirii – în fiecare loc se întâmplă ceva, și anume, *ceva esențial*. Istoria năvălește în cea mai neînsemnată locuință, în cel mai izolat cătun, în cea mai convențională discuție. Există așadar o *teroare pozitivă* a Istoriei. În afara Istoriei *nimic nu e*. Există cu adevărat doar ceea ce a trecut prin sita istoriei. Fiecare moment din viața omului contează, poate deveni memorabil, tocmai pentru că viața omului reflectă, chiar și în negativ, Întruparea lui Dumnezeu în curgerea timpului, dând sens acestei curgeri. La aceasta se adaugă pasiunea viscerală pentru *politic* (nu neapărat *politică*) a românilor ardeleni, a intelectualilor ardeleni în special, care s-au văzut obligați să-și construiască o *contraistorie* în replică la istoria Imperiului. Chinurile, suferințele istoriei sunt *asumate*, asimilate, digerate, nu ocolite ori „sabotate”, așa cum se întâmplă în registrul mitologico-păgân (am în minte, firește, teoria lui Eliade cu privire la sabotarea istoriei de către „omul tradițional”). La scriitorii ardeleni (Slavici, Agârbiceanu, Rebreanu) ne aflăm în fața unui soi de *masochism istoric asumat*, o atitudine de *tremendum et fascinans* (cu accent pe ultimul aspect), care poate fi echivalată cu *eroismul* pur și simplu. Din acest unghi, important nu mai este punctul final, ci *faptul însuși de a crea istorie*, de a te mișca spre un *eschaton* mai mult sau mai puțin îndepărtat. Și tot din acest unghi se poate vorbi de un masochism *optimist* al literaturii lui Agârbiceanu.

* * *

Reflecțiile de mai sus mi-au fost prilejuite în special de volumele VII și VIII ale *Operele* lui Ion Agârbiceanu, apărute, în 2017, sub egida Academiei Române, în seria „Opere fundamentale”. La fel ca primele șase volume, și acestea sunt îngrijite de profesorul Ilie Rad, pe baza colaționării manuscriselor cu edițiile precedente, datorate lui Gheorghe Pienescu, apoi, Marianei și lui Victor Iova. Volumele beneficiază de Introduceri utile, de note, comentarii, glosare, precum și de considerații critice. Ediția Ilie Rad

reprezintă un adevărat „tur de forță”. Singurul bemol îl reprezintă *les coquilles*, precum și unele erori de paginare. Teza eseului de față e întărită și de publicistica religioasă a lui Agârbiceanu, adunată într-un volum masiv de același Ilie Rad: Ion Agârbiceanu, *Articole cu caracter ecleziastic (1903-1945)*, Editura Tribuna, Cluj-Napoca, 2018, 940 pp.

William A. Bleiziffer

**O POSIBILĂ ABORDARE CANONICĂ
A CONCEPTULUI DE „BINE COMUN”**

1. Introducere

Căutarea și realizarea „binelui comun” reprezintă una dintre realitățile fundamentale pe care orice societate care se dorește organizată îl urmărește în garantarea fireștilor raporturi dintre membrii săi. Realitate concretă ce depășește o simplă dimensiune conceptuală, dincolo de orice prezentare teoretică, binele comun devine în această perspectivă o realitate care se manifestă concret la nivelul întregului țesut social. Astfel, binele comun se manifestă practic, într-un obiectiv ce trebuie urmărit și atins de orice societate orânduită ce caută să se înțeleagă pe sine în perspectiva raporturilor dintre proprii membri. Identificat ca element esențial al oricărei comunități, binele comun trebuie să-și găsească propria manifestare și în viața și activitatea Bisericii. Dinamica și tensiunea raportului care determină logica relației dintre binele privat și binele comun, trebuie să țină seama și de principiile fundamentale ale „binelui” în sine, și, în același timp, de particularitățile diferitelor domenii în care acesta urmează să fie aplicat.

A înțelege ce reprezintă în sine sintagma „binele comun” înseamnă a înțelege și complexitatea unei astfel de realități; ea se prezintă într-o dimensiune amplă, care cuprinde conotații filosofice, teologice, dar și juridice, multe aspecte teoretice și practice. Pornind de la ideea de drept, care circumscrie practic sfera relațiilor într-o comunitate, dar mai ales de la ideea de drept canonic, vom examina semnificația canoanele *Codex*

*Canonum Ecclesiarum Orientalium*¹ în care se regăsește expresia „binele comun” sau „binele public”².

2. Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium, binele comun și binele public

Fundamentul teologic al dreptului canonic rezultă din însăși natura Bisericii, care, prin dispoziția Fondatorului său, nu reprezintă numai o comunitate spirituală, ci și un organism vizibil, o *societate* ierarhic organizată. Dreptul canonic reglementează astfel viața eclezială. Comunitatea eclezială reprezintă acea *pars populorum Dei* constituită stabil și care fiind supusă aceleiași autorități și împărțășind aceeași credință (cf. cann. 7-8, 177) caută realizarea binelui comun. Persoana umană aparține deopotrivă realității materiale și spirituale și ca atare este orientată în mod natural spre bine și spre tot ce este benefic pentru propria viață, privată sau socială.

Una dintre primele sarcini pe care legislatorul trebuie să o aibă în vedere în elaborarea legilor este de a le crea în conformitate cu binele comun³ iar dreptul canonic respectă acest principiu. Dacă acest aspect este trecut cu vederea, din însăși conținutul legii ar lipsi componenta rațională,

¹ Pontificium Consiliul de Legum Textibus Interpretandis, *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium, Auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, Fontium annotatione auctus*, Libreria Editrice Vaticana, 1995; AAS 82 [1990], 1061-1353; EV 12/695-887.

² Concept-cheie al doctrinei sociale a Bisericii, termenul se regăsește în fiecare mare enciclică a Bisericii. În manieră sintetică tema este abordată atât în Enciclici cât și în alte documente magisteriale: *Rerum Novarum* a Papei Leon XIII (1891), nr. 25-28; *Quadragesimo anno* a Papei Pius XI (1931), nr. 60 e 89; *Mit brennender Sorge* a Papei Pius XI (1937), nr. 6; *Mater et Magistra* a Papei Ioan XXIII (1961), nr. 59-67; *Pacem in terris* a Papei Ioan XXIII (1963), nr. 54, 70, 75; *Populorum progressio* a Papei Paul VI (1967), nr. 3, 5; *Laborem excersens* a Papei Ioan Paul II (1981), nr. 10, 14, 18; *Sollicitudo rei socialis* a Papei Ioan Paul II (1987), nr. 38; *Caritas in veritate* di Benedict XVI (2009), nr. 7; *Centesimus annus* a Papei Ioan Paul II (1991), nr. 11, 14, 34; *Catehismul Bisericii Catolice* (1992), nr. 1905-1912.

³ „Ca atare, în redactarea normei canonice se va ține cont de învățătura autentică a Bisericii bazată pe formulările magisteriale și transmisă posterității, avându-se în vedere în primul rând fundamentul ultim al legii: *suprema lex salus animarum*. Codul se dorește a fi așadar nu doar o simplă colecție de norme juridice, care să impună doar obligații, ci va conține și acele mijloace necesare pentru realizarea scopului Bisericii”, W. Bleiziffer, *Ius Particulare in Codice Canonum Ecclesiarum Orientalium. Dreptul particular al Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică. Actualitate și perspective*, Cluj-Napoca, 2016, 47-48.

realitate care conduce mai degrabă la manifestarea intereselor private în detrimentul celor comune. În al doilea rând, legile trebuie să fie adoptate în conformitate cu competența proprie a legislatorului, care este obligat să acționeze nu doar în vederea realizării binelui propriu, individual, ci a celui comunitar, urmărind în același timp să nu depășească limitele propriei autorități legislative⁴. Ulterior, pentru a oferi legii un caracter predominant „just”, legislatorul trebuie să urmărească criteriul de proporționalitate în a impune cetățenilor drepturi și obligații cu privire la urmărirea binelui comun. Și tocmai în această perspectivă o caracteristică particulară a dreptului canonic este „binele comun în Biserică, [ce] trebuie privit în primul rând din punct de vedere teologic pentru a înțelege și a pune în practică binele comun juridic”⁵. Codul, care se deschide dimensiunii transcendentului pentru a reglementa acele relații pe care *homo viatores* trebuie să le realizeze în pelerinajul său pământesc, se bazează tocmai pe această realitate.

Într-adevăr, „funcția proprie a dreptului eclezial este de a se asigura că credincioșii depășesc propriul individualism și își împlinesc propria vocație atât personală cât și comunitară, deoarece scopul dreptului în Biserică este dublu: tutelarea comuniunii ecleziale și protejarea drepturilor fiecărui credincios în parte. Cu toate acestea, aceste două scopuri depind unul de altul, pentru că numai în promovarea și protejarea binelui comun, adică a comuniunii ecleziale, se realizează din ce în ce mai mult împlinirea omului ca persoană umană și ca persoană credincioasă. Din acest motiv, drepturile și îndatoririle credincioșilor sunt drepturi și obligații supranaturale iar instituțiile Bisericii, cu toate legile pozitive care le guvernează, au ca scop acela de a fi instrumente de har, astfel încât să favorizeze binele credincioșilor, care este mântuirea veșnică”⁶. Expresia *mântuirea veșnică*, ce încheie seria de canoane ale Codului de Drept Canonic aplicabil Bisericii Latine, chiar fără a se găsi ca și formulă în vreun canon aparținător Codului Oriental, reprezintă totuși o prezență concretă în canoanele acestuia din urmă.

⁴ Într-un studiu recent am tratat mai amplu tema: W. Bleiziffer, *Criteri per la redazione del diritto particolare*, în: I. Boldea/ C. Sigmirean, (Editors), *Multicultural representations. Literature and discourse as forms of dialogue*, Tîrgu Mureș, 2016, 42-63.

⁵ G. Ghirlanda, *Diritto canonico (Ius canonicum)*, în: C. Salvador C./ V. De Paolis/ G. Ghirlanda (a cura di), *Nuovo Dizionario di Diritto Canonico*, Cinisello Balsamo, 1993, 352.

⁶ G. Ghirlanda, *Diritto canonico (Ius canonicum)* 352-353.

Misiunea Bisericii în această lume este legată de realizarea acelei „participări la viața divină a fiecărui credincios care realizează [...] în pace comuniunea eclezială ca rod al carității divine și este fundamentul responsabilității comune a tuturor în vederea realizării acestui scop supranatural. [...] În acest fel Biserica se realizează ca și comuniune spirituală între toți cei botezați, adică o comuniune a sfinților, unde binele tuturor devine binele fiecăruia și binele fiecăruia devine binele tuturor”⁷. Conform acestei teorii, rezultă faptul că, având un caracter supranatural conferit de Cristos, „binele comun” se referă la Biserica ce are ca și misiune mântuirea fiecărui credincios. Așadar, în istoria mântuirii binele comun are implicații în societate, fie ea eclezială sau civilă.

O privire de ansamblu asupra conținutului codului oriental ne oferă posibilitatea să observăm prezența termenului în cadrul diferitelor canoane⁸. În afara termenului *bonum*, care apare în cod cu conotații diferite de 29 de ori⁹, găsim și termenii *bonum commune*¹⁰ și *bonum publicum*¹¹.

⁷ G. Ghirlanda, *Diritto canonico (Ius canonicum)* 353.

⁸ I. Žužek, *Bonum, Bonum comune, Bonum publicum, Index Analyticus Codicis Canonum Ecclesiarum Orientalium, Kanonika 2*, 1992, 28-29.

⁹ Termenul apare în următoarele canoane: 889 § 1; 365 § 1; 776 § 1; 863 § 1; 84 § 1; 202; 322 § 1; 264, 270 § 3; 267 § 1 n 2°; 1012 § 1; 299 § 2; 82 § 1 n 2°; 148 § 3; 1007; 1536 § 2, 1538 § 1; 16; 381 § 2; 1103 § 3, 1240, 1283 § 1 n 1°, 1302; 412 § 2; 1413 § 2; 1468 § 2; 652 § 1; 385 § 1; 1136 § 4.

¹⁰ I. Žužek, *Bonum comune*, 29-30 – *Ecclesiae: a christifidelibus attendendum*, 15 § 3, 26 § 1; *moderatio exercitii iurium christifidelium intuitu eius*, 26 § 2; *quoad seminaria erigenda*, 332 § 1; *clerici competentiam et experientiam laicorum in id vertant*, 381 § 3; *quoad participationem clericorum in factionibus politicis et consociationibus syndicalibus*, 384 § 2; – *omnium Ecclesiarum ut finis personarum et institutorum, qui nomine et auctoritate Romani Pontificis munus sibi commissum explent*, 46 § 1; *Ecclesiarum in eadem regione vel natione in conventibus Hierarcharum plurium Ecclesiarum sui iuris promovendum*, 322 § 1; *Ecclesiae patriarchalis et totius territorii, ubi plures Ecclesiae sui iuris exstant, in conventu patriarchali attendendum*, 140; – *societatis: cura laicorum, ut varietas rituum ei non noceat, sed ad idem in dies magis conducat*, 405; *quoad participationem clericorum in factionibus politicis et consociationibus syndicalibus*, 384 § 2.

¹¹ I. Žužek, *Bonum publicum*, 30 – *quoad constitutionem et officium promotoris iustitiae*, 1094, 1095 § 1; *quando ob id iudex ex officio procedere debeat*, 1110 § 1; *quoad causas, in quibus id in discrimen vocatur*, 1094, 1139 § 3; *si id requirit, Hierarcha remediis opportunis uti potest actione poenali extincta*, 1154 n 2°; *in causis id respicientibus transactio et compromissum in arbitros valide fieri non possunt*, 1165 § 1, 1169; *quoad iusiurandum partium in casibus, in quibus id in causa est*, 1213; *relate ad effectus confessionis iudicialis*, 1217; *quando ob id iudex decernere possit aliquod actum nemini manifestandum esse*, 1281 § 1; *in processu matrimoniali et poenali servandae sunt normae speciales de causis, quae ad id spectant*, 1376, 1471 § 1; *quoad interventum promotoris iustitiae in causis de separatione coniugum*, 1382; *attendendum in decretis extra iudicium ferendis*, 1519 § 1.

2.1. Binele comun și dreptul de petiție

În primul titlu al Codului, *Despre credincioșii creștini și toate drepturile și obligațiile lor*, le este garantat credincioșilor dreptul/ obligația de a contribui la binele comun, prin implicarea lor concretă la viața Bisericii, prin manifestarea propriilor opinii referitoare la acele chestiuni care intră în sfera competențelor lor. Dreptul de a adresa petiții, în limitele prevăzute de lege, este supus unor „restricții” care trebuie să țină cont de adaptarea solicitărilor la unele realități concrete. Este vorba de raportarea acestui drept la conținutul și integritatea credinței și a moralei, precum și la respectul datorat păstorilor¹². De asemenea, este necesar, ca în manifestarea aceluiași drept să se țină seama de binele comun și demnitatea persoanelor (can. 15 § 3). Laicii, ca și experți, pot fi consultați în diverse domenii care privesc binele comun al Bisericii. Dacă o consultare *sui generis* se poate realiza atunci când aceștia fac parte din diferite organisme consultative parohiale sau când părerea lor este cerută circumstanțial, în alte ocazii concrete ei pot fi consultați fie ca membri ai adunării eparhiale (can. 235-242), fie în cazul procesului de alegere a episcopilor (can. 182 §2).

Exercitarea drepturilor credincioșilor, fie ca indivizi, fie grupați în diferite forme asociative, trebuie să țină cont și de realitățile care implică într-un fel sau altul sfera colectivă: în vederea realizării binelui comun autoritatea ecleziastică poate, în anumite circumstanțe, să limiteze exercitarea drepturilor individuale ale credincioșilor creștini. După cum subliniază canonul 26 §2, reglementarea exercitării acestor drepturi are ca motivație fundamentală ultimă „binele comun”¹³.

¹² „Libertatea de opinie” poate fi însă supusă unor restricții: ea nu poate fi manifestată opozabil în domeniul credinței și moralei propuse de magisteriul autentic al Bisericii deoarece apartenența la Biserica Catolică impune prin disciplina canonică un «assensus fidei» necondiționat față de întregul și unicul depozit de credință. Acest drept nu poate viola obligația pe care credincioșii creștini o au de a păstra „întotdeauna, în modul lor de a acționa, comuniunea cu Biserica” (can. 12), aderând la conținuturile credinței care sunt propuse de magisteriu ca și adevăruri divine și catolice: de aceea toți credincioșii creștini sunt obligați să evite orice doctrină care este contrară acestor adevăruri. (cann. 595, 598).

¹³ Can. 26-§ 1. (= 223) În exercitarea propriilor drepturi, credincioșii creștini, atât individual cât și reuniți în asociații, trebuie să țină seama de binele comun al Bisericii și de asemenea de drepturile altora și, în plus, de propriile obligații față de alții. § 2. Este de competența autorității bisericești, în vederea binelui comun, să reglementeze exercitarea drepturilor care sunt specifice credincioșilor creștini.

2.2. Clericii și binele comun

Formarea clericilor, ca activitate specifică și exclusivă a Bisericii, se realizează în instituții de formare înființate și conduse de către Biserică. Seminariile minore, ca locuri de formare pentru cei care prezintă semne ale prezenței vocației, pot fi înființate de către autoritatea competentă „dacă așa o cere binele Bisericii și dacă o permit puterile și resursele” (332 § 1). Înființarea unor astfel de centre de formare nu este absolut obligatorie, dar este sugerată de realizarea binelui Bisericii, ca misiune particulară a Bisericii în lume.

Tot în cadrul misiunii pe care Biserica o are de a învăța există alte două canoane care au ca și subiect clericii și drepturile și îndatoririle lor. Primul, canonul 381, se referă la atitudinea exemplară pe care trebuie să o manifeste clericii în special în ceea ce privește caritatea și ospitalitatea acordate categoriilor sociale cele mai defavorizate, precum și necesitatea de a oferi beneficiile spirituale care decurg din Cuvântul lui Dumnezeu și administrarea sacramentelor credincioșilor care sunt bine pregătiți și care le solicită în mod corespunzător. La al treilea paragraf, canonul folosește expresia *bonum Ecclesiae* cu referire la diferitele carisme deținute de laici. Acestora trebuie să le fie recunoscute din partea clericilor, și deopotrivă promovate, demnitatea și rolul special pe care îl pot asuma în cadrul Bisericii. Experiența și competențele laicilor trebuie cultivate, astfel încât prin respectarea demnității și a calităților acestora, contribuțiile lor să fie valorificate în vederea realizării binelui Bisericii. Al doilea canon, 384 § 2, se referă la o realitate complexă care a dat naștere multor dezbateri¹⁴. Canonul impune clericilor o restricție în ceea ce privește asumarea unui rol activ în partidele politice și în conducerea diferitelor sindicate; o astfel de interdicție poate totuși întâlni unele excepții. Aceste excepții sunt strict reglementate de dreptul particular¹⁵ sau de decizia autorității ecleziastice competente, în cazul în care este în discuție „apărarea drepturilor Bisericii sau promovarea binelui comun”.

¹⁴ Semnalez doar două studii referitoare la această temă: L. Navarro, *Il divieto di partecipazione attiva nei partiti politici e di assunzione di uffici pubblici*, *Folia Canonica* 10, 2007, 221-243; W. Bleiziffer, *Chestiunea politică și Biserica. O abordare canonică*, în W. Bleiziffer, *Studi canonice: implicații intra și extra ecleziale*, Târgu Lăpuș, 2010, 147-170.

¹⁵ Analizând diferitele circumstanțe concrete în care se regăsesc Bisericele *sui iuris*, autoritatea competentă a acestor Biserici are capacitatea legislativă de a stabili norme clare în această privință. Evident, ne aflăm în fața unui proces legislativ care creează o normă cu aplicabilitate doar pentru respectiva Biserică, normă care trebuie să respecte principiul legalității, al respectul față de ierarhia normelor, principiul autonomiei legislative și al subsidiarității, precum și binele clericului.

2.3. Guvernul central al Bisericii și binele comun

În vederea realizării binelui comun în sânul Bisericii Catolice, codul solicită o strânsă colaborare dintre diferitele autorități superioare – cum ar fi Sinodul Episcopilor, Cardinalii, Curia Romană, Legații Pontificali și alții – și Pontiful Roman, ca succesor al lui Petru. Toate aceste persoane și instituții își îndeplinesc prerogativele proprii numai împreună și sub autoritatea Romanului Pontif, conform normelor stabilite de acesta (46 § 1). Aceeași colaborare, întotdeauna reglementată de norme particulare, este cerută și Patriarhilor și celorlalți Ierarhi care prezidează diferitele Biserici *sui iuris*.

De asemenea, expresia *bine comun* poate fi întâlnită și în sfera colaborării pe care Ierarhii diferitelor Biserici *sui iuris* o pot avea în cadrul *Conventus Hierarchiarum Plurium Ecclesiarum*. Singurul canon al titlului IX, canonul 322, care se propune sub o formă consistentă și amplă, folosește termenul *bine comun* în primul paragraf, și se inspiră profund din învățătura Conciliului Vatican II care în decretul *Christus Dominus* „recomandă insistent ca ierarhii Bisericilor orientale, în promovarea disciplinei Bisericii proprii, în sinoade, și pentru a favoriza tot mai eficient activitățile îndreptate spre binele religiei, să aibă în vedere și binele comun al întregului teritoriu, acolo unde există mai multe Biserici de rituri diferite, confruntându-și părerile în întruniri inter-rituale, după normele ce vor fi stabilite de autoritatea competentă” (CD 38, 6°). Acest *Conventus*, care nu are posibilitatea să se exprime prin vot deliberativ, este format din episcopi, preoți, călugări și laici, desfășoară o activitate de o importanță deosebită pentru viața Bisericii, și acordă sprijin Patriarhului și Sinodului Episcopilor Bisericii Patriarhal în gestionarea celor mai importante chestiuni.

Adunarea patriarhală, ca organism consultativ al întregii Biserici prezidate de un Patriarh, își îndeplinește propriile funcții prin sprijinul consultativ pe care îl asigură în vederea găsirii celor mai bune soluții pentru rezolvarea problemelor care se întâlnesc în interiorul sau în afara teritoriului patriarhal. Ajutorul pe care această adunare îl acordă Patriarhului și Sinodului Episcopilor Bisericii patriarhale, trebuie să fie focalizat mai ales în ceea ce privește formele și metodele apostolatului și disciplina bisericească. Disciplina canonică ce reglementează funcționarea acestei

Adunări este nouă și se referă la perspectiva unei mai mari co-participări a credincioșilor la viața Bisericii. Canonul 140 indică și cadrul în care se solicită această colaborare; ea trebuie adaptată „circumstanțelor timpului prezent și *binelui comun* (s.n.) propriei Biserici, ținând cont și de *binele comun* (s.n.) al întregului teritoriu unde există mai multe Biserici *sui iuris*”. Este important să subliniem faptul că textul canonului, așa cum putem ușor observa, utilizează de două ori termenul considerat de studiul nostru, indicând zona în care urmează să fie aplicat; nu numai propria Biserică *sui iuris*, ci și întregul teritoriu în care această Biserică își desfășoară activitatea.

2.4. Varietatea riturilor și binele comun

Pornind de la realitatea care se referă la binele comun canonul 405 vorbește nu doar despre colaborarea dintre credincioșii laici, ci și de colaborarea dintre laici și clerici.

„Formularea canonului ne permite însă o interpretare mai largă decât cea strict referitoare la laici: laicii sunt totuși subiectul central al canonului care prevede colaborarea acestora cu scopul unei mai profunde cunoașterii reciproce a propriului patrimoniu liturgic, teologic, spiritual și disciplinar. Acesta este un mijloc pentru a face să crească «bunăvoința reciprocă și stima precum și unitatea de acțiune între laicii diverselor Biserici *sui iuris*» pentru a consolida acțiunea comună a acestora dincolo de apartenența rituală și pentru a servi «binelui comun al comunității în care trăiesc». Scopurile practice ale culturii și ale științei sunt astfel foarte bine precizate. Cunoașterea nu este un scop în sine, ci un mijloc de realizare a respectului reciproc între oameni, iar laicii sunt chemați la realizarea acestui deziderat tocmai datorită poziției pe care o prezintă în societate”¹⁶.

În accepțiunea canonului cunoașterea, practicarea și promovarea riturilor orientale nu pot dăuna binelui comun, ci pot conduce mai degrabă la consolidarea acestuia.

¹⁶ W. Bleiziffer, *Christifidelis laici în Codul Canoanelor Bisericilor Orientale – Titlul XI, cann. 399-409*, *Cultura Creștină* 3-4, 2002, 113-127, 123.

3. Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium și binele public

Așa cum am văzut deja, Codul folosește, alături de expresia „bine comun”, și o altă expresie: „binele public”. Termenul poate fi interpretat din punct de vedere canonic ca sinonim al termenului „bine comun”, cu precizarea că manifestarea sa are loc în for public și nu în cel privat. Codul se referă în repetate rânduri la diferențele care se găsesc între realitatea publică, deci evidentă, manifestată, percepută de toți, și cea care privată și personală, definită de dimensiunea intimă și nu în ultimul rând chiar de sfera forului intern. Trebuie subliniat faptul că manifestarea unui astfel de bine se referă la dimensiunea binelui comun cu particularitatea că aceasta are o valență cu implicații la nivelul realităților publice și, prin urmare, la transparența și notorietatea unei anumite intervenții a Bisericii în acest domeniu. În marea lor majoritate canoanele care se referă la binele public fac parte din sfera administrării justiției în Biserică.

3.1. Binele public tutelează justiția eclezială

Prezența promotorului dreptății (*promotor iustitiae*) este obligatorie atât în cauze penale, cât și în cazul în care este pus în pericol binele public: sarcina sa este similară cu cea a procurorului din forumul jurisdicțional civil. Prin însuși dreptul cade în sarcina sa apărarea binelui și interesului public atât în cauzele contencioase cât și în cele penale; protejarea drepturilor Bisericii în diferitele etape de formare a comunității; supravegherea bunei administrări a justiției și a dreptului canonic, precum și „obligația de a asigura binele public” (can. 1094, 1095 § 1). În măsura în care căsătoria este considerată un bun public, intervenția sa este necesară și în cauzele separării soților (canon 1382).

Tot în sfera judiciară, judecătorul poate proceda la desfășurarea cauzei în interesul particularilor chiar și doar la instanța unei părți, în timp ce pentru cauzele penale, în cauzele care privesc binele comun sau mântuirea sufletelor, natura intervenției este diferită. Atunci când este vorba de binele public, judecătorul este autorizat să acționeze din proprie inițiativă, să introducă noi dovezi sau probe care nu au fost solicitate de părți și să conducă *ex officio* cauza spre decizia finală, în ciuda oricărei alte intervenții sau neglijențe a părților implicate (can. 1110 §1). De asemenea, judecătorul

poate, în cazul unui litigiu care implică un minor sau în cazul în care bunul public este în pericol, să numească un avocat pentru partea lipsită de acesta. În mod similar, în cazurile de litigiu, numirea unui avocat pentru minori este obligatorie, așa cum este și pentru cazurile care sunt considerate a fi de interes public (can. 1139).

3.2. Binele public și intervenția Ierarhului

Binele public necesită, de asemenea, intervenția Ierarhului care într-o cauză penală stinsă prin prescripție poate recurge la căi administrative adecvate pentru a aduce la o anumită normalitate o realitate în care justiția nu a fost complet realizată (1154 n 2°). Chiar dacă cazul penal este stins prin prescripție, cauza contencioasă pentru repararea prejudiciilor cauzate de delictul în cauză nu se stinge *ipso facto* cu acesta. Intervenția ierarhului, care este primul responsabil al binelui public în sfera sa de competență și în limitele propriei jurisdicții, tinde în aceste cazuri la protejarea binelui public și la evitarea posibilelor scandaluri cauzate de un delict care nu a fost pedepsit datorită extincției.

3.3. În lucrurile și drepturile care afectează binele public nu există tranzacții și arbitraj

Tranzacția este considerată un contract între persoane private; prin urmare este clară interdicția prevăzută de legislația canonică ce nu prevede aplicarea acestui instrument juridic în cazul în care este vorba de un interes public. Un om poate renunța doar la drepturile și interesele sale, dar nu poate renunța la ceea ce nu este al lui. Fiind un instrument juridic care implică doar persoanele aflate în posesia deplină a capacității lor fizice și juridice, tranzacția nu poate fi aplicată în acele cazuri în care depășesc sfera privată și afectează o realitate publică mai largă (can. 1165 § 1). De asemenea, pentru tutelarea binelui public, litigiile pentru care tranzacția este interzisă nu pot fi soluționate printr-un compromis arbitrar (can. 1169). „Nu se poate recurge la arbitraj pentru bunurile și drepturile pentru care părțile arbitrajului nu dispun de dreptul de înstrăinare sau folosință, adică nu se poate realiza un arbitraj care privește bunuri publice, sau care se referă la tot ceea ce pune în pericol binele public conform can. 1165”¹⁷.

¹⁷ P. V. Pinto (a cura di) *Commento al Codice dei Canonici delle Chiese Orientali*, Libreria Editrice Vaticana, 2001, 988.

3.4. Jurământul și cauzele publice

Interogarea părților ca mijloc de anchetă în faza probatorie a procesului, și mai ales în declarațiile părților – prin instanța părții civile sau publice –, este recerută în cazul când trebuie să se dovedească un fapt care interesează binele public. Interogarea părților se desfășoară conform regulilor stabilite pentru examinarea martorilor iar întrebările conținute de aceasta pot fi făcute de către ambele părți, de promotorul dreptății sau de apărătorul legăturii. Părțile nu pot fi prezente la interogatoriul celeilalte părți, cu excepția cazului când instanța, în cazurile care privesc interesul privat, nu a permis acest lucru. În cazurile care privesc, însă, binele public, judecătorul trebuie să impună părților jurământul să spună adevărul, sau cel puțin că l-au spus; în cauzele publice jurământul este văzut ca un mijloc pentru a dovedi realitatea unei mărturii care ar putea avea repercusiuni asupra binelui public. În celelalte cazuri, în funcție de circumstanțele concrete ale cauzei, judecătorul, cu prudență, poate impune sau chiar lăsa pe dinafara o astfel de interogare jurată (can.1213).

În urma interogatoriului judiciar se obține atât mărturisirea judiciară a uneia dintre părți cu privire la un fapt referitor la obiectul judecății, cât și simpla lor declarație judiciară, care nu are cerințele unei mărturisiri. Atunci când este vorba de un bun privat care nu implică binele public, mărturisirea judiciară a uneia dintre părți poate scuti cealaltă parte de sarcina probei. Pe de altă parte, în cauzele care se referă la binele public, mărturisirea judiciară și declarațiile judiciare formulate sub jurământul cerut de judecător pot fi considerate probatorii conform evaluării discreționare a judecătorului care evaluează și celelalte circumstanțe ale cauzei (can. 1217).

3.5. Dreptul la apărare și binele public

După obținerea probelor și după finalizarea investigației preliminare, judecătorul publică actele printr-un decret: cu această intervenție, părților și apărătorilor acestora li se permite să ia act, la cancelaria tribunalului, de conținutul actelor cauzei. Când dreptul la apărare este refuzat, din orice motiv, sentința însăși este viciată de nulitate incurabilă (can. 1303 §1, 7°). Necesitatea dreptului la apărare este atât de riguroasă încât declară nulitatea actelor despre care părțile nu au cunoștință.

Confidențialitatea publicării documentelor necesită garanția sincerității – conformă, după cum am menționat și în cazul declarațiilor sub jurământ – și libertatea de a obține dovezi de la părți. În funcție de gravitatea chestiunilor abordate, publicarea actelor ar putea provoca mari dificultăți, în special în ceea ce privește utilizarea informațiilor conținute în alte instanțe, fie că sunt autorizate sau nu. Prin protejarea dreptului la apărare, care este garantat pentru ambele părți, accesul la documentele cauzei va putea fi făcut cu respectarea anumitor cerințe impuse de judecător, care poate interzice reproducerea unor fotocopii sau utilizarea altor mijloace electronice de stocare, sau chiar prin intermediul unui jurământ special de a respecta secretul. „În cauzele care privesc binele public însă, pentru a evita pericole grave, judecătorul poate decide ca un anumit act să nu fie arătat nimănui, totuși fiind atent ca dreptul de apărare să rămână integral” (can. 1281).

3.6. Practica procesuală și binele public

Codul nu numai că garantează dreptul fiecărui credincios creștin de a intenta un proces sau de a recurge la tribunalul ecleziastic competent pentru a revendica drepturile pe care le are în Biserică, ci, de asemenea, garantează și dreptul la protecție conform legislației canonice. Dreptul la apărare constă tocmai în dreptul de a fi asistat de-a lungul întregului proces desfășurat valid. De asemenea, este garantat fiecărei persoane dreptul de a fi judecată în respectul legii și, prin urmare, în conformitate cu legile penale care trebuie aplicate conform *echității*; adică, în aplicarea legii în favoarea acuzatului, luând în considerare circumstanțele prevăzute de lege (cf. can. 24). Diferitele exigențe referitoare la publicarea unei sentințe care nu este viciată de nulitate se referă și la procedura canonică pentru desfășurarea unei cauze, care poate asuma, în funcție de circumstanțe, diferite tipologii. Fiind cauze de interes public, cauzele pentru declararea nulității căsătoriei nu pot fi tratate prin procesul contencios sumar (can. 1375), ci dimpotrivă, necesită o dublă sentință conformă asupra aceluiași cap de acuzare, emisă în două tribunale diferite (cann. 1368-1370). Pentru lucrurile ce privesc procedura care trebuie efectuată în materie matrimonială – și, prin urmare, în interesul public – normele canonice prevăzută de canonul 1471 impun aplicarea „canoanelor despre judecăți în general și cele privind judecata contencioasă ordinară, precum și normele speciale pentru cauzele care privesc binele public, însă nu și canoanele privitoare la

judicata contencioasă sumară”. Așa cum am menționat deja mai sus, pentru cauzele care privesc binele public există și o serie de reguli speciale pe care canonul le amintește tocmai pentru protejarea unei astfel de realități.

3.7. Decrete extrajudiciale și binele public

Ca act administrativ singular în vederea realizării justiției, decretul extrajudiciar, publicat de cei care au competența, are o finalitate evidentă. Pentru validitate, un astfel de decret trebuie să urmeze nu numai o anumită formalitate, ci trebuie să aibă în compunere și o serie de elemente care să garanteze respectul și căutarea dreptății. În formularea și în emiterea decretului extrajudiciar în for extern, autoritatea care îl publică trebuie să respecte cu rigurozitate toate regulile care privesc actele administrative singulare (cann. 1510-1539) și în special cele referitoare la decrete administrative singulare (cann. 1517-1520). Autorul decretului extrajudiciar trebuie să caute „ceea ce pare să conducă cel mai mult la mântuirea sufletelor și la binele public, respectând, desigur, legile și obiceiurile, justiția și echitatea” (can. 1519). Pentru a atinge acest obiectiv trebuie căutate toate informațiile și dovezile necesare pentru redactarea decretului; trebuie să existe certitudinea că au fost ascultate toate persoanele care trebuiau ascultate conform cerințelor legii; și, nu în ultimul rând, în căutarea concretă a binelui comun, trebuie ascultați și cei față de care, din orice motiv un astfel de decret ar putea cauza prejudicii, dar și cei ale căror drepturi ar putea fi lezate de o astfel de întreprindere. În protejarea binelui privat și a celui public „este admisă posibilitatea ca unele știri și dovezi să rămână secrete, în cazul în care cunoașterea lor ar putea reprezenta o posibilă daună publică, sau privată”¹⁸, dar întotdeauna în deplinul respect al dreptului la apărare.

Concluzii

Noțiunea de bine comun a fost transmisă Europei moderne de științele politice grecești, romane și de gândirea politică medievală. Moștenind acest concept din filosofia politică aristotelică, tradiția gândirii catolice a acordat o mare atenție acestei teme, mai mare decât oricărui alt tip de gândire. Pentru Biserica Catolică acest concept, văzut atât ca un parametru al judecății pentru o acțiune socială dezirabilă, cât și ca scop final

¹⁸ P. V. Pinto (a cura di) *Commento al Codice* 1183.

al acțiunii politice, ocupă o poziție de mare importanță. În sfera binelui comun găsim multiple valori, cum ar fi dimensiunea culturii și a muncii, a economiei și sănătății, a statutului social și a religiei, a securității etc.

La finalul reflecției noastre asupra conceptului de bine comun, care se găsește la baza oricărei societăți, deci implicit a Bisericii, putem afirma că acesta se prezintă sub o formă foarte complexă, cu multiple fațete. Binele comun nu este un concept abstract, care, în funcție de circumstanțele în care este folosit își modifică forma sau valoarea, ci este un act personal sau colectiv, pozitiv și activ, care implică co-responsabilitatea tuturor, și din care nu este exclus nimeni. Termenul, deși se prezintă sub diferite nuanțe, indică în interiorul Bisericii, în mod fundamental binele comunității ecleziale ca și realitate ce transcende lumea și valorile sale. Binele comun implică întreaga viață a persoanei și toate dimensiunile comunității, nu doar locale și bine circumscrisă, ci și cea universală și deschisă spre alte orizonturi. Orice alegere în realizarea binelui comun este importantă nu numai pentru eficacitatea sa concretă, ci mai ales pentru valența și dimensiunea sa comunitară; rezultă de aici sarcina legislatorului ecleziastic de a urmări publicarea legilor care salvgardează această realitate. A afirma că binele comun este responsabilitatea fiecăruia în parte înseamnă a considera orice acțiune care duce la realizarea acestui bine atât ca obligație cât și ca drept, responsabilitate care trebuie actualizată prin efort reciproc. Raportarea față de un altul, dialogul și schimbul reciproc de valori, sunt elemente fundamentale pentru realizarea binelui comun. A urma această cale înseamnă și realizarea unui discernământ și sacrificiu, care ne permit să luăm în considerare și să trăim virtutea prudenței în căutarea binelui comun nu ca o atitudine de renunțare la propriile drepturi ci ca un angajament personal marcat de iubire față de semenii.

Din dimensiunea supranaturală a Bisericii, în care dreptul canonic se regăsește în mod natural, putem obține un prim răspuns la întrebarea ce este „binele comun”. În dimensiunea sa supranaturală, „binele comun” se referă la dimensiunea intimă a comuniunii bisericești, care este o comuniune între credincioși, o comuniune întemeiată, conform realităților divine, pe relațiile trinitare. „Binele comun” este, prin urmare, binele supranatural trăit în mod eficient de credincioși în viața de zi cu zi „deoarece omul poate experimenta adevărata eliberare numai în comuniunea eclezială, care este comuniunea cu viața dumnezeiască trinitară”¹⁹.

¹⁹ G. Ghirlanda, *Diritto canonico (Ius canonicum)* 352.

Alexandru Buzalic

**BISERICA GRECO-CATOLICĂ ÎN ULTIMII 100 DE ANI –
REPERE HERMENEUTICE SAU O TEOLOGIE A ISTORIEI**

Introducere

Aniversăm 100 de ani de la formarea statelor naționale din Europa Centrală după destrămarea Imperiului multinațional Austro-Ungar. Acest secol de istorie și-a pus amprenta asupra vieții Bisericii greco-catolice într-un mod cu totul particular, de la unitatea națională în sânul unei formațiuni statale care să reprezinte românii, la rezistența în fața statului totalitar comunist, până la renașterea într-un nou context istoric și cultural. După „ieșirea la lumină” sau „ieșirea din catacombe” de la sfârșitul anului 1989, Biserica Greco-Catolică își începea o nouă etapă de viață. Dar în ce context?

Secolul XX marchează mari schimbări culturale: dezvoltarea tehnologiilor, accelerarea istoriei, primele incursiuni în spațiul cosmic, noi războaie, crize, societatea de consum, exploatarea resurselor planetei în scopuri mercantile și poluarea mediului înconjurător, mondializarea economică și globalizarea culturală. Și este numai un început...

Un salt calitativ se observă în ceea ce marchează spiritualitatea omenirii, și în special evoluția religiozității și a culturii. Religiozitatea în contextul de față definește sfera psihică responsabilă de relaționarea cu sacralul, cu ceea ce se întinde dincolo de bariera transcendenței și conferă unicitate cogniției umane, fiind principalul factor antropogenetic: omul este *homo religiosus*. Cultura este materializarea spiritului uman care se manifestă în istorie, transpune trăirea estetică și tot ceea ce reprezintă spiritualitatea omenirii într-un suport material, perceptibil pe cale empirică, astfel încât prin semnificația sa simbolică-iconică trimite spre realitatea supraempirică a manifestării specifice omului ca entitate materialo-

spirituală. Înțelegerea actelor umane trece prin analiza intenționalității și a „citirii” multor mesaje cuprinse în semantica întregului verbal-nonverbal care le însoțește.

În această cheie interpretativă propun o trecere în revistă a evenimentelor secolului XX care ne permit o prognoză pentru evoluția viitoare a culturii și spiritualității, marcate de identitățile de grup și colective, în contextul evoluției omenirii în direcția globalizării. Biserica greco-catolică, ca parte integrantă a istoriei lumii, este chemată să facă față provocărilor secolului XXI și să-și îndeplinească menirea ei eshatologică.

Repere metodologice

În general, evenimentele legate de istoria Bisericii sunt prezentate într-o perspectivă strict pozitivă, conform metodologiilor specifice istoriei. Desigur, cunoașterea datelor pozitive rămâne punctul de plecare al oricărei interpretări, însă este importantă înțelegerea evenimentelor pornind de la dinamismul evoluției culturii omenirii și a tensiunilor mai mult sau mai puțin inconștiente care conduc istoria spre destinul ei eshatologic. Pentru teologia creștină, istoria pozitivă devine o parte a Istoriei mântuirii atunci când își descoperă sensul ei.

Evenimentele trebuie interpretate în pluralismul vieții Bisericii. Biserica este una, sfântă, catolică și apostolică. În același timp este o unitate în diversitate, este o Biserică a Bisericilor legitime în tradiția lor apostolică. Pluralismul este modelul revelat de Dumnezeu. O umanitate în pluralismul „amestecului limbilor” (*Geneză* 11, 1-9) care conduce la fenomenologia omenirii împărțită în etnii, ambiente geo-culturale, religii diferite emergente dintr-un bazin cultural originar (după Wilhelm Schmidt *Urkultur*)¹. Un singur Dumnezeu, un unic Isus Hristos Fiul și Mântuitorul, o unică revelație plenară și act mântuitor al întregii omeniri, transpuse în patru Evanghelii canonice, cristalizate în cinci centre de difuziune a creștinismului devenite ulterior centre patriarhale, o Revelație propovăduită în toate

¹ Concepția antropologică a lui Wilhelm Schmidt este cuprinsă, în special, în monumentală operă *Der Ursprung der Gottesidee. Eine historisch-kritische und positive Studie*. 12 Bände (1912–1955). Aschendorff, Münster, fiind rezultatul cercetărilor de teren care deschid calea spre studiul religiilor în perspectivă etnologică.

limbile Pământului. De aici rezultă legitimitatea Bisericilor *sui iuris* și a tradițiilor teologice devenite școli teologice în continuitatea apostolică a transmiterii credinței.

Un alt aspect este legat de perspectivă. Înțelegerea evenimentelor începe cu perspectiva globală, de ansamblu, apoi, coboară treptat spre zone/ arii din ce în ce mai restrânse care au în comun același ambient cultural, sunt supus acelorași condiții, etc. Ajungem apoi la aspectul local, întotdeauna influențat în grade diferite de evoluția globală a istoriei, însă cu coloratura locală și specificul local, integrându-se astfel, ca un detaliu particular, în imaginea de ansamblu a evenimentelor timpului.

Urmează aspectele strict ecleziologice. Funcțiile Bisericii – *martyria*, *leitourgia* și *diakonia* – marchează evoluția istorică a unei Biserici locale care-și manifestă existența în esența ființării sale materialo-spirituale. Interpretarea istoriei Bisericii trebuie să depășească limitările metodologiilor pozitive și să cuprindă aspectele teologice pentru a oferi o „istorie a Bisericii” dincolo de interferențele cu evoluția epocii respective sau evoluția instituțiilor ecleziale care asigură în plan social reprezentativitatea și materializarea Bisericii văzute și nevăzute.

Pentru Biserica Română Unită, ultimul secol este marcat de patru perioade delimitate de salturi calitative care schimbă în mod radical contextul socio-cultural în care și-a desfășurat sau își desfășoară activitatea: perioada interbelică, perioada dintre al II-lea război mondial și anul 1948, perioada catacombelor și perioada ieșirii la lumină.

Biserica Română Unită în perioada interbelică

Marea Unire din anul 1918 marchează pentru români un început și reprezintă un salt calitativ pentru Biserica Română Unită. Pentru românii ardeleni este o schimbare majoră de perspectivă dată de centralizarea vieții politice și administrative în jurul Bucureștiului într-un stat național, unitar. De acum înainte centrul de gravitate care influențează viața românilor devine Bucureștiul, spre deosebire de perioada de coagulare a naționalismului popoarelor componente Imperiului Austro-Ungar care s-a petrecut în ambientul cosmopolit al Europei Centrale (*Mitteleuropa*), universul politic gravitând în jurul Vienei sau al Budapestei. Departate de a reprezenta

o poziție unitară, conceptul de spațiu specific „Central-European” a fost utilizat ideologic în mod diferit de-a lungul istoriei², însă rămâne de necontestat faptul că experiența conviețuirii într-un stat multinațional și-a lăsat amprenta asupra dezvoltării culturale a popoarelor componente. Civilizațional, în ciuda nuanțelor etnice, conviețuirea mai multor națiuni într-o unică entitate statală conduce spre conturarea unei „metaidentități” unificatoare în care se regăsește fiecare, începând de la respectarea aceleași legislații și împărtășirea acelorași drepturi și libertăți, până la un serviciu militar prin care cetățeanul din Bucovina sau Transilvania descoperea alte orizonturi.

După „Marea Unire”, „modernismul” românilor ardeleni, inculcat începând cu anul 1700 pe filieră austriacă în ambientul Imperiului Austro-Ungar, se întâlnea cu modernismul emergent în Regatul României, nuanțat diferit printr-o sinteză locală dintre influențele Balcanice și ale spațiului rus care se juxtapun peste aspirațiile integrării în civilizația de tip occidental. Pentru Regat, acestea din urmă se implementează printr-un proces accelerat de evenimente istorice care au înlocuit în secolul XIX „ciocoi vechi”, încă îmbrăcați în caftanul oriental, cu noua generație a boierilor formați în școlile occidentale și îmbrăcați după moda europeană, cel mai important eveniment „catalizator” fiind independența politică și militară față de Imperiul Otoman dobândită după anul 1877. Anul 1918 pune față în față cultura română nuanțată diferit și diacronic în două ambiente geo-culturale care se reflectă ulterior în atributele utilizate în polemica dintre „provinciali” și „răgățeni”³. De aici o primă întâlnire care ducea la confruntarea ideii unității naționale, esențiale pentru discursul identitar, cu alteritatea rezultată din evoluția culturii române în spații, mai bine spus diviziuni ale aceluiași spațiu geo-cultural, nuanțate diferit de particularitățile istoriei diferitelor provincii.

În planul acțiunii ecleziale, al pastorației, Biserica Greco-Catolică avea meritul formării conștiinței naționale a românilor ardeleni prin programul Școlii Ardelene. Aceasta cuantifică prin programul său iluminist lupta de emancipare a românilor, indiferent de apartenența lor la Biserica Unită sau Ortodoxă. Elitele intelectuale, de cele mai multe ori din rândul

² Cf. Catherine Horel, Introduction. La fin de l'Autriche-Hongrie: réflexions sur l'Europe centrale après 1918, *Les cahiers Irice* 1, 13, 2015, 119-120.

³ G. Molnar, G. Andreescu, *Problema Transilvană*, Iași, 1999, 29-30.

clerului și a generațiilor formate în siajul Școlii Ardelene, au fost în fruntea mișcărilor revoluționare începute în anul 1848.

Unirea din 1 Decembrie 1918 reprezenta încununarea idealului național și era rezultatul contribuției greco-catolicilor la dezvoltarea și consolidarea culturii românilor ardeleni. Cu toate acestea, în România Mare, Biserica Română Unită își vedea statutul său modificat: dintr-o Biserică influentă, care reunea 75 % din populația românească din teritoriile românești ce aparțineau Ungariei, „recunoscută ca salvatoare a românismului și romanității”⁴, devenea minoritară în Regatul României. Unirea românilor într-un singur stat nu era însoțită de o construcție spirituală în Hristos care să-i reprezinte, mai mult, lupta comună de emancipare și direcțiile pastorale îndreptate spre aceleași idealuri din trecut era înlocuită de o schimbare de paradigmă și „aceasta s-a întâmplat atât în comunitatea română-unită cât și în comunitatea ortodoxă”⁵.

Puțini autori menționează și evenimentele negative care au marcat Biserica Română Unită imediat după momentul Unirii din 1918. Citez, în continuare, din articolul părintelui Vasile Botiza:

„... nimeni nu s-a așteptat la hemoragia care a suferit-o clerul greco-catolic după 1918. Zeci de preoți și chiar protopopi – ademeniți de salariile mai bune care le ofereau funcțiile laice – și-au cerut dezlegarea de obligațiile preoțești, considerându-se în continuare preoți sau au depus pur și simplu patrafirul și s-au răspopit din proprie inițiativă, devenind profesori, funcționari de diferite grade, contabili, profesori universitari, directori de licee, contabili șefi, secretari pe la instituții și întreprinderi...”⁶.

Dacă în tradiția pastorației catolice preoții, indiferent de locul unde și-au îndeplinit misiunea, erau selectați după o vocație solidă și urmau o pregătire universitară serioasă,

„... Biserica s-a văzut nevoită a face concesii serioase în domeniul pregătirii candidaților la preoție; a recurs la hirotonirea așa-zisilor *moralști*, învățători cu purtare corespunzătoare, care urmau doar

⁴ I. V. Botiza, *Patruzeci de ani (1948-1988). Contribuție la o istorie a Bisericii Catolice de rit bizantin-român* (ed. manuscris), în: S. A. Prunduș/ C. Plaianu, *Catholicism și ortodoxie românească. Scurt istoric al Bisericii Române Unite*, Cluj-Napoca 1944, 191.

⁵ O. Bârlea, *Spre Înălțimi. Deschidere ecumenică cu ocazia vizitei Sfântului Părinte Ioan Paul II în România*, *Perspective* 73, 2000, 236.

⁶ Botiza, *Patruzeci de ani* 192.

cursul de Teologie Morală. Măsura a redresat oarecum situația numerică a clerului, dar întreg fenomenul a subminat grav autoritatea Bisericii..."⁷.

Activitatea Bisericii a continuat în virtutea inerției, creștinismul situându-se pe poziții defensive. Pentru 30 de ani Biserica s-a manifestat în siajul trecutului și a suferit teroarea istoriei prin reformele liberale care secularizau o parte din bunurile materiale necesare susținerii acțiunii ecleziale. Se adaugă evoluția culturală a Europei care devia treptat de la patriotism spre mișcările naționaliste ce au condus la izbucnirea celui de al II-lea război mondial.

Într-un limbaj direct, părintele Botiza vorbea despre un actor nepregătit pe scena istoriei:

„Sub aspectul tacticei și strategiei de urmat în domeniul bisericesc, Unirea din 1918 nu a fost pregătită de loc. Nimeni nu a sesizat că în 1918 nu a fost o simplă schimbare de decor, ci o intrare în scenă a unor actori nepregătiți, care trebuiau să interpreteze o piesă al cărui text nu-l cunoșteau. În loc de a ține în ultimul moment – chiar și în seara zilei Unirii – o conferință episcopoească, unde să se redefiniească rolul Bisericii noastre în cadrul noului stat, în loc de a redescoperi că rolul de luptător național al Bisericii s-a terminat, că de acum înainte ea trebuie să-și îndeplinească adevărata menire: încreștinarea profundă a propriilor credincioși pentru a crea o bază trainică necesară trecerii la ofensiva pentru catolicizarea și occidentalizarea întregului popor român, conducătorii noștri s-au lăsat îmbătați de euforia generală și nu și-au dat seama că rolul naționalist al Bisericii Unite a fost de fapt un rol secundar, care a fost impus în primul rând de vitregia vremurilor de la Inocențiu Micu încoace, nu și-au dat seama că primul obiectiv trebuie să fie recuperarea urgentă a rămânerii în urmă în domeniul spiritualității față de Bisericile Catolice locale din Occident”⁸.

Rezumând această primă perioadă observăm o schimbare de decor la scara istoriei culturii occidentale: dezvoltarea tehnostiințelor, a transporturilor, a telecomunicațiilor. Cultura universală devine sceptică față de cunoașterea realităților lumii transcendente, apare relativismul axiologic, ateismul se răspândește ca un curent de gândire „progresist și revoluțio-

⁷ Botiza, *Patruzeci de ani* 192.

⁸ Botiza, *Patruzeci de ani* 191.

nar” în timp ce în Rusia începea cea mai cumplită experiență umană prin instaurarea dictaturii comunismului...

Imperiile multinaționale, precum Imperiul Austro-Ungar sau Imperiul Otoman, s-au destrămat, o descompunere sau destructurare în entitățile naționale care le-au asigurat funcționarea pentru mai multe secole, cu continuitate de nuanță culturală și discontinuitate generată de noile frontiere.

Politicianismul perioadei interbelice se ciocnea cu aspirațiile tinerei generații de gânditori interbelici precum Mircea Eliade sau Emil Cioran, care nu au avut șansa „occidentalizării” culturale a României. România rămânea puternic impregnată de unele comportamente perene istoriei locale, satirizate de Caragiale și atât de prezente în „modernitatea noastră originală”.

În același timp, conflictele înghețate și noile frontiere cu frustrări și false speranțe de o parte sau alta, mocneau focul naționalismelor care avea să izbucnească la sfârșitul deceniului 40 al secolului XX.

Mircea Eliade, în publicistica legionară a timpului critica un comportament pe care îl regăsim în toate perioadele de criză:

„Imoralitatea clasei conducătoare românești, care deține *puterea* politică de la 1918 încoace, nu este cea mai gravă crimă a ei. Că s-a furat ca în codru, că s-a distrus burghezia națională în folosul elementelor alogene, că s-a năpăstuit țărănimea, că s-a introdus politicianismul în administrație și învățământ, că s-au desnaționalizat profesiunile libere – toate aceste crime împotriva siguranței statului și toate aceste atentate contra ființei neamului nostru, ar putea – după marea victorie finală – să fie iertate. Memoria generațiilor viitoare va păstra, cum se cuvine, eforturile și eroismul anilor cumpliți 1916-1918 – lăsând să se aștearnă uitarea asupra întunecatei epoci care a urmat unirii tuturor românilor”⁹.

Pe atunci, Eliade nici nu-și putea imagina întunecimea epocii viitoare...

În plan eclezial, Biserica Catolică din Occident era în planul dezvoltării teologiei academice într-o perioadă generală de regres, o continuare a perioadei „manualiste” care perpetua poziția defensivă prin rigiditatea catehismelor sau a manualelor destinate formării teologilor.

⁹ Mircea Eliade, *Piloți orbi*, *Vremea* 505, 19 Septembrie 1937, 3.

Tradiția învățământului teologic catolic anterioară Vaticanului II se sprijinea pe o poziție *apologetică*. Apologetica are ca principal obiectiv expunerea, apărarea și justificarea adevărurilor fundamentale ale religiei creștine prin mijloacele oferite de rațiune. Apropiată de filosofie și deschisă spre științele pozitive socio-umane, apologetica avea scopul declarat de a apăra credința Bisericii în fața contestării venite din partea „necredincioșilor”, a „ereticeilor” sau a „păgânurilor”¹⁰.

Principalul neajuns al acestui tip de abordare este poziția emina-mente defensivă a teologiei, destinată apărării unei „cetăți asediate” și a credincioșilor care sunt confrunțați cu valul contestărilor venite din interiorul Bisericii (critica teologică) sau din exterior (secularizarea culturii). Apo- logetica se adresează credincioșilor și nu urmărește dialogul cu contestata- rii, situându-se pe poziții autoritare în virtutea Magisteriului bisericesc. Însă evoluția culturală a secolelor XIX-XX și secularizarea au fost catalizatorii care au grăbit depășirea momentului de inerție în fața schim- bării reprezentate de opera „manualistă” a teologiei ante-conciliare¹¹.

La începutul secolului XX Biserica Română Unită era într-o perioadă de consolidare și maturizare a propriei școli teologice, tratatele de teologie ale lui Vasile Suci (*Teologia Dogmatică fundamentală*, 2 vol., Blaj, 1907, *Teologia Dogmatică specială*, 2 vol., Blaj, 1908, *Raporturi dintre religie, știință și societate*, Blaj, 1910), de liturgică și tipic a lui Victor Bojor, Aron Papiu și Ștefan Roșianu (*Tipic Bisericesc*, Blaj 1914) sau Nicolae Flueraș (*Uzul sacramentelor*, Oradea, 1932), lucrări reprezentative pentru tendințele literaturii de specialitate a timpului. În plan academic, această tendință va continua până în anul 1939-1945, un ușor diacronism față de destinul teologiei „manualiste” occidentale datorită faptului că „acum” teologii români ajung la opere de maturitate în care se exprimă clar specificul spiritualității răsăritene în unitatea Bisericii Catolice, tendință prezentă în literatura secolului XVIII, însă aproape absentă în teologia greco-catolică a secolului XIX care se limitează la preluarea literaturii de specialitate din Occident.

Perioada imediat premergătoare celui de-al doilea război mondial a fost o etapă dificilă în care Biserica Română Unită s-a implicat în păstoria

¹⁰ cf. Vasile Suci, *Teologia Dogmatică fundamentală*, vol. I: *Apologetica creștină*, Blaj 1927, 328-333.

¹¹ Alexandru Buzalic, Particularități în teologia pastorală greco-catolică contemporană, *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Theologia Graeco-Catholica Varadiensis* 2, 2002, 16-18.

poporului, îndeplinindu-și misiunea de a face prezentă lucrarea lui Dumnezeu în istorie.

Biserica Română Unită între anii 1939-1948

Dificultățile începute spre sfârșitul perioadei interbelice au împiedicat realizarea multor proiecte și au îngreunat desfășurarea misiunii pastorale. Începutul conflagrației mondiale, în 1939, marchează o perioadă de decadență până în anul scoaterii în afara legii a Bisericii Române Unite. În plan european România este obligată să devină aliata Axei împotriva Uniunii Sovietice, dar își pierde Nord-Vestul Transilvaniei în urma „Arbitrajului de la Viena” din 30 august 1940.

Acest eveniment a avut consecințe majore pentru viața Bisericii instituționale, Oradea și Clujul, ca centre episcopale, fiind scindate de noile frontiere care reconfigurau *de facto* teritoriile eparhiilor, Provincia Mitropolitană fiind „ciuntită” de arbitrajul devenit „Diktat”.

Greutăților venite pe filiera „terorii istoriei” li s-a adăugat conjunctura nefericită a nerecunoașterii oficiale a succesiunii pe scaunul mitropolitan blăjean. Moartea Mitropolitului Alexandru Nicolescu, în anul 1941, în plină perioadă de frământare a lumii, făcea imposibilă reunirea canonică a unui sinod electoral. Urmează o perioadă de funcționare „în regim de avarie”, conducerea fiind asigurată de „Administratori Apostolici” recunoscuți de Vatican, însă nerecunoscuți în România: Episcopul Vasile Aftenie nominalizat în 1941 de Sfântul Scaun dar împiedicat de Capitulum arhiepiscopale printr-un litigiu „intern”¹², conduce la preluarea acestei funcții de către Episcopul Valeriu Traian Frențiu. În anul 1946 se încearcă instalarea canonică a unui Mitropolit prin convocarea sinodului electoral, însă episcopul nominalizat, Alexandru Rusu, nu a primit recunoașterea din partea guvernului comunist a lui Petru Groza, acest litigiu „extern” împiedicând restabilirea licită a conducerii Bisericii Române Unite. În anul 1947 Valeriu Traian Frențiu se reîntoarce la Oradea în locul său fiind numit ca Administrator Apostolic Episcopul Ioan Suciș pentru a asigura conducerea instituțională până la clarificarea recunoașterii Episcopului Alexandru Rusu în scaunul mitropolitan...

¹² Cf. Prunduș 94-95.

Această situație va continua până în anul 1948. Însă merită o atenție deosebită activitatea Bisericii în cei patru ani de ocupație Horthystă asupra Ardealului de Nord-Vest. Pentru români a fost ocazia retrezirii conștiinței unității naționale și spirituale, greco-catolicii susținând activ Biserica Ortodoxă din teritoriul ocupat. Mărturisirea credinței (*martyria*), celebrarea sacramentelor (*leitourgia*) și activitatea caritativă (*diakonia*) au continuat în perioada războiului, populația traumatizată de evenimentele istorice găsindu-și alinarea în mesajul revelației divine ajuns la ei prin prisma propriei spiritualități. Solidaritatea față de românii ortodocși reprezintă o ultimă manifestare a ideii unității spirituale care i-a unit pe toți în 1918 respectându-li-se apartenența instituțională. După 23 august 1944 Biserica Ortodoxă Română și-a schimbat atitudinea față de greco-catolici punându-se în umbra politicii oficiale impuse de sovietici care a condus la scoaterea în afara legii a Bisericii Unite din Ucraina, Polonia, Cehoslovacia...

Într-un context istoric total nefavorabil, Biserica Română Unită se îndrepta spre momentul 1948 îndeplinindu-și menirea până la capăt. Litigiile „interne” și „externe” au slăbit în plan instituțional organizarea Bisericii, viața eclezială urmând traseul general a culturii române, de la gloria și euforia unui proiect național în contextul anului 1918, trecând prin speranțele și destrămarea iluziilor generației interbelice, ajungând la momentul paradoxal al intrării în catacombe și al rezistenței active în clandestinitate.

Perioada catacombelor și a teologiei martiriului

În spiritul polemic și al unui realism fără edulcorant, părintele Ioan Vasile Botiza spunea: „Întâi decembrie 1948 nu s-a prăvălit peste noi ca un trăznet din senin; sămânța lui trebuie căutată exact cu 30 de ani în urmă, în întâiul decembrie 1918. Prelații greco-catolici, care au semnat cu multă generozitate Actul Unirii de la 1 Decembrie 1918, nu au bănuț nici măcar în modul cel mai nebulos, că au semnat și sentința de condamnare la moarte a propriei lor Biserici”¹³.

Perioada rezistenței active și a calvarului Bisericii greco-catolice este, în general, bine cunoscută și cercetarea istoricilor scoate la lumină noi amănunte privind această epocă. Hermeneutica fenomenologică a acestei perioade ne ajută să înțelegem și alte dimensiuni ale istoriei, dimensiunea

¹³ Botiza, *Patruzeci de ani* 191.

eshatologică oferindu-ne o deschidere spre situarea evenimentelor într-o perspectivă teologică care ne descoperă sensul tuturor lucrurilor integrându-le în sensul metaistoric al desfășurării evenimentelor.

Contextul internațional al perioadei postbelice este dominat de sciziunea „cortinei de fier” care separă Europa în funcție de zonele de dominație a puterilor lumii. „Europa liberă” a beneficiat de libertatea cultului religios, indiferent de confesiune, fiind supusă treptat provocărilor secularizării și ale societății de consum care au condus la mutații psihologice și de comportament psihosocial vis-a-vis de religie. Este vorba despre atacurile venite „din interior”, unele benefice, precum critica metodelor învechite, neadecvate spiritului timpurilor, altele distructive, prin mișcări contestatoare în siajul secularizării care vor să sufocă mișcările spirituale sau să le relativizeze prin apariția neognosticismului de tip *New Age*.

Biserica creștină, indiferent de confesiune, aflată teritorial în zona de influență a comunismului trecea printr-o altă situație. Ideologic, comunismul combate religia pe care o consideră, „opiumul popoarelor” (citată pentru prima oară de Karl Marx în *Despre critica filosofiei hegeliene a dreptului* – 1844), propunând un umanism fără Dumnezeu. În realitate, propaganda oficială nu a desființat practica religioasă, marea majoritate a oamenilor botezându-și copii, cununându-se religios, înmormântându-și răposații, însă acestea ca o practică obscură, în virtutea tradiției, catehizarea lipsind aproape cu desăvârșire în BOR, Biserica majoritară. Instituțiile ecleziale au fost supuse cenzurii și urmăririi stricte din partea securității și a informatorilor recrutați din „interior”, cultele religioase care au fost tolerate plătind libertatea practicării cultului cu prețul multor concesii, așa cum reiese din documentele și presa religioasă a vremii¹⁴.

Spre deosebire de Biserica Ortodoxă ca Biserica autocefală și a organizării autonome a Bisericilor protestante, Biserica Catolică, ca instituție care reprezintă în plan social interesele credincioșilor păstoriți, bazându-se pe comuniunea tuturor Bisericilor locale, era privită de totalitarismul comunist cu teamă datorită deschiderii transfrontaliere și a posibilei circulații a informațiilor care scăpau cenzurii oficiale. De aici și amploarea persecuțiilor, interzicerea ordinelor călugărești și, mai ales, scoaterea în afara legii a Bisericii Române Unite.

¹⁴ Cf. Olga Lukacs, General Characteristics of the „Local Ecumenism” Prescribed by the State, în: *Identitate națională și spirit european*, Cluj-Napoca 2018, *passim*.

În interpretarea istoriei ecleziale este nevoie de anumite clarificări teologice, de natură ecleziologică. Biserica este totalitatea credincioșilor botezați care sunt incorporați în Trupul mistic al lui Hristos, un corp eclezial care subzistă în comuniunea Bisericii universale și este o prezență activă, vizibilă, în plan social. Și în condițiile împiedicării funcționării instituției Bisericii, corpul eclezial subzistă prin cei ce rămân fideli lui Hristos fără să-și renege apartenența confesională. În 1948 Biserica Română Unită este scoasă în afara legii intrând într-o perioadă de rezistență în care funcționează în catacombe. Nimic nou pentru istoria Bisericii universale!

Este necesară și clarificarea scenariului „trecerii” greco-catolicilor la ortodoxie în perspectiva evenimentelor timpului. Din păcate, chiar și la ora actuală Biserica Română soră susține poziția oficială din 1948, care – împotriva realității obiective a martiriului și persecuției episcopilor, preoților, persoanelor consacrate și laicilor din rezistență – susține un proces „spontan” urmat de un sinod unionist de „revenire” a greco-catolicilor la ortodoxia schismatică.

În realitate, scenariul a fost impus de Moscova: în anul 1945 se înființează „gruparea inițiativei de reunificare a Bisericii greco-catolice cu Ortodoxia” – *Ініціативна група з возз'єднання Греко-католицької церкви з Православною*, care simulează un fenomen spontan, de masă, cu ajutorul KGB-ului episcopii sunt arestați sau reținuți cu domiciliu forțat, laicii intimidați și puși să semneze pe diferite liste, la data de 8-10 decembrie 1946 este convocat un pseudosobor, în absența ierarhilor uniți, prin care se declară „Decretul soborului privind lichidarea unirii din Brest anul 1596, privind dezlegarea de Roma și reunificarea cu Biserica Ortodoxă Rusă” – *Постанова Собору про ліквідацію Берестейської унії 1596 р., про розрив з Ватиканом та про возз'єднання з Руською православною церквою*¹⁵.

Urmează confiscarea bunurilor materiale a Bisericii Catolice Ucrainene și intrarea greco-catolicilor în rezistență, încarcerarea ierarhiei, martiriu și persecuții etc., rămânând însă o puternică diasporă cu episcopi legitim numiți pe toate continentele.

Același scenariu al simulacrului „revenirii” îl găsim în toate Bisericile greco-catolice din teritoriile controlate de URSS. În România, în

¹⁵ *Діяння Собору Греко-католицької церкви у Львові 8–10 березня 1946 р.* [Actele Soborului Bisericii Greco-catolice din L'viv 8-10 decembrie 1946], Видання Президії Собору, Львів 1946.

septembrie este depus din funcția de Administrator Apostolic Ioan Suciu și episcopii Valeriu Traian Frențiu, Alexandru Rusu și Ioan Bălan, salariile preoților greco-catolici au fost suprimate, după 1 octombrie 1948 se înființează „comitetele pentru revenirea la ortodoxie”, campania ultimă de intimidări, la 21 octombrie 1948 „Sinodul de revenire” prin care se simulează intrarea în BOR ca o imagine în oglindă a Sinoadelor unioniste din 1698-1700, pentru a se ajunge la Decretul nr. 358/1 decembrie 1948 care introduce Biserica Română Unită în ilegalitate „în urma revenirii comunităților locale (parohii) ale cultului greco-catolic la cultul ortodox român, decretând că acesta „încetează a mai exista”¹⁶. Astfel „Catedrala Încoronării”, titlu deranjant pentru regimul comunist, putea fi renumită „Catedrala Reîntregirii Bisericii românești din Ardeal”, nume oficial utilizat și astăzi.

Cu mici nuanțări locale, greco-catolicii din Bielorusia, Polonia, Ungaria sau Cehoslovacia, vor trece prin același scenariu, cu diferența că după lucrările Conciliului Ecumenic Vatican II și mișcările politice din anul 1968, se observă o relaxare și chiar unele state din Est redau libertatea cultului greco-catolic, în timp ce România se situează în continuare pe poziția negării existenței Bisericii Unite din catacombe. Participarea observatorilor ne-catolici la lucrările Conciliului a fost pregătită de demersuri diplomatice, Biserica Moscovită trimițând doi observatori prin protopopul Vitalie Borovoi și arhimandritul Vladimir Cotliarov. Acest demers era însoțit și de o relaxare a persecuției îndreptate împotriva greco-catolicilor ucraineni, la insistențele papei Ioan al XXIII-lea și a medierii lui John Kennedy, Arhiepiscopul primat Cardinal (*in pectore*) Iosif Slypiy fiind eliberat din gulag, apoi „expulzat” din URSS pentru a participa la lucrările Conciliului Ecumenic Vatican II, fiind recunoscut oficial ca Arhiepiscop major și îndeplinind prerogativele canonice de Patriarh pentru Biserica Catolică Ucraineană. În România Patriarhul ortodox Iustinian Marina decidea neparticiparea observatorilor români ca protest împotriva hirotonirii în diaspora a Episcopului greco-catolic Vasile Cristea (1906-2000), Ceaușescu refuza orice relaxare a persecuțiilor greco-catolicilor, în consecință, Cardinalul (*in pectore* din 1969) Iuliu Hossu, un patriot român care citise la Alba Iulia proclamația de Unire a Transilvaniei cu Regatul României, își sfârșea viața în anul 1970, după ce trecuse prin „domicilierea

¹⁶ Cf. Prunduș, Plaianu, 146-148.

forțată” de la Dragoslavele și Mănăstirea Căldărușani, detenția în penitenciarul din Sighet, singurele „relaxări” fiind domiciliile forțate de la Curtea de Argeș și Mănăstirea Ciorogârla...¹⁷.

Biserica Ortodoxă Română ar trebui să privească în mod obiectiv asupra fenomenologiei desființării Bisericilor greco-catolice din țările de Est dintr-o perspectivă care să depășească spațiul românesc și să recunoască că acest lucru a fost un simulacru impus de politica perioadei staliniste, inclusiv păstrarea titulaturii de „Catedrală a reîntregirii” fiind un act împotriva adevărului istoric și o încăpățănare împotriva bunului simț.

Sub aspect ecleziologic Biserica Română Unită, în ciuda persecuțiilor la care este supusă, trece printr-o perioadă importantă prin care „scrie” o adevărată teologie a martiriului. Este o lecție de credință și de fidelitate, remarcându-se câteva repere teologice dincolo de evenimentele istorice care sunt consemnate de cercetătorii perioadei recente.

Mai întâi *martyria* ca mărturisire a credinței¹⁸. Funcțiile Bisericii sunt: *martyria* – mărturisirea de credință, *leitourgia* – actualizarea Sfintelor Sacramente și *diakonia* – practicarea carității. Mărturisirea credinței este esențială, creștinii sunt chemați să o facă la fiecare celebrare euharistică, însă în mod excepțional se realizează cu prețul vieții. Sângele martirilor edifică Biserica, sacrificiul lor, semn al tăriei în credință și un har divin dăruit de Dumnezeu la timpul cuvenit, fiind temelia pe care se construiește viitorul. Nu numai sacrificiul suprem al creștinilor care au murit în închisorile și în lagărele de muncă forțată sunt acte de mărturie de credință, ci și anii de viață trăiți în perioada de persecuție reprezintă aceeași *martyrie* a Bisericii lui Hristos, mai ales că în sec. XX părea de necrezut ca lumea „civilizată” să cunoască astfel de evenimente. Din păcate, Biserica lui Hristos trece și astăzi prin încercări care actualizează *martyria* sub toate formele prezente din timpurile apostolice până astăzi.

O altă trăsătură a teologiei martiriului este dată de *martyria* ca semn al speranței. În focul persecuțiilor, rezistența în catacombe este semnul speranței trăite în harul virtuții teologale a speranței. Atât speranța eshatologică a mântuirii individuale ca răsplată a tăriei în credință, cât mai ales speranța că planul Providenței divine se realizează în istorie prin actele

¹⁷ Cf. Alexandru Buzalic, Conciliul Ecumenic Vatican II, Din istoria conciliilor ecumenice, *Vatra* 5-6, 2017, 105.

¹⁸ Alexandru Buzalic, *Ekklesia. Din problematica eclesiologiei contemporane*, Blaj 2005, 193-194.

de credință și eroism făcute în ascuns de fiecare în parte, prin viața consacrată slujirii în credință a Bisericii lui Hristos.

A treia trăsătură a *martyriei* din această perioadă este caritatea. Experiența martiriului purifică credința; în locurile de represiune comuniste s-au întâlnit credincioși aparținând diferitelor Biserici creștine care au slujit acelorași valori. Dincolo de diviziunile omenești, trăirea *martyriei* reunește în spiritul înțelegerii și carității mai presus de convențiile și raționalizările făcute de-a lungul istoriei Bisericii. Este și semnul trăirii carității în semnificația ei teologală, har și contribuție personală, ajutor divin dăruit individului care se dăruiește total devenind instrument prin care Dumnezeu își face prezentă lucrarea sa în istorie.

A patra trăsătură a martiriului Bisericii Române Unite din sec. XX este originală în istoria Bisericii Universale: mărturia de credință în slujba apărării unității! Scopul persecuțiilor politice declanșate împotriva greco-catolicilor a fost desființarea unui corp eclezial ca parte a Bisericii Catolice. De aceea, clerul și poporul au fost puși în fața alegerii între „trecerea” la Biserica Ortodoxă Română cu păstrarea funcțiilor și privilegiilor avute sau fidelitatea față de Biserica Una, Sfântă, Catolică și Apostolică cu îndurarea persecuțiilor. Chiar dacă Biserica Ortodoxă Română este „Biserică soră”, ambele Biserici românești având aceleași origini și același trunchi comun în Transilvania începându-și existența comună în același spațiu geo-cultural după anul 1700, Unirea cu Biserica Romei a fost făcută în spiritul refacerii unității dintre Bisericile creștine, unitate distrusă de schisma din anul 1054. Prin refuzul „tregerii” forțate la BOR a fost manifestată fidelitatea față de porunca Mântuitorului „ca toți să fie una” (Ioan 17, 21) în comuniunea de credință a unității în diversitate a Bisericii în catolicitatea ei. Reunirea în plenitudine a celor două Biserici surori nu se poate realiza decât în refacerea comuniunii tuturor Bisericilor care alcătuiesc Biserica lui Hristos, ambele redevenind o singură Biserică Română numai în unitatea eclesiologică specifică Bisericii care e Una, Sfântă, Catolică și Apostolică. De aceea martiriul Bisericii greco-catolice este și un act de apărare și manifestare a unității credinței.

Istoria rezistenței Bisericii Române Unite este semnul vizibil al trăirii și „scrierii” teologiei martiriului. Manifestându-se liber doar în diaspora, Biserica Română Unită nu a putut participa plenar la lucrările

Conciliului Ecumenic Vatican II¹⁹. Însă opera greco-catolicismului european și mărturia de credință în spiritul unității rămâne o contribuție importantă în istoria Bisericii.

Biserica Română Unită după Revoluția din 1989

Căderea „Zidului Berlinului” și dărâmarea conducerilor comuniste a țărilor din sfera de influență sovietică marchează începutul unei noi etape din istoria Europei și a Bisericilor locale și universale. În planul geopoliticii mondiale, „încălzirea” relațiilor dintre URSS și SUA conduce la declarațiile de independență ale mai multor state din Răsărit după desființarea Uniunii Sovietice, la data de 26 decembrie 1991, cu o seară înainte steagul roșu – simbolul dominației ideologice a comunismului pentru 69 de ani – fiind oficial înlocuit cu steagul Federației Ruse.

Pentru țările ieșite din sfera de influență sovietică începe procesul de tranziție de la economia centralizată spre economia de piață, de la sistemul politic totalitar spre pluralismul partidelor politice, toate pe fondul emergenței neoliberalismului financiar. Noile regroupări politico-militare și economico-financiare reîmpart lumea după alte interese, apar alte sciziuni și „uniuni”, fie „europene”, fie „a statelor independente”. Libertatea religioasă devine una dintre libertățile cucerite de societatea opresată sub comunism, perioada imediat următoare „eliberării” fiind caracterizată de manifestarea până la exagerare a semnelor, simbolurilor, practicilor religioase în spațiul public, însă în contextul emoțional al timpului și pe fondul unui pluralism de idei și convingeri care se înscriu într-o plajă largă de la ortodoxia doctrinară până la heterodoxie sau erezii camuflete sub mantia relativizării adevărului. Să nu uităm, în cazul României, „democrația originală” a primilor ani postdecembriști.

Ideologia ateistă nu a distrus sentimentul religios, însă a reușit să inducă o formă de anticlericalism, susținut involuntar de greșelile și comportamentele caricaturale ale oamenilor Bisericii, spațiul cultural european recuperând rapid distanța față de „laicitatea” de tip occidental.

¹⁹ Cf. Alexandru Buzalic, *Învățămintul greco-catolic românesc – perspective de viitor*, în: *Educație și cultură. Seminarul Greco-Catolic Oradea – 225 ani de existență*, Cluj-Napoca 2017, 57-59.

Cultura românească este ambivalentă. La români, respectul față de instituția Bisericii nu a fost însoțită întotdeauna de respectul față de clericii ei, de regulă se exprimă ambiguitatea „fă ce zice popa, nu ce face!”.

Biserica Română Unită ieșea la lumină întărită și purificată spiritual de perioada persecuției, însă în dificultate prin numărul clericilor și mai ales prin lipsa mijloacelor pastorale, retrocedarea bunurilor patrimoniale aflate în posesia Bisericii Ortodoxe Române fiind tergiversată. Pentru românii ardeleni începe o nouă perioadă tensionată, în primii ani ajungându-se până la violență fizică:

„[BOR] în loc să facă *mea culpa* și să restituie toate bunurile ce l-a răpit – biserici, case parohiale și celelalte bunuri patrimoniale legate de cult – [...] dimpotrivă, a declanșat împotriva Bisericii Române Unite o campanie de denigrare, la fel de tendențioasă și necinstită ca și cea din vara anului 1948, care i-a pregătit trecerea în ilegalitate”²⁰.

După 41 de ani de prigoană începea procesul de reorganizare a parohiilor, a asociațiilor bisericești, a instituțiilor de învățământ de toate gradele, cu participarea preoților din rezistență, a laicilor și persoanelor consacrate, începând procesul de formare a noilor generații de teologi. Speranțe, deziluzii, noi suferințe, discriminări. Toate se reflectă în procesul maturizării religiozității postdecembriste, cu prezența unor tendințe de apropiere față de spiritualitatea răsăriteană ca valorificare a rădăcinilor autohtone, altele de manifestare a alterității față de BOR pe fondul sentimentelor de nedreptate generate de evenimentele istorice recente.

În ceea ce privește conținuturile predării se poate observa trecerea de la teologia de dinainte de 1948 la teologia catolică postconciliară predată în centrele de formare din străinătate, apărând în scurt timp propriile producții teologice care îmbină patrimoniul autohton cu noile direcții de cercetare și de deschidere din gândirea contemporană, germenii progresului școlii teologice greco-catolice.

Cei 28 de ani de manifestare liberă în toate planurile pastoralității și vieții ecleziale, cu greutățile și reușitele timpurilor, demonstrează faptul că Biserica Română Unită, astăzi, la 100 de ani de la Marea Unire a reintrat în făgașul firesc a dezvoltării Bisericii românilor. Tranziția culturală

²⁰ Cf. Prunduș, Plaiuanu 188.

în care a intrat omenirea în ultimele decenii și frământările transformărilor lumii de azi ne deschide calea spre câteva prognoze pentru viitor.

Secularizarea, asociată cu mișcările ideologice ale individualismului, liberalismului financiar, comunismului, etc. se manifestă prin separarea religiei de sfera publică până la excluderea acesteia, sau mai bine spus camuflarea acesteia, în cultură²¹. Trăim într-o „lume lichidă” supusă iureșului accelerării istoriei²².

Chipul actual al lumii cu schimbările și tensiunile ei, cu relativizarea valorilor fundamentale (drepturi, libertăți, familie, viața și moartea) care afectează viața omului în esența fenomenului uman, se înscrie în tiparul salturilor calitative care marchează schimbările epocilor culturale. Pulsurile distructive și autodistructive (suicidare) din plan social-cultural conduc spre anomii și legalizarea transgresiunilor care nu pot conduce spre o viață socială viabilă, toate acestea sunt o zvâcnire a „vechii lumi” care este destinată unei morți simbolice²³. Germenii noii lumi sunt prezenți în apa tulbure a tranziției, dezvoltându-se din cenușa unei lumi care și-a consumat pulsunile distructive.

Unul dintre procesele evoluției culturale inevitabile rămâne globalizarea. Globalizarea culturală este rezultatul circulației informațiilor și a democratizării călătoriilor de lungă distanță, la care se adaugă migrația. Spațiul cultural european este pus în fața contactului cu grupuri etnice alogene, mai mult sau mai puțin importante, care au tendința de a-și păstra propria identitate religioasă și cutumele din ambiencele de origine. Dacă până acum s-a produs aculturarea emigranților, pentru anumite aglomerări urbane, depășindu-se o masă critică, sensul aculturației s-a inversat. Astfel, creștinismul european va trebui să se manifeste atât în indiferentismul culturii majoritare, cât și în pluralismul confesional al unei societăți multiculturale alături de islam sau alături de religiile asiatice.

²¹ Cf. Pavol Dancak, Philosophic and anthropologic context of secularization and christians at the beginning of the third Millenium in Slovakia, în: *Secularizarea și Europa contemporană – particularitățile Europei Centrale și de Est*, ebook, Cluj Napoca 2016, 77.

²² Cf. Pavol Dancak, Family and Church in the Liquid World, în: *Familia creștină. Fundamente antropologice, iubire și sexualitate în celibate și căsătorie*, ebook, Cluj-Napoca, 102-103.

²³ Despre pulsunile psihosociale ale *tanathosului* prezente în spiritualitatea tranzițiilor culturale cf. Alexandru Buzalic, *Crepusculul civilizațiilor. Metaanaliza spiritualității tranzițiilor culturale*, ebook, Cluj-Napoca, 2017.

În viitor, locul ocupat de Biserică în societate va depinde de calitatea pastorației, de deschiderea spre problemele concrete ale lumii și mai ales de modul în care se va asigura perenitatea valorilor în contextul cultural și în limbajul specific lumii de mâine.

Concluzii

Într-un secol Biserica Română Unită a trecut prin mai multe perioade de existență, de la perioada de glorie a plinătății proiectului național la rezistența în ilegalitate, ajungând la renaștere într-un context cultural marcat de crize economice și morale, acum când secularizarea culturii ajunge la paroxism. Persecuțiile creștinismului secolului XX au atins țările Europei de Est și Biserica din statele totalitare de pretutindeni. Secolul XXI a adus cu sine accentuarea crizei de tranziție dintre lumea modernă și o lume care se conturează acum în creuzetul frământărilor și conflictelor globalizate și în loviturile asimetrice date de terorismul generat de ideologii sau doctrine ancorate în inerția față de schimbare. La ora actuală persecuțiile majore ating Bisericile din Orientul Apropiat, alți creștini sunt chemați să participe la mărturisirea credinței cu eroism și cu prețul martiriului.

Religia rămâne singura sentință morală care poate reconcilia eficient umanitatea în diversitatea ei. Pentru aceasta este nevoie de o purificare a elementelor neviabile, învechite, a tot ceea ce nu mai poate fi înțeles de omul contemporan și convertirea esenței mesajului creștin în formele și limbajul acceptat și comprehensibil actualei culturi. Se va ajunge la o redescoperire a sacrului în continuitatea dialectică a ciclurilor civilizationale.

Teologia martiriului, a mărturisirii de credință, ne oferă principala cale de urmat în viitor²⁴. *Martyria* este un semn al speranței. În focul persecuțiilor, rezistența în catacombe este semnul speranței trăite în harul virtuții teologale a speranței. Este și semnul trăirii carității în semnificația ei teologală, este mărturie de credință în slujba apărării unității, har și contribuție personală, ajutor divin dăruit individului care se dăruiește total devenind instrument prin care Dumnezeu își face prezentă lucrarea sa în istorie.

²⁴ Buzalic, *Ekklesia* 193-194.

Ion Buzași

RĂSUNETUL – MANIFEST LIRIC AL UNITĂȚII NAȚIONALE

Poezia *Un răsunet*, cunoscută sub numele *Deșteaptă-te române*, este nu numai una din cele mai cunoscute poezii din lirica patriotică românească, ci și „un imn (cântec) care ne-a însoțit istoria”. Dacă Andrei Mureșanu a fost adeseori contestat ca valoare poetică, această poezie a întrunit adeziunea unanimă a istoricilor literari, care în aprecierile lor realizează un admirabil florilegiu critic – de la George Barițiu, contemporanul poetului, și până la Nicolae Manolescu, contemporanul nostru. Iată câteva din aceste aprecieri: George Barițiu:

„Deocamdată eu îmi dau la locul acesta părerea că, dacă acest bărbat nu ar fi conceput, cântat și scris nimic altceva mai bun, în toată viața sa decât cele unsprezece strofe din 1848 care poartă titlul modest *Un răsunet* și se începe «Deșteaptă-te române, din somnul cel de moarte, în care te-adânciră barbarii de tirani», imortalitatea lui la nașterea noastră dincoace de Carpați i-ar fi asigurată.”

Aron Densușianu:

„În acest cântec este revărsat un spirit biblic, o gravitate profetică. Aici nu mai vorbește poetul acela care ne certa blând pentru trecut, ci care ne strigă să ne deșteptăm, să ne ridicăm din patru unghiuri și să ne unim în cuget și în simțiri; nu, el nu mai este poet, după înțelesul de azi, el este un trimis al Providenței. Nimic nu se află în acest cântec ce ar fi de prisos ori de a doua mână. Orice cuvânt este o schintee, orice espresione, un torent electric....”.

Octavian Goga:

„*Deșteaptă-te, române* a fost trâmbița fermecată prin care anul patruzeci și opt și-a strigat lumii avântul său spre ideal..., expresia de înalt talent literar ce îndruma literatura ardeleană în acest timp”.

Ion Pop Reteganul:

„Ce să zicem de diamantul cel mai scump al poeziilor sale, de *Un răsunet* al anului 1848?. Cu glasul apăsător ne mustră pentru «oarba neunire» din trecut ne strigă să ne deșteptăm, să ne ridicăm «din patru unghiuri» și să ne unim «în cuget și în simțiri»“.

Libertatea și unitatea națională sunt coordonatele ideatice fundamentale ale imnului. De altminteri acestea sunt și trăsăturile fundamentale ale literaturii pașoptiste românești, cu un accent mai apăsător în cea transilvană, așa cum spune Nicolae Bălcescu în studiul *Mișcarea românilor din Ardeal, la 1848*:

„Una din faptele cele mai minunate ale acestui minunat al XIX-lea veac fără îndoială că e deșteptarea naționalității române din Ardeal (s.n.) după un somn greu dintr-un jug ce de o mie de ani o-mpovăra“.

Libertatea și unitatea națională apar în poezie într-o strânsă interdependență și într-o condiționare reciprocă. Pentru deșteptarea neamului românesc din somnul cel de moarte, poetul face apel la mândria originii romane, precum reprezentanții Școlii Ardelene, ale cărei idei scriitori pașoptiști transilvani le reiau și le continuă, într-un fel de o a doua generație a acestei mișcări de emancipare și demnitate națională:

*Acum ori niciodată să dăm dovezi la lume
Că-n aste mâni mai curge un sânge de roman
Și că-n a noastre piepturi păstrăm cu fală-un nume
Triumfător în lupte, un nume de Traian!*

Originii romane îi urmează invocarea trecutului glorios cu domnitorii cei mai viteji din cele trei țări românești. Ei sunt invitați să privească hotărârea națiunii române de a dobândi libertatea, hotărâre nestrămutată, într-o alternanță gravă, libertate ori moarte:

*Priviți, mărețe umbre, Mihai, Ștefan, Corvine,
Româna națiune, ai voștri strănepoți,
Cu brațele armate, cu focul vostru-n vine,
«Viață-n libertate ori moarte!» strigă toți.*

Mihai, Ștefan, Corvine sugerează idealul de unitate națională, neîmplinit din cauza vitregiilor istorice; de aceea dezbinarea națională este amintită cu epitete imprecative:

*Pre voi vă nimiciră a pizmei răutate
Și oarba neunire la Milcov și Carpați.*

Dar lecția istoriei, odată însușită, poetul proclamă unirea (frățietatea) între români sub formă de jurământ:

*Dar noi pătrunși la suflet de sânta libertate,
Jurăm că vom da mâna să fim pururi frați!*

Din nou o invocare a trecutului istoric, cu „pohta” viteazului Mihai, cel ce a realizat pentru prima dată în istoria românilor atât de dorita unitate națională – pentru scurtă vreme însă – iar de atunci Patria sau Mama, o metaforă frecventă în scrierile pașoptiștilor, este „văduvită” și reclamă de la urmași împlinirea aspirației de unitate națională:

*O mamă văduvită de la Mihai cel Mare
Pretinde de la fiii-și azi mână d-ajutori....*

După câteva versuri de aprige blesteme la adresa trădătorilor, vânzătorilor de neam și a lașilor și după rememorarea dureroasă a jugului turcesc („despotismul barbarei semilune”) și a pericolului prezent al expansiunii țariste („Acum se vâra cnuta în vetrele străbune”), urmează îndemnul energic la unire adresat românilor „din patru unghiuri”, urmat de denunțarea raptului unor teritorii românești:

*Români din patru unghiuri, acum ori niciodată
Uniți-vă în cuget, uniți-vă-n simțiri!
Strigați în lumea largă că Dunărea-i furată
Prin intrigă și silă, viclene uneltiri!*

Comentând această poezie într-o paralelă intitulată *Cele trei marșuri* și luând în discuție poezia lui Vasile Cârlova, *Marșul oștirii române*, Vasile Alecsandri *Deșteptarea României* și *Un răsunet* de Andrei Mureșanu, George Coșbuc arată superioritatea înțelegerii conceptului de unitate națională de către poetul ardelean, pentru care avea o aleasă prețuire:

*„Toți trei poeții cer întâi de toate unire, dar o înțeleg în trei feluri:
Cârlova apelează mai ales la unirea partidelor din Muntenia,
Alecsandri mai ales la unirea principatelor, iar Mureșanu la unirea
în cuget și simțiri a românilor din patru unghiuri”(s.n.).*

Din nou, într-o alternanță gravă, ce a devenit o caracteristică a poeziei, este invocată libertatea ca o deviză a neamului românesc („oaste

creștină”) moartea fiind preferată sclaviei, într-un fel de legământ, de hotărâre neclintită:

*Preoți cu crucea-n frunte! căci oastea e creștină,
Deviza-i libertate și scopul ei preasânt.
Murim mai bine-n luptă, cu glorie deplină,
Decât să fim sclavi iarăși în vechiul nost pământ.*

Așadar valoarea acestei poezii stă în retorica ei, în precizia și sinteza cu care dă expresie poetică unor scumpe și eterne idealuri pentru un popor: libertatea și unitatea națională. Întreaga compoziție a poeziei se fundamentează pe grave alternative antitetice: viață/ moarte; acum/ niciodată; libertate/ sclavie etc. În fond poezia este un discurs versificat, făcând o admirabilă pereche cu *Discursul de la Blaj* al lui Simion Bărnuțiu, ca opere emblematice ale literaturii transilvănene de la 1848.

Alberto Castaldini

BISERICA CE REȚINE PUTEREA CELOR NELEGIUIȚI: ACTUALITATEA FRAGMENTULUI DE LA 2 TESALONICENI 2:7

„Misterul nelegiuirii lucrează deja, numai că ceea ce-l împiedica până acum va fi dat la o parte” (τὸ γὰρ μυστήριον ἤδη ἐνεργεῖται τῆς ἀνομίας · μόνον ὁ κατέχων ἄρτι ἕως ἐκ μέσου γένηται) (2 Ts 2:7). Acestea sunt cuvintele autorului celei de-a doua epistole către Tesaloniceni, într-un pasaj al epistolarului paulin care dintotdeauna trezește nu numai atenția exegeților, ci este de mare importanță și în reflecțiile filosofilor și teologilor. După cum știm identitatea *katéchon*/ κατέχον-ului – a „aceluia care reține” deplina manifestare a impietății și a artizanului acesteia – cea care ridică întrebări insistente cu privire la natura sa precum și asupra repetatelor tentative de identificare care, nici până în zilele noastre, nu sunt întru totul exhaustive. Această limită hermeneutică este, probabil, parte din dilema soteriologică referitoare la destinul creației, în cadrul participării omului la misterul lui Dumnezeu prin credința eshatologică și nu print-o religie secularizată.

Juristul și filosoful Carl Schmitt a scris în *Jurnalul* său, că singura modalitate de a înțelege istoria creștină și de a-i surprinde sensul era *katéchon* și că, încă de la nașterea lui Hristos, „locul său nu a fost niciodată vacant, altfel nu am mai exista”, adăugând că ar exista „custozi temporari, tranzitorii și fragmentați ai acestei misiuni” (19 decembrie 1947).¹ Este cunoscut faptul că gândirea lui Schmitt a fost puternic îndatorată sferei teologice, astfel că în lucrarea sa *Politische Theologie* (1922), el nu a ezitat să afirme că „toate conceptele semnificative ale modernei doctrine a statului

¹ C. Schmitt, *Glossario*, ed. îngrijită de P. Dal Santo, Milano 2001, 91.

Mulțumiri dr. Irina Cristina Mărginean pentru revizuirea traducerii în limba română a acestui text.

sunt concepte teologice secularizate”.² *Katéchon*-ul lui Schmitt avea, de fapt, trăsături imperiale (aceasta este o interpretare mai veche, ce face referire la Roma), ale căror funcții universaliste ar fi trecut ulterior în catolicismul roman, de-a lungul unei continuități juridice și sacrale bine înrădăcinată în interiorul a ceea ce, cu un concept drag lui Jean Daniélou, numim misterul istoriei. Mister, să fie clar, viu și activ, și care este destul de greu de înțeles, mai ales în epoca actuală, în care misterul nelegiuirii sau al anomiei, *mysterion tes anomias* menționate în versetul de la 2 Tesaloniceni, și anume nedreptatea pe scară largă și lipsa totală de reguli, rezultă ca fiind puternic prezentă, după cum reiese din evenimentele pe care le trăim în fiecare zi și care ne provoacă întrebări.

Două sunt, în opinia mea, perspectivele prin care se poate încerca o lectură și o diagnoză, care diferă doar în aparență: una eshatologică și una antropologică. Cele două direcții nu sunt contradictorii, nici paralele ci, în mod curios, perpendiculare una pe cealaltă, ca și cum – nu întâmplător – s-ar încrucișa în inima Bisericii, și în inima noastră, în prezența transcendenței.

1. Pornim de la prima perspectivă, cea eshatologică, ce prezintă paradoxuri revelatoare, pentru că misterul învăluie lucrurile din urmă (*ta eschatá*), a căror premisă însă, este deja adâncită în prezentul nostru sfârtecat de aspirații contradictorii. Filosoful italian Giorgio Agamben, referindu-se la ceea ce „frânează” acțiunea fărădelegii în timpul istoric, cu câțiva ani în urmă a evocat opera lui Ticonius Africanul, teolog care a trăit în Africa de Nord în a doua jumătate a secolului IV-lea, acuzat de donatism, dar care l-a inspirat pe Sfântul Augustin. Lui Ticonius și viziunii sale pentru o Biserică, atât luminoasă cât și întunecată, formată din două fațete, Josef Ratzinger i-a dedicat un eseu în tinerețe.³ Devenit papă, Benedict al XVI-lea, face din nou referire la comentariile lui Ticonius la *Apocalipsă* în timpul catehezei din 22 aprilie 2009 când, îndemnând la înțelegerea „misterului Bisericii” în zilele noastre, amintea cum teologul african vedea în *Apocalipsă* „reflectarea misterului Bisericii”, convins „că

² C. Schmitt, *Teologia politica. Quattro capitoli sulla dottrina della sovranità* [Teologia politică. Patru capitole despre doctrina suveranității], în: C. Schmitt, *Le categorie del 'politico'. Saggi di teoria politica*, [Categoriile „politicului”. Eseuri de teorie politică] Bologna 1972, 61.

³ J. Ratzinger, *Beobachtungen zum Kirchenbegriff des Tyconius im Liber regularum*, *Revue d'études augustinienes et patristiques* 2 (1-2), 1956, 173-185.

Biserica este un cor format din două părți: o parte aparține lui Hristos, dar există cealaltă parte care-i aparține diavolului”.⁴

Aceasta este, deci, Biserica ce-și manifestă fața ei dublă, la sfârșitul tuturor lucrurilor, aceeași Biserică, suferind pentru că este împărțită, trăiește astăzi timpul său istoric, limitând, reținând, controlând nelegiuirea față de care nu este, nici ea însăși, imună (iar verbul *katéchein* înseamnă și „a îngriji”). Aceasta, conștientă de misiunea ei eshatologică (și de sfârșirea ei), ar prevesti transformarea omului și a lumii, adică salvarea definitivă în perfecționarea celei de-a doua – și de pe urmă – creații.⁵ În opinia lui Agamben, atenția deosebită a Papei Benedict al XVI-lea la scrierile lui Ticonius ar explica sensul renunțării la Pontificat, după patru ani de la acea cateheză: adică, încercarea de a repune în centrul Bisericii elementul eshatologic și nu elementul „temporal”, legal, al puterii. Renunțarea Papei Benedict ar fi explicat, în vremuri de criză a puterilor, curajul „de a rămâne în legătură cu propriul sfârșit”.⁶ Observă Agamben:

„Puterile și instituțiile nu sunt acum de-legitimizate pentru că au căzut în ilegalitate; este adevărat mai degrabă contrariul, și anume că ilegalitatea este atât de răspândită deoarece puterile au pierdut orice conștiință a legitimității lor. [...]”.⁷

După părerea mea, acesta este o stare de fapt dramatică a timpului prezentul, care se află sub ochii tuturor.

Gestul Papei Benedict, inserat în prospectiva *celor de pe urmă*, ar fi fost o lecție pentru practica puterii seculare, amintind necesitatea și urgența de a depăși acele paradigme tehnocratice, străine de valorile tradiționale, care ar trebui să fie baza pentru legitimitatea oricărei autorități de pe

⁴ Cit. in G. Agamben, *Il mistero del male. Benedetto XVI e la fine dei tempi* [Misterul răului. Benedict al XVI-lea și sfârșitul timpurilor], Roma-Bari 2013, 14.

⁵ „Biserica nu va intra în slava împărăției prin acest ultim Paști, în care îl va urma pe Domnul său în moartea și învierea Sa (cf Apocalipsa 19:1-9). Prin urmare, împărăția nu se va realiza printr-un triumf istoric al Bisericii (cf Apocalipsa 13:8), conform unui progres ascendent, ci printr-o victorie a lui Dumnezeu asupra dezlănțuirii finale a răului (cf Apocalipsa 20: 7-10) care o va coborî, din cer, pe Mireasa Lui (cf Ap 21:2-4). Triumful lui Dumnezeu asupra revoltei răului va lua forma Judecății de Apoi (cf Ap 20:12) după ultima revoluție cosmică a acestei lumi care trece (cf 2 Pt 3:12-13)”, (*Catehismul Bisericii Catolice*, 677).

⁶ Agamben, *Il mistero* 17-18.

⁷ Agamben, *Il mistero* 6-8.

pământ.⁸ Paradigme care nu trebuie să îi aparțină Bisericii, mai ales dacă aceasta este destinată să fie *katéchon*. Cu toate acestea, gânditori laici, cum ar fi Massimo Cacciari, mai sus menționatul Agamben, sau catolici cum ar fi Sergio Quinzio⁹, au evocat imaginea apocaliptică a unei Biserici care „nu poate decât să participe lăuntric la principiul pe care vrea să-l înfrâneze, să-l întârzie sau chiar să-l oprească”, pentru că – observă Cacciari – „este imposibil a nu ține în sine ceea ce se vrea oprit”.¹⁰ Un cadru de ambiguitate dureroasă pare, așadar, a caracteriza întregul complex al acțiunii cateconice, atâta vreme cât *katéchon* nu este „pur și simplu *inamicul* anomiei” deoarece pentru a opri dezordinea el trebuie să o păstreze în sine. Și, mai exact, Biserica *peregrina et militants* în funcția sa „nu poate să nu se împărtășească și din energia adversarului”¹¹, păstrând o rămășiță de putere temporală pe lângă mandatul său primar mântuitor de autoritate spirituală.

Atunci, credincioșii care formează Biserica ar trebui să se teamă în propria lor casă, „unitate de credință și comuniune” (*Lumen gentium*, 18; Const. *Pastor aeternus*). Biserica, *casta meretrix*, conform celebrei definiții a sfântului Ambrozie (*In Lucam* III, 23), nu este fără păcătoși în interiorul său, dar aceasta este, cu siguranță, fără păcat: în sine nu poate, nu trebuie să fie sursă din care să izvorască nedreptatea. Biserica, mărturisitoare a lui Hristos, trebuie să se roage și se roagă și cu martirii săi; să se roage, dar și să acționeze cu curaj. Aceasta este principala opțiune existențială a credincioșilor.

Dar care este fizionomia *katéchon*-ului? Acesta nu este neapărat o entitate individuală, dar s-a manifestat în timp ca o totalitate de *personae*, cu un rol politic sau spiritual. Este o „entitate enigmatică”, indicată în text printr-un participiu dublu, la început neutru, iar apoi masculin: *tò katéchon/ho katéchon* (adică, cel care reține: 2 Ts 2: 6-7).¹² Autorul scrisorii este ambiguu: este, în orice caz, instrumentul lui Dumnezeu, dar și putere

⁸ Agamben, *Il mistero* 18-19.

⁹ S. Quinzio, *Cristianesimo dell'inizio e della fine* [Creștinismul începutului și al sfârșitului], Milano 2014 (1967).

¹⁰ M. Cacciari, *Il potere che frena. Saggi di teologia politica* [Puterea care frânează. Eseuri de teologie politică], Milano 2013, 61.

¹¹ Cacciari, *Il potere che frena* 72.

¹² 1-2 *Tessalonicesi*. Nuova versione, introduzione e commento di Rinaldo Fabris [1-2 Tesaloniceni. Noua versiune, introducere și comentariu de Rinaldo Fabris], Milano 2014, 191.

omenească sau împotriva lui Dumnezeu, chiar demoniacă.¹³ Tot astfel, și „omul fărădelegii” (*ho anthropos tes anomías*), „fiul pierzării” (*ho hyiòs tes apoleías*) (2 Ts 2:3), reprezentare simbolică a lui Satan sau agentul său direct, se poate arăta cu diferite denumiri: *antikéimenos* („spiritul de separare”, „cel care se opune”), *hyperairómenos* „cel care se înalță” (2 Tesaloniceni 2: 4), *ánomos*, trup anti-cristic. Agamben, din punctul lui de vedere, consideră „orice, dar nu pașnică” identificarea lui *ánomos* din 2 Ts 2:8 cu *antíchristos*. De asemenea, el observă că pasajul de la 2 Ts. 2: 6-7 „nu conține nici o evaluare pozitivă a *katéchon-ului*”, deoarece, dacă „misterul anomiei” trebuie să atingă deplina sa dezvoltare, acesta trebuie îndepărtat. Paul Metzger, în mod similar, amintește cum *katéchonul* ar prelungi în fapte suferințele omenirii: „apusul” său este, prin urmare, așteptat de comunitatea suferindă, ca un eveniment final pentru venirea adversarului divin și, prin urmare, pentru judecata escatologică a lui Dumnezeu.¹⁴

Referitor la *ánomia* menționată în text, aceasta ar putea indica o stare inactivă a legii caracterizată prin „substanțiala nelegitimătatea a oricărei puteri”¹⁵, proclamarea unei libertăți iresponsabile, lipsită de criterii, anunțul solemn care goleşte trecutul și viitorul, prefăcându-se că manifestă veșnicia. În asta constă și persistă misterul, astfel încât *katéchon* și *ánomos* ar putea chiar să fie „o singură putere, înainte și după revelația finală”; „puterea profană” – identificată, în mod tradițional, cu autoritatea imperială – ar fi „aparența care acoperă substanțiala anomie a timpului mesianic”.¹⁶ Dezlegat fiind misterul – încheie Agamben – se va sfârși orice aparență, iar puterea se va identifica cu *ánomos*, „fărădelege absolută”, a cărei *parousía* va fi „marcată prin lucrarea activă a lui Satana în fiecare putere”.¹⁷

Pe de altă parte, acel timp, nu neapărat îndepărtat, ar putea, de asemenea, să corespundă unei stări de lucruri în care răul este atât de înrădăcinat și metamorfic, prin acțiuni politice planificate, încât adevărul și minciuna apar ambivalente. Relativismul, de exemplu, este lipsa de principii, dar nu de reguli (vedem în practică, chiar și în cea culturală).

¹³ Astfel Paul Metzger, cit. în 1-2 Tesselonicesi, 206.

¹⁴ 1-2 Tesselonicesi 206-207.

¹⁵ G. Agamben, *Il tempo che resta. Un commento alla Lettera ai Romani* [Timpul ce rămâne. Un comentariu la Scrisoarea către Romani], Torino 2000, 104.

¹⁶ Agamben, *Il tempo che resta*.

¹⁷ Agamben, *Il tempo che resta*.

Personal, cred că actualul sistem economic global, bazat pe un radicalism pe tipar burghez, total secularizat, fără limite și granițe și orientat pe plan media, poate reflecta această ultimă interpretare potrivit previziunilor filosofului catolic Augusto Del Noce care, în anii '70 și '80, a descris afirmarea treptată a unui capitalism ulterior comunismului, capabil să se unească cu cererile materialiste ale marxismului lipsit de tensiunea sa socială sau umanitară.¹⁸ Astăzi ne confruntăm cu un capitalism internaționalist, tehnocratic și global, care – fiind în el însuși profanat – se teme de unica revoluție autentică a sufletelor: cea creștină de la începuturi avându-și autoritatea morală în ceruri. Pe un plan juridic, acest sistem respinge valoarea și funcția lui *nomos*, dat fiind că, suveranitatea statelor înrădăcinată în civilizația europeană, din punct de vedere istoric trecută de la monarh la națiunea-popor, reprezintă obstacolul principal în afirmarea unei noi ordini-tulburări (ne gândim doar la rezultatele identității fluide descrise de Zygmunt Bauman). De aceea, Biserica, dacă intenționează să desfășoare funcția dificilă și ambiguă de *katéchon*, trebuie, în mod obligatoriu, să păstreze o fărâamă de putere, alimentată de energia (*forța*) seculară. Dar tocmai această *auctoritas* a sa, evanghelică și cerească, *capabilă să sufere*,¹⁹ este cea care împiedică de fapt nelegiuirea, nu compromisul său pământesc.

Deci, în acest scenariu dificil, *katéchon* și *ánomos*, chiar dacă sunt adversari, rămân, în mod paradoxal, o prezență necesară și unită (dar nu în sensul prevăzut de P. Metzger) pentru a permite revelația finală și înnodarea rupturii milenare dintre cetatea lui Dumnezeu și cetatea omului, după ce compromisul imperial al unui creștinism de stat a generat o unitate lumească în care *auctoritas* spirituală s-a amestecat cu puterea temporală, îndepărtând, din orizontul său, *parousía*. Într-un orizont eshatologic regăsit, continuă să se profileze două entități non personale, multiforme (dar făcute din oameni), puteri afine «principiului» lor rival, dar care nu se disting în mod clar de acesta, chiar dacă sunt investite cu o funcționalitate totuși mesianică.

¹⁸ Vastă este opera lui A. Del Noce: *Il problema dell'ateismo* [Problema ateismului], Bologna 1964; *L'epoca della secolarizzazione* [Epoca secularizării], Milano 1970; *Tramonto o eclissi dei valori tradizionali?* [Apusul sau eclipsa valorilor tradiționale?], (cu Ugo Spirito), Milano 1971; *Il suicidio della rivoluzione* [Sinuciderea revoluției], Milano 1978; *Secolarizzazione e crisi della modernità* [Secularizare și criza modernității], Napoli 1989; *Modernità. Interpretazione transpolitica della storia contemporanea* [Modernitate. Interpretare transpolitică a istoriei contemporane], ed. îngrijită de G. Riconda, Brescia 2007.

¹⁹ Quinzio, *Cristianesimo dell'inizio e della fine* 134.

Această perspectivă diacronică, orizontală, riscă, totuși, să împiedice conștiința deplină pe care credincioșii sunt chemați să și-o asume în relația verticală cu Dumnezeu, cu privire la natura personală a răului care-l sfidează pe Dumnezeu, atestată prin dezvăluirea în Scriptură și experimentabilă în prezentul vieții de zi cu zi. Amintim că acțiunea anti-cristică poate fi doar înșelătoare. Nu neagă Evanghelia, ci o integrează și o denaturează. Acesta întrușipează o inversiune socială și morală a ordinii tuturor lucrurilor²⁰, exprimă o afirmație care înșală și ascunde, *re-învăluind* planul celui care pare că seamănă cu Dumnezeu, dar este foarte diferit deoarece este prezență/ putere diabolică ce seamănă dezordine și separă. Un astfel de comportament este, după cum se știe, exprimat de cuvântul grec *diabállein*, și anume: a alimenta, prin calomnie, minciuna, înșelăciunea, ridicându-i pe unii împotriva celorlalți, distrugând orice relație între oameni, după ce i-a separat,²¹ într-o stare de despărțire care acționează în inima fiecărui locuitor al pământului precum și a oricărui enoriaș al Bisericii.

Pentru a reține în prezentul nostru de zi cu zi nelegiuirea și pe trimișii săi, chiar știind că împlinirea istoriei este înscrisă în planul divin, este necesară recuperarea unei dimensiuni antropologice, care să opună o rezistență severă acesteia din urmă, și poate definitivă, ofensivă a materialismului raționalist, care tinde să creeze, astăzi, o umanitate nouă și abstractă, de-contextualizată, dincolo de ateism, dincolo de sinteza oferită de revoluția totală marxistă și dizolvând, totuși, valorile tradiționale. Această rezistență nu poate fi decât răspunsul la o provocare; răspuns, care în primul rând este individual și apoi colectiv, o decizie matură și gratuită, un act de credință împotriva scepticismului naturalist care l-a golit pe om de sensul păcatului. Revenind la Del Noce, numai o trezire adevărată în credință – construită pe conștiințe, nu numai pe gesturi sau ritualuri – poate fi provocarea concretă împotriva unui nou totalitarism a cărui practică este tot pe-atât de blajină pe cât este de penetrantă.

2. Ajungem deci, la răspunsul antropologic, care implică o tentativă de diagnosticare. Dacă acțiunea este caracteristica constitutivă a prezenței omului în lume (aici gândurile noastre se îndreaptă, în mod natural, la *The Human Condition* a lui Hannah Arendt), aceasta trebuie să reprezinte

²⁰ Referirea se face la Immanuel Kant, în *La fine di tutte le cose* [Sfârșitul tuturor lucrurilor], ed. A. Tagliapietra, tr. it. Torino, 2006, 45. Acest fragment din Kant a fost preluat în mod semnificativ și de Benedict al XVI-lea în enciclica sa *Spe salvi* (§ 19).

²¹ M. Nicoletti, *La politica e il male* [Politica și răul], Brescia 2000, 121-122.

completarea acelei creații la a cărei păstrare omenirea este chemată încă din *Geneză*. Fiecare om *acționează într-un mod complet în relație* căci, împărțînd efortul și scopurile acțiunii sale, planul divin asupra lui se realizează pentru ceilalți. Timpul cooperării între oameni devine astfel un segment roditor al singularei lor treceri pe pămînt. Timp scurt de experimentare, care nu e în mod necesar îndreptat spre un rezultat predeterminat, dar de folosire a oportunităților acordate fiecăruia de Dumnezeu. Nu se vor folosi toate opțiunile, dar chiar și așa, timpul omului își va păstra deplinătatea sa (și în vederea *éschaton*-ului) ca dimensiune generativă în care umanitatea își poate exprima concret răspunsul ei responsabil la chemarea lui Dumnezeu. Fiecare relație umană, în aceeași logică evolutivă, este de fapt, experimentul real al unei posibilități de devenire, în construirea complexă a unui proiect împărțît.

Negarea posibilităților în celălalt este un obstacol la acțiunea responsabilă răspîndită, este premisa *ánomiei*. Adică, aceasta împiedică asumarea unei misiuni, realizarea unei sarcini, răspunsul la o chemare comună. De fapt, celălalt nu este în măsură să își îndeplinească sarcina creativă a unei vocații și deci, este pus într-o stare de pasivitate care, la rîndul ei, este premisă la comiterea păcatului, prin influența nelegiurii: o acțiune vinovată, care, în primul rînd este o negare a propriei libertăți, deoarece aderă la modele de moarte. Nu întotdeauna acest plan se manifestă în mod clar în natura sa rea sau cel puțin aceasta tinde să se arate într-o ambiguitate clar-obscură, generînd confuzie etică. Nedreptatea, prin strategia sa de adaptare și camuflare a făptuitorului, este în măsură să acționeze și înconjurată de lumină, prezentându-se ca o necesitate inspirată de reguli pe care se bazează bunăstarea unei agregări și este garantată de majoritate. Această „mascaradă a răului”²², așa cum este definită de teologul luteran și martir Dietrich Bonhoeffer, subminează în mod inevitabil parametrii acțiunii etice, și – ascunzându-și intențiile – modifică semnificația adevărată a relației dintre oameni în numele unei necesități care neagă libertatea individului, dar la care totuși, el va putea, prin presupusa necesitate, în cele din urmă, să se asocieze. În general, acesta va fi apoi zdrobit de prăbușirea acelorași principii înșelătoare din care s-a inspirat acțiunea sa încrezătoare.

²² Bonhoeffer, *Dieci anni dopo* [Zece ani mai târziu], în *Resistenza e resa. Lettere e scritti dal carcere* [Rezistență și predare. Scrisori și scrieri din închisoare], ed. E. Bethge, tr. it. ed. A. Gallas, Cinisello Balsamo (MI) 1988, 60.

Libertatea și responsabilitatea sunt strâns legate între ele. Prima generează autonomia unei decizii luate pe deplin conștient. Acest fapt poate fi riscant, deoarece stăpânirea acesteia – dacă nu este guvernată de legea morală care adaptează idealul la real *în libertate* – este în stare să sufocă în fașă discernământul, făcând să precipite în alegeri radicale care le implică, compromițându-le, tocmai pe victimele nelegiuirii. După cum a scris Bonhoeffer, în schimb, acceptând chemarea lui Dumnezeu printr-un singur răspuns care coincide cu propria viață, dar ținând cont de existența unei generații viitoare, este posibil să se opună (sau să rețină, ca și *katéchon*) planul răului, dat fiind că acesta este, prin natura sa, anti-creativ, este tot timpul înclinat să afecteze sau să distrugă viața pe punctul de a se naște.²³ Numai întrerupând ciclul de viață a celuilalt, nelegiuiții își ating pe deplin scopul. Aceștia își propun să distrugă adversarul, astfel încât acesta să nu poată avea succesori, sămânța sa nu va trebui să dea roade, iar „responsabilitatea vitală”²⁴ nu va risca să fie însușită de alții printr-un schimb de ștachetă. De fapt istoria omenirii viitoare, își are garanția numai în asumarea responsabilității din prezent (așa a scris Hans Jonas în *Das Prinzip Verantwortung*), în timp ce răul, la rândul său, ține prizonier și reține (*katéchein*) dezvoltarea realității umane.

Această strategie, atât sterilă cât și repetitivă, este alimentată de o atitudine profund anti-fecundă: prostia. Aceasta este instrumentul mai puțin rațional, dar mai pervers al nelegiuiților, deoarece, spre deosebire de răul explicit, care poate genera scandal și determina o reacție opusă de furie, prostia – pregătită să culmineze în absurd – exercită o funcție de dezintegrare, de cele mai multe ori ascunsă. Dacă puterea condiționează relațiile umane, prostia nu este expresia adevărată, ci masca acesteia. În fața unei renunțări la libertate și responsabilitate, omul, dacă și-a pierdut independența interioară, se va simți expus judecății. Pe de altă parte, nelegiuitul nu-l include pe celălalt în perspectiva realității sale, ci îi condiționează doar voința. Prostul – ne amintește Bonhoeffer – este „un instrument fără voință” care este supus gândirii comune, și-o însușește și o potențează; el renunță la propria libertate și, făcând astfel, pervertește natura umană devenind instrumentul unei „profanări diabolice”.²⁵

²³ Bonhoeffer, *Dieci anni dopo* 62.

²⁴ Bonhoeffer, *Dieci anni dopo* 64.

²⁵ Bonhoeffer, *Dieci anni dopo* 65.

Comunități întregi, popoare întregi precum și simple agregări umane sunt subjugate de această demolare a autonomiei interioare. Acest lucru se întâmplă de multe ori, fără nicio condamnare din partea așa-numiților *agenți rezonabili*, a căror *ratio*, care nu aderă la nici o provocare, este lamentabil negată de evidența unei realități în care fiecare lege divină este sacrificată pentru un rău, pe cât de extins pe atât de puternic, temut și, prin urmare, venerat în impunitatea sa pe cât de publică pe atât de clară. În acest scenariu conștiințele sunt amenințate și împărțite, izolarea care se determină în mulți oameni induce la resemnare: responsabilitatea personală, care este motorul fiecărei acțiuni, se adaptează la o stare de inerție morală, iar datoria devine privilegiul acelor agenți rezonabili care, în cele din urmă, au devenit și ei nelegiuiți. A trăi în comunitate, în Biserică, înseamnă în primul rând a acționa împreună pe baza unei relații din care izvorăsc recunoașterea comună a binelui pentru a adera la acesta fără „dar” și „poate”. Pentru ca binele să se poată naște, are nevoie atât de rezistența oamenilor drepecți, de curajul acestora, cât și de capacitatea lor de judecată, pentru a da un răspuns care să fie un antidot pentru prostie. Comportamentul celor drepecți, în ciuda acțiunii distructive a celor răi, îi permite astfel lui Dumnezeu să se asocieze relației compromise, reparând-o și realizând promisiunile sale pentru omenire.²⁶ De fapt Dumnezeu, în relație cu lumea și cu omul încă de la *Bereshit*, acționează prin raportul dintre fiii săi. Prin urmare, cine răstălmăcește această relație separându-i, favorizează planul care neagă viața.

Dumnezeu care devine om, rămâne modelul relației care salvează, pentru că în el se manifestă, până la extrem, acțiunea responsabilă în fragilitatea condiției umane. Omul, chiar și în suferință, apare în fața divinității deoarece „dragostea liberă a lui Dumnezeu” – a scris Karl Barth – trezește „dragostea liberă a omului” și „harul” atrage „recunoștința”.²⁷ Dar dacă omul, în schimb, s-a alăturat nelegiuirii, va acționa în fiecare acțiune a sa ignorând privirea lui Dumnezeu, iar cel rău „se vede justificat în ideea sa”.²⁸ În schimb, aderarea curajoasă la bogăția relației respinge

²⁶ „Dumnezeu îl asociază pe om la viața sa de iubire și, chiar dacă omul se îndepărtează de el, el nu rămâne distant și-i merge în întâmpinare”, Papa Francisc, meditație la Sf. Marta, 26 feb. 2016.

²⁷ K. Barth, *Introduzione alla teologia evangelica* [Introducere în teologia evanghelică], tr. it. Milano 1968, 16.

²⁸ D. Bonhoeffer, *Etica*, ed. I. Tödt, H. E. Tödt, E. Feil, C. Green, tr. it. ed. A. Gallas, Brescia 2010, 197.

orice tăcere compromițătoare și denunță chiar și pactul celor precauți cu cei răi. Această uniune profundă se realizează prin angajamentul responsabil al credincioșilor „sinceri, simpli și dreți”,²⁹ cu exemplul păstorilor lor.

Arhetipul divin al omului se confirmă, pentru a-l cita pe Karl Rahner, *Dumnezeul relației*, care se dăruiește lumii și care este el însuși dar.³⁰ Fără relație nu există comuniune, iar uniunea cu celălalt și forța generatoare a asentimentului față de o voință superioară – un sentiment împărtășit pentru binele tuturor – nu se poate manifesta. Incertitudinea, șovăiala morală vor fi premisa respingerii, atitudinea care duce în curând la acea negare ce este deșert arid unde reciprocitatea este subjucată de compromis în dauna multora și în avantajul câtorva. Puterea celui drept care ține piept nelegiuiților este, în schimb, îndreptată spre viață, în prezent și dincolo de prezent, într-o perspectivă divină de deschidere către viitor, spre deosebire de cei nelegiuiți. Și Biblia ajută în această privință, arătând că cei răi „invocă asupra lor înșiși moartea prin gesturi și cuvinte; considerând-o prietenă se consumă pentru ea și cu ea încheie legământ, deoarece merită să îi aparțină” (Cartea Întelepiciunii 1:6). Voința lui Dumnezeu și planul Său pentru om sunt, în schimb, construite în totalitate pe valoarea și bogăția vieții și se concretizează în libertate, pentru a permite asumarea unei decizii umane cu privire la realitățile de pe urmă. Aceasta este inima eshatologică a fiecărei acțiuni etice în care, prin reflecția care o precedă, omul îi atribuie voinței sale („virtutea prin care omul tinde către binele cunoscut”, afirmă Antonio Rosmini³¹) o semnificație reală în existența proprie și a altora, astfel încât în acțiunea sa „se constituie prezența celui alt”³². Numai în această dimensiune relația devine parte dintr-o serie de valori pe care se întemeiază solid dezvoltările ulterioare ale mai multor existențe, prin acel motor al unității care este simțirea și dragostea de Dumnezeu.

Strategia celor răi, dacă nu este împiedicată, le condiționează chiar propria lor capacitate de analiză și le îndreaptă voința într-o direcție opusă

²⁹ Bonhoeffer, *Dieci anni dopo* 74.

³⁰ K. Rahner, *Sulla specificità del concetto cristiano di Dio* [Despre specificul conceptului creștin de Dumnezeu], în: K. Rahner, *Scienza e fede cristiana. Nuovi Saggi IX* [Știință și credință creștină. Noi eseuri IX], tr. it. Roma 1984, 263-265.

³¹ A. Rosmini, *Antropologia in servizio della scienza morale* [Antropologia în slujba științei morale], cit. în: C. Bergamaschi, *L'essere morale nel pensiero filosofico di Antonio Rosmini* [Ființa morală în gândirea filosofică a lui Antonio Rosmini], Stresa-Genova 1982, 82.

³² E. Stein, *L'empatia*, ed. M. Nicoletti, tr. it. Milano 1992, 191.

voinței creatoare și darurilor sale. Mai mult decât atât, implică în propriul vârtej concilianții spectatori ai repetatelor nedreptăți asociindu-i de fapt la calomnioasa și corupta parțialitate, care, în esență dezbină. Voința care nu mai este îndreptată spre bine (*voința deliberativă* și nu *naturală*, ar zice Rosmini³³), îi înrădăcinează în greșeală, și le confirmă implicarea în ceea ce este fals, deoarece au îndepărtat de la ei harul. Gândul lor este și rămâne în întuneric și îi ține în întuneric și pe proști sau pe spectatorii leneși. Lipsa lor de răspuns nu îi justifică și nici nu îi absolvă: indiferența este manifestarea unei cooperării ascunse. O condiție pe care, în termenii lui Rosmini, am putea-o defini ca închisoare sau servitute atât pentru nelegiuit, cât și pentru victima sa.

Concluzii

Lumea, fără îndoială, trăiește ani de încercări, de la care România nu se sustrage în acest centenar. Referitor la tensiunea apocaliptică din lumea actuală și din comunitatea creștină, s-a exprimat cu ani în urmă gânditorul austriac Ivan Illich care surprindea în conducerea instituțiilor, în concepțiile lor universale, în renunțarea la o căutare personală a adevărului un „conglomerat” anti-cristic chiar într-un cadru eshatologic: „Eu susțin – a afirmat Illich – că *mysterium iniquitatis* a mocnit îndelung, dar îndrăznesc să spun că astăzi este prezent mai clar decât a fost vreodată. [...] Eu cred că a noastră este, în mod paradoxal, epoca cea mai explicit creștină care ar putea fi foarte aproape de sfârșitul lumii”.³⁴ Sfârșitul este cel care îi conferă sens istoriei în așteptare, în timp ce tensiunea eshatologică revigorează plămada evanghelică și recuperează profeția, sacrificată vreme de secole de către instituții în numele unei religii abstracte, în dauna principiului de *auctoritas* și speranței în Împărăție.³⁵

³³ *Teosofia*, IV, n. 1366, cit. în Bergamaschi, 85.

³⁴ I. Illich, *Pervertimento del cristianesimo. Conversazioni con David Cayley su vangelo, Chiesa, modernità* [Pervertirea creștinismului. Conversații cu David Cayley despre evanghelie, Biserică, modernitate], tr. it. Macerata, 2008, 116-117.

³⁵ Quinzio, *Cristianesimo dell'inizio e della fine* 118-120; 129 și urm. Pe tema *katéchon* și despre întârzierea sfârșitului lumii, cu o atenție deosebită la viziunea Părinților Bisericii, ale căror diferite interpretări confirmă complexitatea enigmei, v. C. Badiliță, *Le retardement de la fin du monde*, *Communio* 1-2, 2012, 38-48.

Cei care, în această perioadă dificilă, dar totuși decisivă, se deschid cu încăpățănare la posibilitatea binelui, reținând o mică parte din nelegiuirea activă, tocmai în baza imprevizibilității rezultatelor acestei opțiuni se deschid, în orice caz, către realizarea unei vieți viitoare în planul divin. Ne vine în minte o frază atribuită filozofului irlandez și politician Edmund Burke:

„Nimeni nu a înfăptuit vreodată o greșală mai mare decât acela care nu a făcut nimic pentru că putea face prea puțin”.

O acțiune individuală în caritate poate face mult chiar și în vremea nelegiurii răspândite, deoarece subiectul cu o credință responsabilă și care, în orice caz, acționează se confirmă a fi protagonist în Biserică.³⁶

Autorul celei de-a doua scrisori către Tesaloniceni îi invită pe destinatarii săi speriați să persevereze în ciuda *puterii* sau a *minunilor minciunii*, a *seducției nelegiurii* (2 Tes 2:9-10), încrezându-se în suveranitatea lui Dumnezeu asupra istoriei; dar aceasta nu justifică în ei o atitudine pasivă sau complice în fața nelegiurii active. (2 Tesaloniceni 2,11). Curajul așteptat din partea credincioșilor este hrănit de libertate pentru că numai iubind în libertate adevărul (2 Tesaloniceni 2:10) aderăm la legământul cu Dumnezeu și suntem mântuiți. Această iubire a adevărului acționează în relația cu ceilalți, devine construcția unei coeziuni în binele *care eliberează și nu reține viața*.

Acțiunea catehontică, așa cum am văzut, rămâne prin natura sa ambiguă, deoarece *enérgeia* din *saeculum* este molipsitoare, dar devine alegerea inevitabilă a Bisericii în fața unei urgențe morale în baza căreia, așa după cum a scris, în 1994, Ioan Paul al II-lea în Scrisoarea Apostolică *Tertio millennio adveniente*, „creștinii trebuie să se așeze cu umilință înaintea Domnului pentru a-și pune întrebarea *cu privire la răspunderile pe care și ei le au față de răul din zilele noastre*”.³⁷ În cuvintele Papei care, în mod repetat, a cerut iertare acceptându-și în totalitate slăbiciunea fizică (în asta constă sfințenia sa) se surprinde conștienta acceptare a participării Bisericii la greșală, rezultat al adeziunilor secularizante, renunțarea frecventă a individului la misterul și la perspectiva Împărăției pe care declinul

³⁶ Amintim așa-zisul „extremism al carității” invocat de papa Francisc în timpul călătoriei în Egipt în 2017, singurul extremism îngăduit celor ce cred.

³⁷ Scrisoarea apostolică *Tertio millennio adveniente* 36.

instituțiilor îl revelă astăzi în caracterul tragic al acestea (așa cum Papa Benedict al XVI-lea a vrut să ne facă să înțelegem prin gestul său). Trădarea Evangheliei în interiorul Bisericii este un pericol care stă în mod constant la pândă, căci nelegiuirea este, în orice caz, îngrijită, *aproape în mod misterios păstrată* prin acțiunea ei catehonică ce se confruntă cu lumea, cu realitatea instituțiilor economice, politice și sociale. Smerirea, *kenosis*, este procesul salvific în misterul divin, dar încă de la originile creștine nu împiedică *corruptio* de-a lungul împlinirii istoriei.³⁸ De aceea este inevitabilă asumarea nelegiuirii (împiedicând-o); nelegiuirea care coexistă cu Biserica ce rămâne mamă, răscumpărându-și puterea prin suferință, opunându-se în orice moment cooperărilor săi, agenți mai mult sau mai puțin conștienți.

Trăim cu siguranță o perioadă de tranziție, iar magisteriul Papei Francisc ne arată în mod constant un discernământ eshatologic înrădăcinat, datorită *conștiinței sale istorice*,³⁹ în tangibilitatea prezentului. Această viziune de perspectivă asupra viitorului, care evită cu înțelepciune atât o „imobilitate fundamentalistă” cât și un „relativism istoric”⁴⁰, luând act de intrarea umanității „într-o nouă eră” (*Laudato si'*, 102), într-o „schimbare epocală” (*Evanghelii Gaudium*, 52), indică o doctrină care să știe cum să „neliniștească”, să „însuflească”,⁴¹ concentrându-se pe „aspectul contextual al adevărului” împotriva oricărei „pretenții” de învățătură universală⁴², pentru a realiza concret, în speranța și în așteptarea lui Cristos, practici potrivite zilelor noastre.⁴³

Această practică trebuie să cuprindă în mod necesar, din partea tuturor celor ce cred, enoriași și păstori, un răspuns adecvat la provocarea lansată incoerenței și nedreptății, pentru a primi dragostea de adevăr și pentru a se mântui. (2 Ts 2: 10).

³⁸ Cfr. Quinzio, *Cristianesimo dell'inizio e della fine* 129 și urm.

³⁹ Cu referire la Bernard Lonergan, și la opera sa *Method in Theology* (1972).

⁴⁰ F. Patsch, SJ, *Rivelazione, contesto, verità. Il magistero di papa Francesco in tempo di transizione* [Revelație, context, adevăr. Magisteriul papei Francisc în timp de tranziție], în: M. Tenace (ed.), *Dal chiodo alla chiave. La teologia fondamentale di papa Francesco* [De la cui la cheie. Teologia fundamentală a papei Francisc], Città del Vaticano 2017, 49-50.

⁴¹ Cit. în Tenace (ed.), *Dal chiodo* 70.

⁴² Tenace (ed.), *Dal chiodo* 50.

⁴³ Tenace (ed.), *Dal chiodo* 72. Despre conceptul referitor la „timpul superior spațiului” în papa Francisc, lectură în lumina gândirii lui Romano Guardini, v. A. Downing, SJ, *La storia e l'orizzonte aperto del futuro* [Istoria și orizontul deschis al viitorului], în M. Tenace (ed.), *Dal chiodo* 87-99.

Lucian Dîncă

PR. BERINDE, SUPERIORUL CLANDESTIN AL ASUMPTIONIȘTILOR DIN ROMÂNIA¹, MARTOR AL LUI CRISTOS ÎN TEMNIȚELE COMUNISTE

Introducere: date biografice

Ștefan Berinde, ieromonah asumpționist, greco-catolic, s-a născut pe 20 ianuarie 1910, la Câmpu lui Neag, Hunedoara. Urmează doi ani de studii la Lupeni și trei ani la Beiuș. Își face noviciatul la Beiuș (1931-1932), unde depune primele voturi pe 18 octombrie 1934. De asemenea face cursuri de contabilitate la Timișoara, înainte de a pleca la studii teologice în Franța. Acolo depune voturile perpetue, pe 18 octombrie 1937. Petrece o parte din anii de război la Lormoy (Essonne), unde își completează studiile de teologie, apoi se întoarce în România. Este sfințit preot la Blaj, pe 27 iulie 1941. Numit confesor într-un internat de fete și duhovnic la noviciat, el se consacră acestor două misiuni cu o grijă scrupuloasă, atât pe plan spiritual cât și material: parcurge țara pentru a căuta făină, cartofi și fructe, pe drumuri, zi și noapte, săptămâni întregi, fericit să aducă servicii. Este apoi luat în armată, unde asigură funcția de confesor și de brancardier. Curajul lui în serviciul celor răniți, căzuți pe linia de front, îi obține mai multe decorații naționale².

¹ Este titlul pe care îl întâlnim foarte des în dosarele Securității atribuit pr. Berinde, din cauza numelui sale, de către pr. General al Asumptioniștilor, Gervais Quénard, ca responsabil al călugărilor Augustinieni Asumptioniști din România, după plecarea precipitată și forțată a pr. Louis Barral, care avea această misiune.

² Pe 1 decembrie 1944, pr. Berinde primește, pentru aportul său pe frontul de Vest în războiul împotriva Ungariei și Germaniei, distincția „Ordinul Coroanei României” și gradul de căpitan în armata română.

În 1948 comuniștii preia puterea pe de-a-ntregul în România. Începe pentru Biserica Greco-Catolică perioada catacombelor, căci cultul este suprimat. Cu aceeași ocazie, pentru pr. Berinde începe un lung calvar. Este închis, fără judecată, mai mulți ani, și dispăre fără urmă. S-a aflat mai târziu că a fost „internat” la Mănăstirea Neamț cu mai mulți episcopi și cu alți 30 de preoți catolici. Apoi au fost transferați la Mănăstirea Căldărușani, în împrejurimile Bucureștiului, înainte de a fi închis în închisoarea politică din Sighetu-Marmației. Acolo, după mărturia unuia dintre supraviețuitori, el se arată ca un om cu un curaj și o forță morală exemplare. Se oferă la muncile cele mai dure, spală culoarele și toaletele ca să se apropie de prizonierii izolați și să le strecoare un bilet de întărire, sau pur și simplu să murmure o rugăciune aproape de o celulă în care moare un deținut pentru care vizitele sunt interzise.

Când, în 1955, după șapte ani și jumătate de detenție, revine în București, vorbește foarte puțin despre teribila lui experiență; nu menționează decât condițiile dure de promiscuitate, de foamete, de frig și de umiliri fără număr. Între 1953-1957 este refuzat în toate parohiile de rit latin, în afară de câteva luni la capela „Sfântul Vincențiu de Paul”, unde un călugăr belgian, responsabil cu pastora la francofonilor, îl primește. Nu se teme să asigure, pe lângă Surorile Oblate din regiune, o susținere spirituală meritorie. În 1957, pleacă la Craiova, dar este arestat pentru a doua oară și, după 8 luni de detenție, este declarat vinovat de „înalță trădare” pentru că a corespondat cu Superiorul său General, și e condamnat la zece ani de regim carceral și de muncă silnică. În 1964, este grațiat: revine istovit fizic, dar tot de neclintit pe planul credinței, al iubirii pentru Biserică și al fidelității față de Scaunul Sfântului Petru. Poartă în inimă martiriul Bisericii sale de rit oriental. Ca să trăiască e silit să muncească în uzină, ca vopsitor, într-un combinat chimic din Craiova. Unul dintre confrății săi, pr. Bernard Ștef, un alt mărturisitor al credinței, dă mărturie pentru el:

„Marea parte a călugărilor români dorește să îl păstreze pe pr. Berinde ca «superior» al grupului de asumpționiști; chiar dacă are defecte, posedă și stofa unui sfânt”.

La vârsta de 68 de ani, pr. Ștefan Berinde moare, pe 9 mai 1978, de un infarct fulgerător. Odată cu el, nu doar Asumpțiunea pierde pe unul dintre fiii ei, foarte atașat de familia sa, inflexibil în fidelitatea față de Biserică, dar îl pierde și mulțimea săracilor, a celor mici, a oropsiților, a

cerșetorilor, pe care el nu a încetat să îi ajute prin caritatea sa neîncetată, privându-se de ajutoarele primite, așa cum un adevărat prieten împarte din necesarul său³.

1. Pr. Berinde: prima detenție, 1948-1955⁴

Arhivele CNSAS conțin nu mai puțin de 16 dosare pe numele lui, însumând aproximativ 5000-6000 de pagini⁵. Plecând de la studierea acestor dosare, vom vedea ce știau organele de Securitate despre pr. Berinde, ce au putut să declare despre el informatorii, numeroși pe urmele lui, și ce activități clandestine reușea el să facă în slujba Bisericii Române Unite cu Roma și a Congregației Augustinienilor Asumpționiști, ca adevărat discipol al lui Cristos.

Pe 20 martie 1947, Direcția Generală a Miliției din București trimite la Beiuș un dosar conținând fapte săvârșite de pr. Berinde prin care se face vinovat de „instigare împotriva guvernului actual și împotriva regimului” aflat în curs de instalare în România. Printre alte acuze i se mai aduc și următoarele: ar fi fost legionar, unul dintre elementele cele mai periculoase antiguvernamentale, un aderent mascat al PNT condus de Maniu și ar fi făcut parte din cercurile cunoscute ale reacționarilor. Securitatea a afirmat, de asemenea, că ar fi făcut parte din organizația subversivă numită „Sumanele negre”⁶, dar, din lipsă de dovezi, nu a putut fi condamnat:

³ Bibliografie și documentare: *Documents Assomption*, Nécrologe (I) 1975-1980, 59-60. *L'Assomption et ses œuvres* 1979, n° 597, 22-23. *Lyon-Assomption* iunie 1978, n° 60, 14-15. *Scrisoare* Sr. Alexandrina 10.08.1978. *Scrisoare* Pr. Berinde către un prieten, 4 ian. 1970, tranzitată prin SUA ca să ajungă în Europa.

⁴ Când m-am înscris ca „cercetător acreditat” pentru a studia dosarele CNSAS, am urmat o scurtă formare pentru a învăța cum să citesc informațiile. Organele de Securitate trebuiau să audă ceea ce voiau, folosind astfel tot felul de metode. De aceea, vedem adesea apărând în notele informative sau în rapoartele Securității „detalii picante” în scopul discreditării persoanei urmărite sau pentru a o găsi vinovată spre a putea fi arestată și încarcerată. În acest studiu, vom vedea că o personalitate precum cea a Pr. Berinde nu a putut să scape acestei reguli.

⁵ Toate aceste dosare nu sunt nici egale ca importanță, nici de aceeași grosime: de exemplu, întâlnim dosare care au între 550 și 650 de pagini, cu anchete, filaje, interogatorii etc., dar și dosare conținând între 20 și 65 de pagini, cu procese verbale, scurte mărturii, note informative, inventare etc.

⁶ „Sumanele negre” era o organizație anticomunistă care a activat între 1944-1946, când grupul a fost lichidat. Activitatea grupului consta în eforturi pentru oprirea extinderii și

„Eu subsemnatul, preot profesor Ștefan Berinde, [...] declar că nu am fost niciodată înscris și nu am aderat niciodată la vreo organizație legionară. În 1941, fiind student în Franța, am fost consternat și chiar am condamnat mișcarea legionară când le-am văzut crimele. Deplasările mele prin județele Bihor și Sălaj sunt datorate funcțiilor mele; adesea, localitățile unde merg nu au preot [...]; uneori sunt trimis de episcopie pentru a înlocui preoți bolnavi sau care sunt în călătorie, sau pentru a predica misiuni populare. Fiind administratorul pensionatului de băieți, trebuie să fac și aprovizionarea”⁷.

În vara anului 1947, Securitatea se pronunță asupra acestui dosar în acești termeni:

„Pr. Berinde Dănilă Ștefan este paroh la cea de-a doua circumscripție greco-catolică din Blaj. Înainte de a ocupa acest post, pe care îl deține din primăvară, venind de la Oradea Mare, pr. Berinde, atât în viața privată cât și în viața publică bisericească, a căutat adesea să offenseze actuala situație politică și măsurile luate de Minister, cum a fost în cazul copiilor din Moldova”⁸.

Privitor la copiii din Moldova, pr. Berinde este acuzat că ar fi primit câțiva, doar după ce mai întâi și-a exprimat nemulțumirea față de Guvernul României, care cheltuie mulți bani cu propaganda, lăsând în seama Bisericii operele caritative, de care ar trebui să se ocupe. Toate aceste acuzații i-au atras, în final, condamnarea. Pr. Berinde a fost arestat preventiv pe 28 octombrie 1948 și condamnat la închisoare pentru „întăia trădare”. Legea, pentru o asemenea crimă, prevedea „închisoarea pe viață la muncă silnică”, cf. art. 190 combinat cu art. 1 din 1950. Pr. Berinde este trimis la penitenciarul din Codlea. În declarația de avere, el spune că are suma de 50,26 lei la CEC; în prezent nu are de lucru și nu face politică; de asemenea, spune că a fost declarat nedemn de a participa la alegerile pentru Marea Adunare Națională din 1946.

dezvoltării partidului comunist. Membrii elaboraseră un plan de bătaie împotriva sovieticilor. Organizația a fost fondată de Gavrila Olteanu, fost comandant al gardei lui Iuliu Maniu, și era compusă în principal din foști ofițeri ai armatei regale române și din foști legionari. Vezi Dumitru Steanță, *Am luptat în sumanele negre*, 2007, 352 de pagini.

⁷ Dosar nr. 73205/ vol. 2, *Arhivă operativă*, I 133569/2, 19/24.

⁸ Dosar nr. 73205/ vol. 2, *Arhivă operativă*, I 133569/2, 21/24.

După toată această anchetă, după interogatoriile luate pr. Berinde și martorilor, locotenentul Jencan Petre, de la Securitatea din Brașov, își redactează procesul verbal:

„Berinde Ștefan s-a născut pe 20 ianuarie 1910, în satul Cîmpu lui Neag, regiunea Hunedoara, fiul lui Ștefan și al Mariei, cetățean român, având studii de litere, filosofie și teologie în Franța, celibatar, preot greco-catolic, fără avere, de origine socială burgheză, cu ultimul domiciliu stabil la Blaj, pe strada Simion Bărnuțiu, nr. 13A (casa parohială). A fost arestat pe 28 octombrie 1948 și condamnat conform cu decizia MAI, nr. 69/1952 și în prezent se află în închisoare din cauza mandatului de arestare nr. 355/1955, emis de Procuratura Militară Teritorială din orașul Stalin. Berinde Ștefan și-a început activitatea ca preot în 1941; după aceea dată, el a avut mai multe misiuni ca preot, paroh și prefect de studii până la data arestării sale. În aceste misiuni, Berinde Ștefan a dus o activitate mai accentuată în timpul procesului de unificare a Bisericii greco-catolice cu Biserica ortodoxă. Astfel, în 1948, Berinde are cunoștință despre anumite scrisori și enciclice ale episcopului de la Mitropolia Blaj, Ioan Suciu (decedat), prin care populația și preoții greco-catolici erau încurajați să nu accepte această unire a Bisericilor. Pentru asta, Berinde Ștefan a ținut predici și conferințe în fața cetățenilor greco-catolici, pe care i-a instigat să nu treacă la ortodoxie, spunând că Biserica ortodoxă este susținută de Stat, în timp ce Biserica greco-catolică este o Biserică autonomă, condusă de Papa de la Roma”⁹.

Acest proces verbal venea după șapte ani și jumătate de închisoare. „Crima” lui era aceea că în calitate de preot greco-catolic folosisa amenințări cu pedepse spirituale ca să-i convingă astfel pe alți preoți să nu treacă la ortodoxie în momentul „unificării” celor două Biserici; astfel el a comis „delictul de abuz în lucruri spirituale”, prevăzut în art. 349 din codul penal, care, prin Decretul 856/1938, este încredințat competențelor instanțelor militare. Atunci, ținând cont de dispozițiile legii 4/1954, care prevedea, pentru asemenea infracțiuni, o pedeapsă de maximum cinci ani, și constatând că infracțiunea descrisă mai sus era pedepsită de lege cu privare de libertate pentru maximum doi ani, și ținând cont că faptele comise de Berinde au fost făcute înainte de apariția acestei legi, el

⁹ Dosar nr. 146, vol. 1; P 000806, vol. 1; 55/ 64.

beneficiază de amnistie. Astfel, pe 23 iulie 1955, este eliberat, dar nu va rămâne mult timp în libertate, căci în 1957 va fi din nou arestat și va primi o altă condamnare grea, bazată tot pe acuzații false extrase prin violențe fizice sau verbale.

La punerea lui în libertate, pr. Berinde, ca toți prizonierii politici, este obligat să dea o declarație:

„Nu voi divulga nimic din ceea ce știu despre persoanele pe care le-am cunoscut în timpul detenției. Nu voi divulga nimic nici despre organizarea internă a închisorii, nici despre modalitățile cu care am fost anchetat, nici despre regimul care mi-a fost aplicat în timpul detenției. [...] În cazul în care voi divulga ceea ce știu, accept să fiu pedepsit conform legii”¹⁰.

2. Perioada de libertate și a doua condamnare, între 1955-1957

După eliberare vine la București, unde este primit să ofere servicii spirituale credincioșilor romano-catolici, români și francezi, la capela „Sfântul Vincențiu de Paul”. În luna noiembrie 1956, pr. Berinde se mută la Craiova și dă o mână de ajutor în pastorație parohului romano-catolic Adolf Bachmayer. Organele centrale ale Securității din București, prin unul din funcționari, locotenentul-major Solomon S., și prin șeful de serviciu, locotenent-colonelul Franz, cer transferul dosarului în regiunea Craiova.

Pr. Berinde mai are doi frați: Vasile-Grigore, preot trecut la ortodoxie, paroh la Isoroni, regiunea Hunedoara, un fost militant PNL, și Petru, preot trecut la ortodoxie, fără apartenență politică. Toți trei frații au primit hirotonirea preoțească în aceeași zi, iar după 1948 mare i-a fost durerea de a nu mai putea celebra împreună cu ei Sfânta Jertfă pe același altar. De asemenea, mai are și o soră, Ana Radu, rămasă în satul Cîmpu lui Neag, soțul ei fiind șef la postul de poliție. Organele Securității afirmă despre el că este inteligent, bine format pentru a fi preot, „atras de femei, și a avut relații chiar cu nepoata lui, când locuia la sora lui, Victoria Bălănescu”¹¹.

¹⁰ Dosar nr. 146, vol. 5; P 000806, vol. 5; 3/ 22.

¹¹ Securitatea era foarte interesată să găsească la preoții catolici slăbiciuni referitoare la angajamentul lor în celibat. De aceea vom întâlni adesea în notele informative detalii referitoare la viața sentimentală a acestor preoți, care de fapt erau angajați, cu trup și suflet, în serviciul Bisericii, în urmarea lui Cristos, în celibatul consacrat.

Pe 24 aprilie 1956, organele de Securitate intră în posesia unei scrisori a pr. Berinde trimisă către Provincialul Belgiei și către pr. Wilfrid, Superiorul General al Asumpționiștilor. În acea scrisoare, pr. Berinde își exprimă recunoștința pentru scrisoarea circulară trimisă și în România, datorită căreia frații reiau contactul cu realitatea familiei Asumpționiste. După aproape opt ani de închisoare, pr. Berinde subliniază că a făcut tot ce a putut, „cu prudență și discreție”, pentru a relua legăturile cu realitatea familiei Asumpționiste, dar că nimeni nu îi trimitea nimic. Odată cu plecarea pr. Barral și a pr. Émile Jean, Asumpțiunea română rămâne ruptă de restul Congregației. Chiar și frații între ei au întrerupt orice contact și situația devine din ce în ce mai dramatică. Pr. Berinde spune că a trimis scrisori prin sr. Iuliana din Kadiköy, prin pr. Austin Trimer din Londra, prin pr. Louis Barral din Paris pentru a avea vești, dar nimic. De aceea, el nu poate decât să mulțumească pr. Ștefan din Bruxelles pentru că i-a trimis „misiva” prin canonicul arhidiacon de la Catedrala Malines-Bruxelles, fratele părintelui François, lazarist, de la capela „Sacré-Cœur” din București. Pr. Berinde spune că sr. Alexandrina, superioara Surorilor Oblate române, și el însuși, au hotărât să facă analiza situației actuale a celor două Congregații religioase în România. Apoi, în aceeași scrisoare, cere câteva cărți liturgice și breviare pentru rugăciunea fraților și surorilor din România. În ceea ce privește situația Bisericii greco-catolice, ea trăiește în catacombe din cauza celor trei opozanți, ca să nu spunem dușmani: comuniștii, ortodocșii și romano-catolicii¹². Printre alte informații, pr. Berinde menționează și condamnarea la patru ani de detenție a pr. Bernard Ștef din cauza contactelor lui cu Nunțiatura, considerată de autorități organizație a opoziției anti-regim, și celebrarea de Liturghii clandestine în casa părintească. De asemenea, pr. Leluțiu a fost condamnat la șase ani de închisoare la Caransebeș, unde se găsește în prezent. Pr. Teofil Pop lucrează în calitate de contabil pentru un șantier de construcții din Timișoara și celebrează Liturghia clandestin. Pr. Boariu Leon a trecut în clerul latin și exercită ministeriul de vicar parohial la Beiuș, la Bacău și în prezent este vicar la Craiova. El își exercită ministeriul foarte bine, iar serviciile lui sunt

¹² Trebuie înțeleasă o asemenea afirmație în contextul în care: comuniștii nu doreau o Biserică cu legături în afara țării; ortodocșii visau să recupereze Biserica greco-catolică; romano-catolicii nu puteau să-i ia pe față pe greco-catolici la concelebrări, dar i-au ajutat foarte mult pe ascuns: îndrumare spirituală, intenții pentru Liturghii etc.

foarte apreciate de credincioși. Fr. Augustin Agliceriu, student, este muncitor într-o uzină din Timișoara, stă în familie și duce o viață spirituală intensă. Fr. Ambroziu Bodea, student, lucrează în calitate de casier și trezorier într-o uzină aproape de Ploiești și trăiește în familie împreună cu trei din surorile lui, contemplative de la „Buna-Vestire”; din nefericire, preotul greco-catolic din sat a fost închis și ei trebuie să facă 30-40 km ca să meargă la o liturghie. Pr. Berinde spune că s-a dus de câteva ori să celebreze liturghia cu ei, să îi spovedească și să le lase rezerva euharistică pentru împărtășania zilnică. Fr. Emilian Indrea, frate convers, lucrează ca bucătar șef într-un internat și ține cu scrupulozitate la programul său spiritual. Fr. Petru Bârsan exercită meseria de agricultor în familia lui din Lechincioara, Luduș, Cluj, și uneori vine la București. Fr. Ștefan Socaciu, urmărit de miliția comunistă, s-a stabilit în familia lui la Vultureni, Cluj, unde se ocupă de părinții săi bătrâni și bolnavi. Fr. Gavril Muntean se ocupă de mama lui bătrână și lucrează pe proprietatea familiei, din Luduș, Cluj. Fr. Jean-Marie Mareș lucrează ca tehnician și electrician la spitalul Asumpțiunii, în prezent „Panduri”, din București. El locuiește într-o cameră din spital, cu un evreu comunist, pe același etaj cu Surorile Oblate. Fr. Traian Lupu a părăsit Congregația și a rupt orice legătură cu Asumpționiștii. Pr. Petru Ilea lucrează ca administrator și responsabil al unei cantine colective la Târgu-Mureș, locuiește în familie, cu care celebrează clandestin Liturghia în fiecare zi. La ieșirea din închisoare, pr. Berinde constată că cei doi frați studenți, Augustin și Ambroziu, nu aveau pe nimeni să se ocupe de formarea lor intelectuală și spirituală. Atunci le cere episcopilor greco-catolici, și de comun acord cu ceilalți Asumpționiști, să îi pregătească pentru sfințirea preotească; în acest sens, ei așteaptă dispozițiile superiorilor majori. În încheierea scrisorii își exprimă devotamentul în serviciul Bisericii, în Congregația Asumpțiunii, ca un adevărat discipol al pr. d’Alzon și cere sfaturi referitoare la recrutarea de noi membri.

După interceptarea acestei scrisori, organele de Securitate propun, pe 2 octombrie 1956, un plan de măsuri pentru a tăia elanul și zelul pr. Berinde. Acuzațiile la adresa lui sunt: instigator la acte dușmănoase regimului, relații cu superiorii săi majori din Franța; încearcă să organizeze Ordinul Asumpționist și lucrează în colaborare cu sr. Iuliana, „superioară clandestină a Congregației călugărițelor Asumpționiste din România”; cu această soră, a trimis rapoarte în Franța prin intermediari clandestini; o

întâlnește la București pe Superioara Generală a Oblatelor, Sr. Marie-Lucienne, venită în România ca turistă, cu un grup de francezi, în august 1956; complotază cu surorile Oblate pentru a trimite scrisori în străinătate.

Pentru a preveni toate aceste acțiuni, organele Securității propun următorul plan de măsuri: împiedicarea suspectului, prin orice mijloace, să lucreze la reorganizarea Ordinului Asumpționist și oprirea colaborării lui cu sr. Iuliana Bora și cu celelalte călugărițe de la spitalul „Panduri”; identificarea mijloacelor prin care pr. Berinde reușește să își trimită mesajele în Occident; de ce natură sunt legăturile lui cu Occidentul și cu alte persoane din diplomația străină stabilite pe teritoriul României. Din acel moment, un agent informativ, care primește numele de cod „Aldea Gabriel”, este recrutat cu misiunea de a intra în contact permanent cu pr. Berinde, de a face din el un prieten de încredere și de a raporta regulat toate discuțiile lor. „Aldea Gabriel” va trebui să raporteze care sunt legăturile pr. Berinde cu superiorii săi majori în procesul de reorganizare a Ordinului Asumpționist în mod clandestin; cum aplică instrucțiunile primite din străinătate; care sunt intermediarii prin care își trimite mesajele către superiorii săi majori; detalierea conținutului corespondenței pr. Berinde în străinătate și legăturile lui cu călugărițele Asumpționiste în țară și în străinătate. Un alt agent, care primește numele de cod „Bucur”, având relații bune cu pr. Berinde și cu sr. Iuliana, trebuie să raporteze despre activitatea clandestină a acestor două persoane și despre contactele lor cu călugări și călugărițele din străinătate. „Bucur” a găzduit-o, cu ocazia unei călătorii la Oradea, pe sr. Iuliana, care i-a propus să o facă pe „poștaşul” și să transmită scrisorile ei și cele ale pr. Berinde, către persoane „suspecte” din Oradea, care, la rândul lor, vor expedia acele scrisori în străinătate. Astfel, „Bucur”¹³ devine un agent informativ foarte important pentru a stabili și a raporta activitatea clandestină a acestor două persoane, elementele de legătură pe care le folosesc pentru a-și transmite mesajele în străinătate, măsurile luate de Berinde și Bora pentru a reorganiza

¹³ Agentul „Bucur”, a cărui identitate n-am putut-o determina, de naționalitate franceză, are domiciliul stabil la Oradea și este trimis adesea la București, călătorind cu avionul, pentru a regla așa-zise afaceri de serviciu. Dar, în realitate, el trebuia să facă turul tuturor persoanelor despre care trebuia să dea note informative sau rapoarte ca urmare a discuțiilor pe care le avea cu aceste persoane, printre care pr. Berinde și sr. Iuliana Bora. Astfel, găsim în dosare mai multe note informative având aceeași dată înscrisă în susul paginii.

Congregațiile lor respective pe teritoriul României, rolul doctorului Burghilea de la spitalul „Panduri” pentru ca Bora și Berinde să poată comunica cu Occidentul, veștile și instrucțiunile pe care ei le trimit în străinătate și scrisorile pe care le primesc din străinătate.

Pe lângă aceste persoane, și multe altele, Securitatea hotărăște să folosească tehnici operative (TO) cu scopul de a identifica, prin înregistrare, orice persoană suspectă ce intră în contact cu Berinde; inspecțiile la domiciliu și la biserica „Sacré-Cœur” sunt frecvente; timp de cincisprezece zile este pusă sub supraveghere permanentă. De asemenea, sunt căutați toți călugării asumpționiști din Deva, Timișoara, Cluj și Craiova, pentru a fi recrutați drept agenți informativi. Toate aceste măsuri demonstrează fragilitatea sistemului organizat de la Moscova în România și mentalitatea paranoică ce domina organele de Securitate, cărora le era teamă de un simplu călugăr, care ținea cu orice preț la viața și la angajamentele sale călugărești; după ei, el ar putea deturna și pune în pericol un sistem, o mentalitate, o țară. De aceea, nimic nu este prea mult pentru a opri un asemenea personaj.

Într-un raport MAI, Direcțiunea regională din Craiova, locotenent-colonelul Zambeti descrie activitatea ostilă a pr. Berinde pentru securitatea Statului, relațiile lui clandestine cu Vaticanul și cu superiorii săi majori din Franța. Într-o înregistrare TO transcrisă de un agent al Securității, este surprins un dialog între pr. Berinde și un om venit să-l întâlnească la biserica franceză. Pr. Berinde își arată aici capacitatea de analiză a situației politice a epocii așa cum o trăiește el: toată lumea este urmărită, mulți sunt cei care, pentru a găsi de lucru, pentru a primi o decorație, pentru a beneficia de vacanțe în diferite stațiuni balneare, își trădează chiar propriul tată; toată lumea trădează pe toată lumea și nimeni nu știe pe cine a trădat sau cine l-a trădat; sunt foarte numeroși cei care își câștigă viața făcând doar rău celorlalți; nu se poate avea încredere în nimeni; mulți sunt cei care au devenit sclavii Satanei în loc să-și găsească o muncă cinstită; în țară domnește teroarea; ei folosesc Biserica, instituțiile statului, poștașul, casierul, funcționarul pentru a avea informații despre toată lumea; sunt mulți, de asemenea, care, în loc să meargă să-și caute de lucru pentru a-și câștiga pâinea în sudoarea frunții, aprind o țigară și se ocupă să-i urmărească pe alții, fără nici o jenă; ei primesc plicul cu numele celui ce-l au de urmărit și nu au nici o conștiință; pentru niște bani și o muncă ușoară

își vând mama, tatăl, fratele. Toate aceste elemente sunt considerate tot atâtea dovezi de manifestare „ostilă” a pr. Berinde față de puterea politică din RPR, de aceea el este arestat pe 9 februarie 1957, judecat și condamnat la 11 ani de închisoare cu executare. Sentința de condamnare poartă nr. 215/24/10/1957. Motivul: „trădarea patriei”.

3. După cea de-a doua ieșire din închisoare, între 1964-1978

La ieșirea lui din închisoare, pr. Berinde nu a acceptat nici o ofertă provenind de la Biserica ortodoxă. A preferat să se angajeze la „Combinatul chimic din Craiova” ca vopsitor și a continuat să întrețină legături cu călugării și călugărițele Asumpționiste din România. El nu ezită să spună în discuții că sistemul politic român este bazat pe minciună, că teroarea domină peste tot în țară, că cetățenii suferă persecuții peste tot și mulți sunt închiși pentru ideile lor anti-comuniste etc. Situația politico-socială a pr. Berinde în 1966, după cea de-a doua eliberare se prezintă, conform unui raport realizat de căpitanul Pavel Ion de la direcția generală a Securității din Craiova, astfel:

„Berinde Dănilă Miklos..., pe 15 februarie 1957, a fost arestat de organele MAI și, din investigație, rezultă ceea ce urmează: Între 1949-1955 a fost arestat fiind acuzat de trădare a Patriei. Nu a fost judecat, ci doar încadrat administrativ. Din 1955, după eliberare, el a reluat contactele cu persoane ostile regimului nostru, din clerul catolic, și s-a interesat să intre în contact cu spionii Vaticanului. Astfel a intrat în contact cu spionul Van der Jonckheyd François care i-a spus că are contacte cu Occidentul prin doi diplomați capitaliști, De Bruyn și Del'Yri. El a redactat un raport informativ conținând date cu un caracter ostil și calomniator la adresa RPR, pe care l-a încredințat lui François ca să-l transmită Superiorului General al Congregației Asumpționiste, Wilfrid Dufault, prin intermediul diplomatului francez De Bruyn. Folosind aceeași filieră, a primit din Franța, în 1956, din partea lui Wilfrid, o scrisoare în care era numit superior clandestin al Congregației Asumpțiunii din RPR și două pachete cu bijuterii, ca să le valorifice și cu banii obținuți să poată finanța activitatea clandestină a Congregației Asumpționiste. În interiorul acestei Congregații el a dus o activitate ostilă până în ziua arestării lui. În luna august 1956 a luat contact cu Augustine Maria, Superioara generală a Congregației Oblatelor Asumpționiste, venită ca turistă

în RPR, căreia el i-a încredințat informații despre situația politică din țara noastră, ca ea să le transmită mai departe agenților Vaticanului. Asemenea informații, Berinde Dănilă Miklos a mai încredințat și preotului greco-catolic Pavel Mircea care, în 1956, a plecat în SUA, fiind el însuși cetățean american. De asemenea, Berinde Dănilă Miklos a fost organizatorul clandestin al călugărițelor aparținând Congregației Oblatelor Asumpționiste care lucrează ca asistente medicale la spitalul «Panduri». În acord cu călugărița Bora Iuliana, el a stabilit un program de apostolat clandestin al acestui grup, a organizat celebrări clandestine în interiorul aceluia grup, în timpul cărora ei lucrează materiale cu conținut ostil la adresa RPR. Berinde Dănilă a susținut un asemenea grup clandestin și la București, pe strada Abrud, nr. 78, din care făceau parte călugărițe aparținând diferitelor Ordine călugărești dizolvate prin legile țării noastre. A imprimat în acest grup și o atitudine ostilă față de regimul nostru democrat. Fiind trimis în judecată, Tribunalul militar al regiunii II din București, prin sentința nr. 215, din 23 octombrie 1957, l-a condamnat la zece ani de muncă silnică și la confiscarea bunurilor, fiind vinovat de trădarea Patriei și conspirație împotriva ordinii sociale. Mai are un dosar de anchetă la arhiva nr. 1686 în regiunea Brașov, din care rezultă că dosarul a fost orientat către Parchetul militar Brașov, care, prin rechizitoriul nr. 551 din 20 iulie 1955, a dispus ca acest caz să fie clasat. În prezent, el are un dosar la serviciul MAI Oltenia, din care rezultă că a fost condamnat la zece ani de muncă silnică”¹⁴.

Realitatea este puțin diferită. Pr. Berinde a fost judecat și condamnat în 1948/49 la 12 ani de detenție, din care a executat aproape opt ani. Eliberat în 1955, sosește la București, unde este primit în clerul romano-catolic pentru a aduce servicii la biserica franceză și lucrează în colaborare cu pr. François, lazarist, responsabil cu pastorația francofonă în București. Din cauza raportului său despre situația reală a fiecărui călugăr asumpționist din România, redactat în 1957 și trimis la Paris și la Roma, din care reiese incapacitatea, din cauza opresiunii exercitate de regimul comunist, de a trăi o viață religioasă normală, el a fost arestat pentru a doua oară, judecat și condamnat la zece ani de muncă silnică, din care a executat șapte ani. Când a fost eliberat, prin decret de grațiere, în 1964, a trebuit să dea o declarație după cum urmează:

¹⁴ Dosar nr. 43191/ vol. 5, I 210541/5, 216-217/641.

„Mă angajez să nu spun nimic nimănui din ceea ce am auzit și văzut de la data arestării mele până în prezent, știind că, în caz contrar voi fi pedepsit în RPR”.

Autoritățile politice vor recurge la numeroase recrutări de agenți de informare: Boboșan Maria, ce are legături cu călugărițele Oblate Asumpționiste din Oradea, pentru a raporta dacă pr. Berinde are legături cu acele călugărițe; Guran Ioan și „Țânțar”, din mediile greco-catolice, pentru a stabili legăturile lui cu membrii acestui cult la Oradea; Hirțea Iuliu, Tămâian Coriolan, Maxim Virgil erau doriți de Securitate pentru a-l urmări în activitățile și discuțiile de fiecare zi; „Arta”, un agent greco-catolic din Oradea, pentru a urmări contactele pr. Berinde când merge la Oradea. „Felișan Gheorghe”¹⁵ și „Augustin Dumitru”, catolici apropiați de pr. Berinde, care vor putea da informații despre activitatea și întâlnirile lui la Craiova. În plus, organele de Securitate caută cât mai mult personal posibil de la Combinatul chimic din Craiova, care să aibă contact cu pr. Berinde pentru a identifica orice discurs și orice intenție de acțiune religioasă și anti-regim clandestină. Jan Butiere, Crenău Gheorghe și Elza Sos din Oradea, persoane din anturajul pr. Berinde, trebuie urmărite ca să se vadă care sunt proiectele lor ostile regimului prin practici clandestine în cultul greco-catolic. Pentru a-l urmări și mai bine, Securitatea îl împinge pe pr. Berinde să solicite o locuință la Combinatul chimic din Craiova, în care se vor introduce mijloace tehnice de înregistrare (TO). Mai mulți informatori, Dinescu Vasile, Nelu Bădescu, Augustin Dumitru, David Ovidiu etc., sunt solicitați de Securitate să facă deplasări prin țară și în străinătate pentru a depista orice persoană de contact a pr. Berinde și a împiedica corespondența lui cu acele persoane. Iacob Gheorghe, maior la Securitate, confirmă toate aceste eforturi supraumane pe urmele pr. Berinde, într-o notă informativă din 11 mai 1970:

„El este încadrat de mai mulți informatori, iar la domiciliul lui am instalat dispozitive de înregistrare care confirmă faptul că este vizitat de numeroși turiști străini”¹⁶.

¹⁵ Adevăratul lui nume, cf. Dosarului nr. 43191/ vol. 1, I 210541/1, 59/558, este Predescu Radu, născut pe 25 februarie 1924, în comuna Bălteni, județul Olt, profesor într-o școală specială din Craiova. El a fost militant la PNT și în 1958 a făcut doi ani de închisoare pentru că „a favorizat o delapidare”. Din 1960, este informator fidel al Securității și se distinge prin seriozitate, devotament și spirit de orientare în rezolvarea cazurilor care îi sunt cerute. Comportamentul lui face să nu fie depistat, este un agent loial.

¹⁶ Dosar nr. 43191/ vol. 1, I 210541/1, 54/558.

Toată această activitate are drept scop să mențină moralul și spiritul greco-catolicilor. Fără încetare el îi informează pe superiorii din Paris și din Roma despre situația critică în care el, călugării și călugărițele Asumpționiste trebuie să trăiască într-un regim din ce în ce mai totalitar și opresiv în România.

Întreaga corespondență epistolară trece prin mâinile Securității: pe 25 februarie 1965, el trimite o scrisoare pr. Barral prin care îl asigură că Asumpționistii din România, deși situația politico-religioasă este foarte dificilă, își trăiesc cu fidelitate angajamentele, așteptând zile mai bune; pe 6 mai 1968, el trimite o scrisoare pr. Adolf Bachmayer, fostul paroh romano-catolic din Craiova, și îl informează despre schimbările teritorial-administrative din România și despre pregătirile pentru primirea Generalului Charles de Gaulle; din alte scrisori trimise la diferite persoane din Occident, Securitatea conchide:

„Pr. Berinde este suspect de activități de spionaj pentru Vatican; de asemenea, este activ în cultul greco-catolic clandestin, se consideră încă superiorul clandestin al Congregației Augustinienilor Asumpționisti din țara noastră, pentru că se deplasează adesea peste tot în țară, în special în Transilvania, unde are contacte cu preoți greco-catolici, cu care discută despre un plan de acțiune pentru a intensifica activitatea lor de rezistență”¹⁷.

În paralel cu această activitate, pr. Berinde duce o activitate intensă de propagandă ostilă socialismului instaurat în România după cel de-al doilea război mondial și laudă peste tot sistemul capitalist:

„Caracteristica politicii comuniste este aceea de a crea panică între oameni; se vede peste tot mâna francmasoneriei. După ce au lichidat proprietarii și patronii, nu încetează să caute noi metode pentru a persecuta poporul. Asta nu mă mai impresionează fiindcă știu că aceste metode caracterizează doctrina comunistă. Într-un stat cu o politică comunistă totul este bazat pe teroare. Frica, spionajul, persecuția sunt elementele specifice ale acestei politici. Când constată că persecuția atinge apogeul, atunci implementează măsuri mai blânde, iau dispoziții noi. Dar numai naivii pot să creadă asta, în fond ei rămân aceiași”¹⁸.

¹⁷ Dosar nr. 43191/ vol. 1, I 210541/1, 73/558.

¹⁸ Dosar nr. 43191/ vol. 1, I 210541/1, 74/558.

Puțini oameni aveau curajul să ia cuvântul în public în acea perioadă și să spună lucrurile atât de clar cum o face pr. Berinde aici. În ciuda celor două condamnări succesive și a bolii care-l macină, el rămâne fidel idealurilor sale și trăiește fidelitatea față de angajamentele religioase în Biserica greco-catolică. Pentru el, greco-catolicii sunt persoane puternice și nimeni nu le va putea obliga să-și trădeze credința. El se consideră un om sacrificat, căci știa încă în 1941, în momentul întoarcerii în țară, ce îl aștepta. În Franța studiasse marxismul și avea deja o idee despre politica comuniștilor, dar a fost obligat să revină și astfel s-a sacrificat. Ascultă posturile de radio „Europa liberă”, „Radio Vatican” și „Vocea Americii”, de unde are informații adevărate despre tot ce se petrece în lumea civilizată și despre opresiunea la care este condamnată partea orientală a Europei prin sistemul politic impus de la Moscova.

Pr. Berinde a cunoscut și a intrat în contact, în perioada comunistă, cu mulți preoți greco-catolici, trecuți sau nu la ortodoxie, el însuși având doi frați preoți trecuți la ortodoxie. Totuși, un om aparte în relațiile lui era preotul Ioan Ploscaru, devenit episcop greco-catolic clandestin de Lugoj, pe care pr. Berinde îl cunoscuse în Franța și care a ajuns să fie judecat împreună cu pr. Berinde, amândoi fiind condamnați pentru același motiv: „conspirație anti-regim și înaltă trădare”. În cursul unei vizite la Timișoara, cei doi s-au întâlnit din întâmplare într-o familie. Securitatea nu poate decât să constate viața activă, dificil de urmărit pas cu pas, a pr. Berinde. El vizitează și cunoaște multă lume. Familia Băleanu, fostă-legionară, conform Securității, devine un loc de întâlnire și discuții cu toată rețeaua de prieteni ai lui Berinde la Timișoara. Uneori discuțiile erau dintre cele mai banale; alteori se învâneau în jurul situației Bisericii greco-catolice, care se vede cu o ierarhie îmbătrânită, fără să poată fi reînnoită; alteori, în secret, în colțuri retrase, cu persoane bine alese, Berinde discută despre strategii de reînnoire a vieții ecleziale greco-catolice, despre reînnoirea vieții călugărești, sau încurajează pe călugării și călugărițele întâlnite. Adesea nu știe că este filat, dar uneori filajul este atât de evident, încât Pr. Berinde își dă seama. De altfel, agentul Securității care avea misiunea să efectueze filajul observă ușor acest lucru, așa cum reiese din acest raport semnat de maiorul Pîrvulescu:

„La ora 4.20, obiectivul «Bone»¹⁹ urcă din gara CFR Craiova în trenul accelerat 102, vagon 322, locul 71, în direcția București. În

¹⁹ Este pseudonimul pe care acest agent îl dă pr. Berinde pentru această activitate de filaj.

tren, obiectivul a fost în acțiune de filaj de ambele părți ale trenului, de la cap și de la coadă. În timpul traseului Craiova-București, nimic special de semnalat. Trenul sosește în Gara de Nord la București la ora 7.57. «Bone» coboară din tren cu valiza în mână, merge de-a lungul peronului gării și se oprește în fața chioșcului de ziare și cumpără ziarul *Scânteia*. Cu ziarul în mână, «Bone» merge la telefonul public, la intrarea restaurantului Gării de Nord. Aici, el își pune valiza jos, introduce ziarul în buzunar, privește în jur, apoi scoate o monedă mică, pe care o introduce în telefon și formează numărul 5836?7 (nu am putut să interceptez penultima cifră). La telefon, «Bone» a comunicat, între altele, acestea: *Trenul a avut aproape o oră întârziere, merg să mă bărbieresc, apoi vin. Servus, servus!* După cinci minute, «Bone» și-a luat valiza în mână, s-a dus pe peronul de la clasa a doua a gării, a dat un bilet funcționarului și a ieșit pe partea străzii Calea Griviței. După cinci minute de mers, revine și îl întreabă pe același funcționar unde este un salon de coafură; în timp ce întreba, privea cu atenție în jur la persoanele care intrau și ieșeau. După ce a obținut informația, «Bone» iese din nou, traversează Calea Griviței, cu valiza în mână și intră în bufetul «Expres» de pe bulevardul Gheorghe Duca; era ora 8.10. La ora 8.30 iese, traversează bulevardul Gheorghe Duca, apoi Calea Griviței și se oprește în stația de autobuz nr. 32, urcă, ia un bilet și în timpul călătoriei are un comportament normal. Coboară în stația ITB Nuferilor, traversează strada General Budișteanu și se oprește în fața Institutului de Arte Plastice „N. Grigorescu”, doar pentru a face încă o dată un tur cu privirea în jurul lui, apoi își continuă drumul. Intră în catedrala romano-catolică, situată pe strada Nuferilor, nr. 19; era ora 8.45 și încă are valiza în mână. La ora 9.28, «Bone» iese din biserică, fără valiză, merge pe strada Nuferilor, apoi Spiru Haret și intră în biroul de informații al Ministerului Educației; era ora 9.30. După cinci minute, a ieșit, a reluat Spiru Haret și strada Nuferilor și intră din nou în catedrala Sfântul Iosif. După două minute, reiese cu valiza în mână și, grăbind pasul, o ia pe Calea Victoriei și intră într-o Farmacie, la colț cu strada Piața Amzei. După 3 minute, iese din nou și merge, tot cu pas grăbit, traversând Piața Amzei, strada General Magheru și se oprește în stația de autobuz ITB Piața Romană. După două minute de așteptare, urcă în troleibuzul 82, cumpără bilet și coboară la stația ITB L. Blank. Tot cu valiza în mână, traversează bulevardul Ilie Pintilie, o ia pe strada Arhitect L. Blank și la ora 10.04 intră în imobilul de pe strada Zamfirescu nr. 8 (adresă cunoscută). La ora 11.15, iese din

nou de la această adresă, având în mâini o mapă de culoare maro, cu un individ, gazda care îl primește. «Bone» cu gazda merg împreună până în stația de troleibuz ITB Paris. Urcă în nr. 82 și merg până la stația ITB Piața Scânteii, unde coboară; era ora 11.30. Apoi o iau pe bulevardul Kiseleff, Piața Scânteii și intră în Pavilionul de Expoziții Economice Naționale; era ora 11.35. Privesc expozițiile până la ora 12.15, părăsesc pavilionul mare pentru a intra în pavilionul mic, care prezintă exponate finlandeze. Au rămas circa 12 minute, au ieșit traversând pavilionul (acest moment a fost fotografiat), Piața Scânteii și s-au despărțit. Gazda a fost luată în filaj pentru a verifica dacă s-a îndreptat spre domiciliul ei de pe strada D. Zamfirescu, nr. 8. «Bone» s-a dus în stația de autobuz ITB Piața Scânteii, a urcat în autobuzul nr. 31 și a coborât la stația ITB Patria. Apoi a luat-o pe bulevardul Magheru, strada Cosmonauților și s-a oprit în fața unui imobil de unde a telefonat la numărul 113999. Apoi a plecat, apucând pe strada Cosmonauților, Calea Victoriei, strada Nuferilor și a intrat în catedrala Sfântul Iosif; era ora 12.55. A ieșit la ora 13.10, cu mapa în mână, a luat-o pe strada Nuferilor, a intrat în bufetul Lipova, unde a luat un pahar de vin și a telefonat din nou la numărul 113999. La ora 13.30, «Bone» iese de acolo, reia strada Nuferilor și Spiru Haret și intră la Ministerul Educației. Iese de acolo la ora 13.50, reia strada Nuferilor și ia tramvaiul nr. 20 din stația ITB Virgiliu și coboară la stația ITB Panduri. Merge spre spitalul «Panduri» și, în fața spitalului, este așteptat de trei femei. Intră în discuție cu ele; era ora 14.15. După 3 minute, două femei s-au despărțit de el. Cu cealaltă, «Bone» a discutat până la ora 14.36 când s-au despărțit. Acea femeie primește pseudonimul «Bica» și a fost luată în filaj pentru a se stabili domiciliul ei²⁰. Momentul

²⁰ Agentul care o ia pe «Bica» în vizor scrie următoarele: La ora 14.36, „Bica”, având vârsta între 38-43 de ani, s-a despărțit de „Bone”; ea a traversat strada Panduri și s-a oprit în stația ITB 13 Septembrie; a urcat în tramvaiul 25, clasa întâi, a cumpărat un bilet și s-a așezat pe partea dreaptă. A început să vorbească cu o altă femeie. La stația ITB Mihai Vodă, coboară, o ia pe Calea Călărași, bulevardul Republicii, Calea Moșilor, și intră în imobilul de la nr. 135, etajul VI; era ora 15.05. La 17.55, «Bica» iese fără să-și fi schimbat hainele și are aceeași poșetă în mână; o ia pe Calea Moșilor, privind vitrinele magazinelor, apoi o apucă pe Bulevardul Republicii și se oprește în stația de autobuz Calea Moșilor. După 2 minute de așteptare, urcă în troleibuzul nr. 85 și coboară la stația Mihai Bravu; o ia pe alea centrală printre clădiri și intră în librăria G. Topârceanu, în care privește câteva articole cam două minute, apoi reiese și continuă să meargă până ce intră în imobilul D16, scara I, etajul 1, apartament 1; era ora 18.10. Pe ușa apartamentului era scris: Dr. Colăcescu Alexandru. Înainte de a intra, ea a bătut la ușă și o fetiță i-a răspuns întrebând: Cine este?

întâlnirii lui «Bone» cu cele trei femei a fost fotografiat. În timpul discuțiilor, «Bica» și «Bone» au mers încet pe strada Panduri până la colț cu Calea 13 septembrie. Am remarcat că, în timpul discuțiilor, atât «Bone» cât și «Bica» gesticulau și erau foarte agitați. Când s-au despărțit, «Bone» revine și intră în spital; era ora 14.40. La ora 15.00 el a ieșit din nou, tot cu mapa în mână, și era însoțit de o persoană cam de 42-47 de ani (urmează descrierea fizionomiei acelui om). Cu acesta, «Bone» reia strada Panduri și se opresc în fața imobilului de pe strada Ion Urdărescu nr. 13 (adresă cunoscută). Au bătut la ușă și sunt invitați să intre în casă; era ora 15.08 (casa aparține Anei Petran, călugăriță asumpționistă). La ora 16.00, «Bone» și cealaltă persoană ies și merg încet, vorbind până în stația ITB 13 septembrie. Mai vorbesc până la sosirea troleibuzului nr. 25. Persoana coboară la stația Podul Izvor, salutându-l pe «Bone», în timp ce acesta a coborât în stația ITB Piața Unirii. După aproape cinci minute de mers, sosește în fața unui chioșc cu băuturi răcoritoare, de unde cumpără un corn, pe care-l pune în mapă. Apoi «Bone» merge în Piața Unirii, privește piața de fructe și, în cele din urmă, cumpără o jumătate de kg de struguri. Pleacă din nou spre Piața Unirii și intră în parcul din fața Pieței Unirii și se așază pe o bancă; privește de mai multe ori în jur, și în același timp mănâncă liniștit strugurii și cornul... La stația ITB Depoul Ilie Pintilie, coboară și, cu pași grăbiți, merge pe bulevar-
dul Ilie Pintilie, Argentina, Luis Blank, Duiliu Zamfirescu și intră în imobilul de la nr. 8, locul lui de găzduire; era ora 20.27. Până la ora 6.00, a doua zi dimineață, «Bone» nu părăsește imobilul”²¹.

Este unul dintre filajele cele mai „pitorești”. Pare să fie chiar un scenariu de film de urmărire cu miliția comunistă. Rămân totuși cu o întrebare: știa sau nu, pr. Berinde, că era urmărit? Am văzut cu câtă precauție urca în mijloacele de transport în comun, cu câtă prudență făcea anumite gesturi și cu câtă grijă arunca priviri împrejur. Bănuia, cu siguranță. Dar până la ce punct era sigur că este urmărit nu o vom ști niciodată.

Securitatea ne-a făcut, în final, un mare serviciu prin constituirea acestor dosare de urmărire și de filaj; aflăm lucruri despre persoane urmărite pe care nu le-am fi cunoscut altfel. În plus față de filaj, mai erau și

Atunci «Bica» răspunde Cristian sau Coca, iar fetița îi deschide ușa; a intrat în apartament. Până la ora 21.50 în acel apartament au avut loc discuții cu voce tare între femei, apoi lumina s-a stins. «Bica» nu a mai părăsit acel loc”.

²¹ Dosar nr. 43191/ vol. 1, I 210541/1, 531-540/558.

interceptările corespondenței epistolare. Adesea, în aceste scrisori, anexate la dosar în copie sau în original, descoperim sufletul de păstor al pr. Berinde și convingerile lui de credință, pe care încerca să le transmită apropiaților lui sau celor care îi cereau un sfat sau un cuvânt de încurajare. Despre acest lucru dă dovadă această scrisoare primită de pr. Berinde pe 15 octombrie 1972:

„Am primit – prin doamna Katuș – scrisoarea dvs., datată din 24 septembrie, pentru grupul nostru din Brașov. Mesajul dumneavoastră minunat a trezit în mine un motiv dublu de mulțumire: în primul rând îi mulțumim Creatorului căci el este cel care vă cârmuiește și vă binecuvântează dreapta ca să ne comunicați, nouă, sărmanilor păcătoși, bucurii spirituale și, în al doilea rând, pentru gândul călduros pe care ni-l arătați nouă, credincioșilor umili. Vă mulțumim din toată inima și vă promitem că eforturile și zelul dumneavoastră vor fi folosite exclusiv pentru a-l sluji pe aproapele nostru; idealul existenței noastre creștine este cel de a-i susține pe bolnavi și pe cei slabi, legea morală a vieții creștine, care ne stimulează să lucrăm cu îndrăzneală în via lui Cristos. Vă rugăm, Părinte, iertați-ne dacă vreodată, din nebagare de seamă și din cauza multiplelor noastre ocupații, am întârziat în obligațiile noastre față de dumneavoastră. Mărturisim că suntem asaltați din toate părțile de puterile malefice. Avem mult de luptat împotriva Satanei, care nu cedează ușor în luptă și care este extrem de tenace. De exemplu, încercarea prin care trece scumpa noastră prietenă, Charlotte, sora doamnei Katuș, este de ordin supranatural, căci este vorba de o fiică (Eugenia Charlotte) care suferă enorm de mai multe boli (rinichi, diabet, ficat, etc.) și noi nu avem forța fizică pentru a o ajuta; atunci cerem în rugăciune ajutorul constant al celui mai bun medic, Isus. Ne rugăm, fie împreună (căci avem exemplul Mântuitorului nostru care ne-a spus: «Unde doi sau trei se adună în numele meu, sunt și eu în mijlocul lor»), fie individual, plătind și acatiste și trei «Bucură-te Marie, Maica tuturor darurilor». Toate aceste rugăciuni, făcute sub inspirația Duhului Sfânt, care dă viață, care face minuni, au ajutat-o pe tânăra Charlotte din București să-și regăsească încrederea și chiar o îmbunătățire a sănătății. Țin efectiv să vă informez, spre bucuria noastră a tuturor, că, după ce a trecut printr-o operație foarte grea, complicată și extrem de dificilă, sănătatea Charlottei s-a ameliorat considerabil. Asta ne face să credem că rugăciunile noastre pot face minuni. Știm și mărturisim că rugăciunile noastre au fost strâns legate de

Sfintele dumneavoastră ofrande și rugăciuni și această certitudine a adus roade, cu siguranță. Vă rog să-mi permiteți să vă mărturisesc, fiindcă nu aș putea ascunde presentimentul pe care îl aveam întotdeauna, că rugăciunile dumneavoastră, Cucernice Părinte Ștefan, vor face minuni. Și așa s-a întâmplat!!! De aceea ne bucurăm căci, după părerea mea, suferința membrilor acestei scumpe familii, care îmi sunt surori în Isus Cristos, m-a întărit în munca mea și m-a făcut mai puternică și mai încrezătoare în puterea Creatorului. Cu lacrimi în ochi, îl rog pe Bunul Dumnezeu să ne întărească, să ne transforme într-o stâncă de granit, într-o torță de lumină; lumina lui Cristos să ne lumineze, așa cum spune psalmistul: «Luminează, Doamne, veșmântul sufletului meu», ca să fim un vas ales pentru tine, Doamne. Dacă nu vă cer prea mult, vă rog să primiți cererea mea și să fiți, de astăzi, îndrumătorul nostru spiritual, căci avem atâta nevoie de sfaturile, de sugestiile și de rugăciunile dumneavoastră, pentru că suntem nevoiașе și fără puteri, dar avem zel pentru a înainta în perfecțiune. Dumnezeu să ne ajute ca să putem fi întotdeauna de folos, cât trăim pe acest pământ, să ne asemănăm cât mai mult posibil cu fecioarele înțelepte care erau pregătite la sosirea Marelui divin. Îl rog pe Bunul Dumnezeu care este slăvit în Sfânta Treime – Tată, Fiu și Duh Sfânt – să vă dea sănătate, să trăiți mulți ani fericiți printre noi ca să ne călăuziți sufletele spre pășuni întotdeauna abundente, ca un adevărat păstor, și să ne fiți un sprijin spiritual întotdeauna și împreună cu dumneavoastră noi vom deveni moștenitori ai Cuvântului lui Dumnezeu. Cu stimă, Sr. Maria”²².

Dintr-o asemenea scrisoare reies calitățile spirituale ale pr. Berinde care, pe ascuns, din cauza interdicțiilor comunistilor, își exersa ministeriul bogat față de grupuri mici de rezistență și/ sau față de persoane care făceau alegerea, cu riscuri și primejdii, de a duce o viață spirituală intensă în urmarea lui Cristos. Pe lângă faptul de a fi un bun îndrumător spiritual, foarte căutat, pr. Berinde venea, de asemenea, în ajutor, pe toate planurile, celor care i-o cereau: unei călugărițe care părăsise viața consacrată, dar care a continuat să trăiască o viață spirituală intensă, câștigându-și viața ca educatoare, pr. Berinde i-a dat 5.000 de lei să-și construiască o casă mică; un tânăr urmărit de Securitate este ajutat moral iar, la nevoie, și financiar pe când trăia ca fugar; în final, i-a dat 3.000 de lei cu care el a reușit să fugă din

²² Dosar nr. 43191/ vol. 2, I 210541/2, 106-107/614.

țară în 1966; soțul Mariei Aron, din Oradea, fugar din cauza organelor de Securitate, „în 1965, când soțul ei era fugar în București, obiectivul nostru (Berinde) l-a ajutat material și l-a pus în legătură cu un preot din București, care era și funcționar la Ambasada Franței din București”²³, spune Căpitănelul Mihuță, într-un raport.

Găsesc destul de emoționant acest pasaj dintr-o scrisoare pe care pr. Berinde o trimite fratelui său, Petre, preot greco-catolic, căsătorit cu Liza, trecut la ortodoxie în 1948, paroh la Lupeni, Hunedoara: în ea își exprimă convingerea că va veni o zi în care regimul va cădea și ei vor putea să celebreze, în sfârșit, din nou, Liturghia pe același altar:

„Doream de mult timp să abordez cu tine, în discuțiile noastre, un subiect puțin delicat, dar am avut întotdeauna încredere că timpul va rezolva totul. Este dificil, efectiv, să intri în conștiința oamenilor, cu atât mai mult cu cât căile Domnului sunt diferite și multiple. Dacă nu a fost făcut nimic pentru unitate în 1948, asta este din cauză că ierarhii au rămas aproape de credincioși; ei au făcut cum au crezut mai bine, și este mai bine așa decât să fi permis sosirea a tot felul de secte... În cazul unei eventuale unități pentru care ne rugăm cu atâta înflăcărare, ar fi mai ușor cu ortodocșii decât cu sectele. Văd, de asemenea, practica sacramentală foarte impresionantă acolo unde păstorii au rămas cu poporul lor. De aceea, repet, este o problemă foarte, foarte delicată și subiectivă căci asta depinde de la caz la caz. Numai milostivirea și bunătatea divină va putea rezolva asta și să îl judece pe fiecare. Astfel, nouă nu ne mai rămâne decât să înmulțim rugăciunile și sacrificiile, așteptând ceasul voit de Dumnezeu. Și sunt sigur că acel ceas nu va întârzia, pentru ca să putem celebra împreună pe același altar²⁴, deși nici acum nimeni nu ne împiedică!”²⁵.

Cât privește posibilitatea de a putea re trăi comuniunea cu cei doi frați ai lui, preoți trecuți la ortodoxie, Ceaușescu, primit în audiență de Papa Paul al VI-lea în luna mai 1973, timp de 50 de minute, a tăiat orice speranță. Printre subiectele aduse în discuție a fost și, fără îndoială,

²³ Dosar nr. 43191/ vol. 2, I 210541/2, 122/614.

²⁴ În familia pr. Berinde sunt trei frați preoți greco-catolici: Ștefan, Petre și Ioan; înainte de 1948, când veneau în satul natal, Câmpu lui Neag, celebrau toți trei Dumnezeiasca Liturghie; după 1948, ceilalți doi frați, căsătoriți, au trecut la ortodoxie și se văd în imposibilitatea de a mai celebra împreună. Durere de familie.

²⁵ Dosar nr. 43191/ vol. 2, I 210541/2, 208/614.

chestiunea libertății religioase și situația Bisericii greco-catolice. Președintele României s-a arătat foarte iritat de asemenea subiecte și a răspuns, fără umbră de îndoială, că libertatea religioasă este respectată; cât privește realitatea „fostei Biserici greco-catolice”, nimeni nu mai vorbește de asta astăzi:

„Voi fi sincer cu dumneavoastră (îi spune Ceaușescu Papei Paul al VI-lea), de altfel acesta este obiceiul meu: România se numără printre statele care creează condiții bune pentru ca toate cultele religioase să se poată exprima. Pot să vă spun că în România există 14 culte religioase recunoscute. Toate aceste culte se bucură de toate drepturile și pot chiar să vă asigur că suntem în relații bune cu șefii tuturor acestor culte. În ceea ce privește Biserica catolică, ea se bucură de toate drepturile. Desigur, există probleme care necesită o clarificare și suntem gata și deschiși să discutăm de toate acestea. Noi voim ca, asemenea celorlalte Biserici din România, și Biserica catolică să se insereze în viața poporului, să participe activ la bucuriile și suferințele poporului. Cât privește problema la care faceți aluzie într-un fel special, aș vrea să vă spun că noi considerăm această afacere încheiată. Istoria României este foarte furtunoasă, desigur, îmi este dificil acum să vorbesc de toate acestea. Lupta pentru unitatea națională a jucat un rol foarte important, aș spune chiar de secole. Unitatea celor două Biserici în unica Biserică ortodoxă, noi o considerăm ca pe o necesitate istorică, ca o necesitate pentru unitatea națională și trebuie să vă spun deschis că în România nimeni nu mai vorbește despre această chestiune și nu mai dorește să discute”²⁶.

La locul de muncă, Combinatul chimic Craiova, dacă ne luăm după corespondența interceptată de Securitate, totul pare să meargă bine. Numai că pr. Berinde nu știa că fusese expulzat din casa parohială din Craiova, unde locuise câteva luni după ce a fost eliberat pentru a doua oară din închisoare, în 1964, împreună cu preotul parohiei. Pentru a fi sub ascultare permanentă și înregistrat, Securitatea a intervenit pe lângă Combinat să-l forțeze să accepte o „locuință de serviciu”. În imobilul de pe Calea București, nr. 30, bloc B7, scara 1, etaj III, apartamentul 8, Craiova, locuiau 15 familii, toate cu membri lucrând la Combinat; acolo se instalaseră mecanisme de înregistrare în apartamente. Astfel, pr. Berinde devine un obiectiv ce trebuia supravegheat zi și noapte. Totuși, când scrie prietenilor sau rudelor sale, reies adesea aprecieri de acest gen, cu privire la munca sa:

²⁶ C. Diac, Ceaușescu primit la Vatican de Papa Paul al VI-lea; <http://www.historia.ro/exclusiv>.

„Cu lucrul, totul merge foarte bine. Nu vreau să mă laud, dar în ianuarie și în martie am fost declarat «lider în producție», iar în luna februarie am fost răsplătit. În plus față de prima lunară, vezi tu, printre colegii mei (85 de colegi), am fost singurul care am primit o «primă specială» de 300 de lei. Nu îmi mai rămâne decât să spun: *Deo gratias* și *Fiat*. Îmi va fi ușor să-i cheltuiesc căci nevoile sunt mari”²⁷.

De obicei, salariul pr. Berinde la Combinatul chimic era între 540 și 1100 lei. Dar pentru a câștiga acești bani, trebuia să lucreze din greu, în picioare, cu vopsele foarte toxice și adesea urcând și coborând scări instalate pentru a efectua munca lui de vopsitor. Programul zilnic de lucru era de 10 ore pe zi, între orele 7.00-17.00, cu o oră de pauză. Dacă mai considerăm și naveta până la muncă, pr. Berinde explică într-o scrisoare destinată familiei Bodea, din Seini, Baia Mare, datată 11 aprilie 1965, că el părăsește casa la ora 6.00 dimineața și revine în jurul orei 19.00. Ajuns acasă, trebuie să se ocupe de curățenia casei, să-și pregătească masa, să prevadă pachetul pentru a doua zi la muncă. Pentru spălătorie, spune că persoana care lucrează la parohie vine să ia rufele și să se ocupe, căci el este tot vicar la parohia romano-catolică din Craiova. În plus, subliniază că ține și la programul său spiritual dimineața și seara: „este singura mea forță”. Astfel, ajunge să se culce la ora 24.00, iar dimineața la ora 4.00 trebuie să fie în picioare pentru a începe o nouă zi. În acea perioadă, muncitorii din întreprinderi trebuiau să dea regulat examene pentru a obține înaintarea în grad, în competențele meseriei lor. Într-o scrisoare, pr. Berinde povestește cum a trecut de la categoria a III-a la a IV-a:

„În ceea ce privește examenul de grad pentru a obține categoria a IV-a, totul a fost foarte bine! Aș spune chiar cu succes! Astfel, începând cu 1 februarie salariul meu a crescut”.

Calificativul obținut, F.B., este o dovadă a seriozității și a calității muncii lui. În ceea ce privește vacanțele anuale, pr. Berinde avea dreptul la 30 de zile lucrătoare, pe care le folosea, aproape sistematic, pentru a-i vizita pe frații asumpționiști risipiți în țară. Asta îi scrie unei corespondente, Olimpia Ciocan, din Timișoara, în 1968:

²⁷ Dosar nr. 43191/ vol. 2, I 210541/2, 247/614.

„Începând cu 5 august, intru în concediu pentru 30 de zile lucrătoare, plus patru duminici, plus 23 și 24 august, deci, 36 de zile pline, până pe 9-10 septembrie. În programul meu aş vrea să încep să vizitez Timișoara. [...] Apoi, începând cu 25 august, plec la Sinaia, căci am primit, prin sindicat, datorită rezultatelor bune în muncă și a comportării bune, un bilet la munte. Apoi mă gândesc să trec prin București. În 1965, promisem într-adevăr același bilet să merg la Predeal, în 1966 să merg la Tușnad, [...] și anul acesta la Sinaia! Trebuie să-ți spun că în lunile martie și mai mi s-a oferit de asemenea un bilet să merg la tratament balnear la Sovata și la Slănic Moldova, dar nu am putut să accept, deoarece concediul meu era programat pentru luna august”²⁸.

Într-o scrisoare adresată pr. Coceangă Gheorghe²⁹, paroh romano-catolic de Gîrnic, Moldova-Nouă, pr. Berinde își exprimă sentimentul de neputință împotriva unui regim care a redus la tăcere o întreagă clasă a populației:

„Am fost surprins să văd că tot ce s-a realizat în ultimii șapte ani³⁰... nu a fost pentru binele și progresul vieții în România. [...] Vă rog să-mi trimiteți *Catehismul* greco-catolic de îndată ce veți putea. După cum știți, nu avem nici un drept, nicăieri; nu mai îndrăznesc să cer intenții de Liturghie...; situația aici la Craiova este foarte austeră și nu știu de ce; vă scriu în grabă căci există multă mișcare aici; sărmanul pr. Sociu: este confesor, paroh, decan și nu știu cum reușește să facă față; și, dacă trebuie să chemăm în ajutor un preot greco-catolic ieșit din închisoare: «nu facem nimic», ce putem face? Acesta este destinul nostru, cei inutili ai societății, care am trăit în închisori...”³¹.

În aceste condiții, Patriarhul ortodox ar fi fost interesat să-l convingă pe pr. Berinde să treacă la ortodoxie. Revenind la București după cea de-a doua detenție, el îl va întâlni pe mons. Visarion Aștilean Ploieșteanul, fost preot greco-catolic, coleg de studii cu Berinde și Leluțiu la Roma, la Colegiul Propaganda Fide, trecut la ortodoxie și devenit episcop vicar patriarhal sub numele de „Ploieșteanul”:

²⁸ Dosar nr. 43191/ vol. 2, I 210541/2, 302/614.

²⁹ O notă informativă a Securității spune că pr. Coceangă Gheorghe, originar din Roman, între 1948-1952 a fost condamnat pentru dezordine publică și revoltă contra regimului.

³⁰ Perioada celei de-a doua detenții ale sale, între 1957-1964.

³¹ Dosar nr. 43191/ vol. 2, I 210541/2, 315/614.

„Am vorbit cu el circa 2-3 ore. I-am dat să citească un raport... Vă imaginați ce se petrecea în capul lui. Trecuseră 17 ani de la ultima noastră întâlnire”.

În 1970, Securitatea îi propusese pr. Berinde să părăsească țara, temporar sau definitiv, și, în schimb, trebuia să se angajeze să trimită o sumă de bani, 30-40.000 de dolari, ca să îi ajute pe sinistrați³². În acest sens, el ar fi trebuit să contacteze un ofițer al Securității care să-i propună să-l ajute în obținerea plecării într-o țară occidentală, unde ar fi lucrat ca preot, în Italia sau în Franța, și de acolo ar putea, datorită relațiilor lui, să obțină ajutoare financiare pentru satele sinistrate din România. Ca urmare a acestui contact, în Dosarul nr. 43191/vol. 4, I 210541/4, p. 405-406/444, găsim o notă de recomandare din partea organelor de Securitate, care se exprimă astfel asupra acestei propuneri:

„Din luna septembrie 1970, Berinde Dănilă a devenit un obiectiv pentru organele noastre, să se faciliteze – la cererea lui – plecarea temporară sau definitivă în străinătate, cu condiția să facă donație Statului, pentru sinistrați, suma de 30-40.000 de dolari. Inițial, a fost de acord, dar apoi, nu a respectat în totalitate indicațiile cerute de raportul de înțelegere care a fost făcut, spunând că, după ce a făcut câteva demersuri pe lângă prietenii lui din străinătate, a fost nevoit să admită că nu poate fi susținut cu o sumă de bani atât de importantă³³. Atunci am renunțat la acest proiect³⁴, spunându-i că, dacă i se oferea posibilitatea de a pleca, ar putea avea necazuri din partea organelor de miliție din străinătate, deoarece vorbise în prezenta câtorva călugărițe turiste din Franța – care l-au vizitat în 1970 – despre faptul că este în relații bune cu organele de Stat

³² În 1970 mai multe sate din România au suferit din cauza unor puternice inundații. Statul nu mai reușea să facă față sinistraților și atunci s-a făcut apel la Biserica catolică și la toate relațiile bune cu Occidentul.

³³ După ce a renunțat la ideea de a merge în străinătate, din cauza complexității dosarului și a condițiilor de îndeplinit, fie și ca turist pentru două luni, locotenent-colonelul Lungu îi propune să scrie o scrisoare Președintelui Consiliului Popular din Dolj, în care să-și poată arăta intenția de a ajuta Statul român grație cunoștințelor lui din străinătate, cu bani, ca să se diminueze pagubele provocate de inundații. Statul considera că pagubele sunt atât de importante încât nu va reuși nici în 5-6 ani să refacă pierderile.

³⁴ Pr. Berinde propune organelor de Securitate să-i permită Mons. Duma din Târgu-Jiu să meargă în Italia deoarece are multe relații la Roma printre cardinali și chiar Papa Paul al VI-lea îi este foarte apropiat, având în vedere că ei au studiat împreună teologia, și are influență la Vatican.

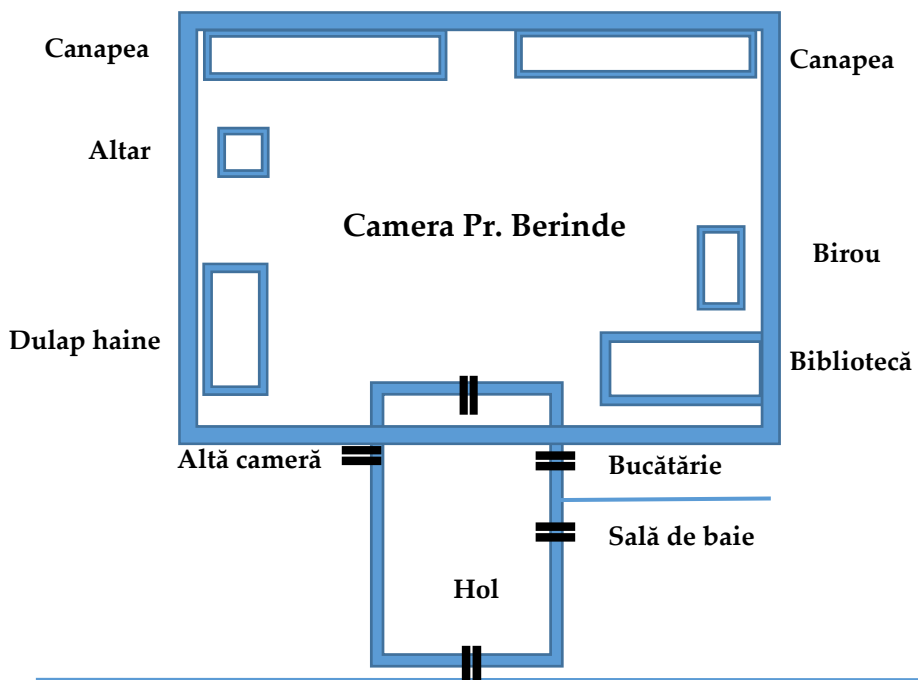
(miliția) din RSR. Ținând cont de multele lui relații din străinătate, în special în Franța și RFG, unde se găsesc unii fugari, care prezintă un interes deosebit pentru organele noastre și pe care el îi cunoaște personal, noi am continuat contactul cu Berinde în vederea studierii posibilității recrutării lui pentru colaborarea cu noi. Intrând în contact cu el, am constatat că, în general, are multă reținere față de organele noastre. Informându-ne, am stabilit că are manifestări ostile față de anumite persoane și față de regimul care guvernează țara noastră, afirmând că, în comunism, oamenii nu pot să se bucure de libertate și de aceea unii, când se prezintă ocazia, pleacă în străinătate și nu mai revin. Din informațiile noastre, în ultima vreme, se constată că Berinde Dănilă își continuă relațiile suspecte, prin corespondență convențională, cu mai multe persoane din străinătate, de unde primește uneori ajutoare financiare și materiale. Își continuă activitatea intensă în cultul greco-catolic clandestin, având și o atitudine ostilă față de regimul socialist din țara noastră. Dat fiind că, în ultima vreme, a început să vorbească de anumite probleme ce prezintă interes pentru noi și pe care îi vom cere să le pună în scris, noi continuăm să-l contactăm, apoi, în funcție de importanța informațiilor oferite, vom decide dacă recrutarea lui ca agent informativ este benefică pentru noi sau nu”.

Această notă este redactată de locotenent-colonelul Lungu Gheorghe și aprobată de locotenent-colonelul Iacob Gheorghe, care vor primi toate notele informative de la cel mai zelos agent recrutat de Securitatea din Craiova, un confident apropiat al Pr. Berinde, identificat cu apelativul „Kraus”³⁵. El este mirat să vadă toate informațiile pe care acest agent le transmite Securității; adesea revelează chiar culisele foarte secrete ale întâlnirilor lui cu preoții Berinde și Mihai, însă de care pr. Berinde nu și-a dat seama, el care se îndoia de toți, chiar, spunea el, „trebuie să nu ai

³⁵ Probabil este un preot greco-catolic care refuză să meargă ca preot ortodox într-o parohie din Giurgiu și preferă să rămână ca organist la biserica romano-catolică din Craiova, de unde intimitatea lui cu pr. Berinde și confidențele pe care le primește de la acesta. O altă ipoteză este că ar fi chiar parohul din Craiova. Și mai probabil încă, „Kraus” ar fi fratele lui „Felișan Gheorghe/ Predescu Radu” sau Predescu Călin. Pr. Berinde locuiește la aceeași adresă cu ei, pe strada Ion Maiorescu nr. 2. Predescu Călin lucrează probabil ca inginer la Combinatul chimic și are acces la apartamentul pr. Berinde. Adesea el îi primește, și chiar, fiind instruit de Securitate, îi controlează corespondența, căci în notele informative el transcrie uneori pasaje întregi din scrisorile primite. Toți trei se întâlnesc adesea la mama lor pentru mese.

încredere nici în copiii tăi, nici în părinți, și nici în prietenii cei mai apropiați, căci oricine poate fi, în orice moment, un agent recrutat de Securitate pentru a te spiona!” Acest „Kraus” ține absolut să aducă la cunoștința Securității până și schema noii case a Pr. Berinde:

„În noua lui casă, Berinde are o cameră cu acces la baie și bucatărie. În fața blocului este pavaj, în fața ușii de acces, apoi, odată intrat, există un culoar din care ai acces la toate apartamentele din imobil.

La intrarea apartamentului pr. Berinde și în cameră există închizători de siguranță, iar cea de la camera lui se închide fără a fi nevoie de o cheie. În cameră sunt două canapele poziționate ca mai sus. La stânga, se află dulapul și canapeaua pe care doarme el; mai există și un mic altar cu o cruce, o candelă și o carte de rugăciuni; mai are o altă canapea, 2-3 scaune, un birou și o bibliotecă. Schematic apartamentul este astfel”³⁶.

Într-un raport informativ, destul de detaliat, vorbind între altele și de pr. Berinde, „Kraus” spune că i-a pus întrebări despre viitorul cardinal după moartea lui Iuliu Hossu. El îi spune, sub secret, și doar fiindcă este un

³⁶ Dosar nr. 43191/ vol. 5, I 210541/5, 140/641.

om religios care se spovedește des, subliniind că este un păcat de moarte dacă dezvăluie ceea ce îi va spune, că Papa Paul al VI-lea a desemnat deja *in pieto* (sic) pe episcopul de Alba-Iulia, Marton Aron, să fie cardinal. Acesta nu este bine văzut de guvernul român și ar putea avea dificultăți dacă vestea ar fi cumva divulgată. Alții spun că mai degrabă Duma Ioan ar fi fost creat cardinal de Papa Paul al VI-lea, *in pieto* (sic). Într-o altă întâlnire, pr. Berinde vorbește cu „Kraus” despre relațiile bilaterale Vatican-România.

„Țara noastră, spune el, a rupt concordatul de la Varșovia în 1948 și în prezent, arhiepiscopul Casarolli, secretarul cu afacerile externe al Vaticanului, negociază cu Ungaria și Cehoslovacia să se revadă acele concordate; ele au rămas în vigoare numai în Polonia și în Iugoslavia. Arhiepiscopul Casarolli nu simpatizează România. Nunțiatura Apostolică a funcționat la București până în 1950 (sic.) și avea cinci membri (secretar, ajutor de secretar, asistenți) plus personalul de serviciu. Actualul nunțiu apostolic al Vaticanului la Köln, în RFG, este fostul secretar al nunțiului O'Hara din București, pe care l-am cunoscut personal; aveam întotdeauna idei comune și, dacă ajung în RFG, voi merge să-l văd la Köln. Concordatul este un acord semnat între Stat și Biserică, iar nunțul are misiunea de a apăra Biserica și a transmite rapoarte către Roma despre relațiile dintre Biserică și statul respectiv”³⁷.

„Marcu Marin” este un informator de ocazie recrutat de Securitate pentru a intra în dialog cu pr. Mihai Ion, greco-catolic nerevenit și aflat în bune relații cu pr. Berinde. Acesta dă o notă informativă, pe 28 iunie 1977, în care povestește dialogul lui cu pr. Mihai Ion, cu câteva zile mai devreme. Din discuțiile lor, reiese reușita Securității în cultivarea ostilității dintre cei doi oameni ai Bisericii, care s-au mărturisit unul altuia timp de 13 ani, la un ritm de 15 zile, pe băncile din parcuri sau de la muzeele din Craiova:

„Nu vreau să mai aud nimic de Berinde, spune pr. Mihai informatorului. Când îți mai telefonează, închide-i imediat”.

După câteva zile, cei doi oameni se întâlnesc într-un parc și continuă discuția despre Berinde:

„Organele de Securitate mi-au făcut percheziție acasă și mi-au confiscat cărți și un caiet cu poezii compuse de mine cu un caracter ostil la adresa regimului. Securitatea m-a pus în urmărire penală.

³⁷ Dosar nr. 43191/ vol. 6, I 210541/6, 289-290/551.

Comuniștii vor să știe toate persoanele pe care le întâlnesc și dacă am relații cu persoane din străinătate. Asta se datorează faptului că Berinde și Vieșanu Ioan au dat informații despre mine la Securitate, altfel nu îmi explic cum știa Securitatea locul exact unde se găsea caietul, deoarece numai Berinde și Vieșanu știau acel loc. Berinde cunoaște întreaga mea activitate, căci m-am spovedit la el timp de 13 ani”³⁸.

Informatorul este instruit de organele de Securitate să continue asemenea dialoguri cu pr. Mihai și să-i inculce ideea că efectiv pr. Berinde ar putea fi, cu siguranță, unul dintre informatorii împotriva lui, căci îi cunoaște întreaga activitate datorită spovezilor pe care și le-au făcut unul altuia. Acest fel de a proceda al comuniștilor era diabolic. Astfel, au reușit să distrugă prietenii puternice, să sfâșie familii, să semene discordia și să instaleze neîncrederea peste tot. Pr. Mihai Ion a căzut în această capcană și încetează orice contact cu pr. Berinde, pe care îl tratează ca pe un trădător, un complice al comuniștilor și un om necinstit. Din nefericire, cei doi oameni ai Bisericii se vor despărți pentru totdeauna, comuniștilor reușindu-le lovitura.

Concluzii

Pe 24 iunie 1977, Securitatea județului Dolj, într-o notă semnată de maiorul Manea Virgiliu, subliniază că pr. Berinde este grav bolnav și că va fi internat la spitalul din Lupeni, Hunedoara. De asemenea, un informator a transmis organelor de Securitate că acesta i-ar fi cerut lui Pătrașcu Grigore din Craiova să-i procure cărți religioase, *Biblia* și *Noul Testament* și să i le trimită la spital. Acesta îi răspunde, sub pseudonimul „Vasile Petre”, că nu a găsit cărțile în chestiune. Va ieși viu din acea încercare a bolii; își va continua acțiunea și misiunea de redinamizare a vieții Bisericii, dar drumurile spre spital vor deveni din ce în ce mai frecvente, căci bolile pun tot mai mult stăpânire pe el.

Într-un raport al Ministerului de interne Dolj, datat din 22 mai 1978, locotenent-colonelul Vlad Gheorghe propune închiderea dosarului de urmărire informativă referitoare la pr. Berinde din cauza decesului, survenit pe 9 mai 1978:

³⁸ Dosar nr. 43191/ vol. 6, I 210541/6, 63/551.

„La data de 10 februarie 1976, am deschis un dosar de urmărire informativă pentru Berinde Dănilă, născut pe 20 ianuarie 1910 la Uricani, județul Hunedoara, fiul lui Ștefan și al Mariei, de naționalitate română, cetățean al RSR, de profesie preot, fost greco-catolic, pensionar, cu ultimul domiciliu stabil la Craiova, Calea București, bloc B7, scara 1, etaj 2, apartament 8. Unele informații, conform cărora persoana în cauză menținea relații suspecte în cultul greco-catolic, au constituit baza deschiderii acestui dosar; în plus, el avea relații suspecte cu persoane clandestine din acest cult. În 1977, am luat măsuri concrete referitoare la persoana lui și la cele din anturajul lui, colaboratori ai lui. Pe 9 mai 1978, persoana în chestiune a decedat și a fost îngropată la București. Cei care i-au fost apropiați se găsesc în dosarele noastre de urmărire, iar materialele acumulate vor fi anexate la dosarele lor respective”³⁹.

Așa a trăit unul dintre călugării asumpționiști cei mai potrivnici regimului comunist din România. Era legat de neamul și de patria sa, simțea și trăia românește și de aceea nu putea lăsa ca această țară, binecuvântată de Dumnezeu, să cadă pradă răului și jafului dictat de la Moscova. De asemenea, era un preot greco-catolic foarte zelos și credea în unitatea Bisericii sub un singur păstor în persoana Papei de la Roma. De aceea nimeni și nimic nu l-a putut ademeni să-și abandoneze convingerile, preferând să trăiască în risc de pe o zi pe alta decât să accepte promisiuni deșarte și compromisuri ce i-ar fi neliniștit conștiința. În fine, era un călugăr asumpționist devotat trăirii spirituale și fidel voturilor monahale de curăție, ascultare și sărăcie. Primește cu cinste și responsabilitate misiunea de a fi superiorul asumpționiștilor români aflați în afara legii. Ia în serios această misiune și nu ezită, chiar cu prețul libertății, să comunice în mod regulat cu superiorii săi ierarhici de la Paris și Roma pentru a-i informa despre realitățile trăirii vieții călugărești asumpționiste și despre privarea de libertate a Bisericii greco-catolice. Mărturisitor neobosit al lui Cristos, fidel Bisericii în care s-a născut și a crescut, atașat familiei sale spirituale în care și-a consacrat viața, pr. Berinde a dat mereu dovadă de echilibru și judecată dreaptă, acționând mereu cu înțelepciune și prudență în toate circumstanțele.

³⁹ Dosar nr. 43191/ vol. 6, I 210541/6, 4/551.

Sabin Făgăraș

ORIGINEA PUTERII BISERICII ȘI A STATULUI

Puterea-autoritatea (*exousia*) poate proveni din trei surse: de sus, din cer, de la Dumnezeu; de jos, de pe pământ, de la oameni; și din abis, de la Balaure (Diavol). Puterea de la Dumnezeu este cea religioasă, profetică, bisericească, spirituală; puterea de la oameni este cea politică, împărătească, democratică; și puterea de la Balaure este cea mondială, totalitară, babilonică, diabolică. În cursul istoriei mântuirii aceste puteri s-au exercitat independent sau în conlucrare. Am avut putere numai de la Dumnezeu în teocrația evreilor și în viața istorică a lui Isus Cristos; putere de la Dumnezeu în Biserică și de la oameni în monarhiile păgâne, iudaice sau creștine. Avem putere numai de la oameni sau de la oameni și de la Diavol în Statele democratice moderne. Vom avea putere numai de la Diavol în timpurile apocaliptice, prin Fiarele ridicate din mare și din pământ și prin Babilonul cel Mare (Apoc 13 și 17-18).

Pentru a gestiona omenirea căzută în păcat și pentru a stăvili proliferarea răului, fără a-l elimina, Dumnezeu a instituit în lume autoritate și stăpânire (dominație) ierarhică la nivel personal, comunitar (familie) și social. În ierarhia puterilor, puterea supremă este a lui Dumnezeu Tatăl, sub care ar trebui să stea toate autoritățile intermediare slujind binelui comun. În locul puterii supreme a lui Dumnezeu, Fiarele apocaliptice vor instaura, în toată lumea, puterea supremă a Diavolului.

1. Originea puterii autorităților

Reprezentanții puterii religioase legitime formată din preoți (mari preoți, unul în funcție și alții onorifici), cărturari (profesori de teologie sau religie) și bătrâni (Lc 20,1-8; Mc 11,27-33; Mt 21,23-27), l-au întrebat pe Isus Cristos care învăța poporul în Templu din Ierusalim după ce a alungat pe

comercianți (Lc 19,45-48): „spune-ne cu ce putere-autoritate (*exousía*) faci tu aceste lucruri sau cine ți-a dat puterea (*exousía*) aceasta?” (Lc 20,2). Întrebarea era normală, pentru că spre deosebire de lumea greco-romană unde puterea era de la oameni sau obținută și consolidată cu forța, în Israel puterea era dată de Dumnezeu pentru o misiune precisă. Din răspunsul-întrebare al lui Isus Cristos cu privire la puterea de a boteza a lui Ioan Botezătorul, rezultă că puterea sau autoritatea (cine ajunge la putere devine autoritate), poate proveni din două surse: de sus, din cer, de la Dumnezeu sau de jos, de pe pământ, de la oameni (Lc 20,4-6).

A treia sursă de putere poate fi Diavolul. Fiara apocaliptică din mare primește putere de la Diavol, fiindcă „Balaurul (Diavolul) i-a dat forța (*dýnamis*) lui, tronul lui de domnie și o putere-autoritate (*exousía*) mare” (Apoc 13,2). Contemporanii lui Isus Cristos au recunoscut că există putere de la Diavol când l-au acuzat pe nedrept pe Cristos că „scoate demonii cu Beelzebul, căpetenia demonilor” (Lc 11,15; Mt 9,34).

a). Putere numai de la Dumnezeu

Israel era un popor deosebit de celelalte popoare. Era un popor teocratic, având ca rege adevărat pe Yahve (1 Rg 12,12 LXX: „Domnul Dumnezeu nostru este regele nostru”). Până în timpul ultimului judecător Samuel, în Israel exista numai putere-autoritate de la Dumnezeu, exercitată prin judecători, preoți, înțelepți și profeți.

În viața sa publică Isus Cristos a dovedit că avea putere de la Dumnezeu atunci când învăța cu putere (*exousía*), nu cum învățau cărturarii (Mt 7,29), și atunci când a iertat păcatele (Mt 9,6.8) sau când a dat putere (*exousía*) apostolilor asupra duhurilor necurate (Mc 6,7). După învierea din morți Isus Cristos Înviat a afirmat că a primit putere (*exousía*) totală și universală, în cer și pe pământ (Mt 28,18; cf. Io 17,2), putere (*dýnamis*) de sus cu care îi va îmbrăca și pe apostoli în Ierusalim (Lc 24,49) după Înălțarea la cer, la Rusalii (Fap 1,8) pentru a-i continua misiunea pe pământ.

În Noul Testament toată puterea de sus de la Dumnezeu se concentrează în Isus Cristos (Mt 28,18), Profet, Rege, Preot și Mire. Isus Cristos a transmis apoi toată puterea de sus Apostolilor (Lc 24,49) care pe lanțul Tradiției dumnezeiești și îndumnezeitoare și al succesiunii apostolice, au transmis-o urmașilor lor clerului Bisericii creștine. Biserica lui Dumnezeu va instituționaliza, conserva și exercita puterea de la Dumnezeu.

b). Putere de la Dumnezeu și de la oameni

Evreii au dorit și au cerut lui Samuel să le dea rege să-i judece ca să fie în rând cu celelalte popoare care aveau regi (1 Rg 8,5-6.19-20 LXX). Dumnezeu acceptă cererea poporului, făcându-le cunoscute prin Samuel drepturile regelui care va domni peste ei (1 Rg 8,9-17 LXX): îi va pune la zile de clacă pe moșiile sale; le va lua pământurile cele mai bune și le va da slujitorilor săi; va lua ca impozit zeciuiala. De fapt se institui prin Samuel o monarhie care recunoaște și respectă prerogativele lui Dumnezeu asupra poporului (teocrația). Armonia dintre dimensiunea religioasă și profană (politică) a monarhului (unsul Domnului) în Israel va fi dificilă. După prima experiență negativă făcută cu Saul se încearcă cu alt „uns al Domnului”, David, care va prefigura pe viitorul Uns al Domnului (Mesia), Profet, Rege și Mare Preot (cf. Note la 1 Sam 8, în *La Bibbia di Gerusalemme*).

Așa apare în Israel – pe lângă teocrație – și monarhie, pe lângă putere de la Dumnezeu și putere de la oameni (1 Rg 8,18 LXX: „voi v-ați ales rege”). Monarhia, fiind o concesiune făcută de Dumnezeu poporului, stă sub supravegherea și controlul puterii de la Dumnezeu care monitorizează acțiunile regelui pentru a apăra prerogativele lui Dumnezeu asupra poporului. Dumnezeu prin Samuel intervine în alegerea și apoi repudierea lui Saul, alege pe David (1 Rg 16,12 LXX), unge, prin profetul Nathan și preotul Sadoc, pe Solomon principe ereditar (3 Rg 1,34.39 LXX), împarte regatul în Israel și Iuda prin profetul Achia pentru păcatele lui Solomon (3 Rg 11,31-40).

Am putea spune că în Israel s-a ajuns la o „democrație teocratică” prin cele trei instituții permanente carismatice: preoții unși cu funcție parlamentară proclamau Legea lui Dumnezeu; regele uns și curtea sa era executivul (guvernul); iar înțelepții reprezentau puterea judecătorească (magistratura). În perioadele de criză, când una din cele trei puteri carismatice era coruptă, Dumnezeu intervenea prin profeți.

Chiar și împărații, guvernatorii și dregătorii păgâni nu exercită putere omenească autonomă, pentru că autoritățile slujesc lui Dumnezeu pentru binele comun (Rm 13,4) și sunt rânduite de Dumnezeu pentru a stăvili și pedepsi răul (Rm 13,1-7; 1 Pt 2,13-17). Lui Pilat care se lauda că are putere (*exousía*) autonomă totală să-l elibereze sau să-l răstignească, Isus Cristos îi amintește că puterea (*exousía*) pe care o exercită asupra sa îi este dată de sus (Io 19,10-11). Nu este autoritate decât de la Dumnezeu – afirmă

apostolul Pavel (Rm 13,1). Chiar și Fiarei apocaliptice Dumnezeu i-a dat putere limitată în timp, să facă și să dreagă patruzeci și două de luni (Apoc 13,5); i s-a dat putere să facă război cu sfinții (creștinii) și să-i învingă; și i s-a dat stăpânire peste toate triburile și popoarele și limbile și neamurile (Apoc 13,7).

După toleranța acordată de Constantin Bisericii creștine și încreștinarea Imperiului roman, puterea imperială, puterea de la oameni, până nu demult potrivnică Bisericii, nu este lăsată separată, autonomă, ci este controlată, integrată, confirmată, sacralizată, armonizată, „căsătorită” legitim cu puterea de la Dumnezeu prin ungerea pe care basileul creștin o primea din partea patriarhului. Se realizează astfel o conlucrare simfonică între Biserica creștină imperială care instituționalizează puterea de la Dumnezeu și Imperiul creștin sau Statele monarhice creștine care instituționalizează puterea de la oameni, acceptată și confirmată de Dumnezeu. Biserica creștină imperială și Imperiile sau Statele monarhice creștine au fost obstacolul (katechon-ul) care a împiedicat manifestarea tainei fărădelegii (2 Ts 2,6-7). Vezi articolul subsemnatului „Taina fărădelegii și katechon-ul” în revista electronică Oglindanet.ro.

c). Putere numai de la oameni

În demo(no)crațiile moderne se separă ceea ce Dumnezeu a unit, se divorțează puterea de la oameni de cea de la Dumnezeu. Autoritățile democratice au și exercită putere numai de la oameni, deci atee, obținută prin vot universal cantitativ. Într-o campanie electorală, campanie de seducție pentru că învinge cel care reușește să seducă mai mulți votanți, se alege (de aceea se numesc „alegeri”) cine are acces la putere. Poporul este constrâns să dea continuu din puterea sa putere câștigătorului alegerilor plătind taxe și impozite, cărora nu se poate sustrage decât prin evaziune fiscală aspru pedepsită în democrațiile consolidate. După ce învingătorul a luat puterea poporul nu mai are nici un control asupra modului cum gestionează puterea, adică conturile publice în care se stochează puterea delegată de poporul contribuabil. Poporul poate numai să aștepte următoarele alegeri și să nu-l mai voteze. Nu e de mirare că autoritățile democratice sunt corupte. De Dumnezeu nu se tem, pentru că sunt atești practici sau militanți, de oameni nu le e rușine pentru că fură „legal”, cu acte.

Mă întreb, din punct de vedere creștin cât este de legitim ca un creștin să voteze, să participe la alegerea unor autorități corupte care vor exercita conștient o putere atee. Să fugă ca pusnicii în pustiu, locul nimănui, unde mâna lungă a fiscului nu ajungea, nu mai este posibil, pentru că nu mai există locuri pustii, neimpozabile. Nu se poate să nu plătească taxe și impozite pentru că este constrâns. Se poate numai să nu participe la alegeri, în speranța că nu vor participa tot mai mulți, făcând eventual nelegitimă o putere care va guverna în numele unei minorități. Dar mai presus de toate este importantă atitudinea interioară a creștinului, care trebuie să fie ca atitudinea lui Lot care se deosebea de ceilalți din Sodoma în mijlocul cărora trăia prin faptul că se întrista foarte de purtarea destrăbălată a nelegiuitorilor și își chinuia în toate zilele sufletul lui drept din cauza celor ce vedea și auzea (2 Pt 2,7-8), fără radio, televizor și internet. Sau ca atitudinea bărbaților din Ierusalim „pecetluită” pe frunte de trimisul divin, bărbați care se disociau de nelegiuitorii din jurul lor, prin faptul că nu-i aplaudau sau aprobau, ci din contra, gemeau și sufereau pentru toate nelegiuirile ce se petreceau în mijlocul Ierusalimului (Iez 9,4).

În sistemul democratic ateu, puterea de la oameni sustrasă controlului (confirmării) din partea puterii de la Dumnezeu, controlează pe reprezentanții puterii de la Dumnezeu. De exemplu, președintele guvernează fără a fi uns de patriarh, dar patriarhul și episcopii au nevoie de decret prezidențial pentru a se putea instala (însăuna). În democrațiile populare ale comunismului ateu militant, puterea de la oameni s-a instituționalizat în structuri totalitare cu tendințe universale, în putere dușmană puterii de la Dumnezeu instituționalizată în Biserică. Și în democrațiile moderne ale capitalismului ateu practic (a trăi ca și cum Dumnezeu nu există), puterea de la oameni se instituționalizează în „împărații de un ceas” (președinții), de scurtă durată (nu de toată viața ca împărații tradiționali cu sânge albastru), împărați care se războiesc în ascuns cu Mielul, dar Mielul îi biruiește și biruiesc și cei dimpreună cu Mielul chemați și aleși și credincioși (Apoc 17,12-14).

d). Putere de la oameni și de la Diavol

Împărații cu putere numai de la oameni, putere împărătească de un ceas (Apoc 17,12), adică de scurtă durată, de o magistratură (președinții democrațiilor?), au toți un singur gând, să dea Fiarei ridicată din mare forța

(*dýnamis*) și puterea-autoritatea (*exousía*) lor (Apoc 17,13). Fiara apocaliptică primește putere și de la Diavol, fiindcă și „Balaurul (Diavolul) i-a dat forța (*dýnamis*) lui, tronul lui de domnie și o puterea-autoritatea (*exousía*) mare” (Apoc 13,2). Locul puterii de la Dumnezeu și de la oameni în conlucrare simfonică este luat de puterea de la Diavol și de la oameni, într-o caricatură de conlucrare simfonică, conlucrare care se va sfârși cu putere numai de la Diavol, cu dictatura universală a Diavolului.

Puterea de la Balaur și de la oameni care înlocuiește puterea de la Dumnezeu și de la oameni, este amăgitoare, înșelătoare, mincinoasă (2 Tes 2,10-12), concurențială, oferind realizarea idealului creștin de globalizare în bunăstare, libertate și comuniune, fără Dumnezeu și fără Cristos, cu mijloace financiare, economice, politice, militare și tehnice. În locul globalizării creștine începute de 2000 de ani în jurul Capului Cristos ni se oferă o altă globalizare (în jurul cărui cap?) în bunăstare bazată pe economia capitalistă care favorizează cultul profitului, libertate și securitate garantate militar și comuniune universală de la distanță prin mijloacele de comunicare (“comuniune”) în masă.

e). Putere numai de la Diavol

Dacă Tatăl dă toată puterea Fiului (Mt 28,18), Balaurul dă toată puterea sa Fiarei din ape (Apoc 13,2), pentru a instaura în toată lumea numai puterea-autoritatea sa. Trinității dumnezeiești formată din Tatăl și Fiul și Spiritul Sfânt i se opune o caricatură a Trinității, trinitatea diabolică formată din Balaur (Diavolul, Tatăl minciunii), Fiara fiu anticristică din mare și Prorocul mincinos sau Fiara de pe uscat (Spiritul tehnico-științific), (Apoc 13). La fel nunțialității divine dintre Mirele Cristos și Biserica Mireasă i se opune o nunțialitate diabolică dintre mirele Anticrist (președintele imperiului fiară care iese din mare, din lumea modernă dinamică) și mireasa prostituată, Babilonul cel mare (sistemul financiar internațional), (Apoc 18). Nunțialitatea diabolică instituită de Balaur (Apoc 17) este folosită pentru a cuceri toată lumea, a instaura putere numai de la Diavol și a obține închinare satanistă universală. Prin mirele diabolic (Anticrist) Balaurul folosește forța iar prin mireasa diabolică (Prostituata, Babilonul cel Mare) folosește seducția.

2. Necesitatea și ierarhia puterilor

a). Necesitatea puterii pentru a gestiona căderea

Omul a căzut din icoană a lui Dumnezeu în icoană a animalelor, din asemănarea cu Dumnezeu în asemănarea cu animalele (bestiile), asemănare confirmată de Dumnezeu prin îmbrăcarea omului în haine de piele de animale (Gen 3,21). Pentru a gestiona omenirea căzută în păcat și pentru a stăvili proliferarea răului, fără a-l elimina, Dumnezeu a instituit în lume autoritate și stăpânire (dominație) la nivel personal, comunitar (familie) și social.

Stăpânirea păcatului la nivel personal o găsim prezentată în primul tratat succint de hamartologie (teologie a păcatului), cu autor însuși Dumnezeu, din episodul cu Abel și Cain (Gen 4,1-15). Geneză 4,6-7 LXX:

„Domnul a zis lui Cain: De ce te-ai întristat așa de tare și de ce te-ai posomorât la chip? Dacă ai adus jertfa cum trebuie, dar n-ai împărțit-o cum trebuie, oare n-ai păcătuit? Liniștește-te! El se va întoarce către tine, iar tu îl vei stăpâni”.

Geneză 4,6-7 TM:

„Domnul a zis lui Cain: De ce te-ai mâniat și ai fața plecată? Când faci bine oare nu-ți ridici (fața)? Iar dacă nu faci binele, păcatul stă tolănit la ușă și dorința lui este spre tine, dar tu îl vei stăpâni”.

După versiunea masoretică (TM) păcatul nu bate la ușă ca și Cristos (Apoc 3,20), el „stă tolănit la ușă” ca animalele, sugerând starea animalică pe care o reprezintă păcatul în urma căderii în animalitate. În plus afirmația „dorința lui este spre tine, dar tu îl vei stăpâni”, trimite la Gen 3,16, unde Dumnezeu vestește pedeapsa femeii: „către bărbatul tău va fi dorința ta și el te va stăpâni”, adică păcatul pândeste pe om și-l atrage cu o forță asemănătoare celei a atracției dintre bărbat și femeie. După versiunea greacă (LXX) jertfa lui Cain a fost respinsă pentru neglijența în cult, nu a împărțit jertfa cum trebuie. După comentatorii patristici, Abel a adus lui Dumnezeu ca dar din ce avea mai bun, mai prețios, iar Cain a adus ca jertfă lucruri de prisos, comune. Dumnezeu nu acceptă jertfe second-hand, cf. Alex. Mihăilă, *(Ne)lămuriri din Vechiul Testament*, Nemira 2011, pp. 459-463.

Pentru a gestiona căderea la nivelul familie umane, Dumnezeu a instituit în familie ca femeia să fie supusă autorității bărbatului, iar bărbatul să o stăpânească (Gen 3,16: „către bărbatul tău va fi dorința ta și el te va stăpâni”). Nu-i de mirare că în lumea modernă emanciparea femeii este strâns legată de „emanciparea” păcatului. Femeia căsătorită ar trebui să umble cu capul acoperit (îmbrobodită), semn că stă sub autoritatea soțului care este capul soției, după cum și Cristos este capul Bisericii (Ef 5,23). Maternitatea face și din femeie o autoritate intermediară datorită copiilor din subordinea (grija) sa.

Din familie principiul stăpânirii și supunerii a fost extins în societate. Conducătorii neamurilor păgâne le subjugă, iar mai marii lor pun stăpânire peste ele (Mc 10,42). Noutatea creștină este principiul autorității slujitoare (Mc 10,43-44: „cine ar vrea să fie mai mare între voi va fi slujitorul vostru; și cine ar vrea să fie cel dintâi între voi va fi robul tuturor”) și al supunerii reciproce (Ef 5,21: supuneți-vă unii altora în frica lui Cristos).

b). Ierarhia puterilor

În armată ierarhia puterilor este foarte clară, fiecare grad ierarhic având o denumire specifică. De aceea Isus Cristos apreciază credința mare a sutașului (Mt 8,5-13; cf. Lc 7,1-10), care a înțeles puterea-autoritatea mare a lui Isus care se poate exercita și de la distanță, prin cuvânt (v. 8). Am spune astăzi că Isus Cristos beneficia de „telecomandă”. Sutașul a exprimat principiul autorității intermediare, om sub autoritatea (*exousia*) altuia, cu ostași în subordinea sa, prin trei verbe: vino, du-te, fă (v. 9). Isus Cristos a admirat credința mare a sutașului, pentru că s-a recunoscut pe sine ca om, sub autoritatea supremă a Tatălui ceresc care l-a trimis în lume („du-te”) și „fă” tot ce este necesar pentru mântuirea oamenilor, iar la sfârșit la chemat la sine („vino”) și suie-te la dreapta mea.

La rândul lor apostolii au stat sub autoritatea lui Isus Cristos care i-a chemat, „veniți după mine și vă voi face pescari de oameni” (Mt 4,19). La ultima cină le-a zis „faceți aceasta în amintirea mea” (Lc 22,19), iar la înălțare i-a trimis „duceți-vă și faceți ucenici din toate popoarele” (Mt 28,19). La fel urmașii apostolilor, ca autoritate intermediară, stau sub autoritatea intermediară a apostolilor. Astfel se constituie lanțul ne întrerupt al succesiunii apostolice prin care se transmite autoritatea-putere de sus, de la Dumnezeu.

Autoritatea supremă este a lui Dumnezeu Tatăl, sub care ar trebui să stea toate autoritățile intermediare. Când o autoritate intermediară nu recunoaște autoritatea supremă a lui Dumnezeu, considerându-se autoritate supremă, se instaurează dictatura. Autoritatea democratică atee care exercită putere de la oameni, „divorțată” de Biserică, ori ajunge subtil dictatorială, ori recunoaște ca autoritate supremă Fiara apocaliptică căreia îi cedează „forța (*dýnamis*) și puterea-autoritatea (*exousía*)” (Apoc 17,13). Cedarea puterii naționale supraputerii fiară este marea corupție a politicienilor, nu furtul din conturile publice. Astfel, în locul puterii supreme a lui Dumnezeu, Fiara apocaliptică va instaura puterea-autoritatea supremă a Diavolului în toată lumea, adică peste orice seminție, popor, limbă sau neam (Apoc 13,7). Dar puterii supreme i se datorează închinare, cult la care vor fi constrânși toți apostatații pământului (Apoc 13,8: și i se vor închina toți locuitorii de pe pământ).

Preoții deținătorii puterii de la Dumnezeu sunt „părinți” (nu stăpâni), pentru că tot ce vine de la Dumnezeu poartă pecetea paternității, Dumnezeu fiind Tatăl Domnului nostru Isus Cristos și al nostru (Io 20,17). Grija și administrația paternă se înfăptuiește după legea economiei dumnezeiești, făcând în așa fel ca toți să aibă totul și nimănui nimica să-i lipsească, adică după legea vaselor comunicante. Administratorii puterii de la Dumnezeu, putere instituționalizată în Biserică, pot conlucra cu administratorii puterii de la oameni instituționalizată în Statele moderne, fără a deveni complici, în vederea binelui comun, prin instaurarea în lume a economiei dumnezeiești, care nu este nici economie comunistă, nici economie capitalistă.

Nicoleta Marțian

**MANUALUL DE RELIGIE, CULTUL GRECO-CATOLIC.
STOP-CADRU**

*„Școala primară e întâiul așezământ de cultură și instrucțiune
și are menirea de a da cunoștințele generale de lipsă fiecărui om,
oricare ar fi chemarea lui în viața publică”
(Planul de învățământ, Blaj, 1909)¹.*

Anul aniversării Marii Uniri este prilejul unor aduceri aminte, al unor restituiri. Arc peste timp, cei 100 de ani s-au constituit pentru Biserica Greco-Catolică din România, și implicit pentru activitățile acesteia, în mod particular capitolul învățământ, într-o perioadă caracterizată de multe etape complexe. Cultura și învățământul au fost un punct forte al viziunii acestei Biserici. Marii corifei ai Școlii Ardelene au imprimat în urmașii lor un spirit al dorinței de afirmare prin carte și școală, având mereu în minte faptul că educația și moralitatea oferă omului libertate și demnitate.

În România Mare, *Legea pentru Învățământul primar al Statului și Învățământul Primar Normal promulgată prin înaltul Decret Regal no. 2571 din 24 iulie 1924* și publicată în Monitorul Oficial no. 101, din 26 iulie 1924, prevede în fiecare ciclu de școlaritate *Instrucțiunea religioasă și morala* drept obligatorii. Astfel, referindu-se la școala primară, capitolul IV legiferează următoarele:

„Art. 56 – Școala primară cuprinde șapte clase, de câte un an fiecare.
A.- Primele patru clase formează temelia celorlalte grade de învățământ. În ele se dau elementele de cultură generală, indispensabile elevilor care voiesc să urmeze în școale de un grad mai înalt.

¹ N. Brînzeu, *Planuri pentru propunerea studiului religiunii gr. cat. rom. în școlile primare și secundare*, Lugoj 1915, 5.

În primele patru clase primare se predau materiile următoare:

a) Instrucțiunea religioasă și morală;

b) Limba română: cetirea, scrierea, exerciții gramaticale;

c) Aritmetica practică și noțiuni elementare de geometrie;

d) Noțiuni de istoria Românilor, de geografie și drept civic;

e) Noțiuni de științe naturale și fizice, cu aplicațiuni practice;

f) Noțiuni de igienă;

g) Desen, cânt, educațiune fizică;

h) Lucrul manual și lucrări practice agricole (la sate) cu băieții și lucrul de mână și gospodăria cu fetele”².

Problema referitoare la educația religioasă în școală a constituit de altfel și unul dintre subiectele abordate de P. Gârboviceanu, raportorul legii, în ședința Camerei din 28 iunie 1924. Acest discurs este o pledoarie pentru păstrarea orei de religie în programa analitică școlară:

„Așa stând lucrurile, statul român nu formează din școala lui o școală fără religie, o școală neutră. Dimpotrivă, religia, cea ortodoxă în școalele românești cu copii ortodoksi și cea unită în școalele românești cu copii uniți, se predă atât în școalele primare, cât și în cea secundară și profesională”³.

În acea perioadă, pentru cultul greco-catolic religia și cateheza în școli se desfășurau după programe școlare/ planuri de învățământ aprobate de Comisia Catehetică Mitropolitană în anul 1917, așa cum aflăm din *Prefața Manualului de Religie pentru clasa a IV-a* (ediția I din 1921, edițiile ulterioare fiind cele din 1927, 1937, 1941)⁴. Aceste planuri au constituit subiectul unor discuții încă din anul 1915, așa cum aflăm dintr-un raport către Ordinariatul Episcopesc greco-catolic din Lugoj întocmit de dr. Nicolae Brînzeu⁵. Acesta spune:

„Revizuirea planurilor compuse de preoții diecezei noastre pentru propunerea religiei la diferite școli și văzând deosebirea mare de păreri la același lucru (quot capita, câți oameni atâtea feluri de

² C. Angelescu, *Legea pentru Învățământul primar al Statului și Învățământul Primar Normal promulgată prin înaltul Decret Regal no.2571 din 24 iulie 1924 și publicată în Monitorul Oficial no.101, din 26 iulie 1924*, București 1925, 244-255.

³ Angelescu, *Legea pentru Învățământul primar* 226-227.

⁴ N. Brînzeu, *Noțiuni de Istorie, Liturgică și Constituție, Manual de religie pentru clasa a IV-a*, Lugoj 1941, Cuvânt înainte, fără nr. pagină.

⁵ Brînzeu, *Planuri pentru propunerea studiului religiunii*.

planuri, afară de 2 protopopiate, în care planurile s-au făcut la fel și lipsa totală de cunoștințe la cei mai mulți) – m-am întărit în convingerea, că la noi – și aici nu numai de dieceza noastră poate fi vorba! – încă foarte mult avem de făcut în chestia catehizării, ba acesta e un lucru aproape cu totul nelucrat. Nu pot deci să nu amintesc, cu câtă însuflețire salut umilit subscrisul, ca și oricare prieten al cauzei, vrednica inițiativă luată de Ilustritatea Voastră pentru curmarea neajunsurilor pe terenul catehizării la noi.

În cele următoare umilit subscrisul având să raporteze în cauza diferitelor planuri ce ar fi de folosit la propunerea religiei în diferitele școli – voi îndrăzni a expune tot ce aflu de lipsă în această materie”⁶.

Având în minte toate acestea, prezentul stop-cadru aruncă o privire asupra *Catehismului pentru clasa a IV-a primară*, ediția 1939 a lui Nicolae Brînzeu, într-un efort de continuitate cu *Manualul de religie pentru clasa a IV-a (ciclul primar)*, anul 2006. Nu este vorba despre o analiză sau interpretare a programelor sau a conținuturilor, ci pur și simplu despre o restituire, un remember de prețuire și respect pentru înaintașii noștri și mai ales pentru efortul lor de a păstra vie flacăra credinței prin promovarea învățământului și a culturii, prin grija acordată școlii și pregătirii intelectuale, văzute ca promotor al ducerii mai departe a tot ceea ce înseamnă Biserica Greco-Catolică din țara noastră.

Manualul de religie din 1939 se numea *Catehism pentru clasa 4 primară*. Autorul lui este Nicolae Brînzeu. Preot și ziarist, Nicolae Brînzeu s-a născut la 17 august 1883, în Vulcan, jud. Hunedoara, și a decedat la 30 decembrie 1962, în Lugoj. Studiile le-a făcut la Liceul din Orăștie, apoi la Universitățile din Budapesta și Viena, obținând doctoratul în Teologie (1908). Preot capelan în Petroșani (1908-1910), preot paroh în Vulcan (1910-1917), protopop în Comloșu Mare, jud. Timis (1917-1920), secretar (1920), apoi canonic la Episcopia Unită a Lugojului (1921-1948), a avut o bogată activitate scriitoricească. Arestat fiind în octombrie 1948, a avut domiciliul forțat la mănăstirile Neamț și Căldărușani, apoi a fost închis la Aiud (1952-1956) și din nou domiciliul forțat la Căldărușani și Lugoj (1956-1962)⁷.

⁶ Brînzeu, *Planuri pentru propunerea studiului religiunii 4*.

⁷ N. Brînzeu, preot, ziarist, *Dicționarul Teologilor Români* (08.12.2018), <http://biserica.org/WhosWho/DTR/B/NicolaeBranzeu.html>

Manualul a apărut la Lugoj, la Tipografia Națională, și poartă aprobarea Sf. Episcopii a Lugojului, așa cum se menționează în primele pagini ale acestuia. Prezentăm în cele ce urmează un stop-cadru al acestui manual, ilustrând cu imagini semnificative fiecare componentă a structurii lui⁸. Cuprinsul manualului are trei părți: Partea I *Credeul*, Partea II *Poruncile*, Partea III *Tainele*.

CUPRINSUL	
Introducere, scopul învățării	Pag. 3
Partea I. Credeul	
1. Despre Credința în general	5
2. Simbolul Creștinilor	7
3. Despre Dumnezeu Unul, Născut din Tatăl	9
4. Fecunda și Partea Iară	11
5. Despre legile	12
6. Despre omul cel dăruit și păcatul strămoșesc	13
7. Iisus Hristos Mântuitorul	15
8. Viața și învățarea lui Iisus	16
9. Păcșile și moartea lui Iisus	18
10. Învierea lui Iisus	19
11. Înălțarea Domnului	20
12. A doua venire a lui Iisus	20
13. Despre Spiritul Sănt	21
14. Sănta Biserică	23
15. Notele Bisericii	25
16. Măreia Bisericii	26
17. Împărtășirea sfintelor	26
18. Botezul, tainele sale	29
19. Învierea morților	29
20. Cele din urmă lucruri	30
Partea II. Poruncile	
21. Ce porunci avem de ăut?	33
22. Porunca cea mai mare	34
23. Zece porunci	40
24. Înălta poruncă dăruitoare	41
25. A doua	45
26. A treia	46
Partea III. Tainele	
27. A patra poruncă dăruitoare	47
28. A cincea	49
29. A șasea și a șaptea	51
30. A opta	52
31. A noua	53
32. A zecea	55
33. Căia poruncă dăruitoare	56
34. Înălta poruncă dăruitoare	56
35. A doua	58
36. A treia	59
37. A patra	60
38. A cincea	61
39. Despre păcșile	64
40. Despre virtuți	64
Partea III. Tainele	
41. Despre Dada Săntărească	67
42. Despre Altele Tare	69
43. Botezul	71
44. Măreia	73
45. Euharistia	74
46. Litărgia	77
47. Tăcșia	80
48. Măreia	86
49. Predica	88
50. Căstăria	89
51. Sacramentalele	93
52. Rugăciunea	93
53. Profeșion, pelerinărie, mănăstire, ascăpă și Acășarea Catolică	96

Primele două părți au câte 20 de titluri, iar partea a treia 13 titluri⁹.

Structura fiecărei lecții este de tip catehetic, întrebare-răspuns:

4. Când zici tu „cred”?

Eu zic „cred, când știu ceva numai din ce îmi spune altul, fără să văd. Dar știu că acela care îmi spune, nu înșală, nici nu se înșală”¹⁰.

Oglinda lecției evidențiază prin casetare sau tabelare elementele importante ale conținutului¹¹.

⁸Pe tot parcursul acestui articol am inserat imagini facsimil din manualele prezentate considerând acest aspect semnificativ în spiritul a ceea ce se dorește a fi această lucrare.

⁹N. Brânzeu, *Catehism pentru clasa 4 primară*, Lugoj 1939, 98-99.

¹⁰Brânzeu, *Catehism* 5.

¹¹Brânzeu, *Catehism* 56-57.

- 54 -

33. Cinci porunci

91. *Cari sunt cele cinci porunci ale sfintei Biserici?*
 Cele cinci porunci ale sfintei Biserici sunt:
 1. Să ții sărbătorile cele alese și legate.
 2. În Duminică și sărbători să ascuți sfânta Liturghie cu evlavie, cum se cuvine.
 3. Să ții posturile și ajunurile, căci și precum îți poruncește Biserica.
 4. Să-ți mărturisești păcatele la preotul rânduit și cel puțin odată în an, la Paști, să te cumineci.
 5. Să nu faci nuntă în unele timpuri oprite ale anului.

Alături de acestea, Biserica are multe alte porunci și îndelunguri. Biserica a primit puterea de a lega și de a deslega, curs și de a pedepsi pe cei ce nu țin poruncile ei.

Preceptele bisericești sunt: opoziția dela stăruie taine, lipsura de înmormântare bisericească și aharisnia (excomunicarea).

Cele cinci porunci toate privesc timpurile sfinte ale sărbătorilor și posturilor. Ele se trag din porunca a treia dădurea cerască, după cum această se trage din porunca dragostei de Dumnezeu.

Zece porunci:

Porunca cea mai mare: 1.
2.

SA ÎMBESTI PE DOMNUL DUMNEZUL TAU

Cinci porunci:

1. Să ții sărbătorile...
2. În Duminică și sărbători să ascuți sfânta Liturghie...
3. Să ții posturile și ajunurile...
4. Să-ți mărturisești păcatele...
5. Să nu faci nuntă...

34. Întâia poruncă bisericească

Să ții sărbătorile cele alese și legate

92. *Ce ne spune Întâia poruncă bisericească?*
 Întâia poruncă bisericească ne spune, să ținem sărbătorile cele alese și legate, stăruindu-le ca și Dumnezeu.

- 55 -

SĂRBĂTORILE

Sărbătorile sunt zile, în cari se pomenește întâmplări importante din viața Mântuitorului, a Prea Curatei Fecioare Maria, ori se pomenește vreun sfânt al Bisericii.

Astfel avem:

1. Sărbătorile Domnului Hristos.
2. ale Prea Curatei Fecioare Maria.
3. ale sfinților.

Sărbătorile Domnului Hristos sunt mișcătoare și nemicșătoare. Cele mișcătoare sunt Paștile și cele în legătură cu ele: Înălțarea Domnului, Răsăritul lui, când totdeauna pe aceeași zi a săptămânii, dar nu pe aceeași zi a lunii. Timpul lor îl știm după cum începe Postul Patimilor, căci la sfârșitul săptămânii sunt Paștile, iar celelalte urmează la timpul lor.

Sărbătorile nemicșătoare cad întotdeauna pe aceeași zi a lunii, apoi Marți, Mercuri și apoi mai departe.

Sărbătorile Domnului Hristos	Sărbătorile Prea Curatei Fecioare Maria	Sărbătorile Sfinților
25 Decembrie: Nașterea Domnului Hristos.	8 Septembrie: Nașterea Prea Curatei.	26 Octombrie: Sf. Dumitru. 5 Noembrie: Arhangheli.
1 Ianuarie: Tăierea împrejur.	21 Noembrie: Întrarea în biserică.	6 Decembrie: Sf. Nicolae. 27 Dec.: Sf. Stefan.
6 Ianuarie: Botezul.	25 Martie: Botezul.	1 Ianuarie: Sfântul Vasile. 10 Ianuarie: Sfântul Trei Ierarhi: Vasile cel Mare, Ion Gură de Aur și Grigorie Teologul.
2 Februarie: Înălțarea Domnului.	15 August: Adormirea Prea Curatei.	23 Aprilie: Sfântul Gheorghe. 24 Iunie: Nașterea sfântului Ion Botezătorul.
6 August: Schimbarea la față.		29 Iunie: Sfântii apostoli Petru și Pavel. 20 Iulie: Sfântul Ilie.
14 Septembrie: Înălțarea sfintei Cruci.		28 August: Taiearea capului sf. Ioan Botezătorul.

Textul este însoțit de imagini sau pictograme, prezente aproape pe fiecare pagină, așa cum vedem în ilustrația de mai jos¹².

- 11 -

Introducere

Scopul omului

1. *Ce ești tu?*

Eu sunt om, cu trup și cu suflet. Dumnezeu m'a făcut pe mine, ca să fiu fericit. Dar omul pe pământ e numai călător. Noi trebuie să căutăm fericirea cerească.

2. *Ce trebuie să facem, ca să ajungem la fericirea cerească?*

Ca să ajungem la fericirea cerească, noi trebuie:

1. să credem, ce ne învață Biserica;
2. să ținem poruncile;
3. să ne folosim de sfintele taine.

Treis cuvinte:

Credeu,
Porunci,
Taine.

3. *De unde știm noi, ce să credem, ce porunci avem de ținut și ce taine sunt?*

Ce să credem, ce porunci avem de ținut și ce taine sunt, o știm din *Învățătura Creștinăscă* sau *Catehism*. Noi trebuie să primim cu drag învățătura Creștinăscă! Catehismul e cel mai bun prieten al copilului.

Tatăl Atotțitorul, Facătorul Cerului și al pământului

4. *Facerea și ținerea lumii*

18. *Pentru ce se numește Dumnezeu „atotțitorul“?*

Dumnezeu se numește „atotțitorul“, pentru că El ține lumea, El păstrează și cărmuiește toate. Cărmuirea lumii se numește *Providența* sau *Proia dumnezească*.

PROVIDENȚA

Tot ce se face în lume, se face după *Providența* dumnezească. Bebele ce vin asupra noastră, înca sunt îngăduite de Dumnezeu; ele vin sau ca pedepsă pentru păcate, sau ca să ne câștigăm merite înaintea lui Dumnezeu.

On este nenorociri ne-avem, să avem încredere în *Providența* dumnezească, care toate le întoarce spre bine! Să avem încredere în *Providența*: *Fie voia Ta!* (Iosif în Egipt)

Fie voia Ta!

¹² Brânzeu, *Catehism* 1; 11; 76; 81.

— 76 —

cate grele pe suflet, nu se poate cumineca decât spovedindu-se mai întâi. Cine nu are păcate grele și s'a spovedit nu demult, poate să se cuminece fără a se mai spovedi, numai să-și fara rugămintele și să-i pară rău de toate păcatele.

Pregătirea trupului pentru cuminecare se face prin aceea că de seară (cel puțin dela miezul nopții) nu mai gustăm nimic, apoi la biserică mergem îmbrăcați cuvioșii. Dacă cineva s'ar cumineca fără să fie ajonat, ar avea păcat mare. Numai bolnavii se cuminecă și după ce au luat ceva în gură, dacă nu pot ține fără să ia medicamente ori puțină hrană de lapte sau de ouă.

Cuminecare se face la stănta Liturghie.

Bolnavilor li se duce stănta Cuminecatură acasă, sub chipul pâinii, în care au fost turnate câteva picături din sfântul Sfage. În ori ce chip, sub fie care pătărică, se primește Isus întreg.

După cuminecare trebuie să petrecem câțva timp în rugăciune, mulțumind lui Isus pentru marele dar ce l-am primit.

Cine se cuminecă cu nevednicie, face marele păcat al sacrișului. El se aseamănă cu Iuda, care cu sârutarea a vândut pe Hristos.

— 81 —

Deci apostolii, și prin ei preoții, au primit puterea de a ierta sau a nu ierta păcatele.

Dar ca preoții să poată judeca, ce păcate are omul, trebuie să le cunoască, iar a le cunoaște nu pot, decât dacă le spune omul. Nici aceea nu e destul, ca omul numai să-și spună păcatele la preot, cerând deslegare; ci trebuie omul să se caască de ele, și să se lăpăde de toate păcatele sale. De aceea omul are mai întâi să-și examineze conștiința, spre a avea în vedere toate păcatele ce le are pe suflet.

126. *Ce trebuie să facem, ca să primim stănta taină a Pocăinței cu vednicie?*

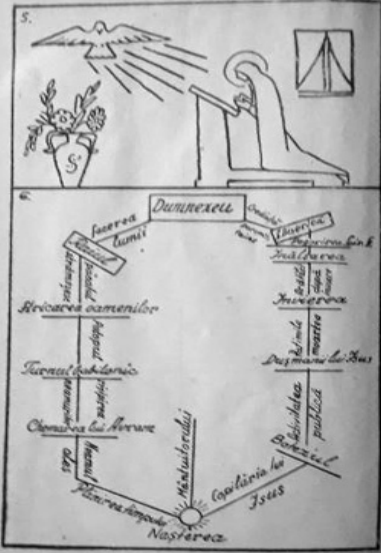
Pentru ca să primim cu vednicie stănta taină a Pocăinței trebuie:

1. să ne examinăm conștiința, pentru a ne cunoaște toate păcatele;
2. să ne pară rău de ele;
3. să ne propunem că nu vom mai păcătui;
4. să ne mărturisim (spovedim) la preot;
5. să ne împlinim canonul.

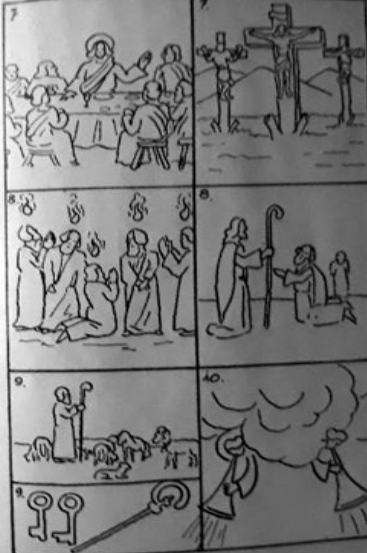

Finalul manualului are o Anexă intitulată *Desenuri și copieri ca ocupație indirectă*, parte în care copiii sunt invitați să coloreze desenele prezente¹³.

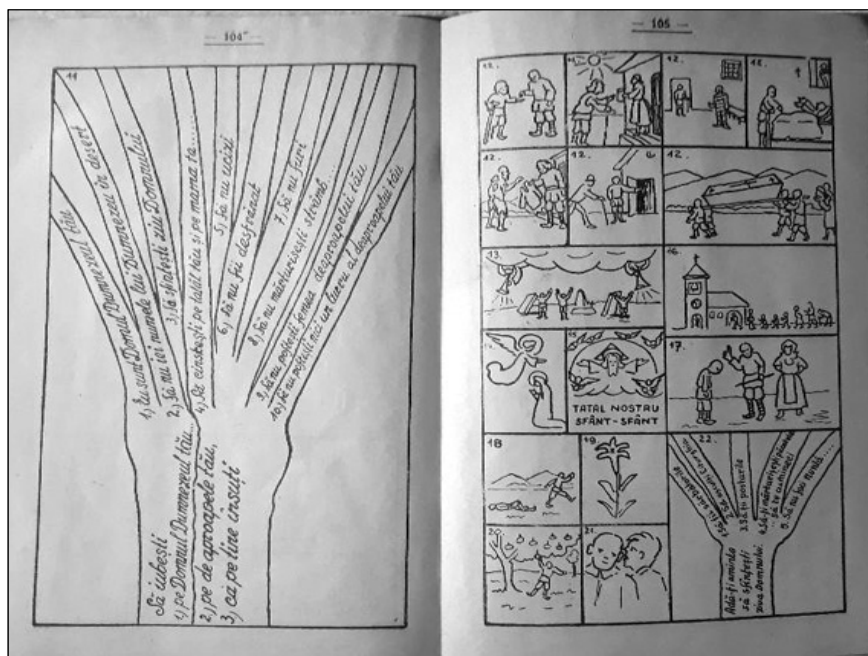
— 102 —

— 103 —

¹³ Brînzeu, *Catehism* 102-105.

Urmând același algoritm, prezentăm acum manualul de religie de după 1989. În sistemul de învățământ de după anul 1989, așa cum precizează articolul 18, alineatul 1 din Legea învățământului Nr. 18/10.01.2011, „planurile-cadru ale învățământului primar, gimnazial, liceal și profesional includ religia ca disciplină școlară, parte a trunchiului comun¹⁴. Elevilor aparținând cultelor recunoscute de stat¹⁵, indiferent de numărul lor, li se asigură dreptul constituțional de a participa la ora de religie, conform confesiunii proprii”¹⁶. După anul 1989, a fost editat un singur manual de religie greco-catolică pentru clasa a IV-a, în anul 2006. Acest manual este în conformitate cu programa școlară aprobată de Ministerul Educației și Cercetării în anul 2004¹⁷. Autorul este Ana Dura, profesor de religie, cultul greco-catolic, la Oradea. Manualul apare la Editura Didactică și Pedagogică, cu acordul ÎPSS Mitropolit Lucian și PS Episcop Virgil Bercea. Menționăm că în prezent, respectiv anul 2018, manualul nu mai este utilizat, întrucât în anul 2014,

¹⁴ Trunchiul comun reprezintă oferta educațională constând din aceleași discipline, cu același număr de ore pentru toate filierele, profilurile și specializările din cadrul învățământului.

¹⁵ Cultul greco-catolic se numără printre cultele oficiale recunoscute de stat.

¹⁶ *Monitorul Oficial al României*, Partea I, Nr. 18/10.I.2011, 3.

¹⁷ Pentru elaborarea acestui manual a fost urmată procedura standard a Ministerului Educației și Cercetării.

prin OM nr. 5001/02.12.2014, a fost aprobată o nouă programă școlară pentru care încă nu s-a elaborat un manual, suportul didactic pentru orele de religie fiind deocamdată însăși programa școlară.

Manualul este structurat pe *unități de învățare*, având două secțiuni, și anume Vechiul Testament și Noul Testament. Prima secțiune cuprinde trei *unități de învățare*, iar a doua două *unități de învățare*¹⁸. Iată cuprinsul, așa cum apare el în tiparul manualului:

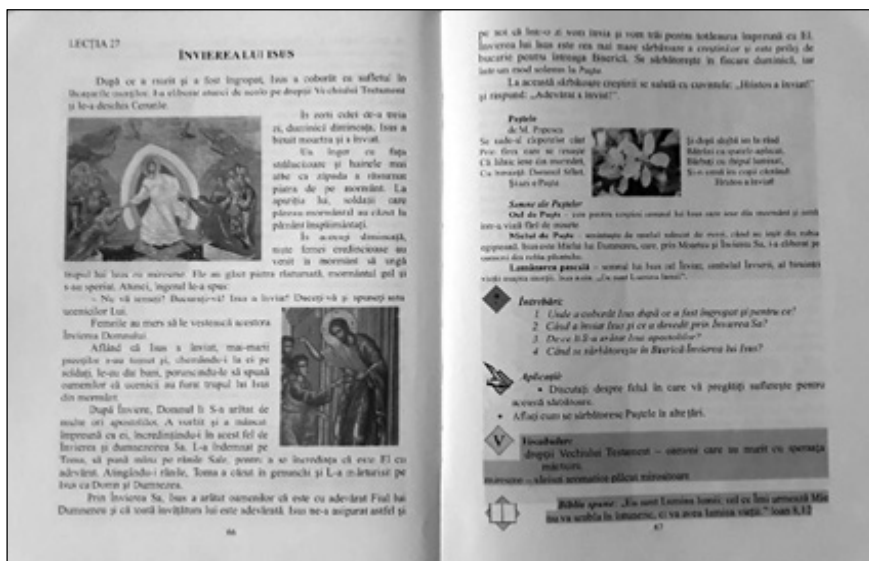
Cuprins	
VECHIUL TESTAMENT	
I. DUMNEZEU CREEAZĂ LUMEA DIN ÎNCĂLZIRE	3
BIBLIA	4
DUMNEZEU CREEAZĂ LUMEA	5
LUMEA AVEZĂ	6
CAIN ȘI ABEL	10
NOE ȘI PUSCĂRII	11
Evaluare	14
II. ISTORIA PATRIARHILOR	17
AVRAAM	18
ISTORIA LUI ISHAC	19
MOISE, COPILUL ALER DE DUMNEZEU	20
MOISE – DROMUL POPORULUI DE LA ROȘIE LA LIBERTATE	22
CĂLĂTORIA PRIN PUSTIU	24
ȚARA PĂGĂDITOȘĂ	26
JURĂCĂTORII	28
TIMPUL REGELOR	30
REGELE SOLOMON	32
Evaluare	34
III. PROFETII ÎN VESTIPE PE MESA	37
PROFETII	38
DUMNEZEU ÎN DORINTE PE TOTI	39
Evaluare	40
	87
NOUL TESTAMENT	
I. IISUS - CUVÂNTUL ÎNTRUPAT	41
BUNA-VESTIRE	42
IISUS ESTE MESIA	44
BUNA ÎNTELESIBILITATE - ÎNTELESUL LUI IISUS	46
PORTUL ÎN ÎNTRUPAREA LUI IISUS	48
IISUS ÎN ALTELE APOTOTORI	50
NĂNUNCIER LUI IISUS	52
PILDA NENĂNUNCIERULUI	54
CUM PUSCĂRII ÎNTRUPAREA LUI DUMNEZEU	56
VINDICAREA CELOR ÎNCELAȘI	58
Evaluare	60
II. IISUS ÎNCELEȘI O NOUĂ ALIANȚĂ	62
CINACEA DE TAINĂ	64
PĂTRILE ȘI ÎNCELEȘI LUI IISUS	66
ÎNTRUPAREA LUI IISUS	68
ÎNĂLȚAREA LUI IISUS LA CER	70
PRIN ÎNCELEȘI, IISUS ESTE PREZENT	72
ÎN ÎNCELEȘI, NOȘTRI	74
Evaluare	76
LECTURĂ ÎN ÎNCELEȘI	78
	88

Fiecare unitate de învățare este urmată de o lecție de evaluare a unității.

Oglinda secvenței didactice cuprinde textul propriu-zis însoțit de imagini și propuneri de activități didactice, concretizate în *Întrebări*, *Aplicații*, *Vocabular* și un memento *Biblia spune*. Fiecare lecție din manual urmează această schiță. Drept exemplificare, prezentăm mai jos un stop-cadru al unei lecții din acest manual¹⁹.

¹⁸ A. Dura, *Religie: cultul greco-catolic. Manual pentru clasa a IV-a*, București 2006, 87-88.

¹⁹ Dura, *Religie: cultul greco-catolic* 66-67.

Așa cum am menționat, programa școlară a fost modificată. Considerăm că este binevenită o prezentare a conținuturilor propuse de această nouă programă pentru a vedea oarecum perspectiva actuală a Bisericii pentru acest nivel de școlaritate²⁰.

Să descoperim iubirea lui Dumnezeu

Creația: Mă minunez în fața creației, operă a Sfintei Treimi; Îngerii îl servesc pe Dumnezeu

- **Omul:** Omul, chemat să trăiască în comuniune cu Dumnezeu și cu frații săi
- **Rugăciunea:** Omul participă la viața divină
- **Păcatul:** Cain și Abel
- **Conștiința:** Ne rugăm Spiritului Sfânt să facem voia lui Dumnezeu și să nu păcătuim

– **Fericirea:** Prin puterea Spiritului Sfânt mergem pe urmele sfinților

Să parcurgem istoria poporului lui Dumnezeu

Avraam: Sacrificiul lui Isac

- **Moise:** Încălcarea Legământului de pe Sinai și descoperirea îndurării lui Dumnezeu
- **Profeții:** Chemarea profetului Ilie; Isaia anunță nașterea lui Emanuel

²⁰ Programa școlară.

Cu Isus Cristos să-l cunoaștem pe Tatăl

Nașterea: „Neamuri vor umbla în Lumina ta” (Is 60, 3)

- ***Copilăria lui Isus:*** Ioan Botezătorul îl vestește pe Mielul lui Dumnezeu
- ***Chemarea lui Isus:*** Chemarea primilor Apostoli
- ***Speranța:*** Minunea de la Nunta din Cana
- ***Credința:*** Dialogul lui Isus cu Nicodim
- ***Rugăciunea lui Isus:*** Învierea lui Lazăr
- ***Gratuitatea iubirii:*** Spălarea picioarelor
- ***Patima lui Cristos:*** Patima după Sfântul Ioan
- ***Învierea:*** Maria Magdalena și ucenicii

Prin Spiritul Sfânt trăim în Biserică

Înălțarea: Promisiunea Spiritului Sfânt

- ***Rusaliile:*** Legea cea nouă în inimile creștinilor
- ***Chemarea la sfințenie:*** Isus Cristos în mărirea lui Dumnezeu Tatăl
- ***Viața în Biserică:*** Viața sacramentală în Biserică; Maria, Mama Bisericii

În chip de concluzii

Cele două manuale, chiar dacă temporal aflate la distanță, promovează importanța educației religioase și necesitatea prezenței religiei în școli, în cadrul disciplinelor școlare. Constatăm încă o dată calitatea demersului educațional în Biserica Română Unită cu Roma, bogăția conținuturilor și adaptarea lor la destinatari. Se poate observa, și atunci și acum, preocuparea nu numai pentru conținut, dar și pentru metodă și spirit practic, demonstrată prin exerciții, reprezentări, desene. Exemplul pedagogic și catehetic al înaintașilor noștri este pentru noi un reper spre înnoirea gândirii în domeniul educației religioase, într-un permanent efort de *aggiornamento*.

Sorin Marțian

**CONTROVERSA „DUMNEZEU SAU CEZARUL” –
UN PUNCT DE VEDERE EXEGETIC**

Introducere

Cuvintele lui Isus au primit diverse interpretări de-a lungul istoriei Bisericii. Proverbele, regulile de viață comunitară, parabolele, controversele, toate au avut și încă mai au ecouri în plan spiritual, moral și social. Printre acestea se remarcă un celebru dicton biblic:

„Dați-i, așadar, Cezarului ceea ce este al Cezarului și lui Dumnezeu ceea ce este al lui Dumnezeu!” (Mt 22, 21).

Dictonul apare ca un răspuns al Mântuitorului la o întrebare adresată de intelectualii evrei în cadrul discuțiilor teologice din Templul de la Ierusalim. Textul întregii controversă poate fi citit în tripla tradiție sinoptică (Mc 12, 13-17; Mt 22, 15-22; Lc 20, 20-26)¹, cele trei redactări cuprinzând atât elemente comune, cât și nuanțe specifice fiecărui evanghelist². Vom aprofunda în continuare sensul acestui text, plasat în contextul său literar și istoric, observând că înțelegerea lui nu a fost ușoară nici atunci, în epocă, și nici acum, în zilele noastre. Este vorba oare despre principiul separației dintre Stat și Biserică? Se afirmă oare principiul celor două puteri, puterea împăratului și cea a Papei, așa cum se susținea cu ocazia luptelor pentru investiție din Evul Mediu? Sau ar trebui să situăm întreaga discuție la un alt nivel, pe un alt plan?

¹ Abrevierile biblice trimit la textul românesc al Sf. Scripturi: *Biblia* (traducere, introduceri și note de A. Bulai, E. Patrașcu), Iași 2013.

² Un studiu sinoptic al redactărilor se poate realiza cercetând ediția critică a lui L. Deiss, *Synopse de Matthieu, Marc et Luc avec les parallèles de Jean*, Bruges 1975, 185-186.

Controversa, gen literar

Isus a fost văzut de către contemporanii săi ca un pedagog, un învățător, un maestru. Era numit în ebraică *Rabbi* (cu varianta arameană *Rabbuni*, vezi Mc 10, 51), termen care reprezenta în acel timp o manieră respectuoasă de adresare către doctorii Legii (*Tora*). Nu este deloc straniu că Isus dezbate o temă delicată din domeniul religios, discuția fiindu-ne prezentată de către evangheliști sub forma unui gen literar specific și anume *controversa*. Este vorba despre un subiect contestat, o opinie pusă la îndoială, fapt sugerat de cuvântul latin *contro-versia*, al cărui prim sens este acela de „mișcare opusă”. În Israel, unde Scriptura era respectată și considerată izvor al credinței, controversele erau la ordinea zilei, scribii și doctorii Legii fiind foarte versați în acest domeniu. Isus s-a aflat de mai multe ori în situația de a trebui să dea răspunsuri la întrebări bine ticluite, însă de fiecare dată controversele s-au încheiat cu o concluzie celebră, cu un cuvânt memorabil. Este suficient să amintim controversa despre Isus și Beelzebul (Mt 12, 22-32), apoi controversa despre obiceiurile din bătrâni (Mt 15, 1-20), sau controversa despre căsătorie și divorț (Mt 19, 1-9) etc.

Unii exegeți ai secolului XX au văzut în astfel de controverse niște discuții de tip școală, citite și comentate de către primii creștini în scop apologetic, pentru a arăta modul în care Isus s-a raportat la obiceiurile și cutumele iudaice. Îi amintim aici pe partizanii istoriei formelor, în frunte cu R. Bultmann. Alți specialiști, drept răspuns, au considerat că mesajul fundamental al controverselor este de tip *kerigmatic*, adică o proclamare a ceea ce este Isus. După părerea acestora, stilul rabinic de discuție nu ar trebui să împiedice mesajul esențial: un nou mod de a vedea lucrurile a apărut în lume, „s-a apropiat împărăția lui Dumnezeu” (Mc 1, 15). Nu este vorba despre o altă școală de interpretare care apare, ci despre o schimbare a istoriei printr-un eveniment cu totul nou, care pune bazele unor noi norme de viață³.

³ Vezi prezentarea celor două direcții de interpretare a controverselor la P. M. Beernaert, *Lire les Evangiles. Méthodes et exercices*, Bruxelles 1991, 108.

Contextul istoric

Controversa „Dumnezeu sau Cezarul” ne invită la o analiză aprofundată, care pleacă de la cunoașterea contextului istoric al discuției. Un pas înainte în acest sens poate fi făcut clarificând problema impozitării în lumea romană și apoi în lumea iudaică. În timpul lui Isus, teritoriul locuit de evrei („țara lui Israel”, vezi Mt 2, 20) era parte din Imperiul Roman. Între provincii schimburile economice erau ușoare și active datorită solidei rețele de drumuri și frecventelor legături maritime. Imperiul se bucura de o adevărată prosperitate. Această uriașă structură se baza însă pe un sistem riguros de impozitare. Existau două categorii de impozite: un impozit funciar, numit *tributum agri* (parte în natură, parte în monedă), și o contribuție personală, numită *tributum capitis*⁴. Mai existau impozite indirecte, drepturi de vamă etc. În Evangheliile sinoptice întâlnim mai mulți termeni grecești care desemnează diferite taxe de acest gen: *kênsos* (*census* în latină), vezi Mc 12, 14; *phóros* (*tributum* în latină), vezi Lc 20, 22; *denárion* (*denarius* în latină), vezi Mc 6, 37.

Locuitorii din provinciile romane nu înțelegeau întru totul sistemul administrativ al împăratului, dar în mod sigur îi vedeau chipul adeseori pe monedele care circulau peste tot⁶. Reprezentând plata pentru o zi a unui lucrător agricol (Mt 20, 2), echivalând cu o drahmă grecească, dinarul de argint purta efigia și inscripția Cezarului (Tiberiu, 14-37 p. Chr.): *Tiberius Caesar Augustus, Divi Augusti Filius*⁷. Cu astfel de monede se plătea impozitul cerut de Roma, iar evreii nu făceau excepție. Aflați sub ocupație încă din timpul generalului Pompei (63 a. Chr.), ei aveau de onorat și plata altor impozite locale, alături de taxa anuală pentru Templul din Ierusalim (didrahma cerută tuturor evreilor de parte bărbătească, inclusiv celor din *Diaspora*). Administrația romană dădea legi și regulamente pentru ca transferul banilor să funcționeze corect, însă acest sistem era perceput de evrei drept o povară.

⁴ Beernaert, *Lire les Evangiles* 113-114.

⁵ Pentru consultarea textului grec al Noului Testament vezi ediția *The Greek New Testament* (Fourth Revised Edition edited by B. Aland, K. Aland, J. Karavidopoulos, C. M. Martini, B. M. Metzger), Stuttgart 2005.

⁶ O amplă descriere a sistemului economic roman găsim în M. Beard, *SPQR: O istorie a Romei antice*, București 2017, 359; passim.

⁷ J. Dheilly, *Dictionnaire biblique*, Tournai 1964, 266.

Este de înțeles faptul că, în mentalitatea timpului, a plăti impozitul însemna a recunoaște supremația Romei. Din acest punct de vedere, grupările religioase din iudaism (partidele religioase) manifestau atitudini diferite. Irodienii (partizanii dinastiei lui Irod cel Mare, 40-4 a. Chr.) erau colaboratori ai puterii ocupante, în timp ce fariseii se opuneau dominației romane, dar se acomodau ușor în practică, cerând în schimb garantarea libertăților religioase. Zeloții refuzau să plătească impozit, manifestând un naționalism violent. Iată un spectru larg de atitudini politice. Miza discuției despre impozit fiind importantă, nu este de mirare faptul că evangheliștii au păstrat în textele lor episodul controversii „Dumnezeu sau Cezarul”. Era de așteptat ca rabinii să-l întrebe pe Isus dacă este permis să se plătească impozit Cezarului. Credeau că pot să-l atragă într-o capcană, punându-l în fața unei teribile dileme cu scopul de a-l compromite. Așa cum citim în texte, răspunsul Mântuitorului a fost surprinzător.

Textele

Evangheliile sinoptice prezintă discuția despre impozit în cadrul activității lui Isus la Ierusalim. Textele de la Matei, Marcu și Luca sunt aproape identice, diferențele apărând la nivelul unor nuanțe: interlocutorii lui Isus sunt fariseii și irodienii la Matei și Marcu, iar la Luca sunt niște anonimi ce se pretindeau a fi drepti; la Marcu, Isus cunoaște ipocrizia lor, la Matei, răutatea care îi caracterizează, iar la Luca, viclenia lor. Controversa poate fi înțeleasă în contextul ostilității manifestate de autoritățile iudaice la sfârșitul misiunii sale. Dacă Isus s-ar fi arătat împotriva ideii de a plăti impozit, ar fi fost denunțat romanilor ca dușman (zelot), iar dacă ar fi fost de acord cu plata impozitului, ar fi fost prezentat poporului ca un trădător al lui Israel și al lui Dumnezeu⁸. Oricum ar fi răspuns, da sau nu, ar fi fost pierdut. Isus iese din această dilemă, întorcând capcana împotriva adversarilor săi, nu fără o nuanță de ironie.

Mergând pe firul textului de la Marcu (Mc 12, 13-17), observăm că piedica întinsă lui Isus e îmbrăcată în cuvinte de apreciere, un adevărat omagiu care ascunde un joc duplicitar:

⁸ Vezi A. George, *Jésus devant le problème politique*, *Lumière et vie* 105, 1971, 14.

„Învățătorule, știm că ești sincer și nu ții seamă de nimeni, căci nu te uiți la fața omului, ci înveți cu adevărat calea lui Dumnezeu. Este permis sau nu a da tribut Cezarului? Să dăm sau să nu dăm?” (Mc 12, 14).

Când un evreu pune în acea epocă o întrebare începând cu „este permis?”, trimiterea era clară spre o cheie teologică de interpretare: ne permite Dumnezeu, din perspectiva Legii lui Moise, să facem cutare sau cutare lucru? (în cazul de față, să dăm bani păgânilor care ne asupresc țara?). Cu scopul de a dezvălui adevăratele intenții ale interlocutorilor săi, Isus le cere o monedă de argint cu efigia Cezarului. Mântuitorul le arată astfel că nu are asupra sa bani romani, în timp ce adversarii lui au, în ciuda interdicției idolatriei din Legea lui Moise (Dt 4, 16. 25). Fariseii și irodienii pun o întrebare teoretică, având deja în buzunar răspunsul practic. Din acest motiv textul insistă asupra ipocriziei lor⁹.

Interpretarea

Răspunsul dat de Isus este consemnat în același mod și cu aceleași expresii în cele trei variante sinoptice, fapt care pledează pentru caracterul autentic al acestor cuvinte:

„Dați-i Cezarului ce este al Cezarului și lui Dumnezeu ceea ce este al lui Dumnezeu” (Mc 12, 17 și par.).

Faimosul aforism își relevă sensul pornind de la contextul narativ, căci Mântuitorul îi întreabă pe interlocutorii săi ce reprezintă imaginea de pe monedă și inscripția respectivă. Cum această monedă poartă chipul Cezarului și însemnele puterii sale, el le cere să restituie împăratului propriul său bun. Apoi, să facă la fel cu Dumnezeu. Observăm însă că tâlcul răspunsului lui Isus nu este în prima parte a afirmației („Dați-i Cezarului ce este al Cezarului”), ci în a doua parte („lui Dumnezeu ceea ce este al lui Dumnezeu”) ¹⁰. Dinarul poartă imaginea Cezarului și este al Cezarului, în timp ce orice ființă umană este creată după chipul și asemănarea lui Dumnezeu și aparține lui Dumnezeu (vezi Gen 1, 27). Ch. Perrot redă cuvintele Mântuitorului utilizând o parafrază:

⁹ Beernaert, *Lire les Evangiles* 118.

¹⁰ Beernaert, *Lire les Evangiles* 118.

„Dați-i înapoi Cezarului această monedă care îi aparține și dați-i lui Dumnezeu tot ceea ce îi aparține!”¹¹.

Pentru Isus și ascultătorii săi punerea în balanță a ceea ce trebuie oferit Cezarului, pe de o parte, și ceea ce trebuie oferit lui Dumnezeu, pe de altă parte, nu ia forma unui paralelism, ci forma unei antiteze. Cezarul nu poate fi plasat la nivelul lui Dumnezeu. Aici, ca peste tot în Evangheliile sinoptice, Isus consideră slujirea lui Dumnezeu prioritară în raport cu alte aspecte. Răspunsul său nu anunță vreun principiu abstract care ar face distincția dintre domeniul Cezarului și domeniul lui Dumnezeu, sau cea dintre Stat și Biserică. El dă o soluție concretă într-un caz practic. Mântuitorul nu invocă vreun argument juridic, ci se inspiră probabil din gândirea profeților, observând că, deocamdată, Dumnezeu a dat putere Cezarului și acesta trebuie ascultat¹². O astfel de interpretare este prezentă în doctrina creștină a primelor secole, după modelul gândirii lui Isus. Sf. Paul îi sfătuiește pe creștinii din Roma să se supună autorităților în funcție, plătindu-le impozit și taxe (Rom 13, 1-7), sesizând în același timp și limitele puterii Cezarului. De altfel, apostolul protestează atunci când creștinii din Corint se înfățișează la judecată în fața magistraților Statului (1Cor 6, 1-6) și le spune celor din Filipi că cetatea lor (și a noastră) este în ceruri (Fil 3, 20). Pentru Sf. Paul, asemenea Mântuitorului, slujirea Cezarului este legitimă, dar secundară în raport cu slujirea lui Dumnezeu.

Este vorba așadar despre a da Cezarului ceea ce este al Cezarului, ceea ce ține de organizarea Statului, și a da lui Dumnezeu ceea ce este al lui Dumnezeu, adică ființa noastră întreagă. Fragmentul biblic în discuție nu pune accent pe necesitatea unei subordonări politice, ci pune la locul potrivit Statul, fără a-l absolutiza și fără a-l suprima în același timp. Aceasta pentru că trăim în societate și viața în societate trebuie organizată cât mai drept posibil.

Cuvintele lui Isus pot fi interpretate din perspectiva Pătimirii sale. Răstignit de către guvernatorul Pontius Pilat(us), oferit deci Cezarului, Isus s-a oferit în realitate lui Dumnezeu. Răspunsul său este unul eliberator (mesajul *Evangheliei*, adică Vestea cea Bună) și nu unul de morală politică. Misiunea sa nu este aceea de a revoluționa organizarea societății umane

¹¹ Ch. Perrot, *Jésus et le pouvoir impérial*, *Laval théologique et philosophique* 3, 1983, 290.

¹² Cf. George, *Jésus devant* 15-16.

(rezolvarea problemelor cetății), ci aceea de a vesti Împărăția lui Dumnezeu (vezi Mc 1, 15; Mt 4, 17; Mt 6, 33 și Lc 12, 31). Această împărăție este escatologică (Mc 4, 26-29; Mt 6, 10; Lc 11, 2) și nu se limitează la o națiune sau un popor, ea fiind universală (Mt 8, 11-12; Lc 13, 28-29). În acest sens, Mântuitorul nu încurajează naționalismul zeloților sau al fariseilor, care credeau că Mesia are un rol politic în societate¹³. Din contră, Isus este un Mesia umil, care va pătimi pe cruce. El nu vine pentru a-și însuși rolul regilor din această lume, ci pentru a chema la convertire, la credință, la înfăptuirea dreptății. El nu rivalizează cu Cezarul, iar dacă fiecare are drepturile sale, Dumnezeu și Statul, de bună seamă că Statul trebuie să respecte drepturile lui Dumnezeu.

Împărăția lui Dumnezeu nu vine din această lume, însă ea acționează în această lume. Caracterul escatologic al împărăției nu oferă creștinilor un motiv spre a nu se implica în problemele timpului prezent. Atitudinea lui Isus în fața puterii imperiale ar putea fi derutantă pentru creștinii de astăzi care caută în Evanghelii rețete gata făcute despre cutare sau cutare viziune politică, economică sau socială, rețete care, până la urmă, i-ar scuti să-și asume propriile responsabilități. J. Radermakers arată că „răspunsul lui Isus depășește registrul discuției despre permis sau nepermis. El nu dă vreo rețetă pentru un comportament *civic*; el nu propovăduiește nici resemnarea în fața ordinii stabilite, de altfel injustă, nici respingerea ei, și nu apreciază pur și simplu Statul imperial. Dubla recomandare pe care o face scoate în evidență atitudinea sa de acceptare a existenței regimurilor politice efemere ale acestei lumi și, în același timp, atitudinea sa critică la adresa lor...”¹⁴. Cei care-l ascultă pe Isus au deplina libertate de alegere. Lor le revine asumarea responsabilității unor decizii în societate.

Aspectul politic nu-și pierde propriul țel și propria consistență, însă nu poate intra în concurență cu Dumnezeu. Politicul nu capătă valoare decât în măsura în care poate să renunțe în mod radical la orice pretenție de a avea autoritatea supremă asupra omului. Prin răspunsul său, Mântuitorul arată că orice putere politică are limite, Dumnezeu fiind deasupra tuturor. Astfel sunt respinse formele de imperialism totalitar care s-ar putea apropia

¹³ George, Jésus devant 11.

¹⁴ J. Radermakers, *Au fil de l'évangile selon Saint Matthieu. 2. Lecture continue*, Bruxelles 1974, 281.

chiar de idolatrie. De-a lungul secolelor, Biserica a trebuit să facă față provocărilor venite dinspre puterea politică, relațiile ei cu Statul evoluând de la persecuții dure la rolul de religie privilegiată sau la un regim de simbioză confesională. După Edictul de la Milano (313), Biserica persecutată a devenit mai întâi tolerată și mai apoi unica religie oficială a Imperiului Roman. Comunitățile creștine au simțit însă pericolele tutelei imperiale, atunci când factorul politic a încurajat o strategie insistentă de uniformizare religioasă. Intelectualii Bisericii au luat atitudine, literatura patristică sugerând faptul că ar fi necesară o delimitare între Biserică și Stat, fiind vorba despre domenii distincte¹⁵. Treptat, gândirea creștină a adus în sfera politică un factor permanent de contestare. Ea a opus legalității formale judecata morală, care cere autorității politice să se impună prin justiție, urmând reguli de drept veritabile.

Dacă se face o distincție clară între puterea lui Dumnezeu și puterea oamenilor (politicul), rămâne de văzut cum pot fi articulate cele două realități¹⁶. Creștinului îi revine efortul de discernământ spre a vedea dacă deciziile politice servesc unui scop bun și dacă ele urmează voința lui Dumnezeu. A da lui Dumnezeu ceea ce este al lui Dumnezeu ar însemna astăzi a duce o politică al cărei simbol esențial ar fi slujirea celui pe care Dumnezeu l-a creat după chipul său: omul în umanitatea sa¹⁷. Desigur că, sub aspect practic, ne stau în față mai multe dificultăți de ordin social și nu numai. Trăim de-acum într-o lume în care raționalismul este prezent în toate sectoarele societății, influențând gândirea omului. Epoca liberală a secularizării s-a îndepărtat de Statul confesional, în profitul unui Stat neutru, golit de orice apartenență religioasă¹⁸. Conduitele personale nu se mai bazează neapărat pe principiile morale propovăduite de Biserică, iar în spațiul public unele guverne par să nu mai țină cont de existența vreunei credințe.

În această situație de marginalizare socială, aspectele pozitive nu sunt totuși de neglijat. Ca efect al separării Bisericii de Stat, ceea ce

¹⁵ Vezi amănunte la Ch. Munier, *Les doctrines politiques de l'Église ancienne*, *Revue des Sciences Religieuses* 1, 1988, 51.

¹⁶ Cf. J.-Fr. Collange, *Rendez à César ce qui est à César et à Dieu ce qui est à Dieu*. Sept thèses pour une théologie du politique, *Autres Temps. Cahiers d'éthique sociale et politique* 47, 1995, 21.

¹⁷ Collange, *Rendez à César* 23.

¹⁸ Vezi H. Madelin, *Dieu et César*. A l'Ouest, du nouveau, *Études* 6, 2001, 764.

comunitățile creștine au pierdut în plan politic se regăsește în libertatea de comportament și de conștiință. Ele își pot defini acum identitatea pornind de la propriile valori și raportându-se la caracterul lor catolic (universal), care devine un liant. Într-o societate aflată în căutarea sensului, ele pot oferi răspunsuri creatoare de sens¹⁹.

Concluzie

Iată că maxima evanghelică ce încheie controversa „Dumnezeu sau Cezarul” pune sub semnul întrebării orice putere politică a acestei lumi, amintind de atitudinea liberă a lui Isus și ajutându-ne și pe noi să trăim și să înțelegem astăzi această libertate. În epoca sa, într-o lume marcată de totalitarismul cetății, Isus pune în evidență faptul că oamenii nu pot fi reduși la dimensiunea lor politică. Vocația fiecărei persoane este de a intra în comuniune cu Dumnezeu și cu aproapele, acest dar fiind creator de sens. Dintr-o astfel de perspectivă ar trebui să privim îndemnul:

„Dați-i, așadar, Cezarului ceea ce este al Cezarului și lui Dumnezeu ceea ce este al lui Dumnezeu!” (Mt 22, 21).

¹⁹ Madelin, Dieu et César 773.

Călin-Daniel Pațulea

**COMUNITATEA CREȘTINĂ, EXEMPLU DE ECHILIBRU DIALECTIC
ÎN CONTEXTUL PROCESULUI EDUCAȚIONAL ACTUAL**

Introducere

Activitatea educațională trebuie să fie făcută ținând cont de comunitatea de credincioși, luând în calcul lumea în care trăiește comunitatea respectivă, deoarece Evanghelia este *vestea cea bună*, concretă și imediată. Criteriul care trebuie să se remarce este acela al utilității pentru întreaga comunitate, care să conducă spre o reală edificare. Sunt edificați aceia care sunt deja «zidirea lui Dumnezeu» (1 Cor 3, 9). Se tratează de o colaborare cu harul lui Dumnezeu în vederea construirii unei lucrări care aparține în întregime lui Dumnezeu pentru binele membrilor comunității. Atunci când anumiți miniștrii bisericești se autodefinesc *slujitori ai comunității* de pe scaunul inaccesibil al aroganței instituționale, cu siguranță lipsește ceva esențial în formarea acestora. Proclamarea unui mesaj care obligă, așa cum este cel evanghelic, presupune ca predicatorii nu numai să fie buni, ci să demonstreze acest lucru.

Învățătura trebuie să fie una pedagogică fără a ieși din limitele stabilite. Limbajul este acela al unei invitații urgente, iar intenția este cea practică, îndrumând la o trăire, la un comportament, la o disponibilitate ca fiecare să promoveze învățătura în interiorul său, să-și asigure anumite certitudini interioare. Învățătura este adresată inteligenței și voinței, menită să ilumineze mintea și să sensibilizeze inima. Nu este doar un cuvânt instructiv al unui învățător care se limitează la explicarea unor concepte și doctrine, este mai degrabă discursul unui *părinte* și *educator* care caută să convingă și să-i cucerească, propunând adevărul evanghelic cu căldură, participând în mod activ. Învățătura trebuie să-și păstreze aspectul

normativ, «căci aceasta este voia lui Dumnezeu în Hristos Isus pentru voi» (1 Tes 5, 18). Cu toate acestea, ceea ce Dumnezeu vrea de la noi (normă) coincide în mod obiectiv cu ceea ce Dumnezeu vrea pentru noi (har), și o astfel de normă-har a lui Dumnezeu prin Isus Hristos trebuie să fie propusă conștiințelor printr-un limbaj convingător și o învățătură care să convingă.

Metoda educativă paulină, izvor de inspirație pentru procesul educativ ecleziastic

Spiritul Sfânt, Maestrul interior, conducătorul spiritual al oricărei creșteri supranaturale, este conducătorul activității educative în Biserică, resimțindu-se nevoia unei reînnoiri a propovăduirii mesajului evanghelic, de interpretare și trăire a credinței pentru a o putea transpune în situațiile pastorale particulare și specifice experienței Bisericii în contextul actual¹. Scrierile pauline și teologia didactică a lui Paul pot să constituie un izvor valid și actual, care să ne permită să reconstruim chipul eclezial voit de însuși Mântuitorul, tablou care să fie mereu prezentat creștinilor².

Comuniunea noastră eclezială are ca izvor unica credință în Hristos, aceasta fiind câștigată prin botez. Paul, în cadrul misiunii sale, în diferitele momente de criză comunitară, a făcut apel la momentul inițial în care a luat naștere experiența creștină, adică la propovăduirea evanghelică și la adeziunea de credință prin intermediul botezului. În această atitudine apostolică regăsim o trimitere subînțeleasă la aspectul eclezialității, deoarece creștinul,

¹ În constituția dogmatică *Dei Verbum*, a Conciliului Vatican II, descoperim o interesantă orientare: „Este necesar ca credincioșii să aibă un larg acces la Sfânta Scriptură” (DV, 22), recomandare care reprezintă o puternică relansare a Cuvântului lui Dumnezeu, ca moment privilegiat și de neînlocuit al catehezei. Afirmă M. Orsatti: „Biblia nu mai este prezentată ca o istorie făcută din mai multe anecdote, ci este introdusă în contextul revelației lui Dumnezeu: El s-a revelat prin intermediul istoriei umane care devine astfel «istorie de mântuire». Dumnezeu a vorbit prin fapte, astfel încât întâlnirea cu el nu are loc prin afirmații abstracte, ci izvorește din istoria însăși a poporului evreu, a lui Isus și a celei dintâi comunități”, *Introduzione al Nuovo Testamento*, Lugano 2005, 128.

² Este de strictă necesitate însușirea unei mentalități biblice, nevoia asimilării și cunoașterii lucrurilor și a evenimentelor biblice prin contactul intim cu paginile Sfintei Scripturi, „pentru ca dialogul între Dumnezeu și om să se desfășoare în lumina și în harul Spiritului Sfânt. Cu alte cuvinte, nu se poate face cateheză cu Biblia dacă nu există efortul de a trăi așa cum ea o cere”, Orsatti, M., *Introduzione al Nuovo Testamento* 129.

crezând în singurul Domn Isus Hristos, are posibilitatea de a se întâlni și de a se recunoaște în toți aceia care mărturisesc aceeași credință, trăită împreună și mărturisită în mod comunitar, menținându-și o transparență particulară față de „cei din afară” (1 Cor 5, 12). Hristos este, și trebuie să rămână, fundamentul edificiului comun, în care toți creștinii trebuie să se regăsească și să lucreze la unitatea Trupului Mistic. Credința în Hristos este cea care determină structura Bisericii, credință care nu poate fi decât unică, așa cum unic a fost și este Spiritul în care creștinii au fost botezați:

„Căci precum trupul unul este, deși are membre multe, și toate membrele unui trup, multe fiind, un trup sunt: așa și Hristos. Pentru că printr-un Spirit, noi toți într-un trup ne-am botezat [...] și toți dintr-un Spirit ne-am adăpat” (1 Cor 12, 12-13).

Metoda educativă trebuie să insiste asupra soluțiilor prin care să se evite manipularea învățăturii lui Hristos prin intermediul interpretărilor personalizate, menținându-se puritatea mesajului creștin. Tot Apostolul Paul ne învață împiedicarea posibilelor manipulări, atunci când amintește faptul că în mesajul și învățătura lui Hristos există o dimensiune prin care noi creștinii suntem obligați să trăim statutul de frați, statutul de comunitate, precum și fidelitatea față de Domnul, față de moartea pe cruce. Propovăduirea lui Hristos cel Răstignit trebuie să-l determine pe fiecare credincios să accepte acea dimensiune a Maestrului Răstignit, care pe cruce îmbrățișează întregul univers și astfel ia naștere în inima sa Biserica. Transmiterea, în cadrul procesului de educație religioasă, a mesajului lui Hristos cel Răstignit poate constitui un element determinant în evitarea sau eliminarea dezmembrărilor comunitare (cf. 1 Cor 1, 17-18; 2, 1-5). Hristos cel Răstignit, în calitate de nucleu al întregii credințe, este elementul unitiv cel mai puternic, rod al dăruirii sale maxime și totale, rod al iubirii și al iertării.

Paul ne amintește faptul că împărtășindu-ne cu trupul și sângele lui Hristos, formăm o unitate sacramentală, simțindu-ne legați unii de alții datorită unei forțe de coeziune care izvorăște din sacramentul Euharistic³. Această realitate sacramentală trebuie să se intersecteze cu realitatea eclezială, asemenea unei comunități de suflete și de sentimente (cf. 1 Cor 11, 17-33). Euharistia trebuie să continue să fie în Biserică o reproducere sacramentală a morții lui Hristos, expresia maximă a iubirii sale, care trebuie să fie trăită de către toți membrii poporului lui Dumnezeu.

³ Cf. J. Jeremias, *Le parole dell'ultima cena*, Brescia 1973, 10-104.

Nu în ultimul rând, Paul ne învață să trăim și să transmitem mesajul lui Hristos în libertate și în dragoste. Răspunsurile oferite de Apostol au depășit cu mult dimensiunea problemelor contingente existente în sânul comunității ecleziale, oferind reguli în cadrul epistolarului său pentru o mare parte dintre aceste situații. În toate aceste soluții se conturează acel raport delicat, care în aparență pare să fie conflictual, respectiv cel al libertății și al dragostei. Libertatea nu constituie ultimul criteriu de judecată, deoarece deasupra acesteia stă dragostea. Hristos ne-a făcut liberi, dar tot datorită Lui, noi știm că aspectele delicate și respectul față de aproapele sunt un semn al iubirii, aspect care trece în fața anumitor drepturi pe care noi le putem revendica. Paul a aplicat diferite principii și ne-a dovedit autenticitatea acestora în calitate de Apostol, un motiv în plus ca să credem și să practicăm libertatea și dragostea în slujba propovăduirii și transmiterii învățăturii evanghelice, lăsând la nevoie dreptul în favoarea dragostei, cu scopul edificării Trupului mistic al lui Hristos. Libertatea trebuie să fie concepută în interiorul misiunii de a învăța, ca o caracteristică pentru acela care a primit darul de a-l cunoaște pe Hristos, îndreptând totul către preamărirea lui Dumnezeu și construirea Bisericii. Acela care este cu adevărat liber în înțeles evanghelic, este în mod paradoxal slujitorul tuturor (cf. 2 Cor 4, 5) deoarece adevărata libertate înseamnă posibilitatea de a fi disponibili în totalitate exigențelor pastorale, cu scopul de a-i câștiga pe toți la Hristos cu orice preț. Libertatea nu înseamnă autonomie și numai supunându-ne unei astfel de forme de libertate, adică supunându-ne exigențelor Bisericii, vom putea să ne însușim comportamentul didactic și pedagogic al Apostolului și să participăm la binecuvântarea Evangheliei care este dragostea lui Dumnezeu pentru creatura sa⁴.

Educația religioasă în lumina Declarației despre educația creștină *Gravissimum Educationis*

În ultimele decenii există o preocupare crescândă din partea Bisericii în ceea ce privește noua evanghelizare⁵, „expresie care nu vrea să nege prima evanghelizare, ci dimpotrivă, vrea să se situeze într-o linie continuă organică și dinamică”⁶. Această lucrare presupune „propovăduirea

⁴ Cf. H.-D., Wendland, *Le lettere ai Corinti*, Brescia 1976, 143.

⁵ Cf. C. M. Martini, *Briciole dalla tavola dela Parola*, Casale Monferrato 2001, 32-36.

⁶ M. Orsatti, *Introduzione al Nuovo Testamento* 130.

Cuvântului lui Dumnezeu, acțiunea pastorală globală a Bisericii, reevangelizarea regiunilor creștine, proclamarea Evangheliei păgânilor, discernământul cu privire la semnele timpului, realizarea unei societăți mai drepte⁷. Numai pătrunzând în pluralitatea indicațiilor vom putea sublinia rolul fundamental și de neînlocuit al Cuvântului lui Dumnezeu în opera de evanghelizare. Noua evanghelizare comunică opera mântuitoare a lui Hristos, astfel că evanghelizarea creștină este mereu nouă, iar Biblia rămâne un punct de referință constant deoarece Cuvântul Domnului rămâne pe veci (cf. Is 40, 8).

Biserica, prin mandatul stabilit de Isus Hristos, Maestrul prin excelență⁸, are misiunea de a vesti tuturor oamenilor mesajul evanghelic, de a se preocupa de întreaga viață a omului și în special de creșterea și dezvoltarea educațională, de transformarea comportamentului persoanei umane prin intermediul unor activități determinate, care să fie manifestate din partea individului în comportament și în modul de a trăi⁹. Prin educația¹⁰ religioasă trebuie să fie urmărită, așa cum precizează Declarația

⁷ C. Delpero, *La credibilità della Chiesa ieri, oggi, domani*, Milano 1994, 121.

⁸ Necesitatea de a lua în considerare persoana Sa, cunoștințele, virtuțile și activitățile Sale, deoarece El este unicul Model și Maestru în absolut, care în orice moment și întotdeauna poate constitui Lumina și Călașa pentru cei care desfășoară activitatea de educare, pentru cei care au responsabilitatea educativă; în același timp Isus este Modelul și Maestrul care ne învață să creștem, să trăim, să educăm și să ne educăm, fiind Educatorul perfect, Maestrul în absolut al adevărului și al vieții. Isus ne învață cum să conștientizăm propria noastră misiune și sarcină particulară într-o determinată situație, cunoașterea principiilor educative și folosirea lor anticipată, a cunoștințele cu privire la persoana umană în abstract și în particular. Isus ne-a propus ceea ce El a trăit, iar cuvântul său nu se delimitează de ceea ce El face, atitudine care ne determină la conștientizarea unui nou raport față de Cuvântul lui Dumnezeu cu scopul ca interpretarea și viața să se situeze la același nivel și astfel, în calitate de educatori în raportul educativ, să ne implicăm cu toate darurile, virtuțile și capacitățile intelectuale, morale, influențând pozitiv întreaga desfășurare a acțiunii educative. Toate cunoștințele dobândite din diferite ambiente să fie orientate către același scop, adică realizarea procesului educativ, influențând comportamentul uman după criteriile etice morale, sociale etc.

⁹ Putem vorbi de o psihologie a comportamentului care devine psihopedagogie, deoarece pedagogia este cea responsabilă de adaptarea atitudinilor, de plasmuirea comportamentului, de educație și învățătură, de a ține împreună adevărul și libertatea.

¹⁰ Arta de a educa, *es* (afară) *ducere* (a trage, a extrage), indică arta de a trage afară ceea ce este mai bun în persoana umană; reprezintă acel raport între persoane constituit de acțiunea conștientă și continuă pe care o realizează un om, mișcat de iubire și îmbogățit de știință și virtute, investit cu autoritate, folosindu-se de o tehnică spirituală și didactică specifică în vederea desfășurării unei activități de formare a persoanei umane, solicitând

despre educația creștină „Gravissimus educationis” a Conciliul Vatican al II-lea¹¹, „formarea persoanei umane în vederea scopului ei ultim precum și spre binele societății al cărei membru este și în care, la maturitate, va avea îndatoriri de îndeplinit” (GE 1), să-și formeze acea capacitate care să-i permită acumularea de noi cunoștințe și să poată transmite la rândul său¹²; putem vorbi de o eventuală psihologie a comunicării, conținutul comunicării nefăcând altceva decât să determine ca învățătura propusă să fie benefică. Toți membrii comunității bisericești, în special copiii și tinerii, trebuie să beneficieze de o educație în vederea participării la viața socială, educația și instruirea fiind necesare pentru desăvârșire. Afirma C. Sescu:

„Fără educație nu putem spera la îmbunătățirea condiției umane în general și a fiecărui individ în particular. Fiecare copil are dreptul la informare, formare, la educație [...] Este absolut necesar ca tinerii și copiii noștri să poată construi lucruri importante pe un fundament solid de gândire, să poată găsi soluții pozitive în abordarea problemelor vieții”¹³.

Să-și însușească acele instrumente corespunzătoare pentru o cât mai bună integrare în diferitele sfere de activitate ale comunității umane, să

anumite activități cu perspectiva perfecționării din punct de vedere religios, moral, spiritual, etc, intrând astfel în sfera posesiei lui Dumnezeu prin intermediul cunoașterii și iubirii, o adevărată psihopedagogie sau psihologie a educației, care studiază aspectele secundare psihologice cu privire la procesele educaționale. Elementele esențiale și necesare unei astfel de acțiuni educaționale sunt în primul rând persoana celui care educă, și care trebuie să fie un bun cunoscător al științei educaționale, să fie o persoană virtuoasă, motivată de iubire, care poate să determine desfășurarea raportului educativ; al doilea element îl reprezintă acțiunea psihopedagogică, cu noțiunile și cunoștințele care pot să provină și din alte ambiente precum, psihologie, pedagogie, sociologie, teologie etc.; cel de-al treilea este caracterizat de tehnica implicată în promovarea activității celui care este educat, motivațiile oferite acestuia în vederea desfășurării în parametrii normali a procesului educațional la care persoana umană este părtașă, iar cel de-al patrulea element îl constituie prezența adevărilor de credință propuse spre învățare în vederea promovării graduale spre perfecțiune.

¹¹ <https://www.magisteriu.ro/gravissimum-educationis-1965/>

¹² Ființa umană își observă propria personalitate într-o comunitate religioasă și socială, constatând astfel aspectele pozitive și negative pe care le trăiește, precum și conștientizarea consecințelor propriului comportament și posibilitatea de revizuire a acestuia și recăstigare a statutului în contextul itinerarului de credință, depășirea barierelor neliniștilor și atingerea libertății și a deplinătății vieții în Dumnezeu; cf. Bollone, P. B., *La psicologia di Gesù*, Milano 2003, 194.

¹³ *Ai carte, ai parte ...*, în MSA 118, 2013, 38.

beneficieze de o formare și o deschidere de orizonturi care să le faciliteze dialogul și colaborarea cu aproapele în vederea construirii unei societăți mai bune, educația fiind considerată un fundament pentru binele comun al societății¹⁴:

„Atât copiii cât și tinerii au dreptul să fie ajutați să aprecieze cu conștiință dreaptă valorile morale și să le îmbrățișeze prin adeviune personală precum și să-L cunoască și să-L iubească pe Dumnezeu în mod mai desăvârșit” (GE 1).

Creștinii, renăscuți din apă și din Spirit, deveniți mădulare ale Trupului mistic, au dreptul la educație creștină (cf. GE 2). Sfântul Augustin afirma:

„Toți fiii Împărăției vor fi instruiți de Dumnezeu, nu de oameni. Chiar dacă ascultă de vocea oamenilor, ceea ce înțeleg le este împărtășit acestora în lumea interioară: este rodul unei iluminări, al unei revelații interioare [...]. Dacă în interiorul vostru nu ar fi fost ceva care să vă dăruiască revelația, eu aș fi vorbit în zadar și zadarnice ar fi fost cuvintele mele. Cultivatorul pomului este în afară, Creatorul este înăuntru. Acela care plantează și acela care irigă acționează la exterior, așa cum facem și noi acum; dar nici cel care plantează, este ceva, nici cel care irigă este ceva, ci Dumnezeu face să crească (1 Cor 3, 7). Aceasta înseamnă că toți vor fi instruiți de Dumnezeu. Care toți? Oricine l-a ascultat pe Tatăl și a primit învățătura Sa, vine la mine (In 6, 45). Iată cum își manifestă atracția sa Tatăl: atrage cu învățătura Sa, fără să constrângă pe cineva. Iată cum atrage. Vor fi toți învățați (instruiți) de Dumnezeu: a atrage este arta lui Dumnezeu. Oricine a ascultat pe Tatăl și a primit învățătura Sa, vine la mine. Da, a atrage este ceva specific lui Dumnezeu”¹⁵.

Scopul urmărit trebuie să fie acela al maturizării persoanei, al dorinței de a căuta și descoperi adevărul și de a respecta dinamismul libertății¹⁶, precum și cunoașterea misterelor mântuirii, „să învețe să-L adore pe Dumnezeu Tatăl în spirit și adevăr (cf. In 4, 23), [...] să fie formați pentru a-și trăi viața proprie după omul cel nou în dreptatea și sfințenia

¹⁴ Cf. N. Bonazza, La scuola: areopago di incontro e di crescita, *Vocazioni* 5, 2011, 34-35.

¹⁵ *Commento al Vangelo di San Giovanni*, Roma, 1985, 603.

¹⁶ Procesul educațional caută să introducă persoana în experiența integrală a realității, conducând-o în mod progresiv la perceperea naturii proprii, aceea de a fi un semn al misterului în cadrul căruia chipul Tatălui ceresc ne-a fost descoperit de către Isus.

adevărului (cf. Ef 4, 22-24) și astfel să ajungă la omul desăvârșit, la vârsta plinătății lui Hristos (cf. Ef 4, 13) și să-și ofere contribuția la creșterea Trupului mistic” (GE 2). Toți preoții și educatorii au datoria morală de a favoriza momentele în care comunitatea încredințată lor să beneficieze de educație creștină, care nu trebuie să fie doar *afacere educativă* sau doar o simplă administrare a unei învățături¹⁷, ci o experiență care a fost dezvăluită în mod integral de către Isus și în cadrul căreia omul, beneficiarul unui astfel de proces, trebuie însoțit în mod progresiv la întâlnirea cu realitatea concretă.

Documentul conciliar consideră că primii educatori ai copiilor și tinerilor sunt părinții:

„Este îndatorirea părinților să creeze o atmosferă familială însuflețită de iubire, de pietate față de Dumnezeu și respect față de oameni, care să favorizeze educația integrală, personală și socială, a copiilor [...] În familia creștină, [...] copiii, de la cea mai fragedă vârstă, trebuie să învețe să-L descopere și să-L cinstească pe Dumnezeu și să-L iubească pe aproapele, conform credinței primite în Botez” (GE 3).

Alături de familie, este pretins și ajutorul societății, care printre rolurile sale trebuie să numere și pe acela de a promova educația tineretului, „de a-și asuma activitatea educativă atunci când lipsește inițiativa părinților și a celorlalte instituții, în baza principiului subsidiarității” (GE 3). În al treilea rând, și cu o responsabilitate deosebită, este subliniată îndatorirea Bisericii în a educa pe fiii săi, pentru ca viața membrilor să fie pătrunsă de spiritul lui Hristos și pentru a contribui fiecare la construirea unei lumi mai umane (cf. GE 3).

Pentru a-și îndeplini misiunea, Biserica are nevoie de diferite mijloace¹⁸. Printre acestea se numără instruirea catehetică, cea „care luminează și întărește credința, hrănește viața după spiritul lui Hristos, duce la o participare activă și conștientă la misterul liturgic și îndeamnă la acțiune apostolică” (GE 4). Tot pe linia mijloacelor de educare este amintită școala, care trebuie să cultive și să dezvolte facultățile intelectuale, să promoveze simțul valorilor și al responsabilității (cf. GE 5). În special școlile catolice,

¹⁷ Cf. J. Maritain, *Per una filosofia dell'educazione*, Brescia 2001, 86.

¹⁸ Biserica este prin însăși esența sa și în mod permanent, subiectul educativ, este sacramentul lui Isus Hristos care educă poporul în decursul istoriei (cf. LG, 1).

„având deschiderea cuvenită față de exigențele progresului actual, își educă elevii la promovarea eficientă a binelui cetății pământești și îi pregătește la slujire în vederea răspândirii Împărăției lui Dumnezeu pentru ca, ducând o viață exemplară și apostolică, aceștia să devină plămădă de mântuire pentru comunitatea umană” (GE 8).

O responsabilitate importantă revine și universităților sacre și în special facultăților de științe sacre „de a-și pregăti studenții nu numai pentru slujirea preoțească, ci mai ales pentru învățământul superior de studii bisericești și pentru cercetarea științifică făcută în vederea progresului diferitelor discipline, sau pentru a-și asuma activitățile cele mai dificile ale apostolatului intelectual [...] Să dezvolte intens științele sacre și cele conexe lor și să-și formeze studenții prin cercetări mai aprofundate, folosind mijloacele și resursele moderne” (GE 11).

Conciliul și-a îndreptat atenția către toți lucrătorii în via Domnului, preoți, persoane consacrate, educatori, ca, dând dovadă de o dăruire totală și necondiționată în spiritul Evangheliei, să desăvârșească opera educativă, astfel încât orice membru al comunității bisericești să trăiască în spiritul lui Hristos și să dea mărturie în vederea unei noi și continue reînnoiri a vieții Bisericii.

Importanța și rolul catehezei în viața Bisericii

O cateheză autentică trebuie să promoveze întâlnirea cu persoana lui Isus din Nazaret, „calea, și adevărul, și viața” (In 14, 6), iar obiectul esențial al acesteia trebuie să fie *misterul lui Hristos*. Catehizarea ne invită să descoperim în persoana lui Hristos întregul proiect de dragoste al lui Dumnezeu, înțelegerea semnificației gesturilor și a cuvintelor Maestrului, întrucât acestea ascund, dar în același timp și revelează misterul său:

„Scopul definitiv al catehezei este acela de a face să intre nu numai în contact, ci în comuniune, în intimitate cu Isus Hristos: numai El ne poate conduce la dragostea Tatălui în Spiritul și să ne determine participarea la viața Sfintei Treimi”¹⁹.

¹⁹ Giovanni Paolo II, *Catechesi Tradendae. Educare alla fede oggi*, Esortazione apostolica circa la catechesi nel nostro tempo, M 56, Milano 1997, 6 (nr. 5).

Cateheza trebuie să-și mențină spiritul cristocentrist, transmițând învățătura lui Isus Hristos, adevărul pe care El l-a comunicat, adevărul pe care-l reprezintă El (cf. In 14, 6):

„În cateheză este Hristos, Cuvântul Întropat și Fiul lui Dumnezeu, care este învățat, și restul se propune cu trimitere la El”²⁰.

Preocuparea catehetului este aceea de a propune, prin învățătură și comportamentul propriu²¹, doctrina și viața lui Isus, aplicând la persoana proprie cuvântul misterios al lui Isus: „învățătura mea nu este a mea, ci a celui ce m-a trimis” (In 7, 16), realitate exemplificată și de Sfântul Paul atunci când afirmă: „Eu am primit de la Domnul, ce v-am și dat” (1 Cor 11, 23).

Învățătura transmisă este o comunicare a misterului dătător de viață al lui Dumnezeu și cel care reușește să transmită această învățătură merită titlul de *maestru* educat și format la școala Maestrului prin excelență (cf. Mt 12, 38; Lc 10, 25; In 13, 13). Maestrul Hristos ne-a dăruit coerența și tăria de convingere, specifice învățăturii sale, caracteristici care pot fi explicate numai prin intermediul cuvintelor, al parabolilor și al argumentărilor sale, care nu se pot separa de viața și de modul său de a fi²²:

„Întreaga viață a lui Hristos a fost o învățătură continuă: momentele de tăcere, minunile sale, gesturile sale, rugăciunea sa, dragostea sa pentru om, predilecția pentru cei mici și pentru cei săraci, acceptarea sacrificiului total pe Cruce pentru răscumpărarea lumii, învierea sa reprezintă actualizarea cuvântului său și desăvârșirea revelației” (CT 9).

Toate aceste elemente ale operei de mântuire trebuie să reînvioreze în noi zelul pentru Hristos, „Maestrul care îl revelează pe Dumnezeu oamenilor și pe om lui însuși; Maestrul care mântuiește, sfințește și conduce [...], care călătorește în fiecare zi împreună cu noi pe calea istoriei; Maestrul care

²⁰ *Catechesi Tradendae* nr. 6.

²¹ Procesul de catehizare trebuie să constituie un schimb între un *eu*, cel al catehetului, care propune învățătura, și un *tu*, adică persoana celui care urmează să fie catehizat și introdus în realitatea totală, integrală. Un rol important îl joacă dialogul care trebuie să aibă la bază libertatea, atât a celui care catehizează cât și a celui catehizat, dialog care, pentru a fi autentic, trebuie să fie „un schimb profund cu realitatea insesizabilă”, M. Buber, *Dialogo*, în M. Buber, *Il principio dialogico e altri saggi*, Cinisello Balsamo 1993, 206.

²² Cf. *Catechesi Tradendae* nr. 9.

vine și care va veni în măreție”²³. În măsura în care privim la modelul oferit de Hristos, și vom realiza și cultiva o continuă comuniune cu El, vom reuși să propunem cu adevărat o cateheză reînnoită în lumina și tăria oferită de *Maestru*²⁴.

Cuvântul lui Dumnezeu prezent în Sfânta Scriptură trebuie să reprezinte manualul de cateheză prin excelență. A reprezentat un izvor de cateheză și în contextul poporului biblic (cf. Neh c. 8), în special atunci când istoria l-a determinat să fie un popor strâns unit în jurul *Torah*, la fel și pentru noul popor al lui Dumnezeu, ca și comunitate creștină, determinându-l să-și manifeste întotdeauna disponibilitatea față de Cuvântul lui Dumnezeu (cf. Fap 2, 42), prin intermediul căruia avem posibilitatea de a deveni contemporani lui Hristos și a misterului său pascal, patima, moartea și învierea, mister care reprezintă «poarta deschisă către misterul veșnic al lui Dumnezeu»²⁵. Este de strictă necesitate catehizarea, deoarece presupune *ascultarea cuvântului*, ascultare care atinge inima omului care se lasă condus de acțiunea interioară și misterioasă a Spiritului Sfânt²⁶, astfel încât „comunitatea creștină, condusă și susținută de acțiunea Spiritului Sfânt, să continue traiectoria trasată de Hristos, trăind pentru El și făcându-L cunoscut și altora, dacă este posibil tuturor, pentru ca toți să aibă acces la El, izvorul vieții”²⁷.

²³ *Catechesi Tradendae* nr. 9.

²⁴ Educația eclezială ia naștere și se dezvoltă în interiorul vieții poporului credincios și însoțește persoanele în toate etapele existenței lor. O primă etapă a educației ecleziale permanente este oferită de ascultarea Cuvântului lui Dumnezeu, comunitatea creștină realizând astfel natura pastorală a Bisericii, faptul că este trimisă în lume pentru a se îngriji de toți oamenii vestindu-le misterul pascal, Hristos mort și înviat; Biserica se manifestă astfel ca o realitate vie, care păstrează o prezență edificatoare în sânul poporului credincios.

²⁵ F. X. Durrwell, *Pour une christologie selon l'Esprit saint*, în NRT 114, 1992, 661.

²⁶ Cf. F. Alberich, *La catechesi della Chiesa*, Leumann 1992, 55; M. Mazzeo, *Bibbia ed educazione. Per una nuova evangelizzazione*, Milano 2011, 203.

²⁷ M. Orsatti, *La Parola. Appunti su un'originale espressione degli Atti degli Apostoli*, în G. Canobbio/ F. Dalla Vecchia/ R. Tononi (ed. îngr. de), *Quaderni teologici del Seminario di Brescia: La Parola e le parole*, Brescia 2003, 73.

Concluzia

Omul are nevoie de cel de lângă sine pentru a-și desăvârși personalitatea, primind astfel căile și principiile pe care trebuie să le urmeze, educația fiind o activitate continuă și mereu nouă, în cadrul căreia se descoperă în mod continuu sensul autenticității unei tradiții vii care determină creșterea și dezvoltarea individului și a comunității.

Dragostea reprezintă sufletul și secretul atașamentului educatorului față de cei renăscuți. Aceasta determină legătura edificatoare dintre păstori și credincioși, influențând orice activitate în interesul comunității creștine. Originalitatea și dinamismul procesului educațional în cadrul vieții și activității Bisericii, constă în propovăduirea în spiritul dragostei și în spiritul crucii lui Hristos. Mesajul evanghelic este cel care dă naștere și însuflețește comportamentul oricărui păstor și educator. Ele pot fi trăite și manifestate în orice epocă a Bisericii, în măsura în care sunt marcate de dragostea lui Hristos și trăite la școala *Învățătorului* prin excelență. La această școală se convertesc inimile și se învață eficacitatea Cuvântului lui Dumnezeu, născându-i la o viață nouă prin intermediul Evangheliei lui Hristos. Se oferă un nou statut și un nou conținut, o intensitate nouă conceptului de educator și maestru, care trebuie să se raporteze la mesajul evanghelic, la *kerygmă*, la persoana lui Hristos, unind dragostea și slujirea în folosul educațional și spiritual al mădulelor Trupului Mistic al lui Hristos.

Horea Ovidiu Pop

BISERICA ROMÂNĂ UNITĂ ȘI UNIREA DE LA 1918

I. Introducere

După ce turcii au fost respinși de sub zidurile Vienei, la 1683, interesul Ligii sfinte s-a îndreptat către răsărit și se spera ca toată Europa să poată fi eliberată. Biserica Catolică aștepta de la această victorie ca Răsăritul creștin să poată să se unească cu Apusul creștin. Asigurări că, despărțirea Constantinopolului de către Roma ar fi întreținută artificial de către turci proveneauă nu numai de la grecii emigrați în Italia, ci și din convingerea domnitorului Țării Românești, Șerban Cantacuzino, care era rudă cu Patriarhul Constantinopolului, Dionysios, că prin mijlocirea sa se vor putea relua discuțiile unioniste parafate la Florența (1439) și întrerupte la căderea Constantinopolului sub turci (1453).

Însă turcii s-au demonstrat mai puternici decât se estima, iar Moldova și Țara Românească au rămas sub turci, și doar Ungaria, Slavonia și Transilvania au trecut sub stăpânirea Imperiului Habsburgic. Datorită acestei eliberări limitate s-a putut realiza o unire religioasă de asemenea doar parțială¹.

La intrarea trupelor habsburgice în Transilvania, clasele superioare erau preocupate să-și salveze situația instituită² sub turci. Astfel, Dieta recunoștea patru confesiuni: catolici, reformați, evanghelici și unitarieni și mai recunoșteau toate drepturile numai la trei națiuni: nobilimea maghiară, sașii și secuii. Această autonomie în domeniul religios și administrativ, favorabilă celor trei națiuni și celor patru religii a fost recunoscută de

¹ O. Bârlea, *Unirea Românilor (1697-1701)*, *Îndreptar*, 49-50, 1990, 1-2.

² Este vorba de două colecții principale de legi: *Approbatæ Constitutiones Regni Transylvaniae*, articole dietale dintre 1540-1653, adunate la cererea și cu acordul lui Rakoczi al II-lea și *Compilatae Constitutiones*, articole ce datau din 1669 din timpul lui Mihai Apafi.

împăratul Leopold I cu Diploma din 4 decembrie 1691³. Diploma lui Leopold I însă nu menționează românii, chiar dacă majoritari în Transilvania deoarece ei, întrucât popor și credincioși ai Bisericii Ortodoxe, trăiau numai tolerați printre alte națiuni recunoscute⁴.

În urma mai multor declarații de unire, episcopul Atanasie Anghel a fost numit de Împărat „episcopus nationis Valachiae” cu Diploma imperială din 19 martie 1701⁵. În Diplomă s-a specificat că Biserica și ecleziaștii vor beneficia de aceleași drepturi precum episcopii și clerul Bisericilor latine. Dieta transilvăneană a luat cunoștință despre această diplomă, însă a refuzat să acorde românilor uniți drepturile promise prin intermediul ei. Prin urmare, situația a rămas neschimbată până la jumătatea secolului al XIX-lea, chiar dacă împăratul Iosif al II-lea va încerca o schimbare radicală a constituției principatului. Schimbările vor interveni totuși, ca urmare a trecerii către un mod de viață politic mai conștient, exprimat prin intrarea poporului în politică cu ajutorul guvernelor reprezentative, o clasică revendicare liberală. Trebuie spus că, în Transilvania, națiunile istorice erau clasele și de aceea în secolul al XVIII-lea raportul dintre unguri și celelalte popoare era nesemnificativ, deoarece singura clasă care conta era nobilimea. Însă, începând cu jumătatea secolului al XIX-lea, situația se radicalizează și acum se deschide un nou capitol cu privire la legăturile dintre unguri și celelalte etnii.

Către sfârșitul secolului al XVIII-lea, Monarhia Habsburgică reprezenta o creație dinastică, rezultatul politicii matrimoniale duse de strămoșii materni ai împăratului Iosif al II-lea. Magnații unguri își pierduseră limba, considerau Viena drept propria lor patrie spirituală și căutau legături și alianțe cu familii cehe și germane. Nobilimea era preocupată să-și salveze privilegiile de clasă, economice și politice, tradițiile naționale fiind reprezentate de simbolurile proprii *status*-ului. Prin urmare, limba legislației și a administrației era latina; această limbă era rezervată instrucției

³ C. Szasz De Szemeria, *Sylloge tractatum aliorumque actorum publicorum historiam et argumenta benigni diplomatis Leopoldini, resolutionis item Alvincziana vocatur, illustrantium*, Claudiopoli 1833, 118-129.

⁴ *Între aceștia nu se înțeleg aparținătorii de secte valahă sau grecească, care pentru un timp sunt tolerați, până când îi va conveni principelui și locuitorilor țării, în Constituțiile Aprobate ale Transilvaniei 1653, 48. Deși neamul valahilor nu a fost socotit în această țară nici între stări și nici între religii, nefiind între religiile recepte, cu toate acestea, pentru folosul țării, atâta vreme cât sunt tolerați, ordinele bisericești valahie să se supună la aceasta (rânduială), în Constituțiile Aprobate 58.*

⁵ N. Nilles, *Symbolae ad illustrandam historiam Ecclesiae Orientalis in terris coronae s. Stephani*, I, 292-301.

superioare și secundare, cât și literaturii epocii. Maria Tereza și Iosif al II-lea nu dădeau vreo importanță originii etnice a funcționarilor aparatului birocratic cu condiția, să-și îndeplinească sarcinile eficient și cu fidelitate. Astfel, naționalismul se rezuma la apărarea privilegiilor nobiliare, în special financiare, și fără legătură cu limba vorbită. În acest context, nu ne surprinde faptul că prima gazetă vieneză a apărut în limba italiană (1672) și tot în italiană era teatrul; mai târziu Curtea vieneză a renunțat la limba italiană, însă în favoarea limbii franceze (1740).

II. Naționalismul unguresc

Renașterea națională maghiară a urmat diferiți pași. Dieta Ungariei din 1825 a solicitat Coroanei de a face din limba maghiară nu numai limba administrației, ci și limba învățământului. Mai mult, la propunerea de a crea o Academie națională, contele Széchenyi a oferit o contribuție anuală pentru fondarea instituției. Situația din Transilvania evolua pe aceleași coordonate cu cea din Ungaria propriu zisă. Starea sufletească a nobilimii transilvănene a început să se schimbe, ducând la formarea unui mic partid liberal. Miklòs Wesselényi, fiul baronului din Jibou, era în strânsă prietenie cu István Széchenyi și astfel aspirațiile mișcării naționale din Ungaria se regăseau și în Transilvania. Se solicita și aici extinderea uzului oficial al limbii maghiare, unirea Transilvaniei cu Ungaria, extinderea legislației existente în Ungaria și pentru Transilvania, întrucât era mai favorabilă țărănimii.

Dieta Transilvaniei din 1841, convocată pe 25 noiembrie la Cluj, a reluat dezbaterile cu privire la limba maghiară, cerându-se ca aceasta să devină singura limbă a administrației și a învățământului, cu excepția sașilor care primeau o perioadă de grație de zece ani, timp în care și ei să se conformeze cerințelor Dietei. La momentul respectiv, limba maghiară era utilizată în dezbaterile dietale, în școlile protestante și în administrația civilă; chiar și episcopii români corespundau cu Guvernul transilvănean în ungurește. Limba latină mai era folosită doar în corespondența cu Viena și la redactarea proiectelor de legi emenate de către Dietă.

Conform cu tendința generală de dezvoltare a Europei central-răsăritene, limba devine cheia de boltă a eforturilor pentru construirea unei națiuni. Mișcarea națională maghiară, ambiționată să pună pe picioare un Stat național, a reclamat liberalizarea și transformarea Imperiului austriac într-un Stat confederat, însă la interior să-și poată consolida poziția prin

unirea Transilvaniei cu Ungaria. În Transilvania, nobilii liberali nu constituiau partidul dominant și trăiau într-un Stat care nu era organizat după propriile aspirații. Pe baza concepției lor despre Statul național, liberalii unguri înțelegeau reforma socială drept o maghiarizare, considerând caracterul plurinațional al țării o frână în calea dezvoltării. Ei se mișcau după o logică particulară: în schimbul reformelor sociale și constituționale, obținute de la nobilime, popoarele ne-ungurești ar fi trebuit să se integreze în națiunea maghiară, însușindu-și limba. Tipicul reprezentant al acestui curent de gândire era contele Wesselényi Miklos⁶. Acest raționament, însă supralicita posibilitatea adoptării limbii maghiare și neglija rezistența profundă la pretenția de asimilare.

⁶ Cităm din scrisoarea către Kossuth L. din 1 august 1846, unde exprimă foarte bine punctul său de vedere: „Oamenii guvernului nostru – după cum am spus – din cauza propriilor interese și a pungii lor, și pentru că îi apucă groaza de înmulțirea celor cu proprietăți și drepturi, se opun din răspuțeri desființării relațiilor urbariale și răscumpărării [...] În ce privește planul în sine, trebuie să spun din capul locului că eu consider corectă și de aceea îngăduită și recomandabilă numai o astfel de desființare a relațiilor urbariale și numai o asemenea răscumpărare, care s-ar realiza printr-o despăgubire corespunzătoare [...] și nu trebuie să uităm că prin această nobilime ființează acum naționalitatea noastră. Are nobilimea noastră, pe toată scara valorilor și a rațiunii, destule cusururi și nu puține păcate; dar adevărat este că maghiarimea numai sau aproape numai în rândurile ei există. Dacă miile nobilimii s-ar ruina, ea s-ar reduce la insignifianță, iar cea mai mare parte a milioanelor care îi va lua locul nu va fi maghiară. Ar fi o situație cu totul anormală și matematic o absurditate ca numărul mic să facă să cântărească mai mult decât cel mare. Acest fel de absurditate de la noi, ca naționalitatea și limba maghiară, mult mai reduse numericeste, să stea deasupra majorității mult mai mari a celorlalte neamuri, a făcut-o și o face posibilă numai faptul că la noi acea majoritate este = 0, și numai numărul nobilimii reprezintă un număr cu valoare. În acest număr bineînțeles majoritatea e maghiară și, de aceea, numai de aceea nu este o absurditate ca limba ei și naționalitatea ei să stea deasupra limbii și a naționalității celorlalte. Dar această situație se schimbă dacă milioanele nemaghiare vor alcătui majoritatea atât numeric, cât și a celor cu drepturi. Dacă aristocrația noastră de astăzi piere, nu-i mare pagubă, pentru că nu valorează prea mult. Va veni alta în loc, după pricepere, bani sau moșie, care va fi desigur mai numeroasă decât cea de acum, și poate va fi, și e de crezut că va fi mai bună, mai înțeleaptă. Dar maghiară, nu. Aceasta face ca pentru noi o revoluție să fie mai catastrofală decât pentru alte națiuni. Revoluția franceză a alungat nobilimea; s-a format alta, franceză, căci a luat naștere din francezi. În Galiția, nobilimea poloneză a fost măcelărită de țărănimea poloneză; locul celor uciși, fie că rămâne gol, fie că va fi umplut de ucigași și de urmașii lor, va rămâne tot polonez. La noi e altfel; aici, dacă s-ar pune capăt importanței materiale și juridice a nobilimii maghiare de acum, printr-o revoluție în care ar curge fie numai cerneală, fie sânge, urmașii ei ar fi: sârbul, valahul, slovacul, și din aceștia s-ar forma națiunea celor ce ar dispune de drepturi și de proprietate; aceasta ar fi a majorității, adică slavă”, în C. Bodea, 1848 *La Români*, I, 302-306.

III. Naționalismul românesc

Procesul de asimilare s-a dovedit mai dificil și mai lung pentru populațiile care aparțineau Bisericii Răsăritene, deoarece pentru a intra în nobilimea ungurească nu existau obstacole în plan lingvistic, însă existau în cel religios, întrucât un nobil trebuia să fie catolic, iar mai târziu și luteran, calvinist sau unitarian (numai în Transilvania). La români tendința națională a provocat-o Petru Maior⁷ (+1821) cu lucrarea *Istoria pentru începuturile Românilor în Dacia*, publicată la Buda în 1812 și devenită ulterior „Biblia” generației viitoare. Anul următor va scoate tot la Buda *Istoria Beseareice Românilor*, o relatare a trecutului religios al românilor. Autorul este mînat de zelul cunoașterii, însă nu a renunțat niciodată să influențeze prezentul cu studiul istoriei. Unirea cu Biserica Romei a încercat, pe baza unei teorii, să substituie cu un edificiu nou pe acela care fusese construit de-a lungul secolelor. Această tentativă părea falimentară, deși se realizaseră inițiative revoluționare. Puterile istorice păreau, cel puțin momentan, mai puternice. Ele înșenuncheaseră lupta energetică a episcopului legendar Inochentie Micu-Klein, constrânsă să demisioneze episcopul Grigore Maior, respinseră cererile națiunii române prezentate Curții din Viena și cunoscute sub numele de *Supplex Libellus Valachorum*. Pe de altă parte, vor pătrunde în Biserica Unită tendințe străine vieții ecclesiale românești. Împotriva lor se vor ridica reprezentanții cei mai semnificativi ai Școlii Ardelene⁸, însă vor fi dispersați de propriul episcop Ioan Bob (+1830).

Consecința naturală a fost stima pentru trecut, pentru tradiții și cultul pentru istoria națională. Din acest ton profetic va rezulta ideea că numai prin cultivarea istoriei instituțiile naționale româniei se vor putea

⁷ „Limba românească, cunoscută de cei învățați ca limbă ordinară a poporului roman [...] Mai mulți bărbați cu înțelepciune și învățătură împodobiți, mai vîrtos din timpurile prea glorioase împărății a lui Iosif II, până acuma, neîncetat au lucrat spre dezvoltarea și cultura acestei limbi, mai cu samă învățatul Petru Maior, cărui destul nu putem mulțămii, și alți bărbați vestiți, ale căror nume în zilele noastre sunt tuturor mai cunoscute decât ne-ar fi cu putință a le lăuda [...]”, în *Anunția... ieșită pe paginile revistei Foaie pentru minte* (1839), scrisă însă la 24 septembrie 1839 la Viena de către A. T. Laurian, cfr. *George Bariț și contemporanii săi*, I, 101.

⁸ Aceștia erau: Samuil Micu-Klein, Gheorghe Șincai și Petru Maior.

dezvolta. Pentru generația succesivă istoria va deveni un fel de știință maestră ca și cum ea ar poseda o înțelepciune superioară și secretă⁹.

Însă românii nu aveau loc în structura feudală pe „națiuni”, fiind reduși la starea de servitute și excluși din viața politică a țării. Conștiința lor despre demnitatea personală se alimenta din ideea menținută cu grijă a unei filiații romane, care apoi nu se potrivea cu sigiliul de tolerat. Clasa intelectuală, deși era cea mai dinamică, totuși se acomoda greu în puținul spațiu de acțiune pe care îl putea oferi Biserica.

În 1831 Școala din Blaj a fost ridicată la statutul de liceu cu circa 250 de elevi. Formați în această școală și la școala acestor cărți, tinerii transilvăneni se vor dispersa¹⁰ în căutarea unor condiții mai bune de viață și muncă, determinând „impulsul patriotic ce de atunci s-au pornit în tustrele provincii a vechii Dacii”¹¹. Conștientizând importanța crucială a acestor opere, Ion Heliade Rădulescu scria (art. *Dimitrie Țichindeal*, în *Curierul românesc*, 10, 1839, 19 ianuarie, nr. 9) că „Istoria pentru începutul rumânilor a fericitului Petru Maior a fost un fel de toiag al lui Moisi prin care, despîcând o mare de întuneric ce ținea pe rumâni decindea pământul

⁹ „tot mai mult se întărește convingerea noastră că pentru noi, românii, fără istorie națională, nu este mântuire [...]”, cfr. Barițiu G., *Foaie pentru minte...*, 7 (1844) 11; Laurian anunță apariția iminentă a revistei *Magazin istoric pentru Dacia* și în revista lui Barițiu, *Foaie pentru minte* (1845), scrie cu entuziasm: „Istoria este cea dintâi carte a unei nații. Într-însa ea își vede trecutul, prezentul și viitorul. O nație fără istorie este un popor încă barbar, și vai de acel popor care și-a pierdut religia suvenirilor [...]”, cfr. *George Bariț și contemporanii săi*, I, 104.

¹⁰ În jurul anului 1840 toate școlile din Principate erau conduse de transilvăneni, cu excepția *Colegiului Sf. Sava*, unde Petrache Poenaru împărțea conducerea cu transilvăneanul Aron Florian. Despre situația din Valahia scrie Florian într-o scrisoare din 7 februarie 1839, adresată lui Barițiu: „Rugina grecismului nu s-a șters încă, galomania împărățește cu un schiptru de fier, literatura rumână n-are adoratori decât pe tinerețea care se formează acum prin școli; așadar, orice producție literală întâmpină piedici, sau e zadarnică, ori – în sfârșit – n-are nici o cinste. Cu toate acestea, tot iese, tot se face câte ceva, pentru că se găsesc entusiști sau zeloți care își jertvesc și punga și viața, lucrând pentru a grăbi viitorul acel slăvit la care trebuie să ajungă posteritatea, căci de noi s-a trecut. Domnia-ta te plângi pentru piedica acea fatală care vă oprește de a citi producțiile literale de aici, și pe noi ne lipsește de plăcerea acea sentimentală că lucrăm pentru toată românimea! Vina o arunci asupra magnaților noștri; ai dreptate, dar nu-i osândi mult. Ei sunt crescuți grecește sau franțuzește, prin urmare nu sunt rumâni. Afară de aceasta, ei închipuiesc o castă, o aristocrație. Cum socotești dar acum că acești oameni, povățuiți de un egoism atât de înghiesuit, pot a se gândi și a lucra pentru un interes național?”, cfr. *George Bariț și contemporanii săi*, I, 9.

¹¹ Bodea, 1848 *La Români*, I, 219.

făgăduinței, îi face să treacă dincolo de Egiptul minciunii lor și să-și cunoască adevăratul și slăvitul lor început”¹². Mai târziu, în 1843, Mihail Kogălniceanu, deschizând cursul de istorie națională de la *Academia Mihăiliană* din Iași, spunea că Petru Maior „ca un nou Moise au deșteptat duhul național, mort de mai mult de un veac”¹³.

Prima ediție de antologie de literatură populară românească¹⁴ provine de la germanii Artur și Albert Schott, care, prin îngrijirea fraților Grimm¹⁵, au publicat în 1845 un volum de povești românești. Ei proveneau dintr-o familie de înalți funcționari liberali din Württemberg și erau apropiați de poeții Uhland și Lenau; unul din ei era agronom, iar celălalt filosof. Artur s-a stabilit în Banat, între 1836 și 1841, ca administrator al unui mare proprietar german și în această situație a avut ocazie să cunoască Principatele Române. Frații Schott susțin teza latinității românilor și continuitatea cu strămoșii lor, dacii. Ei subliniază de asemenea importanța alfabetului latin¹⁶.

Un rol important în răspândirea sentimentului identității naționale l-a avut apariția ziarelor, care vor inaugura o nouă formă și un nou cadru al dezbaterilor. La început, tiparul nu se preocupă foarte mult de informația cu privire la evenimente, ci mai ales de problemele ideologice și politice.

¹² Bodea, 1848 *La Români*, I, 60, n. 1.

¹³ Bodea, 1848 *La Români*, I, 219.

¹⁴ Cea dintâi mare colecție de folclor a fost realizată de către studentul de la Blaj, Nicolae Pauletti, în 1838: *Cântări și strigături românești de cari cântă fetele și ficiorii și strigă cântând*, care a realizat, în 1834, o antologie de poezie românească, rămasă în manuscris până recent (Pauletti N., *Scieri*, ed. Chindriș I., București 1980).

¹⁵ Frații Grimm au început un proiect patriotic, care consta în dotarea națiunii germane cu cunoașterea trecutului, necesare pentru a conștientiza unitatea sa. Ei au stabilit o rețea vastă de legături între erudiți. Influența lor a fost imensă în toată Europa, încurajând colectarea de literatură populară, publicarea de dicționare și gramatici, instrumente indispensabile pentru reconstruirea limbilor naționale.

¹⁶ „Omul este supus impresiilor date de simțuri și orice valah fără învățătură, văzându-și limba scrisă în aceleași caractere ca în sârbă și rusă, va fi indus în eroare și va crede că este înrudită cu acestea. Sentimentul contrar ar prinde însă de îndată rădăcini dacă ar vedea-o în veșminte latine. Chiar lucrările științifice despre limba valahă și mai cu seamă cele despre lupta ei pentru a se debarasa de elementele străine ar fi considerabil favorizate de adoptarea caracterelor latine, în care și-ar găsi o justificare și un îndemn pentru împlinirea acestui țel”, în *Walachische Märchen, herausgegeben von Arthur und Albert Schott, mit einer Einleitung über das Volk des Walachen und einen Anhang zur Erklärung der Märchen*, Stuttgart și Tübingen, Cotta'scher Verlag, 1845, 35, cfr. Thiesse Anne-Marie, *Crearea identităților naționale în Europa* 69.

Tiparul creează și structurează opinia publică, trasează temele preferate ale cititorilor și lărgeste spațiul experiențelor personale și profesionale.

Dezvoltarea națională și viața culturală românească s-a îmbogățit din 1838, odată cu apariția primului ziar românesc transilvănean¹⁷ *Gazeta de Transilvania* și suplimentul său literar *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, editate¹⁸ la Brașov de către George Barițiu. Rolul său de pionier ziaristic a fost foarte important.

Ziarele editate de el vor acoperi rapid întreg arealul locuit de români¹⁹, devenind sursa cea mai autorizată de informație²⁰ și arbitru²¹ în multe dezbateri politice²² și culturale.

¹⁷ Duldner, senator sas de Mediaș, ar fi declarat după apariția foilor românești: „Românul, de aci înainte, nu pierde, căci această gazetă îl va deștepta la viață contra tuturor uneltirilor națiunilor domnitoare”, cfr. *George Bariț și contemporanii săi*, VI, 354; ziarele „rivale” ce apăreau în Principatele Române, *Albina* și *Curierul*, aveau un tiraj local și redus: *Albina*-12 abonați în Țara Românească, iar *Curierul*-80. A. Florian scrie încurajator lui Barițiu de la București: „Gazeta dv., în forma, redacția și alegerea articolelor, n-are rivală; așadar, oricum o vei întoarce, ea va izbuti. Urcarea prețului să nu te sperie nimic, căci acel ce dă acum o sumă pentru o dată pe săptămână, dă bucuros și îndoit pentru de două ori, și încă ea va număra mai mulți abonați, căci atunci este gazetă politică zdravănă, fără asemănare”, cfr. *George Bariț și contemporanii săi*, I, 21.

¹⁸ Primul număr din *Gazeta de Transilvania* a apărut la 12 martie 1838, în timp ce suplimentul său literar *Foaie pentru minte* [...] la 2 iulie 1838.

¹⁹ Numărul abonaților era de 398 în 1839; de 630 în 1842; de 820 în 1848. Pe baza cercetărilor moderne numerele se împărțeau în felul următor, în 1838: Transilvania – 114; Bucovina – 94; Moldova – 80; Valahia – 55; Banat – 17; cfr. Marica G. E., *Contribuții la problema abonaților periodicele românești* 11-111.

²⁰ În scrisoarea din 20 februarie 1842, Mălinescu îl sfătuiește pe Barițiu: „Domnule! Orișice lucrșor Ț-ar intra în mână, m-aș ține norocit ca să-l îndreptezi și să-l netezești, numai în privirea ocârmuirii noastre și moscalilor totdeauna să lași numai pe cât vei vedea zis de mine. Titlul ce ar trebui să se puie la începutul scrisorilor ce ți le triimet acum spre a se publica, rămân asupra domniei tale”, cfr. *George Bariț și contemporanii săi*, VI, 35. Într-o altă scrisoare din 8 iunie 1842 îi reproșează lui Barițiu: „pentru ce te-ai arătat așa de fricos în *tendenția* domniei tale din N° 19? Au doar și în veacul 19 a trebui să ne temim de fiece, mai vârtos dumnea voastră acolo, supt apărarea înțeleptei Austriei?”, cfr. *George Bariț și contemporanii săi*, VI, 43.

²¹ Mălinescu consideră că „Domnia ta ai agiuns a fi un feliu de duhovnic al românilor”, cfr. *George Bariț și contemporanii săi*, VI, 57.

²² În viziunea lui Mălinescu, articolul lui Barițiu, *Românii și Maghiarismul*, publicat în anul 1842, „își face mare cinste între bieții români, atât în privirea frumoasei alcătuiți și a curajului, cât și în pătrunderea politice de astăzi a patrielor noastre”, adăugând într-o scrisoare succesivă că „articolul domniei tale despre *Românii și maghiarismul* Ț-au făcut cel întâi loc între politicii români”, cfr. *George Bariț și contemporanii săi*, VI, 41. 43.

Intellectualii transilvăneni erau implicați în studii lingvistice, aplicație imediată a interesului general pentru studiul istoriei. Trăiau o epocă în care „fearbe tocmai oala filologhiii” și apariția acestor publicații va da impuls diferitelor exerciții pe această temă²³. Literați, istorici, medici, preoți sau simpli cititori interveneau în controversatele dezbateri asupra limbii, iar ideile lor nu ar fi devenit publice dacă nu ar fi existat aceste ziare.

În 1840, August Treboniu Laurian publică lucrarea *Tentamen Criticum*²⁴, unde explică metoda sa²⁵. Ortografia sa, consecință practică a operei sale, stârnește opoziție și Petrache Poenaru, directorul *Colegiului Sf. Sava* din București interzice caracterele latine, dar mai ales metoda sa²⁶. Aceasta este prima reacție de dincolo de Carpați contra tendințelor latinizatoare ale transilvănenilor. Pentru a evita o reacție similară, Barițiu este pus în gardă de Bălășescu (transilvănean care scrie de la București) chiar din ianuarie 1839:

²³ Scrisoarea lui Vasile Pop către Barițiu din 30 martie 1838, cfr. *George Bariț și contemporanii săi*, V, 22. Aceeași idee îl entuziasmează pe A. T. Laurian când scrie: „Ideea domniei tale pentru publicarea unei priviri spre literatura rumânească în foile de ica îmi place foarte, și eu de partea mea mă voi sili a face câtu-mi va fi cu putință, și mai vârtos pentru că-mi spui că printr-însa ar mirui și *Gazeta* de la Brașov, care să poate numi gura rumânilor”, cfr. *George Bariț și contemporanii săi*, I, 101-102.

²⁴ Titlul complet al lucrării este: Lauriano, A., Treb., *Tentamen criticum in originem, derivationem et formam Linguae Romanae in utraque Dacia vigentis vulgo valachicae*, Viennae 1840.

²⁵ Să vedem cum explică Laurian studiul limbii și cum îi invită și pe alții să participe la această activitate: „Totuși, împedecările ce-i sta împotrivă, parte prin întrebuițarea literelor sebești și parte prin necunoașterea întemeierii limbei, nu să putură cu totul ridica până acuma. Pentru aceasta, să socoti de lipsă a o supune încă la o critică riguroasă, a o dezvăli în toate părțile sale, a o alătura fără prejudecăți cu cea latinească, a cerceta toată etimologia, a o înfățișa cu sororile sale – cea italienească, francească și spănească – și a străbate toată analogia, ca mai pre urmă, cunoscându-i firea, să-i cunoaștem și împedecările ce-i stau înprotivă, cu izvoarele lor, și așa, să le putem celea ridica și acestea astupa. S-au lucrat așadară toată gramatica, întrebuițând literele latinești, s-au așăzat regulile ortografiei după natura limbei și s-au hotărât pronunția din firea literilor, fără a le schimosi, s-au simplificat toată conformația și s-au lesnit syntaxul, fără a-l răpi de frumusețele sale, și s-au destupat un izvor nou spre cultura și deplinirea limbei. Iară mai vârtos, s-au deschis un câmp larg, celor mai mulți, au în parte, au de tot, necunoscut, spre cercetarea tainelor limbii acestia, spre nutirea minții celor învățați și spre folosirea celor de învățătură iubitori”. Textul acesta a apărut în *Foaie pentru minte* sub titlul *Anunție literală*, și a fost scris la 24 septembrie 1839, la Viena, cfr. *George Bariț și contemporanii săi*, I, 101.

²⁶ *George Bariț și contemporanii săi* VI, 103.

„Cu litere lătinești să nu îndrăzniți a scrie, după cum ai și arătat în *Foaia de literatură*, că de aci pierdeți toți prenumărații, și dincolo încă 2/3, de nu mai mulți. Încă n-a sosit vremea”²⁷.

Tot la București, Ion Heliade Rădulescu este tentat să introducă caracterele latine făcând un paralelism între italiană și română, adică românii învățând italiana, drept consecință vor trece la caractere latine și în cazul limbii române, datorită înrudirii limbilor, lucru pe care studioșii nu îndrăznesc să-l abordeze din cauza prejudecăților cititorilor. Din București, Laurian insistă asupra introducerii caracterelor latine²⁸, însă cu scopul declarat de a întări conștiința națională²⁹. Cu același sentiment salută pozitiv apariția unui nou ziar la Blaj, *Organul luminării* sub direcția lui Timotei Cipariu. Declarându-se „un purist radical”, speră ca în viitor acest ziar să anuleze tendința multora din Blaj de a se maghiariza; la fel speră ca ziarul să aibă cea mai mare influență asupra clerului, deoarece acesta era cel mai expus tendințelor de maghiarizare³⁰.

În legătură cu ortografia se pronunță și Ioan Maiorescu de la Craiova. Un prim articol a ieșit în paginile suplimentului *Foaie pentru minte...* (1838), nr 23-25, cu titlul *Asupra ortografiei românești*, unde discută în jurul opiniilor exprimate de către Barițiu, Cipariu, Vasile Pop și Ioan Rusu.

„Astăzi avem mai atâte ortografii câți scriitori. Duhul înnoirii a intrat în noi, dar nu știm cum să înnoim, pentru că, mai întâi, n-am simțit toți trebuința înnoirii, apoi nu cunoaștem princepul de unde să pornim. Pe mine nu mă sparie nici numele, nici lucrul noului. Aceasta însă mi-o spune mintea mea. Când voiești să te lași de cele vechi, trebuie să fii încredințat că ele nu mai sunt bune, nu mai pot să te ducă la sfârșitul pentru care erau, acum simțim trebuința înnoirii”³¹.

²⁷ George Bariț și contemporanii săi VI, 81.

²⁸ „Vedeți de mai latinizați și d-voastră literele, că noi avem aici de gând să introducem în anul viitor cu totul pe cele latine. N-ar face cinste transilvanilor, când ei au început mai întâi cu litere latine, și acum să rămâie cei din urmă!”, cfr. George Bariț și contemporanii săi I, 120.

²⁹ „Mai dăunăzile, postelnicul (sau secretariul statului, supt care stă și censura) a dat poruncă cătră censori, ca în scrierile ce li se vor supune să nu mai lase să treacă nici o vorbă străină. Cu aceasta sperăm că în scurt timp o să ne vedem limba curățită de turcismi, de slovenismi, de ungurismi și de alți barbarismi, care ni-o spurcă așa de urât și o să dobândim o limbă curat românească”, cfr. George Bariț și contemporanii săi I, 111-112.

³⁰ George Bariț și contemporanii săi I, 125-128.

³¹ George Bariț și contemporanii săi I, 222, n. 3.

Prin urmare, conform lui Maiorescu o primă problemă provine de la faptul că există atâtea ortografii câți scriitori, iar mai apoi rezultă a fi dificil stabilirea principiului bazilar al reînnoirii. De aceea va concluziona într-o scrisoare din octombrie 1838:

„Orice se va mișca în punctul limbei, eu voi lua în băgare de seamă. Știi că, afară de Țipar, oamenii noștri nu știu ce va să zică a începe cultura limbei. Disertația mea gândesc să reverse cevași lumină. Nu știu cum o veți primi voi, dincolo”³².

El va intra în conflict cu episcopul Scriban din Moldova, care, într-un articol publicat în *Foaie pentru minte*, va scrie în favoarea caracterului slav al limbii române și a împrumutului de cuvinte grecești din motive eclesiastice. Împotriva acestei opinii va reacționa Maiorescu în aceeași revistă³³. În ajunul anului revoluționar, și redactorul șef al ziarelor românești, Barițiu, îi invita pe studioși să ia parte la discuțiile despre limbă:

„Să așteptăm încheierea Principiilor *Organului*, rezultatele unei comisii filologice în Iași și publicarea cercetărilor limbistice ale prietenului nostru din Craiova, după care frații bucureșteni, mai târziu, ușurați de necazurile lor, vor lua parte nemijlocită la toate câte se lucrează în folosul limbei, cum au făcut totdeauna”³⁴.

Timotei Cipariu se bucura în perioada respectivă de faima unui mare om de știință. Desigur, această faimă a crescut rând pe rând, în timp ce contribuțiile sale științifice erau publicate și cu ajutorul contactelor personale pe care acesta le întreținea cu personalitățile care împărtășeau aceeași preocupare. În 1836, după călătoria făcută la București împreună cu Barițiu, Cipariu a început să poarte o corespondență cu Ion Heliade Rădulescu, considerat la vremea respectivă „patriarhul literaturii române”. Într-una din primele scrisori din epistolarul cu Barițiu, Cipariu menționează preocuparea lui Heliade de a întemeia o societate literară, care să traducă și să publice în românește autori clasici. Însă tentativa de a-l implica și pe Cipariu nu pare să reușească³⁵. Mai târziu, Barițiu se decide să intre cu mai multă convingere în domeniul literaturii și lansează o *Înștiințare literară*, dar

³² George Bariț și contemporanii săi I, 222.

³³ George Bariț și contemporanii săi I, 295-298.

³⁴ George Bariț și contemporanii săi I, 309.

³⁵ George Bariț și contemporanii săi IV, 82-83.

în răspunsul său, Cipariu îi orientează primii pași³⁶. Astfel față de preocuparea lui Barițiu de a avea mai multe ortografii în limba română, Cipariu răspunde că acest pluralism reprezintă o bogăție. Iar cel mai puternic argument în favoarea acestei teorii îl reprezintă exemplul grecilor care au avut tot atâtea ortografii câte dialecte. De aceea, trebuie să fie unite de aceeași ortografie numai acele dialecte care se pronunță în aceeași manieră. Pluralismul respectiv nu trebuie considerat un motiv de teamă din cauza neînțelegerii dintre români, deoarece grație naturii lor, aceștia se înțeleg în orice colț al lumii s-ar afla. El critică tendința de a-i invita pe toți să se pronunțe în legătură cu teme de ortografie: ortografia nu se stabilește în baza capriciilor personale, ci în lumina unui sistem clar, care în epocă nu era deocamdată cel etimologic. În privința introducerii caracterelor latine, chiar dacă a fost un precursor în materie, în perioada aceasta este mai degrabă sceptic față de necesitatea generalizării acestei inițiative. Apreciază rolul de mediator, în legătură cu această dezbatere, pe care îl are revista de la Brașov³⁷. Cipariu a mai studiat și prezența cuvintelor de origine slavă din limba română, publicând un articol despre acest argument și plecând de la considerația că „băgările de samă asupra limbii și literaturii noastre cea mai desfătăută cuprindere a vieții mele au fost și rămâne, și nimic n-au trecut pe dinaintea ochilor miei fără de a gândi cu cea mai serioasă luare-aminte asupra oricărui fenomen”³⁸. Tot în acest articol, Cipariu se pronunță împotriva scoaterii cuvintelor de origine slavă din limbă, fiind în această

³⁶ Aceasta anunța apropiata încetare a *Foii duminicii* și înlocuirea ei cu *Foaia literară* (de la 1 ian. 1838). Planul lui Barițiu era de a „împărtăși cât să poate pă cititorii noștri din Marea Monarhie cu sporiul ce îl fac românii în cele două provincii vecine în toate ramurile literaturii, și iarăși pentru dânșii a scoate la vedere și pă ceriul românesc feliurimi de șene istoricești și naturale din clasică noastră Transilvanie... Pentru aceasta, cea dintâi și mai fierbinte a noastră cerere către toți literații noștri va fi ca, pe lângă corespondenții ce-i vom avea, să nu-și pregete nici unul a trimite câte ceva din rodul cetății, cunoștințelor și a geniului său la foaia noastră. Noi toate le vom primi cu mulțămă și recunoștință, în numele întregii nații”, *George Bariț și contemporanii săi* IV, 104.

³⁷ „Mai întâi este de lipsă o mai mare împărtășire de idei între învățații neamului de la cari atârână tot lucrul, de cum au fost până-acum, dacă voim epoca aceea așteptată să o apropiem. Și o mijlocire mai bună decât foaia d-tale spre acest sfârșit, oricare să-i fie rezultatul, precum și spre altele de obște interesătoare dări de cunoștință, nu poci să aflui, întru carea să se asculte glasurile tuturor deopotrivă...” , *George Bariț și contemporanii săi* IV, 110.

³⁸ «Domnule redactor!», *Foaie literară*, nr. 14, 106.

privință de acord cu Barițiu³⁹. Către sfârșitul deceniului patru al secolului al XIX-lea, Cipariu se va preocupa tot mai mult de scrierea cu caractere latine. În vederea creării acestei ortografii, el va publica un opuscul la Blaj⁴⁰, unde dezvoltă idei foarte interesante. Înainte de toate este preocupat de faptul că, constituirea unei ortografii adevărate nu trebuie să dăuneze unității limbii române. Baza ortografiei o reprezintă pronunția, chiar dacă națiunile s-au îndepărtat uneori de acest principiu. Vrând să se scrie limba română cu litere latine, rezultă practic imposibil să se scrie cum se pronunță, întrucât nu există în alfabetul latin toate caracterele corespunzătoare sunetelor respective. Scriind cum se aude, se dă cale liberă unei mulțimi de dialecte, lucru care îndepărtează de la unitatea limbii. Pentru o adevărată ortografie este necesară o pronunție curată și aleasă dintre toate dialectele, în baza naturii sunetelor elementare și a legilor gramaticale.

Cipariu se mai interesează și de traduceri, traducând în limba română din romanul lui Eugen Sue, *Evreul neadormit*, oglindind sensibilitatea sa pentru literatura romantică. Comentându-și metoda de lucru el adaugă că:

„traducând, am urmat principiul de a primi din dialectele romane cuvinte simple și compuse, sau de tot nouă sau în compuneri și însemnări nouă, dacă sunt de origine latină și se potrivesc cu geniul limbii noastre. Vremea au venit ca să pășim mai tare, la care nu numai streinii, dar și sărăcia limbii noastre, din zi în zi mai simțită, ne silește”⁴¹.

Am amintit mai sus faptul că Cipariu promova o ortografie proprie în paginile *Organului luminării*, ziarul ce s-a publicat la Blaj sub direcția sa, începând cu 4 ianuarie 1847. Primii pași în direcția apariției acestei publicații au fost făcuți de către episcopul Lemeni la 13 aprilie 1838,

³⁹ Iată părerea lui Cipariu: „Cu sila de vrea cineva să le împingă, sunt mai tari decât să poată cineva avea nădejde de urmare după poftă; de cad, ar face prea multe risipituri”, *Foaie literară*, nr. 14, 107; în schimb Barițiu se exprimase cu câteva luni mai înainte, tot în paginile respectivului ziar: „Slavonismurile, pe lângă toată ura ce port asupra-le, tocma toate nu le poci lăpăda, cum voiesc exaltații noștri. Ne vom mai înțălege. Într-aceea, părerile și criticile învățaților noștri le vom primi cu dragoste și cu dor”, *Foaie literară*, nr. 1, 5.

⁴⁰ Titlul complet este: *Extract de ortografie cu litere latinești, pre temeul limbii și ortografiei besericești și osebirea dialectelor, precum s-au urmat de la 1835 în Tipografia din Blaj*. Textul a fost publicat și în paginile *Foii pentru minte...*, (1840), nr. 25 și nr. 26.

⁴¹ *George Bariț și contemporanii săi* IV, 204.

prezentând Guvernului Transilvaniei planul pentru un ziar și respectiva documentație⁴², alcătuită tot de către Cipariu, însă cu numele *Nunciul*. Aprobarea a fost dată la 4 aprilie 1845, iar Curtea din Viena l-a acceptat drept cenzor pe canonicul Constantin Alutan. Însă din cauza unor probleme interne, după cum vom vedea, apariția ziarului s-a amânat până la începutul anului 1847⁴³.

Chiar de la început, entuziasmul lui Cipariu, cu privire la ziar, nu era prea mare:

„Noi, sau mai bine să zic io, nu avem multă nădejde ca să aducem mult, din pricini ce d-ta știi că mai bine le pricepi ca oricine. Blajul, litere latine, ortografie, limbă: destule pricini de a stârni neplăcere și unuia și altuia”⁴⁴.

Începând cu cel de-al doilea număr, publică articolul intitulat *Critica și redactorii*, unde înșiruie criticile care îi sunt făcute:

„noi după exemplele ce avem înaintea ochilor, încă ne socotem moderați, când afară de terminii latinești, nici măcar un cuvânt italianesc, ispanesc, și numai unul singurel francez, *adresse*, întrebuițasem”⁴⁵.

Să aruncăm o privire la punctele de vedere promovate de către protopopul unit de la Sibiu, Nicolae Maniu. Și în acest caz, ideile vehiculate le deducem din corespondența purtată cu Barițiu sau din paginile ziarelor din epocă. Notăm un mare interes și o neliniște pentru noul ziar românesc. Din sfatul dat de Nicolae Maniu în privința neologismelor împrumutate din limbile latină și franceză, se recomandă în schimb să se observe limbajul bisericesc, întrucât este cunoscut de toți⁴⁶. Apoi insistă asupra scopului publicațiilor, adică „când oarecine prin vorbirea sa vre a îndrepta, a învăța, chipuri frumoase a aduce în mintea omului, atunci nu cu cuvinte nouă, ci cu celea mai de înțeles, adică cu dialectul beserecesc trebuie vorbit,

⁴² „Planum et scopus Ephemeridum ecclesiastico-politico-literarium valachico idiomate et characteribus latino-slavicis, cura Societatis et Typis Typographiae Blasiensis edendorum”.

⁴³ I. Botezan, Contribuția lui Timotei Cipariu 95-198.

⁴⁴ George Bariț și contemporanii săi, IV, 274.

⁴⁵ *Organul luminării*, Nr. 2 (1847) 8.

⁴⁶ „Aședar îndrăznesc a te pofti ca vorbirea după aceia să se îndrepte, și să se ție vorbirea, dialectu cel beserecesc, că esta e deobște cunoscut, și vorbele, terminile cele dese latinești, franțozești etc. să se lasă afară, că cu vorbe limpede rumânești se pot zice. Sau care trebuie să rămâie, acela să se tâlcuiască”, *George Bariț și contemporanii săi*, III, 13.

că în toată rumânia e de înțeles. Că din acea vorbire, cuvântare, ce nu o înțeleg, nu poci căpăta nici un op, folos". Ulterior ține să-și completeze ideea:

„Însă să nu socotești că io vreau să ții o vorbire de tot pe jos și nepeptănată, nu, nicidecum nu, fie cât de peptănată, cu flori de tot feliu înfrumusețată, numai aste să fie rumânești, nu fără lipsă scremute lătinești, franțoești etc., precum fac vecinii..."⁴⁷.

Maniu va interveni și în polemica lingvistică dintre Maiorescu și episcopul Scriban. Concluziile îl apropie de Maiorescu, însă subliniind faptul că critica trebuie să urmărească ideile dezbătute și să nu fie atac la persoană. Articolul său, ieșit în paginile *Foi pentru minte...*, în 1847, este urmat de o explicație. Maniu ia în considerație faptul că el se adresează tinerilor ce ies de pe băncile școlilor și în maniera aceasta pot să fie formați și familiarizați cu temele respective, astfel încât să lucreze și ei asupra argumentelor dezbătute, pe modelul lui Petru Maior. Sunt amintiți și monahii și cei din Moldova care nu înțeleg valoarea schimbării caracterelor și se tem de latinizarea Bisericii și mai ales de unirea cu Roma⁴⁸.

Însă dezbaterile cele mai fierbinți la care va lua parte Barițiu și publicațiile sale sunt cele provocate de Dieta din 1841-42 și privesc problema limbii oficiale a țării. Cu ajutorul presei vor fi cunoscute discuțiile pe care le purtau cele trei *națiuni* ale Transilvaniei și „niciodată foaia d-tale nu putea sluji pricinei acestei nații urgisite cu mai mare folos decât în vremea aceasta, când lupta se începu"⁴⁹ scria Florian Aron lui Barițiu în octombrie 1841. Împotriva proiectului care dorea ca limba maghiară să devină limbă de stat, limba instrucției publice și limbă națională, protestează și românii. O primă informație despre nemulțumirea românilor față de inițiativele ungarilor provine din corespondența lui Maniu. El citează o scrisoare primită de la Blaj, de la profesorul Demetriu Boer, care oglindește starea de spirit în fața in justiției ce se pregătea națiunii române. Dar iată ce scrie profesorul blăjean:

⁴⁷ George Bariț și contemporanii săi, III, 13.

⁴⁸ „în *Antirumânul* sunt mai multe idei ce-s în contra propășirii noastre: exemplu a nu se primi literele latine, nu vorbe latine; se teme că prin aste s-or latiniza treburile besericii noastre și, mai ales, că se va introduce unirea". Este vorba de episcopul Filaret Scriban care susținea idei cam curioase în privința limbii din motive religioase. Aceste afirmații vor determina reacția de mai sus a protopopului de la Sibiu. *George Bariț și contemporanii săi* III, 53.

⁴⁹ *George Bariț și contemporanii săi* I, 25.

„Aicea suntem în mâhnire pentru nedreptatea ce ne gătesc ungurii la nația noastră. De toate drepturile piligușit, numai de dreptul de a fi români nu s-au atins nime cu mână pângăritoare până acum. Însă suntem și în neodihnă pentru răspunsul care va să-l deie Împăratul. De bună samă, de este bine informat Împăratul despre lucrurile Ardealului, atunci nu este modru să întărească aceea. Deci știu că-ți este lucrul bine cunoscut, pentru aceea nu zic mai multe, numai una: de gerfește Austria românimea din Ardeal, trebuie să-și peardă tot influxul în Moldova și Țeara Rumânească. Oare prevede Austria? Și apoi vrea-va? La estea nu răspund. Numai tare aş vrea a ști: ce zic sașii despre treaba limbei ungurești? Una să-ți mai scriu: de aicia au mers protestație pentru limba ungurească la episcopu, la Cluș, să o trimită la Curte, în care se zice că limba ungurească nu peste zece ani, da niciodată să nu fie *vehiculum ad culturam* pentru români, ci românii, să rămână pe lângă limba rumână și latinească”⁵⁰.

Aceeași reacție negativă a venit și din partea sașilor.

Alături de aceste idei, protopopul Maniu dezvoltă și altele de o mare importanță, arătându-ne cât de matură a devenit mișcarea națională românească. Împotriva introducerii limbii maghiare drept limbă oficială a țării aduce argumente interesante. Întâi de toate spune că, cultivând limba maghiară, există riscul de a avea două limbi, o limbă cultă, neînțeleasă de popor și o altă limbă populară, lucru foarte dificil pentru cine va trebui să învețe ungurește. Apoi, în Transilvania limba maghiară are o sferă de folosință restrânsă la domeniul oficial, deoarece limba târgului este româna. Același lucru este valabil și pentru Europa, unde limba maghiară nefiind înrudită cu alte limbi, rămâne singură. În schimb, în favoarea limbii române drept limbă diplomatică a țării avem mai multe argumente: înrudirea cu alte limbi latine, apropierea cu țările românești și faptul că reprezintă limba cel mai la îndemână în interiorul Transilvaniei, deoarece și sașii între ei câteodată fac apel la română⁵¹.

În articolul său *Românii și Maghiarismul*, publicat în *Foaie pentru minte* (1842), Barițiu începe cu analizarea situației românilor din momentul redeșteptării ultramaghiarismului din Transilvania. Menționează că românii „începură ași veni în simțiri, începură a cunoaște, cumcă și ei au o

⁵⁰ George Bariț și contemporanii săi III, 15.

⁵¹ George Bariț și contemporanii săi III, 15-16.

limbă și încă o limbă dulce, plăcută și cu mult mai ușor de a se îmbogăți și cultiva, decât oricare alta, de rangul și starea ei – o literatură deși pruncă, dar pornită pe cărarea sigură a perfecției”⁵². Rezistența românilor la tendințele deznaționalizării ungurești se sprijină pe Biserică:

„Cel mai puternic zid apărător al naționalității Românilor este biserica, este religia lor orientală, pe care ei numa prin ajutorul limbei lor naționale, învață a o cunoaște, încât acela, care ar izbi în limbă, n-ar putea să nu izbească și în religie; și apoi, afară de niște fanatici și nebuni – cine va cuteza în veacul al nouăsprezecelea a izbi într-acestea?”⁵³.

Această unitate între religie și naționalitate este prezentă între toți românii, fără deosebire confesională. Articolul⁵⁴ i-a plăcut lui Maniu, însă comentează că cererea românilor de a deveni a patra națiune în Transilvania nu pare acceptabilă. Situația politică a țării trebuie să revină la timpurile de dinainte de înțelegerea de la Căpâlna⁵⁵. Mai târziu, Barițiu va publica în paginile *Gazetei de Transilvania* o proclamație adresată către toți românii. Aici cere neutralitate față de stările transilvănene. Critică violența unor români împotriva deputaților unguri la întoarcerea de la lucrările Dietei și la provocările sașilor din Orăștie. Critică de asemenea opiniile din ziare care contestă sașii și amintesc nedreptățile făcute de ei începând cu așezarea lor în Transilvania. Încurajează pacea și cere să se rămână fideli Împăratului, iar în privința cererilor, să se facă cu ajutorul sinoadelor bisericești, conduse de episcopi și de oameni înțelepți⁵⁶.

Maniu mai sugerează lui Barițiu să publice textul *Protestului* redactat de Consistorul unit de la Blaj, împotriva proiectului de a introduce limba ungurească drept limbă oficială. După părerea lui, publicarea, întâi în latină și apoi în română, „mult ar face *per latum* rumâniei noastre, să vadă că blășenii nu-s membrii moarte pentru rumâtime. Și mai vadă și ungurii lungul nasului lor”⁵⁷. Concluzionează:

⁵² Barițiu, *Studii și articole* 25.

⁵³ Barițiu, *Studii și articole* 25.

⁵⁴ G. Bariț, *Românii și maghiarismul, Foaie pentru minte* 9, 1842, 65-69; 10, 1842, 73-77; 11, 1842, 81-86.

⁵⁵ Este vorba de înțelegerea de la Căpâlna din 16 septembrie 1437 cu titlul *Unio Trium Nationum*, împotriva țărănilor răsculați, legiferată ulterior de către Werboczi în 1514.

⁵⁶ Textul se găsește în *Gazeta de Transilvania* V, 11, 1842 și *George Bariț și contemporanii săi* III, 18-19.

⁵⁷ *George Bariț și contemporanii săi* III, 23.

„Pe aici suntem îndestulați cu articolele d-tale despre limbă, naționalitate! Ți-ai câștigat nume de cel mai învățat rumân și patriot”⁵⁸, expresie măgulitoare și apreciativă la adresa lui Barițiu. Mai notăm faptul că protopopul de la Sibiu plătea un abonament la ziarele de la Brașov pentru elevii români de la liceul academic din Cluj⁵⁹. La liceul piarist studiau numeroși tineri români: în 1845 erau circa treizeci. În același an se vor organiza într-o societate de lectură, *Aurora*, vor publica o revistă manuscrisă *Diorile*, încurajând studiul și cunoașterea limbii române. Iată cum apreciază Alexandru Papiu Ilarian, fost elev la Cluj în anii respectivi, activitatea lui Barițiu:

„Chiar pe timpul când ungurii coceau planul de a cotropi în căldarea panungurismului toate națiunile conlocuitoare, ieși mai întâi la lumină (anul 1838) *Gazeta de Transilvania*, sub redacțiunea lui Georgiu Barițiu. Nicăieri n-a fost vreodată un organ de publicitate mai binevenit decât *Gazeta de Transilvania* chiar atunci în mijlocul națiunei române... Acest organ național i-a tras pe români de la indiferentismul politic, în care-i cufundase constituțiunea ungurească cea barbară, la câmpul vieții politice... I-a învățat să nu-și aștepte îndreptarea soartei de-a dreptul din cer, prin minune, cum aștepta sihastrul în deșertul Egiptului... *Gazeta de Transilvania*, atunci când românii n-aveau nici o școală politică, era singura școală politică ce-i creștea pe români, ca să nu-i afle toate metamorfozele politice în etatea copilăriei, cum îi aflau mai înainte”⁶⁰.

Într-un articol succesiv, publicat în *Foaie pentru minte* (1844, 51) cu titlul *Naționalitate*, arată cum *unitatea națională* reprezintă o idee frumoasă ce răsună pretutindeni în Europa, iar armatele costisitoare nu pot oferi siguranța pe care ți-o dă libertatea internă. Dimpotrivă, unitatea națională cere numai o voință puternică de a rămâne un singur popor, toți vorbitorii aceleiași limbi, moștenită de la strămoși de-a lungul veacurilor.

⁵⁸ George Bariț și contemporanii săi III, 24.

⁵⁹ Menționăm că gestul lui Maniu nu era unul singular. În atmosfera națională de dinainte de 1848 tinerii români de la școlile din Oradea încercau să se organizeze într-o societate literară pe modelul celei existente la Cluj. Elevii de la Oradea se vor adresa episcopului Lemeni pentru a avea un abonament la ziarele de la Brașov, iar episcopul le răspunde favorabil, *George Bariț și contemporanii săi* IV, 194.

⁶⁰ A. Papiu-Ilarian, *Istoria Românilor din Dacia Superioară*, I, Târgu-Mureș 1996, 103-104.

Naționaliștii unguri au înțeles unde țintea mișcarea națională românească deoarece se foloseau de aceleași concepte. Ei conștientizează posibilele aspirații și speranțe într-o uniune națională și politică a tuturor românilor, reuniți de către limba maternă comună. Pentru ei, conștiința de a reprezenta un popor de circa șapte milioane, mândri de originea lor nobilă, va duce la mutarea balanței în favoarea acestei tendințe.

Ungurii se mai tem și de unirea cu o altă mișcare națională, așa numitul *pericol slav*, mișcare dirijată de către Rusia și favorizată, în viziunea ungurilor, de strânsa legătură religioasă cu românii. De aceea, ei vor vedea remediu în educarea poporului, mai ales cel românesc, până acuma neglijată, însă în interesul limbii ungurești. Abia acum înțeleg importanța fundațiilor lăsate de episcopul Bob⁶¹, fundații ce se ridică la valoarea de un milion de florini⁶², destinate diferitelor instituții de educație în spirit pur românesc, însă unde limba maghiară era exclusă⁶³.

IV. Școala românească

Forțele interne ale Bisericii unite transilvănene au simțit necesitatea de a organiza un sistem școlar mai precis, mai ordonat și mai complet, fără însă ca să concretizeze vreun proiect. Dorințele românilor vor căpăta consistență în cadrul general de reformă habsburgică, prin crearea complexului școlar al *Preasfintei Treimi* din Blaj. Chiar dacă școlile din Blaj nu au fost singurele care se vor ocupa de instruirea tinerilor români, totuși ele vor fi cele care vor da tonul în mișcarea națională⁶⁴.

În climatul romantic, specific Restaurației, se observă o generozitate eroică ce se concretizează în sentimente de „sacrificiu” pentru marile idealuri ale libertății, patriei, frumuseții artistice și morale. Omul disprețuiește acum viața mediocră, banală, obișnuită și exaltă calitățile

⁶¹ Precizăm că pe lângă bursele instituite de episcopul Bob, în perioada de dinainte de 1848 vor fi activate fundațiile Simul și Ramonțai, destinate să susțină tineri uniți în diferite școli. Bursele erau distribuite de Capitlul din Blaj.

⁶² Sursele românești vorbesc de 400 000 florini renani. Suma este totuși valoroasă, Bariț *Părți alese*, I, 610.

⁶³ Bodea, 1848 *La Români*, I, 240-248

⁶⁴ Pop, *Biserica Română Unită și învățământul în secolul al XVIII-lea*, 205-206.

excepționale⁶⁵ și policalificarea. Rolul învățătorului depășește simpla transmitere a informațiilor de bază. El devine un fel de misionar al civilizației: a învăța cititul este mult mai important decât transmiterea unei meserii. Este vorba de o misiune⁶⁶ sau de un „sacerdoțiu”. Practic, acest laic se comportă ca un preot în biserică⁶⁷.

Profesorul trăiește izolat de concetățenii săi deoarece munca sa este diferită și se consideră obligat să dea exemplu celorlalți. Demnitatea lui nu provine dintr-o condiție materială mai bună, ci din pregătirea mai amplă care-l impune. După Revoluția franceză se observă în toată Europa o apreciere sporită a școlii, ea devenind cheia problemelor sociale și politice și ocupând prim planul discuțiilor. Școala dorește acum să realizeze culturi naționale cu ajutorul uniformizării programelor analitice și a formării uniforme a cadrelor didactice⁶⁸.

Școala tradițională era încredințată clerului și mai ales ordinelor religioase, însă chiar și cine era dispus să le recunoască marile merite câștigate de-a lungul secolelor în domeniul culturii, chiar și cine se opunea unei educații laice sau a-religioase, nu vedea în școală capacitatea de reînnoire și sensibilitatea la valorile naționale ce se cereau în climatul spiritual al timpului respectiv. Era vorba de a forma națiunea drept realitate spirituală: acum fără educație națională nu poate exista națiunea și o educație națională nu poate fi concret și eficace promovată decât de către Stat. Mai mult, numai Statul este conștient de interesele superioare ale

⁶⁵ Maiorescu îi scrie lui Barițiu de la Craiova la 26 august 1838 și-și mărturisește idealul său de viață: „Cât de scumpă e petrecerea cu oameni de asemenea simțiminte cunoaște acela care se lipește de dânsa. O soție bună, cinstită și harnică, un trai cumpătat, un început de rodul vieții căsătorești, cetania, gândirile și lucrul, în urmă mulțumirea cu care mă las seara pe așternut, că mi-am făcut datoria, sunt izvoarele fericirii mele. La aceste mai vin și altele: dragostea și prețul din partea tuturilor orășanilor cu cari petrec, apoi rodul poveștelor mele adaugă la fericire-mi”, *George Bariț și contemporanii săi* I, 212-213.

⁶⁶ „N-avem profesori învățați sau cel puțin cari și-ar îndeplini datoriile lor din conștiință și o fierbințea patriotică”, *Foaie literară* 16, 1838, 121-123, cfr. *George Bariț și contemporanii săi* I, 212.

⁶⁷ Reproducem mărturia despre modul în care își ținea propriile lecții transilvăneanul Gheorghe Lazăr la București: „Mergea lumea la lecțiile lui și-l asculta ca pe un profet” – spune Christian Tell. „Pare că era într-adins preursit pentru a deschide un drum de regenerație. El își simțea vocația sa. Când se afla în clasă, el vorbea înсуflat. Catedra lui semăna cu un amvon; vedea cineva cum i se bate pieptul” – își amintește Heliade. El arăta „marile fapte ale strămoșilor noștri, făcea să se cunoască luptele și virtuțile patriotice ale bărbaților care au ilustrat națiunea” – relatează P. Poenaru, cfr. Cornea, *Originile romantismului românesc* 73-74.

⁶⁸ *Omul romantic* 139-165.

națiunii și are prin urmare dreptul și datoria de a forma conștiințele în vederea programului prin care acesta înțelege să promoveze misiunea sa.

Apostolatul cel mai dificil și poate cel mai important al școlii îl face episcopul unit de la Oradea, Samuil Vulcan († 25 decembrie 1839). El a deschis în toamna anului 1828 (6 octombrie) gimnaziul de la Beiuș, în centrul domeniului episcopal. Tonul scrisorii prin care episcopul anunța deschiderea școlii demonstrează cum acesta era cucerit de această misiune:

„Cunoscut lucru este fieștecăruia cumcă învățătura înaltă și fericeste pe om, și cumcă învățătura se capătă dela dascăli sau învățători prin școale. Pentru care lucru și neamurile cu cât sunt mai învățate și mai procopsite, cu atât sunt mai harnice, mai fericite și mai înțelepte. Cunoscând și eu folosul și fericirea cea mare care vine neamului sau nației mele din școale și dela învățători, toată grija și strădania mea întru aceasta o am pus ca în părțile acestea, unde pentru lipsa școalelor sistematice, poporul la nicio procopsire pân-acum nu a putut păși, mai ales pentrucă școalele celea împărătești, precum sunt la Oradie depărtat fiind și ținerea pruncilor la învățătură cu mare cheltuială și greutate le vine la părinți, întru atâta cât pentru oamenii din ținutul acesta cari abia atâta își pot agonisi peste an cât le este de lipsă spre ținerea vieții și purtarea greutăților cu cari sunt împovărați, am judecat în mijlocul Dominiului acesta episcopesc a întemeia și a ridica școale, așa întocmite cât tinerimea întru toate științele și învățăturile care măcar în ce școale împărătești se învață, prin învățători aleși să-se deprindă. Care lucru cu ajutorul lui D-zeu și cu Preaînalta îngăduință a Prea-Înaltului Împărat care acum stăpânește, l-am și săvârșit deschizând cu mare cheltuială în episcopescu oraș Beiuș școale spre a cărora săvârșire și nesmintită statornicie am hotărât...Despre care lucru pre lăcuiitorii Dominiului acesta pentru a cărora fericire mai vârtos am dorit mai sus numitele școale ale săvârși, cu aceea părintească îndemnare îi înștiințez: ca pre fiii lor pentru a căror bună creștere înaintea lui Dzeu sunt îndatoriți și supuși sub strânsă dare de seamă, având acuma prileju aproape și mai numai cu acele cheltuieli cu care ei cresc acasă, a-i putea purta la învățătură, să-i diaie la școală, unde să-și câștige științele ciale frumoase și folositoare care părinților bucurie și sufletească mângăiere, iară la fiii lor îndreptare și fericire aduc. Spre ce folos este omului învățătura și din aceale bunuri care în sufletul omului învățat din luminarea minții isvoresc, se poate cunoaște: căci învățătura desrădăcinează din

inima omului credința cea deșartă și cu duhul înțelepciunii povățuindu-se întru toate întâmplările vieții sale, se ști ajutora și ferici, de unde urmează că de vor da părinții pruncilor săi, până sunt aceștia încă tineri, creșterea bună prin învățături, atunci pot să aibă bună nădejde că vor fi și ei fii buni și de cinste. Noi vedem că toate națiile cari se țin mai luminate, numai prin purtarea pruncilor săi la școală au scăpat de sălbăticie și de întunericul neștiinței...Pentru aceia, ca și neamul românesc mai curând să poată simți dulceața care din învățături isvorește, de care toate neamurile luminate sunt îmbogățite, de lipsă iaste ca din toate puterile și cu toată râvna să-și diaie pruncii la învățătură...Iată acum aici în Beiuș, între voi sânt deschise școale spre veșnic așezământ prin mine înzestrate și prin Preainălțatul Împărat întărite. Dați-vă pruncii la școală și arătați și la alte neamuri, cumcă Preainălțata milă părintească a Prealuminatului, Stăpânitoriului, Împăratului nostru și a altora lucrători de bine spre ușorarea statului și luminarea noastră îndreptată grijă, nu fără de folos s-a făcut. Fiți binecuvântați”⁶⁹.

Surprinzător însă, românii nu-și vor trimite copii la școală, provocând o nouă intervenție a episcopului, printr-o scrisoare din 1832:

„din binecuvântarea lui Dumnezeu și nu cu puțină a noastră păstrare mai ales pentru poporul românesc din ținutul Beiușului și pentru supușii episcopescului nostru dominium ca să aibă mai îndemnat modru spre creșterea și prefacerea pruncilor lor, în orașul Beiuș am făcut Fundație și am ridicat *Gymnasium* unde, precum într-alte asemenea Gymnaziumuri toate școlile să fie până la Filosofie, adecă căși și pentru profesori și pentru școale, am pus capital peste o sută de mii de florini din a cărui interes profesorii au bună plată și cășile lor și școalele să se țină în bun stat. Care fundație și Preainălțatul Împărat și Înaltul Consilium crăesc o au întărit și o au lăudat și în acel Gymnazium înainte de patru ani s-au început învățăturile. Eram încredințat cumcă supușii noștri cu bucurie primind această facere de bine, trămițând pruncii lor la acele școale, vor întrebuița acest îndemn prilej spre iscusirea pruncilor lor și așa șieși mare folos, iar nouă, văzând că bunăvoința și strădania noastră aduce rod, bucurie ne vor câștiga. Însă cu durere vedem cumcă aceasta încredințare nu se împlinește, foarte puțini prunci din dominiumul nostru aflându-se în acele

⁶⁹ Pavel, *Școalele din Beiuș* 118-120.

școli. Drept aceea măcar că acest Gymnasium din porunca Înalțului Consiliu și în aceasta cinstită varmeghie și într-altele învecinate prin circular s-au vestit, totuș ca un binevoitor și domn pământesc am voit prin aceasta *Carte de dojană* care în toate satele Episcopescului nostru dominium a se cetire și poporului a se tâlcuire poruncim, pe toți supușii acestui dominium mai vârtos pre cei mai împuteriți, dela cari acea pre drept se poștește spre trimiterea pruncilor lor la acele școale și spre folosirea acestui bun prilej mai tare a se îndemna și a se îndatori... Acolo se învață mai întâi a citi și a scrie românește și latinește, aritmetica sau știința de a face socoată sau a trage samă, geografia sau cunoașterea țărilor și alte folositoare științe, dar mai ales Legea sau cunoașterea lui Dumnezeu și a datoriilor către Dânsul, către sie însuș și către deaproapele, că așa se preface creștinu și cetățean bun. Unii dintre tineri cari vor învăța acolo, vor căpăta îndemn a purcedere și la școli mai înalte și așa, isprăvind învățăturile, vor putea ajunge la deregătorii, alții a se face preoți, notari sau cantori și mai lesne vor dobândi scopul lor, unii chiar de ar rămânea plugari, ca părinții lor, totuși vor fi mai deschiliniți și mai de frunte, de cât alții neînvățați... Mai ales voi, cinstiților preoți, cari mai bine cunoașteți datoria părinților către fiii lor și mai bun modru aveți, dați pruncii voștri la școală, mergeți întru aceasta cu bună pildă înaintea poporului nostru, îndemnați pre poporenii voștri la aceasta și cu cuvântul și cu fapta, ca așa datoriile voastre și așteptarea noastră și scopul acelu Gymnaziu să se plinească..."⁷⁰.

Cartea de dojană, însă, n-a avut un impact prea puternic, din moment ce în anii următori episcopul Vulcan dă ordin administratorului de la domeniu, directorului școlii și profesorilor, de a merge duminica și în sărbători prin satele vecine și prin cuvântări scurte în limba poporului să convingă lumea să-și trimită copii la școală⁷¹.

În privința obiectelor de studiu, deja din actul de constituire al Gimnaziului se observă invitația oficială de a studia ortografia cu caractere

⁷⁰ Pavel, *Școalele din Beiuș* 122-124.

⁷¹ „...mihi viedetur bonum fore si professores cum officialibus exirent ad singulas domini possessionem et quidem aliquo die festo et in Ecclesiis possessionum incolas alloquerentur sermone non longo sed bene elaborato ut mittant proles suas Belenyesium ad scholas...”, în Farkas, *Istoria Gimnaziului gr. cat. din Beiuș* 21.

latinești, se cere accentuarea studiului gramaticii și a literaturii române⁷², ecou al unei preocupări mai vechi a marelui episcop: *Lexiconul de la Buda*⁷³.

Încercăm să descriem atmosfera intelectuală prin cuvintele articolului *Școalele noastre în anul 1841*, publicat în paginile *Gazetei de Transilvania*. Autorul este probabil Barițiu și descrie situația de la Brașov și din împrejurimi, de la București, Blaj și din Banat:

„Blajul? El face înaintări așa line pe cât curg de lin cele două râuri între care se află așezat; însă pașii lui în instituție sunt siguri. Cu nouă ani înainte Blajul avea numai un profesor de filosofie; de atunci încoace el are pentru științele filosofice, matematice, istorice și fizice patru profesori; de curând *filosofia* (*chiar și părțile cele mai abstracte ale ei*) se dă nu latinește, ci românește, lucru ce nu știu cu câți ani mai înainte n-ar fi fost de crezut⁷⁴. Înaintăm noi sau stăm?”⁷⁵.

⁷² „ac quoniam hoc Institutum praeferenter pro Natione Valachica fundatum est, Ortographiae ad aviticas Latinas Litteras reducendae Grammaticae item ac Litteraturae Valachicae Historiae item Naturalis et Caligraphiae peculiaris refexio habeatur”; textul complet se poate vedea în Pavel, *Școalele din Beiuș*, 1928, 332-336.

⁷³ Reprezintă un simbol al generațiilor Școlii Ardelene, cuprinzând afirmația originii latine a poporului și a limbii române, impunând caracterele latinești drept triumf al spiritului nou. Lucrarea a apărut la Buda, în 1825, și a fost scrisă și publicată la sfatul și cu contribuția lui Samuil Vulcan.

⁷⁴ Cu privire la acest argument Timotei Cipariu se arată circumspect, dacă nu chiar contrar. Comentând articolul *Școalele noastre în anul 1841* din *Gazeta de Transilvania*, acesta se arată mulțumit; doar cu o mențiune: „Singur vestirea despre propunerea filosofiei în limba română o socotesc cea mai mare parte a fi cu ceva primejdie. Din parte-mi a-mi da judecata și de această vestire și de însăși propunerea ei în limba română cu atâta mai puțin nu vreau, încât între mine și între d. prof. de vreo câțiva ani se află o înstreinare, după care lesne m-ar judeca cineva interesat, sau egoistic, sau altceva”, cfr. *George Bariț și contemporanii săi* IV, 157. În realitate problema nu era atât de simplă încât să o reducem la divergența de idei dintre Cipariu și Bărnăuțiu. Mai târziu, în 1847, când va apare la București *Manualul de filosofie și de literatură filosofică* de W. Traugott Krug, în traducerea lui A. T. Laurian, *Foaia pentru minte...își va informa cititorii despre această apariție editorială și va reproduce Advertismentul din partea traducătorului*, unde acesta se plânge de lipsa unei terminologii filosofice românești, cfr. *George Bariț și contemporanii săi* I, 136-137. Pe de altă parte și Bărnăuțiu mărturisește într-o scrisoare adresată lui Barițiu din 15 octombrie 1839 motivația acțiunii lui: „Am socotit că scap pe încet filosofia din jugul și robii limbii lătimești, în care gemând și înădușită fiind de la începutul școalelor din Blaj până în zioa de astăzi, tare puțin au luminat mințile auzitorilor români, că au fost după toată etimologia cuvântului și înțălesul numai roabă teologhiei, dar nu roabă ce merge cu lumina aprinsă înaintea doamnei, ci roabă care-i poartă șlepu dindărăpt”, cfr. Chindriș I., *Simion Bărnăuțiu*, 15.

Ion Heliade Rădulescu, figură de primă mărime a culturii române din prima jumătate a secolului XIX, a publicat la Sibiu cea dintâi lucrare tipărită: *Gramatică românească de D.I. Eliad. Dat la tipar cu cheltuiala D. Coconului Scarlat Roset. 1828. În Prefața cărții*⁷⁶ scrie:

„Aci îndrăsnesc a vorbi pentru frații noștri din Transilvania și Banat, cari sunt vrednici de toată lauda pentru ostenele și silința ce pun pentru literatura rumânească. Pentru ortografia însă care voiesc să o întruducă scriind cu litere latinești, bine ar fi fost să urmeze duhului italianesc, adică a scri după cum vorbim, și să nu se ia după ortografia franceză și englezească, care păzește derivația zicerilor, care este născută în veacurilor sholasticismului și de care chiar singuri acum ar voi să se scuture”⁷⁷.

Heliade Rădulescu mai amintește într-o notă că „pentru aceasta sunt vrednici de mirare mai cu seamă rumânii de la Blaj, cari poci zice că trebuie să fie cei mai literați și în limba latinească și în cea rumânească după școlile ce au”⁷⁸. Mai apoi face lista celor zece gramatici românești tipărite, menționând pe primul loc „Grămatica cu litere latinești a vrednicului de pomenire părintelui ieromonahului Samuil Clain, tipărită la Viena la anul 1780. Acest bărbat a cunoscut și a scris foarte bine limba rumânească”⁷⁹. Și conchide această prefață scriind despre necesitatea unor instrumente potrivite pentru perfecționarea limbii, iar între acestea menționează dicționarele. Amintește că „mulți și mai demult s-au ostenit spre facerea unui dixoner rumânesc, dar cel dintâi ce s-au văzut la lumină este cel ce s-a dat în Cluș în două tomuri la anul 1821, cu cheltuiala Ecselenții sale Părintelui Episcopul Ioan Bob de la Blaj, și al doilea cel ce s-a dat la Buda într-un tom, la anul 1825”⁸⁰.

⁷⁵ Școalele noastre în anul 1841, *Gazeta de Transilvania* 13, 1841, 51-52; cfr. Bogdan-Duică G., *Viața și ideile lui Simion Bărnuțiu* 39 și *George Bariț și contemporanii săi* IV, 158.

⁷⁶ Heliade Rădulescu I., *Gramatică Românească*, București 1980.

⁷⁷ Heliade, *Gramatică* 547.

⁷⁸ Heliade, *Gramatică* 554.

⁷⁹ Heliade, *Gramatică* 555.

⁸⁰ Heliade, *Gramatică* 557.

V. Biserica Română Unită în apărarea limbii române

Dieta Transilvaniei și-a deschis lucrările la 25 noiembrie 1841, iar cu această ocazie s-au reluat discuțiile cu privire la limba oficială a țării, majoritatea deputaților votând în 31 ianuarie 1842 înlocuirea limbii latine cu limba maghiară. Cea dintâi reacție a venit de la *Gazeta de Transilvania*, care nota la 2 februarie 1842 că „Proiectul de lege pentru limba maghiară menit a da lovitura cea de moarte limbei și naționalității românești în Transilvania, au ieșit mai întâiu dela deputații acelor comitat-uri în care se află cei mai mulți Români”⁸¹. Reacții mai avem de la alți transilvăneni, însă îl menționăm pentru început pe Timotei Cipariu. Acesta scrie într-o scrisoare adresată lui Barițiu, datată 15/27 februarie 1842 convingerile sale cu privire la cadrul general al situației:

„Văzuși ce vreau să facă ungurii noștri cu românii? Si aceasta numai din *iubire*, cumu-și iubește măimuța puii, de-i strânge până-i omoară de drag. O asemenea întâmplare nicicum nu ne-au venit neașteptată, pretedențiile Țării Ungurești și slăbirea naționalității săsești, după ce și-au pierdut *votum senatum* de obște cunoscută, dând să priceapă oricărui prevăzătoriu că numai un asemenea sfârșit va lua în tot lucrul. Însă ungurii, cu toată politica lor, se înșală amar, neprevăzând nici urmările unei asemenea hotărâri, nici puțința de a li se realiza planul. Ei socotesc că românii vor primi această hotărâre ca un dar prețios din partea lor, pentru care ar trebui să fie mulțumitori, că sunt învredniciți de a se întrupa sau ultui în tulpina acestui măreț neam, *nemes es dicso magyar nemzet*. Dar lăsând afară și nesocotind pre acei mișei – carii și mai nainte și acuma li-i rușine de neamul lor sau a căsca gura să grăiască vreun cuvânt românesc, și când îl grăiesc pare că-l scot din gât sugrumat, și carii nu vor lipsi niciodată –, trupul, norodul românesc, precum în lege așa și în limbă, totdeauna va ști a se împotrivi unor nedrepte poftiri ca aceste, din care, mai ales de se va adauge și silă, negreșit că nu multă dragoste va urma. Că și ce pot românii aștepta de la o astfel de schimbare? Și fără de nădejde de folos, au pleca-se-va românul așa lesne, sau văzutu-l-am vreodată plecându-se? Au nu vor zice că după ce ne-au luat toate, mai pre urmă ne-or lua și limba,

⁸¹ Bogdan-Duică, *Viața și ideile lui Simion Bărnuțiu* 55.

și apoi legea, și apoi ce mai? Sufletul! Dealmintrilea, (însă supt rosa) numaidecât după vestirea hotărârii dietale prin gazetele ungurești, Consistoriul au trimis o energică remonstrație din partea sa la episcopul, ca să o împărtășească cu Înalta Curte”⁸².

Din aceeași perioadă avem și articolul lui Bărnăuțiu, intitulat: *O tomneală de rușine și o lege nedreaptă*, datat 13 februarie 1842, însă publicat în paginile suplimentului *Gazetei, Foaie pentru minte...* doar în 1853:

„O tomneală de rușine (*pactum turpe*) se proieptează acum, în veacul al 19, care să o facă un popor despre o parte, cu altul, ba (*si diis placet*) și cu mai multe popoară, despre altă parte; adevă, o seamă de unguri din plasa cea nobile, care totdeauna se socotește și cea mai cultivată la minte, la inimă și la gust, cunoscând cu mintea lor cea luminată că ar fi vremea ca să se mai ușureze și starea celiilalte plase de oameni ce se zice proastă, au și inimă destul de bună a se pleca spre înființarea astui feliiu de ușurare, au însă și un gust prea deșăntat a pretinde ca, dacă voiesc românii a dobândi ușurare și drepturi cetățene din grația ungarilor nobili, să se unguriască și ei (*conditio sine qua non*), adevă să se lapede de limba românească pe încetișor și să priimiască pe cea ungurească, apoi cu vreme vor fi românii cetățeni, fii ai patriei, ușurați, cultivați, fericiți!-, această cugetare au pătruns până și în casa legeaferilor (*Legifer, legislator*), în a căror mână sunt chieile fericirii și ale nefericirii popoarelor transilvane; și contopirea popoarelor acestui mare principat nu va fi cugetare goală de aci înainte, ci în scurt să se pună în lucrare prin lege.

Să se topiască dar toate limbile Ardealului în căldarea cea politică a renașterii ungurești, cum se topesc boii la zahanalele României, ca din toate să se nască numai o limbă, cea ungurească, ca de aci înainte, până va sta lumea, în târgurile și pe drumurile Ardealului și în orice loc public să nu se mai audă *Bună ziua, frate*, încă nici *Guten Morgen, Bruder*, ci numai *Io napot foldi*; afurisite să fie mamele care vor îndrăzni a chiea de aci înainte pe fiii săi zicându-le: *Fătul mieu!* Unele ca aceste să se judece ca niște îngropătoare ale fericirii pruncilor săi; și cei ce au avut nenorocire a fi aplecați și crescuți de mamă română, cu ură să-și aducă aminte de maica sa, căce i-au învățat a vorbi într-o limbă de la care atârână toată nefericirea lor de acum și cea viitoare, pentru ce nu și-au dat pruncuții la limba ungurească, și dacă nu altmintrele, batăr cu

⁸² George Bariț și contemporanii săi IV, 169-170.

furca să-i fie ținut acolo până și-ar fi câștigat acel odor de atâta fericire aducători, că, iată, s-au arătat o stea minunată (*stella mirabilis*) pe ceriul cel politic al Ungariei și al Ardealului, care spune magilor că Ardealul nu va fi tare și fericit până când nu se vor unguri toți, adică până ce nu se vor lepăda toți de neamul lor, de limba, de naționalitatea și, prin urmare, și de conștiința vredniciei sale celei omenești; numai atunci o să fie țara tare și popoarele fericite, dacă le vor tăgădui aceste toate!⁸³”.

Textul lui Bărnăuțiu va furniza materialul de bază pentru redactarea protestului oficial al Consistorului din Blaj. De fapt, în timp ce episcopul Lemeni participa la lucrările Dietei, la Blaj s-a organizat rezistența. Vicarul general, Simion Crainic, a convocat canonicii și profesorii „atât pentru însemnătatea cea mare a lucrului, cât și pentru aceea ca să nu se împiedice cumva consiliul cel bun prin frica unora, care subț despotismul cel îndelungat se învățaseră a crede că chiar și apărarea dreptului ar fi crimine⁸⁴”. S-a ajuns astfel la redactarea protestului, care a fost trimis lui Lemeni, la Cluj. Textul acesta trebuia să-i furnizeze argumente solide episcopului în vederea redactării unei cereri către Împărat. În protest se spune că scopul școlilor din Blaj a fost acela de a sluji la promovarea culturii morale, religioase și literare printre români, iar la dobândirea acestui rezultat nu se poate ajunge mai bine decât în limba română. Prin urmare, limba aceasta nu poate fi schimbată în școlile blăjene decât cu ruina propriei naționalități.

„Mărturisim însă sincer, că nu numai după zece ani, dar nici după zece veacuri, ba niciodată, în vecii vecilor, noi și națiunea noastră nu putem fi obligați printr-o lege care, pentru datinile și credința noastră, pregătește un pericol și un obstacol, iar pentru *naționalitatea* noastră ruină și peire...”⁸⁵.

Episcopul Lemeni a atașat *Protestul Consistorului din Blaj contra limbii ungurești la anul 1842* la o cerere a sa adresată Împăratului și le-a trimis agentului aulic Marusi la Viena cu data de 11 martie 1842. Textul a fost publicat în limba latină de către Coriolan Suciu în revista *Cultura Creștină*

⁸³ Bodea, 1848 *La Români* 184-185.

⁸⁴ Papiu-Ilarian, *Istoria Românilor din Dacia Superioară* I, 106.

⁸⁵ Bogdan-Duică, *Viața și ideile lui Simion Bărnăuțiu* 211.

de la Blaj⁸⁶. Împăratul a respins hotărârile dietale și lucrurile au continuat pe mai departe neschimbate.

⁸⁶ *Cultura Creștină* 8-9, 1938, 506-507. Prezentăm în traducere românească textul cererii lui Lemeni înaintate Împăratului, la Viena, cu privire la problema limbii: A părut oportun ilustrelor Stări și Ordine Majore ale națiunii ungare și secuiești, națiunii săsești cu deputați de opinie contrară, cu vot comun să publice decizia de a folosi limba ungurească nu numai pentru diplomație, unde este stabilită pentru toată corespondența oficială și pentru textul autentic al legilor de publicat, ci și în afacerile ecleziastice introducând-o după un deceniu de experimentări, după cum a fost expus în articolul proiectat, care, după cum cred a fost deja expus spre examinare Majestății Voastre Preasfinte. Fiind informat despre aceste lucruri, Capitlul meu, cu supunere plină de omagiu mi-a prezentat cererea atașată, de care, eu însumi sunt conștient că reprezintă dorința întregului cler și a măhnitei nații; nu se poate întâmpla acestei nații ceva mai grav decât să experimenteze lipsa singurului și naturalului drept tocmai în momentul în care din dorința Majestății Voastre de a promova fericirea tuturor supușilor așteaptă cu aviditate consolarea Ilustrelor Stări pentru îmbunătățirea propriilor condiții. Nu dubităm că Ilustra Stare și Ordinele în puterile lor cu privire la articolul proiectat despre limba ungurească au relatat Majestății Voastre, însă cu siguranță nu L-au informat că au intenția de a-i constrânge pe Valahi să învețe limba ungurească, deoarece se știe că punctele din articole cu privire la nația valahă nu urmăresc altceva. Se stabilește de fapt că nu numai în corespondența cu jurisdicțiile ci și la redactarea protocoalelor bisericilor, în școlile din Blaj și în alte locuri ce urmează a se constitui, să fie introdus uzul limbii ungurești peste un deceniu. Noi nu suntem contrari, ba dimpotrivă, dacă Majestatea Voastră și-ar da cu bunăvoință acordul, vrem ca din dorința Ilustrelor Stări și a ordinelor, legile cu privire la limba ungurească să fie promulgate și această limbă să devină limba corespondenței oficiale; mai mult dorim ca clerul valah să o folosească pentru a face familiare raporturile cu națiunea săsească, cu ilustrele regimuri, cât și cu excelența Prefecturii Armelor, iar eu, în ce mă privește, cât îmi este posibil să adaug pentru ca scopul să fie atins, nimic nu voi lăsa început; totuși pentru starea și condiția prezentă a acestei nații, găsesc calea cea mai bună și mai sigură pentru a promova cultura să fie ca limba maternă să fie dată în școlile de bază, la Normală, apoi să fie un program pentru limba ungurească și germană; în afacerile bisericești cât și problemele consistoarelor și scaunelor arhidiaconale să fie menținută limba valahă precum până acum, deoarece și cultul divin se desfășoară în această limbă. Mai mult, fiecare nație are dreptul de a se perfecționa și este dorința Majestății Voastre Preasfinte și a Ilustrelor Stări să se cultive nația valahă, cultura căreia trebuie să înceapă cu cultivarea limbii materne și se știe că izvorul inculturii poporului valah provine tocmai din această cauză, deoarece, după Schisma Bisericii Orientale preoții au obținut episcopi mai ales din națiunea sârbească și au exclus folosința limbii valahe și au introdus cu forța uzanța celei sârbești. Se știe că, tocmai din acest motiv s-a născut condiția ca, puțin câte puțin, din fondul bazilicelor a luat naștere fondul pentru școala valahă din Alba Carolina, Făgăraș și pentru cea care urma să se edifice la Hațeg. Călăuzit de aceste rațiuni, cu forța iminentă a datoriei, mă adresez Majestății voastre Preasfinte și Vă rog în genunchi în numele întregului cler și a națiunii valahe, mai mult decât mediator al eficientului popor transilvănean să binevoiți din acest motiv să moderați articolul proiectat pentru ca ecleziasticii națiunii valahe să poată trata lucrurile, prezentate în respectul autorității sale, în limba națională ca și până acum, astfel și în viitor și să o folosească în școlile lor pentru a învăța științele...

VI. Biserica Română Unită și Revoluția de la 1848

Știrile vagi care aminteau de primele agitații pariziene s-au precipitat ca o avalanșă către estul Europei, făcând să triumfe Revoluția la Viena, în 13 martie, odată cu demisia lui Metternich. În Ungaria, Dieta s-a proclamat constituantă și a aprobat legislația cu privire la țărănime, abolind astfel toate drepturile feudale și iobăgia, Biserica a renunțat la dijme; s-a aprobat unirea Transilvaniei cu Ungaria. Kossuth era convins că naționalitățile nu aspirau la nimic altceva decât la libertățile civile și reforme sociale: magia libertății este mai puternică decât naționalitatea, credința, legăturile de sânge și chiar prietenia.

Valul revoluționar a ajuns și în Transilvania pe căi oficiale sau private. *Gazeta de Transilvania* publică primele știri despre evenimentele de la Paris în 13 martie. Numărul succesiv al *Gazetei*, datat în 27 martie, anunță desființarea iobăgiei și invită românii la calm și la respectul legilor țării. Astfel, la Cluj a avut loc o mare adunare, ținută în 21 martie, cu participarea studenților din cele trei colegii locale. S-au aprobat cerințele revoluționarilor din Ungaria, mai ales unirea necondiționată a Transilvaniei cu Ungaria. Tot la Cluj, tinerii revoluționari români au redactat și ei o petiție, datată în 28 martie, având drept autori pe Ioan Buteanu, Florian Micaș și I. Suciș, în care și-au exprimat așteptările. Însă atunci când lucrurile păreau să se îndrepte în conformitate cu mișcările revoluționare ungurești, Simion Bărnuțiu, de la Sibiu, a indicat linia de urmat pe care să o adopte românii:

„Ungurii chiamă pe ardeleni la unire, Clujul s-au dechiarat cu mare solemnitate cum că vrea a se uni; așa vor face și secuții; poate numai sașii nu vor vrea. Dar românii ce vor face? De la deslegarea întrebărei acestea atârână viața sau moartea românilor. Aici se cade să-și deschidă ochii tot românul că acum a venit timpul cu care, de se vor folosi bine, le vor dobândi toate, iar de se vor folosi rău, le vor pierde toate și care le-au mai rămas, adevă-și vor perde naționalitatea și cu ea toate. Ascultați dară, strănepoți romanilor! aceea ce se cade să cugete și să grăiască astăzi tot românul, fie popă, fie nobil, ostaș, cetățian sau sătean, ascultați ce se cade astăzi să răspundă ungurilor, secuilor și sașilor!!! Noi românii nu vrem până atunci despre unirea asta cu voi ungurii a vorbi, până când nu se va pune nația română iar la vrednicia acea politică, de care o ați dezbrăcat voi ungurii, secuții și sașii. Voi ați făcut asupra nații noastre cum v-au plăcut, ați pus în Aprobatele voastre cum că româ-

nii, nația cei mai veche a Ardealului, e numai suferită, i-ați scos până în ziua de astăzi de la toate dregătoriile cele mai înalte”⁸⁷.

Proclamația lui Bărnăuțiu, dictată în seara zilei de 24 martie 1848, la Sibiu, reprezenta o răsturnare a opțiunilor avute până aici. Imediat ce vocile oficiale sosesc la Blaj cu *Gazeta de Transilvania*, Aron Pumnul, profesorul de filosofie, împreună cu alți profesori, au adunat elevii și studenții vorbindu-le despre drepturi. Tineretul școlar este dezorientat; chiar Timotei Cipariu va publica în paginile ziarului de la Blaj, *Organul luminării*, articolul *Unirea Transilvaniei cu Ungaria*, cu scopul de a convinge românii cu privire la avantajele acestei uniri. Tinerii studioși români de la Târgu Mureș și de la Cluj își dau întâlnire la Blaj cu scopul de a se putea exprima într-un congres național. Aron Pumnul devenit un fel de lider de opinie, va citi și el o proclamație tinerilor din Blaj, la 12 aprilie 1848, înainte ca aceștia să plece spre case cu ocazia vacanțelor de Paște. Proclamația care cerea ca românii să participe la consultări la Blaj, în ziua de 30 aprilie, a fost copiată în sute de exemplare și răspândită pe întreg teritoriul transilvănean. Episcopul Lemeni n-a fost de acord cu data de 30 aprilie și a optat pentru data de 15 mai 1848. Adunarea de la Blaj a avut toate condițiile ca să se numească națională, întrucât reunea reprezentanți din toate părțile locuite de către români și a căutat să adune toate curente de gândire. Primii participanți au sosit în 13 mai, printre ei fiind episcopul de la Sibiu, Andrei Șaguna, așteptat de către o delegație de canonici și invitat la reședința episcopală. În ziua următoare s-a celebrat Dumnezeiasca Liturghie de către Lemeni, urmând apoi o conferință în catedrală. La un moment dat a fost invitat să vorbească Bărnăuțiu, rostind cu această ocazie faimosul său discurs, considerat până azi cel mai mare discurs al națiunii române⁸⁸.

Bărnăuțiu considera că românii nu mai trebuie să-și îndoiască cauza episcopilor, ci interesele lor trebuie apărate de unirea cu poporul. În discurs găsim germenii gândirii liberale ce aspiră să înlocuiască Biserica din viața politică. Prin urmare, nu este deloc întâmplător faptul că Iuliu Maniu considera data de naștere a Partidului Național anul 1848⁸⁹. Atrage atenția celor prezenți că el intenționează să vorbească despre o unire națională și nu una confesională. Libertatea nu este specifică unei religii ci este comună tuturor religiilor. Unirea religioasă și neunirea este legată de conștiință și prin urmare trebuie lăsată la sufletul fiecărui român, a fiecărei comunități de a alege liber.

⁸⁷ Bodea, 1848 *La Români* 401.

⁸⁸ Bodea, 1848 *La români* 446.

⁸⁹ Boilă Z., *Memorii* 99.

Ziua marii adunări începe cu Dumnezeiasca Liturghie la orele 6, celebrată de episcopul Lemeni. La orele 8 sunt aleși președinții în persoana celor doi episcopi, Ioan Lemeni și Andrei Șaguna, și a doi vicepreședinți, Simion Bărnăuțiu și George Barițiu. Din cauza mulțimii adunate în piața centrală din Blaj s-a hotărât ca adunarea să se mute în apropiere pe „râțul grecilor”, denumit de acum înainte, la propunerea lui Bărnăuțiu, Câmpia Libertății. Națiunea română se declară fidelă Împăratului și Casei domnitoare, națiune de sine stătătoare și parte a Transilvaniei pe baza libertății egale dintre toți. Întrebarea și votul cu privire la soarta Transilvaniei a fost lăsat pentru momentul în care se va reuni Dieta Transilvaniei, iar națiunea română va fi recunoscută liberă și cu vot în Dietă.

Dieta Transilvaniei, reunită la 29 mai 1848, a proclamat unirea Transilvaniei cu Ungaria, decizia fiind salutată de către unguri cu sărbători în toată Transilvania. Cererile națiunii române au fost prezentate de către episcopul Lemeni, însă într-o Dietă convocată pe baza criteriilor medievale, unde românii nu erau reprezentați, episcopul de la Blaj participând în calitate de proprietar de pământ. Totuși de data aceasta luă parte la Dietă trei români: episcopul Ioan Lemeni, protopopul Constantin Papfalvi și avocatul Alexandru Băhățel. La cererile formulate de către români s-a răspuns cu legile ce urmau să fie aprobate în Ungaria; adică din legea de unire se deduce ideea de egalitate în drepturi, deoarece Ungaria vrea să stabilească noua constituție pe egalitatea personală de drepturi și nu pe un conglomerat de națiuni de sine stătătoare⁹⁰.

VII. Biserica Română Unită de la 1848 la 1918

După cum am văzut, la Dieta Transilvaniei din 1848, ungurii au admis numai libertate individuală, iar colectivitățile etnice erau interzise. După înfrângerea Imperiului austriac în războiul cu Prusia din 1866, fiind diminuată influența germană, împăratul Francisc Iosif I s-a văzut constrâns să accepte compromisul cu Ungaria. Astfel în 1867 s-a realizat dualismul, el devenind și rege al Ungariei, Transilvania fiind unită cu Ungaria. A existat, din 1868, o lege a naționalităților, care prevedea egala îndreptățire a naționalităților, însă guvernării unguri au făcut tot posibilul să nu fie aplicată și să rămână literă moartă. Elita politică românească din Transilvania a trebuit să ia în calcul existența Statului românesc independent după 1878. De asemenea, treptat, problema națională trece în

⁹⁰ Bariț, *Părți alese* II, 216.

sarcina militanților din Partidul Național, regrupați aici în ciuda diferențierilor de strategii. La începutul secolului al XX-lea, Alexandru Vaida Voevod a promovat soluția federalizării, idee propusă de Aurel C. Popovici în cartea *Statele Unite ale Austriei Mari*, convinși că salvarea imperiului poate veni doar de la acest proiect. Convingerea lor se susținea și pe faptul că la această soluție a fost câștigat și Arhiducele Francisc Ferdinand, moștenitorul tronului habsburgic, care a conștientizat faptul necesității ralierei naționalităților de partea sa.

Moartea Arhiducelui la Sarajevo și declanșarea războiului au compromis șansele acestei soluționări a situației din Transilvania. O altă variantă de împăcare a venit din discuțiile purtate de prim ministrul Ungariei, Istvan Tisza și membrii delegației Partidului Național Român în perioada noiembrie 1913-ianuarie 1914. Șeful guvernului ungar a refuzat să satisfacă și pretenția minimă de a pune în aplicare legea din 1868, și prin urmare tratativele au eșuat. După izbucnirea Războiului Mondial au avut loc din nou tratative, deși în condiții schimbate, în toamna anului 1914. Tratativele au fost angajate la presiunea guvernelor de la București și Berlin. Germanii erau preocupați din cauza ostilității arătate de opinia publică din România, vina fiind a Ungariei. Românii solicitau acum autonomie națională și teritorială și guvern autonom. S-a dorit ca purtătorul lor de cuvânt să fie Iuliu Maniu. *Considerat un radical, ostil oricărei abateri de la revendicările devenite acum tradiționale, Maniu devenise vocea cea mai autorizată în opinia românilor ardeleni*⁹¹.

S-a ajuns la convocarea conferinței naționale a Partidului Național Român, în urma discuțiilor dintre Vaida și Maniu. Conferința s-a ținut la Oradea, la 12 octombrie 1918, și s-a votat o rezoluție, întocmită de cei doi, prin care se enunța că Partidul Național și românii din Ardeal nu se mai consideră ca făcând parte din Austro-Ungaria și cer ca la viitoarea Conferință de pace să aibă proprii reprezentanți. Această declarație a fost citită în parlamentul ungar de către deputatul Alexandru Vaida la 18 octombrie 1918. S-a trecut apoi la organizarea Consiliului Național Român, având șase membri ai Partidului Național și șase membri ai Partidului Social Democrat. Consiliul Național Român l-a chemat de la Viena pe Iuliu Maniu, și-a mutat sediul de la Budapesta la Arad și a început guvernarea de fapt asupra Ardealului. Consiliul Național Român a luat măsuri pentru constituirea consiliilor naționale județene și comunale și s-a trecut la

⁹¹ Maior, *Alexandru Vaida Voevod* 76.

liniștirea spiritelor. Soldații au fost dezlegați de jurământul dat Împăratului și supuși numai Consiliului Național Român. De asemenea, episcopii Miron Cristea al Caransebeșului și Valeriu Traian Frențiu al Lugojului au eliminat, cu ajutorul unor circulare, pomenirea în biserică a împăratului-rege, urmând a se ruga pentru Consiliul Național Român și pentru înalta noastră stăpânire națională.

Guvernul ungar și Consiliul Național Ungar au mai avut o ultimă tentativă în vederea convingerii Consiliului Național Român de a rămâne în hotarele provinciei ungare, admițând o autonomie administrativă pentru comitatele locuite majoritar de români. La dezbaterile de la Arad, participa din partea ungară chiar ministrul pentru minorități Oszkár Jászi, însă după unele tatonări, Vasile Goldiș a propus amânarea dezbaterilor până la sosirea lui Iuliu Maniu de la Viena. În seara zilei de 13 noiembrie 1918 a sosit de la Viena Iuliu Maniu, iar în 14 noiembrie s-a ținut a doua ședință. După mai multe discuții contradictorii, Jászi l-a provocat pe Iuliu Maniu: ce vor în definitiv românii?, iar Maniu a replicat – desfacerea totală. După eșuarea tratativelor, s-a hotărât convocarea Adunării Naționale Constituante la Alba Iulia pentru ziua de 1 decembrie 1918.

VIII. Concluzii

La centenarul Unirii, Biserica Unită cu Roma poate să privească cu mândrie asupra contribuției aduse la realizarea acestui deziderat. Unirea, după cum am arătat în paginile precedente, se sprijină pe *lucrul cărții românești dealungul secolelor și nu ar fi avut strălucirea și însemnătatea, pe care trebuie să i-o atribuim, dacă n-ar fi fost în urmă cărturarii români, cari, veac de veac, prin cartea bisericească, prin scrisul în aceeași limbă și în aceeași ortografie și prin drumurile pe cari le făceau dela un capăt al României la celălalt capăt al României, înțeleasă sub raportul etnic și nu sub raportul trecător al hotarelor, nu au făcut altceva decât să întrețină și să înalțe ceea ce găsea în însuși instinctul popular*⁹². Această mișcare culturală i-a văzut pe românii uniți angajați în prim plan, la început mai mult clericii, iar mai apoi laici. Se exemplifică cu membrii delegației care vor duce hotărârile Marii Adunări de la Alba Iulia regelui Ferdinand: episcopii Miron Cristea și Iuliu Hossu și politicienii Vasile Goldiș și Alexandru Vaida Voevod. După cum vedem, în proporție egală greco-catolici și ortodocși.

⁹² N. Iorga, *Unirea Românească*, în T. Albani, *Douăzeci de ani de la Unire I*, 1938, 7.

Ionuț Mihai Popescu

BINELE PUBLIC ȘI AMURGUL DATORIEI

„Există două realități a căror imensă zdrobitoare greutate nu o simțim, dar fără de care nu putem trăi: aerul și istoria” (Lucian Blaga)

Istoria lungă și bogată de sensuri a conceptului *binele comun* ne arată importanța acestuia pentru orice tip de comunitate. De fapt, în lipsa binelui comun nu se poate vorbi de o comunitate. Binele comun se referă atât la bunurile comunității, cât și la un ideal al acesteia, este o expresie a identității comunității. Este reglementat prin norme juridice, dar și de legi nescrise a căror respectare este de la sine înțeleasă. Atunci când reglementările juridice sunt vagi sau lipsite de putere, o comunitate subzistă grație normelor asumate individual, prin ceea ce este de datoria fiecăruia să facă, iar atunci când indivizii nu mai recunosc această datorie intrinsecă, se pune în mod legitim întrebarea în ce măsură mai putem să vorbim de o comunitate? Aceasta este întrebarea a cărei legitimitate vom încerca să o argumentăm și pentru al cărei răspuns vom propune câteva repere.

Existența unei comunități pare de cele mai multe ori de la sine înțeleasă. Acum o sută de ani, naționalitatea era o identitate pe care fiecare și-o asuma, indiferent de țara în care trăia. Și astăzi naționalitatea (politică sau culturală) este una dintre cele mai puternice componente identitare ale unei comunități, dar nu mai poate fi singurul principiu de coagulare și organizare al unei comunități politice care include indivizi de etnii diverse. În diferitele forme ale modernității de după modernitate (postmodernitate, modernitate târzie, modernitate reflexivă, modernitate lichidă), constituirea comunității se face în funcție de un principiu exterior comunității (zeii, neamul) sau de un principiu interior comunității (voința cetățenilor). Prima

poziție a fost soluția istorică pentru întreaga lume și încă mai este pentru cele mai multe state din afara spațiului cultural european. Europa și lumea occidentală s-a îndepărtat treptat această poziție (în care celălalt nu era acceptat decât cel mult într-o poziție de inferioritate) în favoarea unei societăți întemeiată pe universalitatea și egalitatea indivizilor, a drepturilor lor. Această trecere s-a făcut treptat și coincide cu istoria Europei, de la isonomia lui Clistene până la Declarația universală a drepturilor omului sau funcționarea unor instituții precum Curtea Europeană a Drepturilor Omului. Astăzi, această realitate este atât de prezentă, încât riscăm să o considerăm de la sine înțeleasă, nu rezultatul unor alegeri.

În această lungă istorie, un moment important l-a reprezentat Iluminismul, pentru că a reușit să articuleze afirmațiile teologiei creștine în organizarea politică a unui stat secular și credem că forța Europei vine din acea articulare și multe dintre problemele ei de azi vin din neasimilarea acelei articulări în conștiința ei identitară. Europa este continentul în care creștinismul s-a afirmat cel mai bine, dar totodată este și continentul în care Renașterea și Iluminismul au afirmat raționalitatea care a dezvoltat o cultură tehnologică și care l-a îndepărtat cu totul pe Dumnezeu din viața publică. Cultura iluministă radicală consideră că doar ea dă adevărata identitate europeană, de aceea nici nu s-au menționat rădăcinile creștine în constituția europeană. Aceasta arată tensiunea căreia trebuie să-i facă față europenii și cât de vechi sunt rădăcinile acestei tensiuni.

Iluminismul afirmase valorile libertății și ale rațiunii prin promovarea cărora credea că oamenii vor deveni mai buni și că în societate se pot afirma opiniile cetățenilor chiar și atunci când sunt diferite. Rolul rațiunii este elementul de legătură între om și societate, pentru că, deși este proprie fiecărui individ, ea este universală și toți indivizii care se conduc după rațiune vor ajunge la aceleași concluzii, de aceea spațiul public este organizat de rațiune. Deosebiriile dintre oameni apar în domeniul sentimentelor sau al judecăților de gust și se pot manifesta în spațiul privat al indivizilor și grupurilor sau chiar în spațiul public, în măsura în care nu lezează libertatea altor indivizi. Acest model a fost, însă, infirmat de cele două războaie mondiale și de totalitarismele secolului al XX-lea. Rațiunea singură nu poate evita violența și nu poate feri individul și societatea de instaurarea inumanului (atât regimul nazist, cât și cel comunist pretindeau că planifică rațional o societate mai bună decât cea existentă).

Societatea europeană contemporană se organizează în funcție de libertate și rațiune, iar atunci când două libertăți intră în contradicție (libertatea fătului de a se naște și libertatea femeii de a avorta, de exemplu), oamenii trebuie să hotărască care dintre ele are prioritate și fac acest lucru în funcție de norme derivate, în cele din urmă, din Declarația drepturilor omului. Aceasta este norma comună care face din cetățenii statelor semnatare o comunitate.

Înainte de adoptarea Declarației, UNESCO a întrebat mai multe personalități ale culturii despre fundamentele teoretice ale unei astfel de declarații. Răspunsurile lui Jacques Maritain la această anchetă¹ ne arată că umanitatea este rezultatul unor decizii și al unor experiențe, nu consecința unei naturi comune (care rămâne neconștientizată și nerecunoscută). Drepturile omului nu derivă din extinderea la individ a drepturilor medievale ale regilor, ci din ideea de drept natural elaborată în Antichitate și Evul Mediu. Această idee a fost raționalizată de Grotius, din păcate, fiindcă aceste exagerări au denaturat-o. S-a ajuns să se considere legea naturală ca fiind un cod pe care rațiunea îl exprimă în legea juridică, dar nu este vorba decât de o formulare particulară, a unei epoci și a unor oameni și există riscul ca acestea să fie tratate ca și cum ar fi legi ale zeilor. Orice declarație a drepturilor omului este revizibilă, în funcție de sensul pe care oamenii unei epoci îl dau identității umane și a locului lor în Univers, de conștiința morală a grupurilor de oameni care adoptă aceste drepturi. Crizele pe care omenirea le depășise (ancheta era în 1947, la doi ani după încheierea celui de-al Doilea Război Mondial) i-au convins pe oameni că formează o mare comunitate, a celor care vor să evite suferința și degradarea demnității umane. Oamenii din diferite culturi și civilizații au ajuns la o concluzie comună despre principiile de respectat pentru păstrarea demnității umane, dar aceasta nu se datorează vreunei legi universale supraumane.

„Ca efect al dezvoltării istorice a umanității și a crizelor tot mai generalizate ale lumii moderne [...] s-a ajuns azi ca oamenii să fie conștienți [...] de un anumit număr de adevăruri practice care privesc viața lor în comun și asupra cărora se pot pune de acord, dar care derivă, în gândirea unora sau altora [...] din concepții teoretice extrem de diferite sau chiar opuse în mod funciar. Fără

¹ <https://fr.unesco.org/courier/2018-4/droits-lhomme-loi-naturelle> (28.06.2018).

îndoială că nu este ușor, dar e posibil să găsim o formulă comună a tuturor acestor concluzii practice, altfel spus, a diferitelor drepturi recunoscute de ființa umană în existența sa personală și în exigența sa socială. În schimb, ar fi cu totul în zadar să căutăm o justificare rațională comună a acestor concluzii practice și a acestor drepturi. Dacă ne-am angaja pe această cale, am risca fie să voim să impunem un dogmatism arbitrar, fie să fim opriți de divizări iremediabile. Dacă pare în cel mai înalt grad dezirabil să formulăm o declarație universală a drepturilor omului care ar fi ca o prefață a unei carte morale a drepturilor omului, pare clar că în ceea ce privește o astfel de declarație, un acord practic este posibil, un acord teoretic este imposibil între spirite.”²

Al Doilea Război Mondial a arătat într-un mod foarte dureros că nicio națiune nu se poate izola, că nicio națiune nu poate să-și urmeze o cale de dezvoltare separată de celelalte sau cu contacte restrânse. Globalizarea a crescut interdependența statelor și cetățenilor, iar prin progresele tehnoscienței acțiunile curente ale oamenilor au consecințe planetare. Națiunile au o adevărată viață la comun (cazul Coreei de Nord arată că de fapt nu te poți retrage) și aceasta solicită reglementări tot mai detaliate în prevederi și extinse în aproape toate domeniile, de la cotele de pescuit până la cantitatea de dioxid de carbon pe care o termocentrală o poate elimina în atmosferă, lucruri recunoscute și anunțate de Constituția pastorală *Gaudium et spes* încă din 1965:

„Din interdependența tot mai strânsă care se extinde treptat la lumea întreagă, decurge faptul că binele comun – adică ansamblul condițiilor de viață socială care permit grupurilor și indivizilor să-și atingă mai deplin și mai ușor perfecțiunea – devine astăzi din ce în ce mai universal și, de aceea, implică drepturi și îndatoriri care privesc omenirea întreagă. Orice grup trebuie să țină seama de necesitățile și de aspirațiile legitime ale celorlalte grupuri, și, mai mult, de binele comun al întregii familii umane.”³

În secolul XXI regăsim cu prisosință complexitatea și interdependența anunțate în anii '60 din secolul trecut, iar reglementările asupra binelui comun trebuie să facă față unei noi provocări, cea a destrămării

² *Ibidem*.

³ *Gaudium et spes*, art. 26, <https://www.magisteriu.ro/gaudium-et-spes-1965/> (28.06.2018).

identităților colective specifice modernității (familia⁴, națiunea și chiar statul), căci dacă comunitățile sunt greu de definit și de delimitat, cu atât mai greu va fi de identificat și reglementat binele comun însuși.

Charles Taylor identifica trei probleme majore cu care se confruntă lumea occidentală contemporană⁵. Prima este cea a individualismului; omul s-a eliberat de orizonturile morale și din „marele lanț al ființei”, iar aceasta este simțită ca o emancipare. Libertatea dobândită astfel are drept consecință dispariția marilor scopuri, nu există nimic mai important decât individul, astfel încât acesta este obligat să se centreze pe sine⁶. O a doua problemă este primatul rațiunii instrumentale; dacă în natură nu mai este nimic sacru, totul poate fi supus calcului și gândit în perspectiva folosirii cât mai eficiente, totul poate fi folosit, consecința pe termen lung fiind distrugerea naturii și aplatizarea vieții individuale (orizontul eficienței face să dispară înălțimile și profunzimile). Această rațiune nu poate fi evitată, un agent economic care nu ar ține cont de ea ar falimenta și ar ieși din economie. Cea de-a treia problemă este depersonalizarea; funcționarea societății este asigurată de un uriaș aparat birocratic în fața căruia statul e neputincios.

Unii au criticat cultura contemporană în general pentru relativismul și egoismul ei, iar alții au afirmat că aceasta este calea de urmat, că ar fi o dezvoltare firească. Și unii și alții ignoră că în spatele acestei afirmări a individualității există un ideal moral, cel al autenticității și că formele individualismului care domină societatea contemporană sunt o deviere a idealului moral al autenticității. Taylor argumentează că modernitatea a rezultat dintr-un ideal etic, idealul autenticității. Poate că tinerii anilor '70 nu mai cred în cauzele care-i transcend, dar o fac în numele unui ideal moral (adică se raportează la lucruri cum cred ei că ar trebui să fie, nu cum sunt) și această autenticitate este pentru ei un ideal moral. Preocuparea

⁴ Pentru dizolvările familiei moderne și semnificația transformărilor familiei contemporane, vezi Daniel Dagenais, *La fin de la famille moderne*, Presses Universitaires de Rennes, Rennes 2000.

⁵ Charles Taylor, *Etica autenticității*, Cluj-Napoca 2006.

⁶ În lipsa marilor scopuri, nu există nimic mai important decât individul; acesta nu are pentru ce să moară, situație care are o valență pozitivă (oamenii nu mai merg la moarte pentru ideologii, absurdul acestei mobilizări spre moarte este descris în *God on our side* al lui Bob Dylan și împotriva ei s-a ridicat așa numita generație *flower-power*) și o valență negativă (dacă nu poți recunoaște nimic mai înalt, atunci dispare sensul și se instalează vidul, este observația pe care Sălbaticul o adresează lumii „civilizate” în *Minunata lume nouă* de Georges Orwell).

tinerilor pentru ei înșiși nu este nici egoism, nici doar laxitate morală. Acestea sunt prezente, dar nu sunt totul, fiindcă este vorba de un ideal moral, e vorba de dorința de autodesăvârșire, oamenii se simt neîmpliniți dacă nu se realizează în carieră, chiar dacă pentru asta își sacrifică familia, inclusiv relația cu copiii. Dacă individualismul este o cultură a autodesăvârșirii, pierde din vedere chestiunile care-i transcend, însă și această autodesăvârșire se face în numele unui ideal moral. Faptul că autenticitatea este un ideal moral a fost mascat de poziția pe care se sprijină adepții acestei culturi, cea a liberalismului neutru, conform căruia fiecare este îndreptățit să-și aleagă modul de viață și toate acestea sunt la fel de îndreptățite, nu este unul mai bun decât altul decât dacă individul decide asta. Liberalismul neutru este însă incoerent, pentru că se caută viața bună și fiecare este lăsat să decidă care este viața bună, însă în felul acesta se evită dezbaterea despre ce înseamnă viața bună pentru comunitate. La început pare un avantaj: dacă fiecare decide pentru el, atunci se evită conflictul și violența. Însă se instaurează izolarea și vidul lipsei de sens. Taylor crede că autenticitatea nu trebuie respinsă, nici luată așa cum este acum, iar compromisul nu este un preț acceptabil între costuri și beneficii; pentru autenticitate merită să luptăm, dar pentru asta trebuie să o recunoaștem ca ideal moral, și să recunoaștem că merită să discutăm despre care mod de viață este mai bun și că această discuție are sens, adică poate duce la schimbări. Soluția ar fi o luptă continuă; un ideal bun a fost deviat acum spre egoismul din cauza căruia este criticat idealul autenticității. Această cultură, însă, este una în care nimic nu este definitiv câștigat, în care ai mereu o luptă de dus. Devierea spre subiectivism a dus la nostalgii față de perioada anterioară. Perioada actuală este una de înflorire, dar și de tensiune; Devierile ne fac nostalgici, dar nu trebuie să ignorăm forța idealului autenticității; grație lui putem înțelege mai bine situația actuală. Divorțurile și destructurarea colectivităților sunt semnul unei tensiuni de nedepășit, dar care nici nu trebuie depășită, doar asumată. Tensiunea între un ideal și imposibilitatea de a-l depăși. Lupta continuă: aceasta este provocarea și soluția, iar energia tensiunii poate să fie folosită pentru această luptă. Marxismul a crezut că poate să separe odată pentru totdeauna aspectele negative ale modernității de cele pozitive și să le cultive doar pe ultimele. De fapt, libertatea (principalul câștig al acestei perioade) presupune că întotdeauna poți alege greșit; cea mai bună dintre stări este lupta continuă.

Domnia rațiunii instrumentale duce în cele din urmă la transformarea descrisă de Max Weber în *Etica protestantă și spiritul capitalismului* a mantiei ușoare a unui sfânt într-o carcasă (cușcă) de fier, deoarece normele morale pe care trebuia să le respecte credinciosul protestant se traduc în activitatea economică de succes și la acest succes se ajunge după legi economice la fel de implacabile ca și cele ale fizicii. Rațiunea instrumentală este o realitate, dar și față de aceasta, ca și față de angoasa individualismului, există două atitudini extreme: critica și susținerea necondiționată. Taylor propune să vedem opțiunile morale care au dus la ea și să nu o considerăm un rău absolut, nici ceva implacabil, cum considera Weber, fiindcă a fost creată de opțiuni filosofice și schimbarea lor poate duce și la schimbarea ei. E o perspectivă simplistă să consideri că evitarea acestei raționalități e posibilă doar printr-un exil interior, fiindcă avem o oarecare libertate față de acțiunea ei, de exemplu grupurile de apărători ai mediului care reușesc să impună măsuri legislative diferite de raționalitatea instrumentală. Afirmarea ei s-a făcut tot prin devierea idealului autenticității, ea s-a dezvoltat o dată cu ideea unui subiect dezangajat, sub forma unei raționalități pure (propușe de Descartes), un subiect care ignoră că omul este legat de un corp, că trăiește în comunități și se dezvoltă prin relații și dialog.

Atomizarea societății, transformarea individului într-o roțiță a unui mecanism, vine din dorința de a asigura o funcționare cât mai aproape de perfecțiune, uitând că guvernarea este un echilibru mereu renegociat între interese diferite sau chiar opuse. De aceea nu există o soluție definitivă. Legile pieței și statul birocratic au tendința de a se extinde peste tot; apărarea drepturilor cetățenilor ar trebui să echilibreze aceste tendințe, dar, așa cum a observat Tocqueville, oamenii au relativ ușor tendința de a se lăsa dominați de o putere mare și anonimă și astfel se răspândește ideea că oamenii sunt neputincioși în fața statului leviathan. Chiar dacă unele grupuri sunt foarte active și obțin drepturi în justiție, e vorba de grupuri izolate și bine organizate, nu de suportul societății, a marii majorități, pentru un proiect comun, pentru un ideal comun. Fragmentarea are loc când oamenii nu se mai simt legați, când scad legăturile de compasiune, posibilitățile răspândirii unui ideal comun. America oferă un exemplu al libertății individuale manifestate prin procese ale indivizilor și grupurilor împotriva statului birocratic, dar, pe de altă parte, nu se coagulează un

mare proiect comun. Rezultatul este o slabă participare la vot, partidele însele reprezintă interese particulare și individul este sufocat de acestea. Sistemul este dezechilibrat, se încurajează o competiție a revendicării, îți obții drepturile indiferent de consecințele asupra întregului. Atunci când oamenii nu se mai identifică cu comunitatea lor politică, sentimentul apartenenței se transferă în altă parte sau se atrofiază.

Lupta împotriva fragmentării este una complexă, intelectuală și psihică și trebuie să ne dăm seama și de avantajele și dezavantajele modernității și să ne implicăm permanent pentru a minimiza dezavantajele.

Din această perspectivă, societatea occidentală riscă să intre într-un drum care riscă să eșueze, fiindcă urmărește eliberarea individului de prejudecăți și de obligații exterioare, dar singurătatea și solicitările sunt provocări redutabile, astfel încât preferă să se retragă într-o mulțime în care contează doar ca atom, o mulțime pe care nicio etică pare să nu o mai coaguleze. Acestei provocări pentru cultura occidentală i se adaugă cele provenite din globalizare, când sub acțiunea rațiunii instrumentale apa, aerul și pământul planetei se degradează ireversibil, când conflictele generează emigrarea a milioane de oameni, când tensiunile sociale cresc cu distanța dintre bogați și săraci, când progresul tehnico-științei impune ca domenii noi precum genomul uman sau inteligența artificială să fie reglementate și incluse în inventarul binelui public. Cum să reglementezi folosirea publică a binelui comun, atunci când identitatea comunității este diluată, când nicio valoare nu întrunește consensul necesar pentru a fi un reper? *Declarația universală a drepturilor omului* a fost binevenită dar cam târzie după experiența dureroasă a conflagrației mondiale și a atrocităților care au însoțit-o, acum însă ar trebui să reglementăm acțiunile asupra binelui comun (mediu, genom, pace) înaintea unei catastrofe ecologice, sociale, medicală sau militare echivalentă celui de-al Doilea Război Mondial.

În Occident, etica cunoaște o nouă etapă. După secularizarea normelor religioase Iluminismul a impus o etică umanistă, cu nimic mai constrângătoare decât cea religioasă. Între 1700 și 1950 ar fi avut loc un

„Prim ciclu al secularizării etice, a cărui caracteristică este că, deși emancipat de spiritul religiei, i-a împrumutat una din figurile esențiale: noțiunea de obligație infinită, de datorie absolută. [...] glorificând obligația persoanei de a se sacrifica pe altarul familiei,

patriei sau istoriei, modernii nu au rupt cu tradiția morală a renunțării de sine, cât au reintrodus schema religioasă a caracterului imperativ nelimitat al datoriei; obligațiile superioare față de Dumnezeu au fost doar transferate în sfera profană umană, ele s-au metamorfozat în datorii necondiționate față de sine însuși, față de ceilalți, față de colectivitate. [...]

Această perioadă a luat sfârșit, funcționează o nouă logică de secularizare a moralei, care nu mai constă doar în a afirma că etica este o sferă independentă de religiile revelate, ci în a dizolva social *forma* sa religioasă: datoria însăși. [...] În aceasta stă excepțională noutate a culturii noastre etice: pentru prima oară o societate care departe de a exalta comandamentele superioare, le eufemizează și erodează încrederea în ele. [...] Societățile noastre au suprimat toate valorile legate de sacrificiu, fie ele comandate de viața de apoi sau de finalități profane, cultura contemporană nu mai este hrănită de imperativele hiperbolice ale datoriei, ci de bunăstarea și dinamica drepturilor subiective”⁷.

Aceasta nu înseamnă sfârșitul eticii, ci doar al eticii din datorie. Sociologul și filosoful francez desemnează noua perioadă ca postmoralistă și că aceasta favorizează dezbaterile și atitudinile etice, fiind vorba de

„reconcilierea inimii cu sărbătoarea, a virtuții cu interesul, a imperativelor vieții viitoare cu calitatea vieții de acum. Departe de a se opune culturii individualiste postmoraliste, efectul etic este unul dintre manifestările ei exemplare.”⁸

Reconcilierea virtuții cu interesul rămâne mai degrabă un ideal fiindcă logica postmoralistă favorizează abandonarea autocontrolului și afirmarea unui individualism fără limite. Din această cauză, în lipsa unor „mari comandamente sociale”, crește numărul celor marginalizați social, violența se banalizează, integrarea sporită a unor categorii sociale este însoțită de noi excluderi, mobilizarea pentru ajutoarea celor în nevoie coexistă cu corupția, sporirea grijii pentru sănătate personală coincide cu creșterea toxicomaniei și alcoolismului. Pe scurt:

„Când dispare religia datoriei, nu asistăm la declinul generalizat al tuturor virtuților, ci la juxtapunerea unui proces dezorganizator cu

⁷ G. Lipovetsky, *Amurgul datoriei – etica nedureroasă a noilor timpuri democratice*, București 1996, 9.

⁸ Lipovetsky, *Amurgul datoriei* 21.

un proces de organizare etică plecând de la normele individualiste înseși: trebuie să concepem epoca postmoralistă ca pe un «haos organizator».”⁹

Ordinea morală este tot mai puțin influentă. Aceasta nu înseamnă că apare haosul, ci doar că altele sunt motivațiile acțiunilor noastre. Nu datorită față de celălalt sau față de societate (morală), ci individualismul temperat: pentru binele și plăcerea individului se fac faptele bune și cele sociale. Actele de caritate nu se mai fac din datorie, ci pentru sentimentul de bine al individului. Aceasta este marea schimbare a celui de-al treilea val al eticii (după etica religioasă și după etica laică a datoriei). Așa se reconciliază virtutea cu interesul, iar aceasta se întâmplă în toate domeniile vieții sociale, în familie, în relațiile de muncă, în afaceri și în sport, în viața politică și în viața personală.

Binele comun trebuie să fie un scop pentru realizarea scopurilor persoanei, dar și definiția persoanei este în cele din urmă supusă votului cetățenilor ¹⁰. În *Republica*, Platon descrie alcătuirea unui stat alcătuit asemenea unui stup sau unui furnicar, în care fiecare membru al comunității are o funcție socială și toată viața sa se organizează în funcție de aceasta. Un grup important al acestei organizări sunt paznicii, despre care Platon crede că nu trebuie să dețină niciun fel de proprietate personală, ca să nu fie distrași de la vigilența pentru apărarea bunului comun. La observația că în felul acesta îi privează de orice bucurie, răspunsul este că nu oamenii din cetate trebuie să fie fericiți, ci cetatea întreagă. Dezorganizarea societății de care modernitatea este deseori acuzată este prețul evitării unei societăți ca cea descrisă de Platon, în care cetățile sunt fericite, nu oamenii. În diferitele forme ale modernității de după modernitate (postmodernitate, modernitate târzie, modernitate reflexivă, modernitate lichidă), individul este arbitru binelui și al răului, legile sunt stabilite de voința lui, după criteriile alcătuite tot de el, însă se pare că a ajuns asemenea personajului popular care, după ce a căzut în încercarea de a încăleca un măgar, și-a luat un avânt atât de mare, încât a trecut dincolo de măgar. Așa și individul, a urmărit să-și emancipeze componenta individuală a identității, pe care componenta socială o

⁹ Lipovetsky, *Amurgul datoriei* 24.

¹⁰ Exemplul cel mai elocvent este cel statutul juridic al fătului.

sufocase cu totul, dar a sfârșit prin a-și renega componenta socială a identității. Într-o dezbatere despre alcătuirea unei societăți ¹¹, Jürgen Habermas și Joseph Ratzinger argumentează două puncte de vedere despre felul în care indivizii alcătuiesc o societate, despre principiul de solidaritate care ține comunitatea laolaltă și legitimează puterea.

Habermas aduce argumente în favoarea tezei conform căreia statul liberal secularizat se poate alimenta din premise politice, pe care să le poată garanta el însuși, astfel încât să nu fie nevoie de invocarea vreunui drept pozitiv sau a unei „substanțe” etice anterioare constituirii statului. Cetățenii statului liberal, care sunt și autorii legilor, au o responsabilitate mai mare decât cei care trebuie doar să se spună legilor, pentru că fără buna lor implicare, legile ar fi proaste. Obligatorietatea votului, însă, este neadecvată statului liberal. Statul liberal creează singur motivații pentru solidaritate, motivații care se sprijină pe valori etice și proiecte culturale. Principiile juridice nu creează solidaritatea cetățenilor decât dacă se inserează într-o rețea densă de valori fiindcă numai acestea ar împiedica devierea statului liberal, dacă oamenii ar urma doar bunăstarea proprie. Dezvoltarea piețelor care controlează tot mai mult și tot mai multe sectoare normate înainte de politic, arată că această cale este foarte probabilă. Piețele se dezvoltă la nivel transnațional, fără, însă, ca dreptul internațional să se dezvolte pe măsură și să le poată controla. În ceea ce privește raporturile cu religia, în societățile postsecularizate, statul este conștient că multe dintre normele sale sunt obținute din creștinism și este în interesul său să păstreze aceste intuiții și conținuturi ca atare.

Ratzinger pune explicit problema principiului de solidaritate, a liantului care ține lumea laolaltă și care trebuie identificat pentru a face față provocărilor contemporaneității când posibilitățile de acțiune ale omului sunt foarte mari. Știința a avansat foarte mult, astfel încât se pune problema controlului etic al acestor posibilități de acțiune, control etic și juridic dincolo de limitele cu care eram obișnuiți. Această expresie – *dincolo de limitele cu care eram obișnuiți* – este mai mult decât o simplă precizare, nu spune doar că e nevoie de un alt nivel al reglementării etice, așa cum acțiunea noastră a ajuns la un nivel mai mare, ci spune și că lumea trebuie reconstruită, că, dacă până acum nivelul reglementărilor era de la sine

¹¹ J. Habermas, J. Ratzinger, *Dialectica secularizării*, Cluj-Napoca 2005.

înțeles, cel cu care eram obișnuiți, acum e vorba de limitele înțelegerii noastre, de felul în care definim omul și comunitatea. Definirea aceasta se poate face numai prin colaborarea dintre religie și cultura științifică; globalizarea a arătat că niciuna dintre acestea două nu este universală (chiar dacă este, nu poate emite pretenții legitime să-i fie recunoscută universalitatea), nici una nu o poate înlocui pe cealaltă, iar atunci definițiile și regulile lumii se construiesc din colaborarea celor două, colaborare care include și o critică reciprocă, singura care ne ferește de patologiiile rațiunii sau de cele ale credinței.

Această colaborare poate produce efecte doar dacă știința și religia vor găsi un limbaj accesibil cetățeanului dintr-o lume a prefixelor post (postmodernitate, postistorie, postcreștinism postsecular, postadevăr), constrâns să fie arbitru al regulilor sociale și să trăiască sub semnul compromisului sau armonizării dintre virtute și interes.

Anton Rus

**ATITUDINEA ANTICOMUNISTĂ
A BISERICII GRECO-CATOLICE DIN ROMÂNIA (1918-1948).
DE CE A FOST DESFIINȚATĂ
BISERICA GRECO-CATOLICĂ DIN ROMÂNIA
LA 1 DECEMBRIE 1948**

Deși Biserica Greco-Catolică din România, precum toate celelalte Biserici creștine și religii necreștine, are misiunea determinată de a propovădui credința în Dumnezeu, în același timp ea are datoria implicită de a veghea la calea pe care credincioșii o străbat în lume, într-o societate ce tinde la binele comun al celor care o constituie. Este cunoscut rolul pe care această Biserică l-a avut în istoria și conștiința națională a poporului român. Biserica a îndrumat pașii credincioșilor în rețeaua complexă a sistemelor sociale și politice și s-a implicat în evenimentele de importanță națională; a colaborat în mod înțelept cu sistemele de guvernământ și cu formațiunile politice democrat creștine și a avut o atitudine fermă împotriva regimurilor totalitare sau atee.

În acest studiu dorim să evidențiem atitudinea Bisericii Greco-Catolice din România cu privire la raportarea sa principială și practică față de regimul comunist, poziția pe care clerul, presa și credincioșii au avut-o în perioada 1918-1948. Așadar, nu ne propunem aici să abordăm problematica istorică sau teologică generală a relației dintre Biserica Greco-Catolică din România și Statul Român¹ sau dintre Biserică și politică², ci ne

¹ I. Țenchea, Situația juridică a Bisericii Române Unite în Statul român, *Cultura Creștină* 10-12, 1942, 607-624; N. Gudea, Reflecții privind relația dintre Stat și Biserică. O abordare din punct de vedere greco-catolic, *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica* 1, 2001; Sorin Valer Russu, *Relația dintre Statul Român și Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică. Evoluții post-comuniste*, Tg-Lăpuș, 2012; L. Turcu, Relația stat-Biserică în România în primii ani după Marea Unire. Perspectiva Bisericii greco-catolice, în: *Studii de istorie*, II, ed. Constantin Bușe, Ionel Căndea, Brăila 2013.

vom limita la a surprinde diferitele luări de poziție și atitudini ale Bisericii cu privire la „pericolul” comunist în perioada 1918-1948, care vor culmina cu desființarea acesteia. Studiul surprinde câteva atitudini anticomuniste punctuale ale ierarhilor, preoților și credincioșilor greco-catolici români, asumate pe linia documentelor pontificale romane ale vremii, dar și conștientizarea posibilelor consecințe precum persecuția. Deși misiunea Bisericii este una de ordin spiritual, totuși ea trebuie să colaboreze, spre binele comun al credincioșilor, cu formațiunile politice democratice și să ia atitudine împotriva regimurilor totalitariste sau atee, atunci când acestea perturbă viziunea creștină asupra vieții.

Învățătura Bisericii precizează că este nevoie de autoritate³, că viața în societate ar fi lipsită de ordine fără prezența unor oameni investiți în mod legitim cu autoritate și care asigură salvagardarea instituțiilor și contribuie la înfăptuirea binelui comun. Exercitarea autorității trebuie să fie considerată o slujire. Comunitatea politică și Biserica⁴ nu se confundă, ci slujesc împreună binele comun al omului. Deși învățătura Bisericii precizează datoria de a asculta de autoritatea publică, catehismele învață că cetățeanul este obligat în conștiință să nu urmeze prescripțiile autorităților civile când aceste prescripții sunt contrare exigențelor ordinii morale, drepturilor fundamentale ale persoanei sau învățăturilor Evangheliei⁵.

În general, dincolo de interesul pentru viața politică în perioada 1918-1948, reflectat și în multitudinea de articole despre diferite aspecte, precum relația dintre Biserică și sistemele sociale⁶, despre raportul dintre

² Raporturile dintre puterea temporală și cea spirituală, stabilirea rolului și locului religiei în cadrul societății a fost o problemă mereu dezbătută de-a lungul timpului. Cf. P. Negruț, *Biserica și Statul. O interogație asupra modelului „simfoniei” bizantine*, Oradea, 2000; R. Rémond, *Religie și societate în Europa: secularizarea în secolul al XIX-lea și XX: 1780-2000*, Iași 2003; H. Laszlo, *Das Verhältnis zwischen Kirche und Staat in der Theologie der Katholischen Kirche* (Relația dintre Biserică și stat în teologia romano-catolică), în: N. Mihăiță (red.), *Kirche-Staat-Gesellschaft; Biserică-Stat-Societate*, Documentația conferinței Academiei Evanghelice Transilvania (AET) în cooperare cu AIDRom (10-12 octombrie 2003/ Sibiu, Seria Academica Vol. I., Blueprint Internațional, București 2005, 130-144; W. Bleiziffer, *Chestiunea politică și Biserica. O abordare canonică*, în W. Bleiziffer, *Studii canonice: implicații intra și extra ecleziale*, Târgu Lăpuș 2010, 147-170; L. Alici, *Catolicii și politica*, Târgu Lăpuș, 2019.

³ *Catehismul Bisericii Catolice* (1992), București 1993, *Despre participarea la viața socială și despre autoritate*, paragrafele 1897-1904; 2234-2257 (în continuare CBC).

⁴ CBC, *Comunitatea politică și Biserica*, paragrafele 2244 și 2246.

⁵ CBC, paragrafele 2238 și 2242.

⁶ C. Zelea-Codreanu ar fi auzit că canonicii de la Blaj ar fi împotriva mișcării legionare, și specifică atitudinea sa confesională. Cf. *Legionarismul și Biserica*, *Unirea* 48, 1937, 1-3.

religie și politică⁷, despre atitudinea creștinilor în fața alegerilor⁸ sau despre diverse alte aspecte practice⁹, ideea centrală era că Biserica nu trebuie să se implice în politica militantă, activă, ci să-și focalizeze activitatea pe misiunea sa religioasă. În perioada interbelică au existat intervenții atât ale Bisericii Ortodoxe Române¹⁰, cât și decizii ale Ministerului de Culte care interzic membrilor clerului de orice confesiune, categorie și grad de a se înscrie, adera sau activa în orice partid¹¹. Astăzi implicarea preoților în politica activă este interzisă atât de Biserica Catolică¹², cât și de cea Ortodoxă¹³. Ierarhii Bisericii Greco-Catolice din România se regăsesc pe

⁷ A. Popa, Religia și politica, *Cultura Creștină* 6, 1936, 321-327; *Cuvântul Adevărului* 2-3, 1935, 119-122.

⁸ În fața alegerilor, *Unirea Poporului* 49, 1933, 1.

⁹ D. Neda, Politică preotească, *Unirea* 11, 1937, 1; V. Crișan, E bine sau nu să facă preoții politică?, *Unirea* 12, 1937, 3; Cronica, Preoții și politica, *Cultura Creștină* 2-3, 1937, 193-195.

¹⁰ La cererea ministrului Cultelor, aprobată de consiliul de miniștri, Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române s-a ocupat în mai multe ședințe de admisibilitatea activității politice la preot. Ca rezultat, s-a comunicat Ministerului Cultelor că preoții nu pot să utilizeze slujbele bisericești pentru sfințiri de insigne ale partidelor, nu pot lua jurăminte cu caracter politic, nu vor amesteca în predici învățături cu caracter politic. În același timp s-a publicat o pastorală a Sf. Sinod în care se prezintă un program de politică național și creștină. Cf. Preoții și politica, *Cuvântul Adevărului* 4-5, 1937, 203.

¹¹ Preoții și politica, *Cultura Creștină* 1-3, 1941, 167-169.

¹² Codul Canoanelor Bisericilor Orientale 383-384. Catehismul Bisericii Catolice nr. 2442: „Nu e rolul Păstorilor Bisericii să intervină direct în acțiunea politică și în organizarea vieții sociale. Această sarcină face parte din vocația *credincioșilor laici*, acționând din propria lor inițiativă împreună cu concetățenii lor. Acțiunea socială poate să implice o pluralitate de căi concrete; ea însă trebuie întotdeauna să fie în vederea binelui comun și conformă mesajului evanghelic și învățăturii Bisericii. Este rolul credincioșilor laici „să însușească realitățile temporale cu spirit creștin și să se comporte în cadrul lor ca făcători de pace și de dreptate”; Congregația pentru Doctrina Credinței, *Notă doctrinară privind unele chestiuni referitoare la angajamentul și comportamentul catolicilor în viața politică*, Iași, 2004; L. Navarro, Il divieto di partecipazione attiva nei partiti politici e di assunzione di uffici pubblici, *Folia Canonica* 10, 2007, 221-243; B. Sorge S.J., La Chiesa, i sacerdoti e la politica, *Aggiornamenti Sociali* 05, 2008, 325-330. <http://www.aggiornamentisociali.it/articoli/la-chiesa-i-sacerdoti-e-la-politica/> (accesat în 7 ian. 2018); Preoții trebuie să promoveze unitatea și comuniunea dintre enoriași iar pentru aceasta trebuie să se mențină departe de politică, care este câmpul de acțiune al laicilor, a afirmat papa Benedict XVI în 17 septembrie 2009 la Vatican, cf. <https://it.zenit.org/articles/il-papa-ricorda-che-i-sacerdoti-non-devono-entrare-nella-politica/> (accesat în 7 ian. 2018).

¹³ La data de 6 martie 2008 Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a reiterat hotărârile sale din 13-14 februarie 1996, din 23-24 februarie 2000, hotărârea nr. 410 luată în ședința de lucru din 12-13 februarie 2004 privind problema implicării preoților în politică, și precizează în principal două lucruri. Primul este: în calitate sa de cetățean al țării preotul are libertatea și îndatorirea să participe la viața cetății, sprijinind activitățile menite să

aceleași coordonate¹⁴. Spre exemplu, mitropolitul Vasile Suciu în cuvântul la deschiderea Sinodului Arhiecezan din Blaj din aprilie 1927 îndeamnă preotul la evitarea oricăror neînțelegeri provocate de implicarea în politică¹⁵. De asemenea, episcopul Lugojului dr. Ioan Bălan, în *Prima pastorală către Cler*, din 1937, adresând preoților câteva îndemnuri pentru îndrumarea vieții spirituale a acestora, printre alte lucruri definește politica impediment în desfășurarea unei bune vieți spirituale și pastorale.

„Pe unii preoți îi împiedecă foarte mult politica. De sigur, nu-mi poate trece prin minte să împiedec pe preoții mei ca să se folosească de drepturile politice acordate de constituția și de legile țării. Dar sunt dator să iau măsurile de cuviință, ca exercițiul acestor drepturi să nu fie în paguba Bisericii [...]. Prin urmare nu poți fi slugă plecată al nici unui partid [...]. Mare pagubă poate aduce Bisericii amestecul prea mare al unui preot în luptele politice”¹⁶.

Valeriu Traian Frențiu trimite o circulară preoților în 1945 despre înscrierea preoților în partide politice¹⁷.

Biserica Catolică, la nivel mondial, urmărind binele comun al credincioșilor proprii, întotdeauna a luat atitudine împotriva curentelor sau sistemelor politice, economice, sociale care riscau să deruteze orientarea corectă a clerului și credincioșilor sau atingeau integritatea învățăturii Evangheliei. Aceste luări de atitudine au fost asumate și în cadrul Bisericii Greco-Catolice din România. Astfel, spre exemplificare, în gazeta „Unirea” de la Blaj s-au tradus documentele magisteriale împotriva americanismului¹⁸, despre democrația creștină¹⁹, despre relația dintre Biserică și sistemele

promoveze binele obștesc și împotrivindu-se măsurilor sau activităților care subminează învățătura creștină. Al doilea: preotului în este interzis să facă politică militantă, activă, partinică, de partid. Cf. *Comunicat*, 08.04.2016, cf. <http://basilica.ro/precizari-ale-sfantului-sinod-al-bisericii-ortodoxe-romane-privind-anul-electoral-2016/> (accesat în 7 ian. 2018).

¹⁴ *Sionul Românesc* 3-4, 1938, 12.

¹⁵ *Cuvântul Î.P.S. Mitropolit Vasile Suciu la deschiderea Sinodului Arhiecezan. aprilie 1927*, în Ioan Moldovan, *Vlădicii Blajului. Mitropolitul Dr. Vasile Suciu*, Blaj 2002, 170.

¹⁶ Episcop Ioan Bălan, *Prima pastorală către Cler*, în Dr. Ioan Bălan, *Spre culmile Sionului*, Lugoj 1937, 39-40.

¹⁷ Dată în Știrban, Codruța Maria-Știrban, Marcel, *Din istoria Bisericii Române Unite*, 2000, 571-573.

¹⁸ Leon PP. XIII, Epistola despre Americanism, Roma, 22 Ianuarie 1899, *Unirea* 10, 1899, 76; nr. 11, p. 86; Americanismul a fost o mișcare de la sfârșitul sec. XIX între catolicii Statelor Unite deschise idealurilor mai bune ale puritanismului american, ale iluminismului, ale ecumenismului incipient și ale culturii contemporane. Unele tematici ale americanismului, precum libertatea religioasă, au fost ulterior susținute de Conciliul Vatican al II-lea.

sociale, precum capitalismul²⁰, despre condamnarea național-socialismului extremist de dreapta german²¹ etc.

Promovând o concepție atee asupra apariției și dezvoltării societății dar și asupra lumii în general, comunismul a perceput Biserica drept o rămășiță a trecutului, o instituție ce nu-și mai găsea locul în cadrul noii orânduiri multilateral dezvoltate²². În lumea românească²³, după 23 august 1944 guvernul a evitat să se angajeze într-un conflict deschis cu Biserica²⁴, însă după abdicarea regelui Mihai (30 decembrie 1947) și proclamarea Republicii Populare Române, noul regim a consacrat ateismul ca ideologie oficială prin promovarea unei educații ateiste în școli, prin interzicerea unor manifestări publice cu caracter religios, a restrâns activitatea clericilor în interiorul lăcașurilor de cult, a depozat bisericele de cea mai mare parte a proprietăților pe care le dețineau, a eliminat religia dintre disciplinele de învățământ și a etatizat școlile confesionale, a arestat și condamnat mulți preoți și călugări recalcitranți.

¹⁹ Leon PP. XIII, Epistola enciclică a Sfinției Sale Papa Leo XIII despre democrația creștină, Roma, 18 Ianuarie 1901, *Unirea* 6, 1901, 45-47; nr. 7, 53-54.

²⁰ N. Pura, Biserica și Capitalismul, *Almanahul „Viața Creștină” și „Raiul Copiilor” 1945*, 162-163 [un rezumat al enciclicii Papei Pius XI „Quadragesimo anno”].

²¹ *Papa Pius XI despre situația Bisericii catolice în Germania și răstăcirile naționalismului. Enciclica „Mit brennender Sorge”, 14 Martie 1937, textul oficial german și traducerea în limba română, București 1937, 83 p.* Enciclica despre situația Bisericii Catolice în Reich-ul german, adresată episcopilor germani a mai fost publicată parțial în presa religioasă greco-catolică românească în *Unirea* 17, 1937, 2-3; pe internet: http://www.vatican.va/holy_father/pius_xi/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_14031937_mit-brennender-sorge_it.html (accesat 7 ian. 2018).

²² Pentru relațiile dintre diferite culte religioase și statele comuniste cf. P. Ramet, *Cross and Comissar. The Politics of religion in Eastern Europe and the USSR*, Bloomington-Indianapolis 1987; P. Mojzes, *Christian-Marxist dialogue in Eastern Europe*, Augsburg 1981; P. Michel, *La société retrouvée. Politique et religion dans l'Europe soviétisée*, Paris 1988.

²³ Cf. O. Gillet, *Religie și naționalism. Ideologia Bisericii Ortodoxe Române sub regimul comunist*, București 2001; C. Vasile, *Biserica Ortodoxă Română în primul deceniu comunist*, București 2005; G. Enache, *Ortodoxie și putere politică în România contemporană*, București 2005; L. N. Leuștean, *Orthodoxy and the Cold War. Religion and political power in Romania, 1947-1965*, Palgrave Macmillan 2009; M. Bucur, L. Stan, *Persecuția Bisericii catolice din România. Documente din Arhiva „Europei Libere” (1948-1960)*, Cluj-Napoca 2002.

²⁴ M. Bucur, *Stat și biserică în România postbelică 1945-1948 – câteva considerații*, *Anuarul Institutului de Istorie Cluj-Napoca*, 1996; G. Onișoru, *Atitudini politice ale clerului din România (1944-1948)*, *Arhivele Totalitarismului* 15-16 (2-3), 1997.

Biserica Catolică a semnalat din vreme primejdia comunismului și a început, în consecință, să-l combată cu toată energia. Din anul 1833, când a început lupta împotriva comunismului, Pontificii Romei au dedicat optsprezece enciclici studiului, combaterii și condamnării doctrinei comuniste, organizând în același timp lupta împotriva acestuia pe tărâmul practic, prin asociații și organizații religioase, morale și culturale²⁵. Astfel, Papa Pius al XI-lea a condamnat regimul marxist în Enciclica „Divini Redemptoris” din 19 martie 1937 contra comunismului ateu, recenzată în presa religioasă greco-catolică românească²⁶ și publicată: *Scrisoarea Enciclică a Sfântului Părinte Papa Piu XI despre comunismul ateu «Divini Redemptoris»*, București 1937, 64 p., în care a arătat incompatibilitatea dintre religie și marxism. Pe aceeași linie a mers și succesorul lui, Papa Pius al XII-lea (1939-1958). Tot în centrul Mitropoliei Greco-Catolice s-au publicat și alte documente bisericești oficiale ale Bisericii Catolice împotriva comunismului. Astfel este: Papa Pius XI, *Trei scrisori papale: Moscova, Berlin, Mexic. Comunismul ateu. Situația Bisericii catolice în imperiul roman. Situația religioasă din Mexic*, tradusă de Victor Macavei, Blaj 1937, 112 p.²⁷. Ierarhii Bisericii s-au îngrijit ca cele trei enciclice papale, vizate în titlul de mai sus, să fie traduse și puse la îndemâna nu numai a clerului acestei Biserici, ci și a publicului cititor

²⁵ Cronica, Un veac de luptă împotriva comunismului, *Cuvântul Adevărului* 3-4-5, 1938, 214. Sf. Părinte a semnalat în repetate rânduri și cu deosebită îngrijorare primejdia bolșevismului. Enciclica socială „Quadragesimo anno” din 15 mai 1931 demască caracterul anticreștin al comunismului, odrasla socialismului, care urmărește, prin doctrina și acțiunea sa, cu toate mijloacele, chiar și cu cele mai violente, dispariția proprietății private și lupta împotriva lumii spirituale.

²⁶ Contra comunismului, *Unirea* 13, 1937, 1-2. A se vedea și: http://w2.vatican.va/content/pius-xi/it/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_19370319_divini-redemptoris.html (accesat 7 ian. 2018). Cf. M. T. Nicoară, Enciclica „Divini Redemptoris” (1937) despre comunismul ateu, *Caiete de antropologie istorică*, 18, 2011, 110-123.

²⁷ În martie 1937 papa Pius XI a publicat trei enciclici în câteva zile, în care a exprimat o serie de condamnări a trei ideologii care subminau creștinismul: în 28 martie papa Pius XI a publicat enciclica „Firmissimam constantiam”, dedicată situației Bisericii în Mexic, teatrul unei dure persecuții religioase; în 19 martie, Pius XI a publicat o altă enciclică, mai substanțială, despre comunismul ateu, „Divini redemptoris”, urmată după două zile de a treia enciclică, „Mit brennender Sorge”, în care Papa denunța „calea dureroasă a Bisericii și înăsprirea crescândă a oprăririi credincioșilor rămași ei” în Germania hitleristă. Cf. S. Baroncia, *Marzo 1937: papa pio XI condanna comunismo, nazismo e laicismo*, 26 marzo 2017, în <http://www.korazym.org/27196/marzo-1937-papa-pio-xi-condanna-comunismo-nazismo-e-laicismo/> (accesat 7 ian. 2018).

mirean, pentru a se lămuri deplin asupra concepției pe care o are Biserica Catolică despre comunism.

Astfel, pe drumul indicat de Roma și în spiritul îndemnurilor date de Sf. Părinte Papa Pius XI a pășit cu toată hotărârea și Biserica Greco-Catolică din România. Arhieriei acesteia au cuprins într-o singură Scrisoare Pastorală colectivă, trimisă clerului și poporului de Crăciunul anului 1936, avertizările pericolului comunismului²⁸.

Se scrie mult împotriva comunismului în presa religioasă greco-catolică, constatându-se necesitatea unei lupte conștiente și metodice împotriva bolșevismului. Se recenzează multe cărți împotriva comunismului²⁹. Un autor pragmatic, dr. Augustin Popa, profesor la Academia Teologică Greco-Catolică din Blaj, un om cu o viziune socială și politică realistă și profetică și care scria editorialele la revista teologică blăjeană „Cultura Creștină”, vorbind despre semnele vremurilor, încă din anul 1931 pune în gardă preoții români greco-catolici asupra „iadului roșu al bolșevismului care este în vecini de noi”³⁰. În seria broșurilor românești lămuritoare despre bolșevism³¹, apare și lucrarea scurtă dar concisă a părintelui profesor de la aceeași Academie Teologică, pr. Dumitru Neda, *Bolșevism și creștinism. Rânduri de orientare*, Blaj 1936, 24 p.

²⁸ *Pastorală către întreg Clerul și Poporul credincios din Provincia metropolitană română unită din Alba Iulia și Făgăraș*, «Despre primejdia socialistă și comunistă», în „Sionul Românesc”, Lugoj, nr. 24, 1936, pp. 115-118; *Contra Comunismului. Pe marginea Pastoralii de Crăciun a Episcopatului nostru*, în „Unirea”, Blaj, nr. 52, 1936, pp. 2-3.

²⁹ De exemplu, la prezentarea cărții în traducere românească, pr. dr. Carol Starke, *Bolșevismul antireligios sau prigonirea religiei prin bolșevismul rusesc*, Editura ziarului „Farul nou”, București, 1936, se scrie că bolșevismul formează preocuparea întregii lumi civilizate, fiind de o actualitate din ce în ce mai amenințătoare. Considerat întâi ca o simplă experiență rusească de importanță locală, guvernanții țărilor nu i-au dat prea mare însemnătate. Între timp a început a se vorbi tot mai intensiv de o propagandă comunistă internațională, până când a izbucnit sângerosul măcel în Spania, care a deschis ochii tuturor. Cf. Bibliografie, *Cuvântul Adevărului* 1-2, 1937, 78-79. Se scrie și o recenzie cărții Pr. Ieremia Cegan, *Tainele și scopurile ascunse ale comunismului*, Chișinău. Avizează românii că, deoarece le este greu să susțină propaganda și războiul în depărtări, comuniștii se concentrează acum asupra țărilor învecinate, printre care sunt vizate Polonia și România.

³⁰ A. Pop, Doamne, la cine vom merge? Un cuvânt de gravă actualitate către frații preoți, *Cuvântul Adevărului* 1, 1931, 64-67.

³¹ N. Brînzeu, *Religia și democrația [socialismul]*, Lugoj 1921; D. Neda, *Patriotism luminat*, Blaj 1944; Z. Pop, Rusia și biserica greco-catolică, *Cultura Creștină* 17-18, 1914, 478-482; Z. Pop, Creștinism și naționalism, *Cultura Creștină* 1915, 18-19.

Se publică în presa religioasă greco-catolică românească cronici despre catolicismul persecutat în Spania, despre persecuțiile din Rusia și Mexic³², și se organizează rugăciuni publice pentru cei ce suferă pentru credința lor. Se publică Epistola Papei Pius XI către Cardinalul Vicar, despre situația religioasă și prigoana împotriva Bisericii din Rusia, dată la Roma, în 2 Februarie 1930³³, iar Ordinariatul de Lugoj, prin adresa Nr. 571 din 11 martie 1930 dispune ca în ziua de 19 martie 1930, la îndemnul Sf. Părinte, fiecare preot din dieceza Lugojului să ofere jertfa liturgică la intenția Sf. Părinte; se dispune în dieceza Lugojului celebrarea de funcțiuni sacre pentru Rusia, iar duminică 23 martie, după Sf. Liturghie, se va oficia Slujba Parastasului pentru odihna sufletelor credincioșilor care au căzut jertfă urgiei bolșevice³⁴, iar în 25 martie 1930 în toate bisericile din dieceza de Oradea se oficiază rugăciuni pentru încetarea prigonirilor religioase din Rusia³⁵. În ziua de 28 februarie 1937 s-a ținut congresul ateștilor la Moscova, în urma căruia, din însuși îndemnul Sfântului Părinte Papa de la Roma, se organizează rugăciuni publice pentru zădărnicierea acțiunii comuniste³⁶.

În revistele omiletice ale Bisericii Greco-Catolice din România întâlnim predici ale preoților împotriva sistemului comunist:

„Să știți dar, fraților, despre ce este vorba când citiți sau auziți despre comuniști. În țara noastră ei se ascund sub diferite numiri, pentru că aici comuniștii nu sunt suferiți. Cu toate acestea ei lucră și la noi când pe ascuns, când mai pe față și umblă chiar printre popor, mai ales la alegeri, ca să-și câștige partizani. Ei vreau să răstoarne ordinea de stat, vreau să ajungă la putere, ca pe urmă, când o au în mână, să-și bată joc de credință, de religie, de biserici, pe cari vreau să le închidă, cum fac în Rusia, de cruce, de spovedanie și alte taine, pe cari vreau să le oprească. Acesta e comunismul”³⁷.

Călugării bazilieni de la Mănăstirea Bixad își propun, în anul 1937, să publice în revista lor „Cuvântul Adevărului” materiale documentare

³² *Calendarul dela Blaj* 1931, 124-131; *Cultura Creștină* 10, 1936.

³³ *Sionul Românesc* 5-6, 1930, 19-21. Cf. https://w2.vatican.va/content/pius-xi/it/letters/documents/hf_p-xi_lett_19300202_ci-commuovono.html (accesat 7 ian. 2018).

³⁴ Rugăciuni pentru Rusia, *Sionul Românesc* 5-6, 1930, 21.

³⁵ *Calendarul dela Blaj* 1931, 118. 114.

³⁶ L. I. Manu, Satana împotriva lui Dumnezeu [Congresul ateștilor din Republica Sovietă], *Cuvântul Adevărului* 12, 1938, 467-471; *Sionul Românesc* 4, 1937, 20.

³⁷ *Cuvântul Adevărului* 3, 1933, 107.

împotriva bolșevismului, cu ideea precisă de a lupta contra curenților comuniste, de a lămuri și preveni poporul credincios despre primejdia și ororile comunismului și pentru a sădi în credincioși ideea martiriului³⁸.

Înșiși ierarhii Bisericii Greco-Catolice din România au manifestat o atitudine fermă împotriva regimului comunist. O circulară adresată preoților la 14 mai 1947 de către episcopul Ioan Suciș se înscrie în acțiunile sale de pregătire a acestora pentru viața eroică pe care vremurile îi vor chema să o mărturisească. Stăruie asupra semnificației Împărtășaniei și a identificării preoților cu Isus Răscumpărătorul, pentru ca apoi să facă un stăruitor apel tuturor preoților Bisericii Greco-Catolice din România pentru a se dăruia acesteia printr-o exemplară viață mărturisită și trăită, într-o vreme în care valorile morale erau pe cale de a fi negate în România.

„În aceste ore cruciale pentru Neam și Omenire fiecărui preot i se pregătește o Golgotă, dar fără de ea lumea nu se va mântui. Crucile să nu fie pretext de a fugi de preoție și de rolul ei în lume. Fără golgotele preoților, lumea ar pieri în suferințe. Pe durerile, pe rănilor, pe sângele și moartea noastră preoțească, în unire cu jertfa Învățătorului nostru, se reazimă nădejdea de azi și mântuirea de totdeauna. Așa a voit Dumnezeu...”³⁹.

În februarie 1948, ca „semnalare specială” a unui informator este consemnată activitatea episcopului Iuliu Hossu, care în vara anului 1947 a adunat la Cluj pe toți preoții greco-catolici (circa 550-600) pentru exerciții spirituale și cu acest prilej i-a pregătit pentru martiriu, spunându-le că Biserica Greco-Catolică va fi prigonită, i-a îndemnat la rezistență sfătuindu-i să nu facă politica regimului⁴⁰. Asemenea acțiuni i-au caracterizat pe toți ierarhii greco-catolici. Un exemplu de nesupunere în fața regimului a fost și protopopul Alexandru Todea, predicând: „Mă voi urca pe zidurile catedralei și de acolo voi striga: Afară cu comunismul din România”. Se întrevăd, în primăvara anului 1948, semnele unei iminente perspective de martiriu pentru clerul și credincioșii Bisericii⁴¹.

³⁸ Persecutarea bisericii în Spania și noi, *Cuvântul Adevărului* 11, 1937, 458-465; Mărturisirea credinței în Hristos, *Cuvântul Adevărului* 12, 1937, 515-523.

³⁹ Codruța Maria Știrban, Marcel Știrban, *Din istoria Bisericii Române Unite*, 2000; I. G. Ogoranu, *Episcopul Ioan Suciș în fața furtunii*. Documente de la Consiliul Național de Studiere a Arhivelor Securității, 2006.

⁴⁰ Cf. S.R.I., nota informativă din 23 februarie 1948, d. 2330, apud Ogoranu, 109.

⁴¹ C. Avram, Cununa, *Curierul Creștin* 6, 1948, 40-42.

Sunt profetice cuvintele pe care ieromonahul bazilian Augustin Pop le adresează preotului greco-catolic român și pe care le redăm aici:

„Tu observi tot ce se pregătește; se semnalează din multe părți vremuri de luptă confesională, ba poate chiar și pentru credință. Dacă e vorba să fie prigonire, fie! Hristos e veșnic biruitor. Iar tu, prietenul intim al lui Hristos, nu vei fi înfrânt, chiar dacă în mod vremelnic ajungi sub biciul de foc al suferințelor, ori chiar dacă ar trebui să suferi martiriu. Acest martiriu pentru Hristos și cauza Bisericii lui ar fi cea mai frumoasă biruință a ta, ale cărei efecte glorioase le vei gusta o veșnicie întreagă [...]. La adică, ce-i o prigonire religioasă? O fază premergătoare a unei ere noi de înflorire. Un presemn al unei mari grații dumnezeiești și un tribut de jertfă și suferință ce îl plătim pentru un bine mai mare ce are să urmeze. Să nu credem că unirea întreg neamului românesc cu Roma va merge frumos și neted. O, nu! Aceia prin care se va face unirea cea mare, și alții mulți anteluptători ai acestei uniri, vor trebui să sufere mult. Deci dacă Providența lasă să vină peste Biserica noastră unită o eră de lupte și suferințe, acestea nu trebuie să te descurajeze. Privește prin ceața tulbure a suferințelor la ceea ce are să urmeze după aceea. Desigur bunul Dumnezeu își are planurile sale dumnezeiești, bune pentru noi, când ne trimite suferințe. Se poate și aceea că nu e îndeștuit cu viața noastră spirituală, mai ales a preoțimii, și pentru aceea a permis ca să fim cernuți ca grâul. Se poate, că se pregătește marea Unire. Se poate, că Dumnezeu pregătește calea vre-unui sfânt în sânul neamului nostru. Oricum ar fi, un bine mare trebuie să urmeze din suferințe”⁴².

Episcopul Ioan Suciu predica aceeași profeție conform căreia persecuția comunistă va aduce sfinți Bisericii greco-Catolice.

Profeția s-a împlinit. La 1 decembrie 1948 a fost desființată Biserica Greco-Catolică din România de către regimul comunist, clericii și credincioșii greco-catolici români înfruntând în spirit eroic persecuția, devenind martiri și mărturisitori ai credinței. Adversitatea comuniștilor față de Roma „imperialistă”, incompatibilitatea radicală dintre comuniști și greco-catolici și legislația pregătită în acest sens au dus inevitabil la desființarea instituțională a ultimilor.

Episcopii greco-catolici români au fost arestați și martirizați. La sfârșitul persecuției, după 50 de ani, au fost introduse cauzele de canonizare a

⁴² A. Pop, În zodia suferinții, *Cuvântul Adevărului* 1, 1938, 1-3.

celor șapte episcopi greco-catolici⁴³ (în 28 ianuarie 1997 s-a primit *Nihil Obstat* iar în 16 ianuarie 1999 a început procesul de beatificare a celor șapte episcopi greco-catolici morți pentru credință) care au îndurat moartea pentru credința lor: Valeriu Traian Frențiu, episcop de Oradea (1875-1952); Iuliu Hossu, episcop de Cluj-Gherla (1885-1970); Alexandru Rusu, episcop de Baia Mare (1884-1963); Ioan Bălan, episcop de Lugoj (1880-1959); Ioan Suciu, Administrator Apostolic al Arhidiecezei de Blaj (1907-1953); Vasile Aftenie, episcop vicar de București (1889-1950); Tit Liviu Chinezu, episcop auxiliar de București (1904-1955)⁴⁴. Atitudinea lor din anul 1948 este reflecția întregii lor atitudini și activități premergătoare anului respectiv. Este un caz unic ca întreaga ierarhie a unei Biserici să fie întemnițată, acest fapt ilustrând ecleziologic persecuția unei Biserici. Șapte din cei doisprezece episcopi ai perioadei de clandestinitate au murit în închisori și domiciliu forțate.

Pe lângă episcopii martiri, o mulțime de preoți, călugări și credincioși au suferit persecuția regimului comunist. Cărțile de istorie scrisă sau mărturiile orale relatează despre suferințele suportate din cauza atașamentului lor la credința catolică și opunerii regimului comunist ateu privind trecerea forțată la Biserica Ortodoxă, despre ale căror suferințe s-au publicat suficiente materiale⁴⁵. Remarcăm aspectele de mărturie și martiraj pentru credință pe care le-au dat credincioșii greco-catolici români în momentul suprimării Bisericii Greco-Catolice din România în anul 1948. Episcopul Ioan Suciu scrie credincioșilor în 5 octombrie 1948:

„Pentru Biserica Română Unită acesta este ceasul Vinerii Mari!
Acum, iubiți credincioși, ne arătăm dacă suntem ai lui Hristos [...]
Acum Domnul Isus ne dă prilej să fim părtași suferințelor Sale,

⁴³ *Circulara Preafericitului Lucian Să ne rugăm pentru beatificarea episcopilor greco-catolici 12 noiembrie 2010*, cf. <http://www.bru.ro/documente/circulara-preafericitului-lucian-sa-ne-rugam-pentru-beatificarea-episcopilor-greco-catolici-martiri/> (URL valid la 23 sept. 2016).

⁴⁴ Au fost introduse cauzele de beatificare a 12 martiri ai secolului XX din Biserica Catolică de ambele rituri din România (numărul Apostolilor), șapte greco-catolici și cinci romano-catolici. Din Biserica de rit latin au fost introduse dosarele pentru canonizare (din cei cinci, patru sunt deja beatificați): Vladimir Ghika, preot din București (1873-1954), beatificat în 31 august 2013; Marton Aaron, episcop de Alba Iulia (1896-1980); Anton Durcovici, episcop de Iași (1888-1951), beatificat în 17 mai 2014; Szilárd Bogdánffy, episcop de Oradea (1953), beatificat în 30 oct. 2010; Ioan Scheffler, episcop de Satu Mare (1952), beatificat în 3 august 2011.

⁴⁵ I. Bota și C. Ionițoiu, *Martiri și Mărturisitori ai Bisericii din România (1948-1989)*, Cluj-Napoca 2001; A. Moisin, *Mărturiile prigoanei contra Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolice, între anii 1990-1995*, Sibiu 1995; A. Moisin, *Martirologiu românesc*, Sibiu 2004; M. Rițiu, *Biografii exemplare din perioada rezistenței Bisericii Greco-Catolice în nord vestul Transilvaniei*, *Anuarul Institutului de Istorie Orală* 2005.

pentru Biserica Sa [...] Vă vor amenința, vă vor bate, vă vor duce la judecăți [...] Nu există decât o singură Biserică a lui Hristos, aceea zidită pe Petru [...] Să luptăm, tari în credință, prin rugăciune și ajun [...] Oare să nu fie nimeni care pentru Dumnezeu să fie în stare a suferi patimă și moarte? Să arătăm acum că nu suntem un popor de lași [...]”⁴⁶.

În același ton le scrie tinerilor:

„A sosit ceasul eroismului pe pământul românesc [...] Providența ne oferă un prilej unic de eroism, de sfințenie, de mărturisire a convingerii creștine [...] După aproape două mii de ani, ne-a ajuns și nouă rândul [...] Iar dacă va fi ca în trupurile voastre, în suflete și în inimi să se înscrie lovituri pentru Biserica lui Hristos, să spuneți și voi cu Sfânta Mucenică Eulalia, care a suferit martiriul la vârsta de 13 ani sub Dioclețian și care, văzând și simțind urmele dureroase pe care biciul cu plesne de plumb le lăsa pe feciorelnicu-i trup, exclama: «Doamne!, cât sunt de frumoase semnele pe care le întipărești în măduarele mele»”.

Cărțile de istorie scrisă sau mărturiile orale relatează despre suferințele suportate de credincioși din cauza opunerii regimului comunist ateu privind trecerea forțată la Biserica Ortodoxă. Spre exemplu, soții Ecaterina și Valeriu Câmpeanu, părinți a trei copii, au fost condamnați la 14 și respectiv 13 ani de închisoare și la confiscarea în întregime a averii personale, în același proces cu fratele doamnei, preotul Petru Anca, acuzați pentru „uneltire contra ordinii sociale” și „favorizare a infractorului”. Cauza condamnării a fost faptul că au ținut legătura cu preotul Petru Anca, fratele ei, pe care l-a ajutat cu alimente și bani. La data de 14 februarie 1959 Ecaterina a născut în închisoare un băiat, Marius Valeriu, ulterior medic veterinar în București. În 1963 a fost grațiată, iar soțul eliberat în 1964⁴⁷. Judecătorul Vasile Fărcaș din Cluj a fost închis, împreună cu soția sa, Eugenia Fărcaș, pentru rezistența în păstrarea propriei credințe. Studenții

⁴⁶ Episcop Ioan Suci, Exortarea către preoțimea unită a Episcopului Ioan Suci, în: *Biserica Română Unită. 250 ani de istorie*, Madrid 1952, 328-329; Scrisoarea din 5 Octombrie 1948 a Ep. Ioan Suci adresată credincioșilor (Blaj, No. 3516/1948), în: *Biserica Română Unită. 250 ani de istorie*, Madrid 1952, 331; Scrisoarea Episcopului Ioan Suci din 13 Octombrie 1948 către preoți și credincioși, în: *Biserica Română Unită. 250 ani de istorie*, Madrid 1952, 332; Scrisoarea Episcopului Ioan Suci din Octombrie 1948 către tineri (Blaj), în: *Biserica Română Unită. 250 ani de istorie*, Madrid 1952, 335 (270); I. Suci, Iubiți tineri, dragii inimii mele, 1948, *Viața Creștină* 1, 1990, 1.

⁴⁷ Bota, Ionițoiu, *Martiri*.173.

în teologie Emil Bodea, Gheorghe Duca, oamenii politici Iuliu Maniu, Matei Boilă, profesorii Aurel Coza, Gavril Grigore Moigrădean⁴⁸ și mulți alții au suferit închisoarea pentru credința lor. În afară de clerici, au mai fost persecutați pentru credința lor călugări, călugărițe, mii de credincioși laici dar până în prezent nu au fost adunate mărturii decât în mod sporadic⁴⁹. În ciuda prigoanei, a închisorilor și a morții, Biserica Greco-Catolică din România a avut tot timpul continuitate și s-a organizat în funcție de condițiile speciale situației. Biserica Greco-Catolică a rezistat desființării ei, trăind în catacombe. Această supraviețuire a fost posibilă datorită eroismului episcopilor, preoților și credincioșilor ei.

În finalul acestui studiu reunim concluziile desprinse pe parcursul analizei noastre. Deși s-a recunoscut rolul benefic al implicării oamenilor Bisericii în evenimentele de natură politică și socială din istoria națiunii române (spre exemplu momentele 1848 și 1918), totuși opinia preponderantă în perioada 1918-1948 înclina spre restrângerea acțiunii Bisericii la arealul spiritual, dintr-o motivație pastorală (parohul este păstorul tuturor enoriașilor, indiferent de opțiune politică) și spirituală (necesitatea de a se concentra pe edificarea vieții sufletești). Efectele acestei mentalități se constată observându-se diminuarea numărului preoților implicați în politica locală sau centrală și creșterea concentrării pe indicatorii specifici misiunii spirituale. Liderii dezbaterii temei sunt clericii din centrele eparhiale, printre care îi amintim pe ieromonahul bazilian Augustin Pop, Dumitru Neda și Augustin Popa de la Blaj, Simion Chișiu de la Cluj. În privința poziției anticomuniste se remarcă fără îndoială episcopii Ioan Suci de la Blaj, Alexandru Rusu de la Baia Mare, Vasile Aftenie de la București, Ioan Bălan de la Lugoj și Iuliu Hossu de la Cluj, a căror atitudine se răspândește rapid în rândurile preoților și credincioșilor și care va duce în final la desființarea lor instituțională, împlinindu-se profețiile vizionarilor care au prezis apariția unor sfinți.

La încheierea acestui studiu ne putem întreba retoric: De ce comunismul a persecutat Biserica Greco-Catolică din România și a desființat-o în 1948? Răspunsul simplu este: pentru că Biserica Greco-Catolică din România a stat în calea comunismului, l-a înfruntat, l-a combătut în mod fățiș. Dar de ce Biserica Greco-Catolică s-a implicat în politică și a înfruntat comunismul? De ce n-a putut rămâne cuminte, să-și vadă de misiunea sa

⁴⁸ Bota, Ionițoiu, *Martiri* 170-178.

⁴⁹ Bota și Cicerone cu cele trei ediții ale catalogului lor. Anton Moisin citat mai sus.

spirituală? În răspunsul următor găsim motivația persecuției: Biserica Greco-Catolică din România, în consonanță cu atitudinea ei dintotdeauna, era obligată să prevină credincioșii săi cu privire nu la regimul politic comunist ci cu referire la filosofia și răul intrinsec promovate de sistemul comunist: comunismul învață și promovează ateismul, persecută Biserica, este prin natura sa antireligios și împotriva demnității, libertății și proprietății omului, ca filosofie propune materialismul⁵⁰. Acesta este motivul persecuției Bisericii Greco-Catolice din România. În această atitudine a sa, Biserica Greco-Catolică din România s-a situat pe linia poziției Bisericii Catolice: papa Pius XI în Enciclica „Divini Redemptoris” din 19 martie 1937 contra comunismului ateu îndeamnă episcopii catolici:

„Luați aminte, Venerabili Frați, ca credincioșii să nu fie înșelați! Comunismul este intrinsec pervers și nu se poate admite în nici un aspect colaborarea cu el de către cine vrea salvarea civilizației creștine” (nr. 58)⁵¹.

Peste acest motiv principal cauzal s-a suprapus motivul secundar circumstanțial-ocazional-conjunctural al dorinței unor ierarhi ortodocși (patriarhul Moscovei, patriarhul României, mitropolitul Sibiului etc.) de a-i readuce pe greco-catolicii români în sânul Bisericii Ortodoxe Române. Așadar, Biserica Greco-Catolică nu a fost persecutată din cauza atitudinii sale politice, ci pentru atitudinea sa radicală, profund umană, creștină, teologică, ecleziologică, pastorală. Astfel, temeiul canonizării celor șapte episcopi martiri anticomuniști greco-catolici români va fi dat de moartea lor datorată credinței dar și de atașamentul față de adevărul biblic al primatului petrin. Subliniem că nu este vorba despre un episcop sau altul luați individual ci de toți ierarhii unei Biserici, astfel că vorbim despre o Biserică întreagă care se opune Răului și care este lichidată de către exponenții Răului. Putem concluziona că dacă Biserica Greco-Catolică din România nu ar fi luat poziție împotriva sistemului ideologic și politic comunist – care încerca să înlocuiască viziunea creștină despre lume și viață cu o concepție materialistă și atee – aceasta nu ar fi fost desființată.

⁵⁰ M. Introvigne, *Perche la Chiesa ha condannato il comunismo*, în <https://it.zenit.org/articles/perche-la-chiesa-ha-condannato-il-comunismo/> 16 maggio 2009 (accesat 7 ian. 2018).

⁵¹ Contra comunismului, *Unirea* 13, 1937, 1-2. A se vedea și: http://w2.vatican.va/content/pius-xi/it/encyclicals/documents/hf_p-xi_enc_19370319_divini-redemptoris.html (accesat 7 ian. 2018).

Sorin Valer Russu

CÂT DE MARE E ROMÂNIA MARE? DUPĂ 100 DE ANI

Centenarul Marii Uniri ne oferă prilejul unei analize obiective și pragmatice, privind retrospectiv, dar având și proiecția perspectivei, considerând legitimitatea și consistența năzuințelor românilor transilvăneni, împlinite sau nu, la un secol de la înfăptuirea acesteia.

Studiul meu are la bază textul unui articol publicat în numărul de propagandă 18 al ziarului *Unirea* de la Blaj, editat miercuri, 4 decembrie 1918, pagina 2, sub semnătura lui Petru Suciu, membru în colectivul redacțional al ziarului, intitulat sugestiv „Cât de mare e România Mare?”, care avansează ideea realizărilor României și românilor într-o sută de ani:

„România Mare va putea hrăni și 50 milioane¹. N’o să treacă nici o sută de ani și vom ajunge și cifra aceasta. Vom fi o țară înfloritoare, bogată și cultă. Vom fi cu adevărat Franța Orientului. Popor neolatin, cu calități etnice ireproșabile, prin conexiuni politice, economice și culturale cu toate țările culte ale Europei – vom putea ajunge, în scurtă vreme, pe aceeaș treaptă de cultură cu acestea. Vom arăta aliaților de acum, că nu s’au înșelat în noi. Că sub zechea de țaran simplu se ascund mari calități de rasă, cari sunt în stare să schimbe acest pământ, năpăstuit, într-un raiu al culturii și al bunăstării materiale. Ceeace n’au putut face ungurii într’o miie vom face noi în 20-30 de ani. Să ne așternem deci pe lucru”.

Este evident faptul că perspectiva unirii Transilvaniei cu România, a românilor transilvăneni cu frații români de peste Carpați, a entuziasmat peste măsură și a aprins imaginația multora cu privire la viitorul comun. Prezentul studiu își propune să surprindă reacțiile pro și contra, realiste sau utopice, entuziaste sau temperate ale momentului 1918, reflectat în paginile ziarului *Unirea* de la Blaj, în numerele sale de propagandă.

¹ 50 de milioane de locuitori.

De asemenea, trebuie să menționez de la început că acest studiu nu se dorește a fi o analiză a intervalului parcurs de România între anii 1918-2018, ci mai degrabă o transpunere în oglindă a așteptărilor din acel moment cu realizările de azi. Am punctat însă acele evenimente sau fapte ce s-au dovedit a fi definitorii pentru evoluția ulterioară a țării.

Articolul este o adevărată odă menită să evidențieze avantajele unirii Transilvaniei cu România. În termeni reali sau emoționali, autorul ne prezintă „noul Eden” ce se contura în estul Europei, cu argumente mai mult sau mai puțin viabile prezentate în sprijinul afirmațiilor sale.

„Suntem uniți. Visul stropit cu atâtea lacrimi de sânge îl vedem, în urmă, înfăptuit. Ne putem acum bucura. Avem pentruce. O țară așa de frumoasă și de bogată nu se mai găsește alta în Europa. Din apele Nistrului până la ale Tisei și din creștetele înalte ale Carpaților păduroși până jos la apele adânci ale Dunării tot o țară și un pământ românesc”.

În mod cu totul surprinzător, ideea unității naționale, în preajma anului 1918, nu răzbate din presa timpului. Ea apare relativ târziu și doar când balanța Primului Război Mondial se înclină clar în favoarea Antantei. Atunci este pus în discuție principiul autodeterminării bazat pe majoritate. De asemenea, trebuie amintită poziția președintelui american Wilson care încuraja popoarele aflate în defunctul Imperiu Austro-ungar să-și găsească propria identitate statală, la nivel teritorial, politic, economic și cultural. Asistăm practic la o adevărată revoluție de eliberare, girată și garantată de America nu numai pentru românii transilvăneni, ci deopotrivă pentru toate popoarele aflate sub fosta ocupație a Imperiului.

Însumați, toți acești factori au contribuit la trezirea visului de veacuri, mărturisit prin faptele vrednicilor înaintași și au potențat actul unirii. Pentru prima dată, visul unității naționale a poporului român între granițele unui singur stat, național și unitar se transformă într-o realitate durabilă.

La o sută de ani, România se definește tot ca stat național, unitar, fapt garantat de însăși Constituția României. Contrar acestor evidențe, România este asaltată azi de iredentismul maghiar din țară și din Ungaria, care contestă condiția de stat național și mai ales unitar, cerând independența teritorială a unor regiuni, finalul vizând Transilvania. Drepturile clamate azi de partea maghiară fac referire la promisiunile noilor

conducători, de această dată români, în raport cu drepturile minorităților conlocuitoare pe teritoriul României Mari, din anul 1918.

Legat de acest aspect, Octavian Prie scrie într-un articol sugestiv intitulat tocmai „Să nu fim prea generoși cu împărțirea drepturilor”², următoarele:

„Încă nu a luat conture precise viitoarea formă de stat a Transilvaniei și părților locuite de români, și privilegiații fostului sistem se prezintă deja. Săcuii cer autonomie, ori chiar independență. Sașii pe aceea urmă. Orașele caută formule pentru un cuibar moale, fără prihană. Numai ce nu vezi «Erdelyi szovetseg»-ul întrunindu-se sub prezidența lui Bethlen Istvan, cerând dreptul de suzeranitate pe seama magnaților. Pe urma lor vor prinde curaj cetele celelalte. Vor veni funcționarii statului, vor veni arândașii, întreținută, subvenționați și vor cere dreptul de suzeranitate. Vor veni toți cei ce de secolu au despoiat acest popor de toate condițiile unui trai omenesc și vor cerca să-și pună la adăpost prăzile lor, stoarse cu legi excepționale și prin puterea armelor. [...] Ei caută formule, ca să rămână cu tot ce au acaparat în trecut, pentru a-și face traiul dulce și fericit pe viitor”.

Întrebarea lansată românilor naivi în credința lor democratică vremelnic se constituie într-un semnal de alarmă, vizionar pentru acele vremuri, devenite azi, la o sută de ani, o tristă realitate:

„Ce-ți mai rămâne după aceste ție frate Române? Tu eliberatul din jugul sclaviei, tu stăpânul situației, cu ce vrei să te mai alegi, dacă aceștia vor ținea toate?”.

Autorul articolului făcea trimitere la drepturile istorice invocate de sași, la drepturile teritoriale pretinse de secui, la drepturile coloniilor maghiare instituite artificial pentru dispersarea masei compacte românești. Tot el ne dă însă și răspunsul la întrebarea pusă, glisând parcă pe vocea unitară a poporului român:

„De sufletul, credința și instituturile puse în serviciul lor, fie sigur orice cetățean străin, că nu se va atinge nime, dar formațiuni politice, compuse din elementele aduse de fostul stat și așezate la răspântii, cu gândul, ca să ne distrugă, să nu conteze la sprijinul nostru niciodată. Statul viitor român numai democratic poate fi și

² Articolul apare publicat în ziarul *Unirea* 14, vineri, 29 noiembrie 1918, 1.

într'un stat democratic nici drepturi istorice din Ungaria, nici privilegiile nu au ce căuta. Statul va fi clădit pe munca, cinstea, priceperea, hărnicia cetățenilor și în aceasta vom fi frați fără nici o deosebire. Dar numai după ce se vor repara crimele istorice ale trecutului”.

România este considerată astăzi un model al toleranței³. Semnatară, la data de 18 decembrie 1992, a Declarației cu privire la drepturile persoanelor aparținând minorităților naționale, etnice, lingvistice și religioase, adoptată de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite – ca document internațional ce oferă o garanție a drepturilor minorităților în general, în lume, România se aliniază țărilor ce au capacitatea responsabilității, din acest punct de vedere, a tuturor cetățenilor ei. Mai mult, în România este marcată Ziua Minorităților Naționale, stabilită prin Hotărârea de Guvern⁴ nr. 881 din 9 decembrie 1998, publicată în M.O. 478 din 14 decembrie 1998.

Pe de altă parte, factorul politic al zilelor noastre a reușit divizarea societății românești și poziționarea acesteia pro și contra, în funcție de interesul vizat și apetența politică. Totuși nu putem să negăm stabilitatea existentă, ce conferă României șansa dezvoltării pe toate palierele societății. În plus, elementul identitar românesc este bine reprezentat la nivelul întregii țări.

Revenind la titlul articolului „Cât de mare e România Mare?”, autorul prezintă în date exacte un calcul primar ce vizează suprafața noului stat, precum și populația acestuia:

³ În România, drepturile și libertățile minorităților naționale sunt reglementate de următoarele acte interne și internaționale: Constituția României, Legea nr. 86 pentru Statutul Naționalităților Minoritare, Declarația Guvernului României cu privire la minoritățile naționale, Hotărârea Guvernului României privind organizarea și funcționarea Consiliului pentru Minorități Naționale nr. 137 din 6 aprilie 1993, Ordinul nr.513 cu privire la drepturile minorităților naționale, Carta Organizației Națiunilor Unite, Declarația Universală a Drepturilor Omului, Convenția privind lupta împotriva discriminării în domeniul învățământului, Carta de la Paris pentru o Nouă Europă, Recomandarea 1134 din 1990 a Consiliului Europei cu privire la drepturile minorităților, Recomandarea 1177 cu privire la drepturile minorităților, Carta Europeană a Limbilor Regionale sau Minoritare, Carta cetățeniei și drepturilor minorităților în Uniunea Europeană.

⁴ Hotărârea de Guvern nr. 881 din 9 decembrie 1998, publicată în M.O. 478 din 14 decembrie 1998.

„România mare stă din patru părți. Din vechea Românie, cu un teritor de 138.000 km pătrați, și cu 7.500.000 locuitori. Din Basarabia, cu teritor de 46.000 de km pătrați, și cu 2.500.000 locuitori. Din Bucovina, cu teritor de 10.000 km pătrați și cu 750.000 locuitori. Și în urmă Ardeal și părțile locuite de români din Ungaria. Aceste au aproximativ, o întindere de 122.000 km pătrați, cu 6.300.000 de suflete. Întreagă România mare are prin urmare un teritor de 316,000 km pătrați, cu 17 milioane și ceva de locuitori⁵. În chipul acesta ajunge în șirul marilor state naționale europene”.

Astăzi, în baza ultimei actualizări publicate în Raportul Institutului Național de Statistică la data de 1 ianuarie 2018 și preluat de Agenția Națională de Cadastru și Publicitate Imobiliară, suprafața României este de 238.397 kmp. Rezultă o diferență considerabilă de 77.603 kmp. Aminteam la începutul studiului că nu voi face o analiză a perioadei dintre cele două date stabilite inițial, 1918-2018. Voi afirma însă, că rezultatul acesta este cu certitudine o consecință a jocului istoriei, a faptului că România a pendulat în deciziile sale privind aliații din cel de-al doilea Război Mondial, precum și a inabilității politice a guvernelor ce s-au succedat după anul 1989.

Un alt aspect relevat de acest studiu face referire la diferențele de ordin economic, social, cultural, tot mai evidente, atât în anul 1918 între Ungaria și România, cât și în anul 2018 între diferitele regiuni istorice ale României. Regăsim, în paginile aceluiași ziar *Unirea*, un articol intitulat „Țeară săracă, țeară necăjită, țeară bogată, țeară fericită⁶”, prin care autorul Sever Dan încearcă o demitizare a dictonului medieval unguresc „Extra Hungariam non est vila... Si est vila, non est ita” în traducere „În afară de Ungaria nu-i viață. Chiar dacă este, tot nu-i ca asta”. El propune un desfășurător comparativ, paralel al dezavantajelor, în cazul rămânerii în Ungaria și al avantajelor în cazul unirii cu România. Chiar dacă sesizăm o doză de subiectivism în abordarea temei, Dan Sever surprinde bine realitățile acelui moment și desființează, prin forța argumentelor, orice tentativă de a înclina balanța în favoarea Ungariei.

⁵ După unii autori, aceste date diferă, avansând suprafața de 295.049 kmp și 18.000.000 locuitori. Vezi în M. Gavrilă, V. Manea, *Istorie. Sinteze. 21 de variante complete (rezolvate și explicate)*, Brașov 2010. O altă variantă prezintă suprafața de 295.641 kmp. Vezi <https://wikipedia.org/wiki/Romania>.

⁶ Apare publicat în ziarul *Unirea* 15-16, duminică, 1 decembrie 1918, 3-4. Continuarea articolului o regăsim în ziarul *Unirea* 17, marți 3 decembrie 1918, 2.

Astfel, în Ungaria:

- administrația este „mai puțin asiatică”,
- „școala poporală, chiar și cea maghiară, adică de stat, e mult inferioară celei din România”,
- „școlile noastre confesionale sau comunale, cu puține frumoase excepții, sunt niște hurube”,
- „plan de învățământ impus”,
- „licele maghiare sunt o rămășiță medievală, propagatoare de o tâmpită cultură abstractă, de limbi moarte și șovinism parvenit”,
- „Universitatea din Cluj are, cu mici excepții, oamenii de știință de la catedre înlocuiți de creaturi politice, ariviști”,
- există cadastru (carte funciară), iar „instanțele de apel sunt poate ceva mai solide”,
- finanțele se comportă ca un „stat balcanic”, este „bancrutată”, „are dări mai mari decât în România”, „datoria publică mult mai mare” și „un sistem putred de subvenții și paușale”,
- industria și comerțul sunt străine, evreiești, iar „ovreul lucră cu specula și marfă proastă (sunt vestite gyartmanyurile)”,
- situația moravurilor publice este rezumată „Atâta beție, cartoforie, dragoste nelegiuită, slujbași venați și trândavi”, „lipsă de patriotism adevărat, arivismul tricolor nu e iubire de patrie”, „concepție cetățenească total despoită de altruism, de solidaritate”, „spoială maghiaro-semită”, „clasa cultă maghiară e de o lăcomie și nepăsare fără seamăn”,
- starea de facto: „sârbii, croații, germanii, austrieii, cehii, toți își vor lua partea lor din Ungaria. Va rămâne doar o Ungarie între Dunăre și Tisza plus câteva comitate”, „latifundii uriașe, episcopii catolice grase, ovrei mulți-mulți”, „Sărăcie lucie!”, „Ungaria e închisă ermetic de către lumea mare”, „Ungaria trebuie să plătească daune de război, între altele 3000 de bărbați trebuie să lucreze gratuit la refacerea căilor ferate sârbești”, „Ungaria e înglodată în datorii și e în plină anarhie.”

În timp ce, în România:

- administrație de tip „balcanic”,
- „învățătorimea și clădirile școlii populare sunt model”,

- „aproape lângă fiecare școală populară este și un atelier de țesut, de împletit paie etc.”,
- „spiritul dăscălimii din România e la înălțime”,
- „liceele din România sunt moderne”,
- „Universitatea din București are un Iorga, un Mehedinț, un Disescu, un Babeș etc.”,
- „Școli civile, comerciale, de meserii sunt la fel de multe și moderne ca în Ungaria; școlile de agricultură sunt mult superioare,
- în domeniul justiției, nu există cadastru și implicit nici carte funciară,
- finanțele au „un buget echilibrat”, iar „investiții pentru folosul obștesc mult mai multe”,
- industria și comerțul sunt străine (german, englez, american), mizându-se pe faptul că „anglo-americanul-germanul ține la cinstea comercială, își dă osteneala să producă marfă cât mai perfectă”; „își bate capul cu instituțiile sociale ale muncitorimei”, însă „idealul nostru rămâne industria și comerțul românesc”,
- situația moravurilor publice „desigur nu-i ideală în România, avem mult de îndreptat”,
- starea de facto: „România nu e mai rea decât Ungaria”, „România are litoralul dobrogean și Basarabean. Cărbune, petrol, benzină, aur, sare, fier, păduri seculare, bucate și vite ca în poveste.”, „România așteaptă răsplată de la Antanta și o va primi în comerțul internațional”, „România și-a păstrat finanțele destul de intacte”, „România este mândră și liniștită”.

La un secol distanță, România anului 2018, raportată la cele scrise mai sus, se prezintă astfel:

- o administrație modernă, funcționari bine pregătiți⁷, sistem informatizat, acces și comunicare on-line, legislație relativ constantă și explicită, retribuții decente,
- școala românească, azi, prezintă contraste pe toate palierele de învățământ, sesizând chiar situații anacronice în metodologia implementării unor proiecte educaționale, precum și lipsa de creativitate în

⁷ Funcționarii beneficiază de cursuri de instruire periodică, mulți dintre ei cunoscând și o limbă străină la nivel de conversație.

abordarea pedagogică a procesului instructiv-educativ. Se observă de asemenea și disproporționalitatea dintre învățământul din mediul urban și cel rural. Avem imobile școlare noi, moderne, bine dotate, dar și imobile fără norme elementare de igienă (apă curentă și canalizare) și siguranță. Rentabilitatea financiară a prevalat procesul de învățământ, în multe cazuri Ministerul Educației recurgând la închiderea unor școli și comasarea elevilor la școlile de centru. Deși legea garantează gratuitatea învățământului în România, realitatea în teren demonstrează existența unei infuzii consistente și permanente de fonduri bănești constituite și susținute de părinți. Consemnăm și desființarea școlilor profesionale cu consecințe implicite în desființarea atelierelor școlare, diversificate pe profile de studiu. La nivel universitar, calitatea procesului de învățământ a plasat cinci universități românești în „Top 1000”⁸. Și, ca un corolar al situației învățământului din acest moment, amintim că legea educației a fost modificată până acum de 61 de ori⁹.

- justiția, pe cele două componente, civil și penal, este aliniată azi normelor europene, cu dese accente de interpretare subiectivă, dictate de varii interese. Cât privește cadastrul invocat acum o sută de ani, nici azi nu s-a reușit realizarea inventarului cadastral individual la nivel național.
- în domeniul finanțelor menționez faptul că, în anul 1918, România pierde¹⁰ tezaurul din aur în greutate de 91,48 tone, tipografia băncii, stocul de bilete în valoare de 40 milioane lei și toate disponibilitățile

⁸ Top 1000 este un top internațional ce clasează primele 1000 de universități în funcție de anumite criterii de performanță. Topul este realizat anual de Times Higher World University Rankings, anul acesta Universitatea Bolyai-Farcaș din Cluj-Napoca și Universitatea București situându-se, prima, între locurile 601-800, iar a doua, între locurile 801-1000.

⁹ Prima lege a educației, după anul 1989, a fost votată în anul 1995. De atunci și până în prezent legea a fost modificată de 61 de ori, conform site-ului Camerei Deputaților; vezi și <http://www.gandul.ro>.

¹⁰ Trebuie să amintim că sediul BNR fusese mutat în Moldova în data de 16/24 noiembrie 1917, la Iași, iar tezaurul în septembrie 1917. Abia în anul 1918, la data de 13 ianuarie, „maximaliștii din Petrograd nu mai primesc pe reprezentanții României și declară intangibil pentru oligarhie tezaurul Băncii Naționale a României de la Moscova, pe care îl vor pune numai la dispoziția poporului român”. Am citat din însemnările lui Gheorghe Mârzescu, ministru al agriculturii și domeniilor în guvernul condus de Ionel Brătianu. Vezi nota de subsol 13.

Băncii Naționale din conturile deschise la Petrograd, Odessa și Moscova în valoare totală de 2.498.525 ruble¹¹. În anul 1989, regimul comunist dictatorial este schimbat cu o „democrație originală”, însă, financiar vorbind, Banca Națională consemnează un progres remarcabil, datoria externă a României fiind achitată integral, iar rezerva valutară ajunge la 3,3 miliarde dolari¹². Astăzi finanțele României sunt tributare politicilor electorale. Datoria externă a României se ridică la suma de 96 miliarde euro¹³, rezerva de aur 103,7 tone, iar rezerva valutară 31,42 miliarde euro¹⁴.

- industria și comerțul au cunoscut puternice fluctuații după anul 1989, generând exodul masiv al forței de muncă calificată, implicit a eșalonului activ din România. Am asistat la depopularea țării, în procente mult mai mari decât pierderile însumate de vieți omenești din ambele războaie mondiale. Dacă regimul comunist a forțat industrializarea țării, fără a lua în calcul consecințele pe termen mediu și lung, de natură ecologică sau pe componenta umană, după anul 1989 nu mai putem vorbi de o industrie românească, ci doar de investiții străine, multe bazate paradoxal pe credite românești, avantajoase unilateral. Este adevărat, anumite zone ale țării, în special în vestul și centrul acesteia, cunosc un procent mic de șomeri sau asistați sociali, discrepanța dintre vest și est, sud-est, sud fiind de la an la an tot mai pronunțată.

Reiterând ideea că România „[...] va putea hrăni și 50 milioane” de locuitori și că „N’o să treacă nici o sută de ani și vom ajunge și cifra aceasta”, două aspecte ne rețin atenția.

Primul se referă la parcursul agricol al României, care, pe fondul crizei cerealelor în Europa, reușește în anul 1938 să facă cel mai mare export

¹¹ Date extrase din discursul guvernatorului BNR Mugur Isărescu, intitulat *Banca Națională a României în anul Unirii*, rostit cu ocazia Simpozionului anual de istorie și civilizație bancară „Cristian Popișteanu”, ediția XXVI, cu tema: Reconfigurări statale și instituții financiar-bancare în Europa anului 1918.

¹² L. Davisescu, *Riscograma, Cum arăta economia românească în anul 1989*, în *riscograma.ro*, din 22.12.2009.

¹³ Conform datelor publicate de Banca Națională a României, pe site-ul instituției, luni, 16.07.2018.

¹⁴ Vezi arhiva comunicatelor de presă a BNR din luna octombrie 2018 în <http://www.bnr.ro/Rezervele-internationale-4149.aspx>

de cereale, peste trei milioane de tone, atrăgându-și denumirea de grâнар al Europei. Consecința imediată a fost apariția în România anului 1938 a celebrei crize de pâine. Astăzi, deși România este cotate ca fiind al cincelea producător de cereale din Europa, agricultura se bazează pe importul masiv de cereale și aluat congelat. Terenul agricol al României este în proporție de 40% vândut străinilor, reprezentând 5,3 milioane de hectare din suprafața agricolă totală de 13,3 milioane de hectare.¹⁵

Al doilea se referă la prognoza unei populații de 50 de milioane de locuitori în anul 2018. Realitatea ne demonstrează că azi, România numără doar 22.184.000 de locuitori ¹⁶. O posibilă explicație o avem în cele 22.743.390 avorturi înregistrate în spitale de stat, și a altor peste 20 de milioane neînregistrate în statistici¹⁷.

Chiar dacă articolul nu face referire la situația Bisericilor din Transilvania, trebuie să afirmăm clar că Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică și-a asumat în mod conștient și responsabil trecerea de la statutul de Biserică majoritară în Transilvania la Biserică minoritară în România, ca urmare a procesului de unificare teritorială. Interesul național și binele comun al românilor transilvăneni, indiferent de apartenența lor religioasă, au dictat deciziile Bisericii în procesul unirii.

„Prin contribuția directă și activă a unor ierarhi ai celor două Biserici surori din Transilvania, Unirea de la 1918 este certificată ca un prim pas al *unității religioase prin diversitate* a națiunii române întregite. Din păcate, deși dezideratul unirii politice era comun, cele două Biserici au urmărit în mod consecvent propriile interese: prima, Biserica Ortodoxă, nu a renunțat la ideea unității poporului român în sânul unei singure Biserici românești, evident ortodoxă, a doua, Biserica Unită, nu a încetat să-și afirme rolul incontestabil în păstrarea și afirmarea identității românilor transilvăneni prin *puntea spirituală* creată cu leagănul latinității poporului nostru, Roma. Chiar dacă parcursul celor două instituții bisericești

¹⁵ Studiul este realizat de Transnational Institute la cererea Comisiei de Agricultură din cadrul Comisiei Europene și publicat pe Economica .net.

¹⁶ Raport publicat la 1 01.2018, pe site-ul Institutului Național de Statistică al României.

¹⁷ România ocupa în anul 2016 locul al doilea, după Rusia, la numărul de avorturi raportat la numărul de locuitori, pentru intervalul de timp 1958-iunie 1916. Există și o statistică neoficială realizată de ONG-uri de profil, conform căreia, în intervalul de timp 1990-2017 s-au efectuat peste 20 de milioane de avorturi neraportate, neînregistrate. Date culese de la INS, MS; vezi și www.cunoastelumea.ro.

românești din Transilvania a fost deseori marcat de animozități de ordin teologic, ideea unei națiuni române unite, cuprinsă în hotarele unui singur stat românesc, a dominat ca linie principală a luptei naționale.

La o sută de ani de la Marea Unire, două numere seci sintetizează istoria unei instituții care a pus limba română pe harta Transilvaniei și implicit a României, la Blaj: 1.427.391¹⁸ și 150.593¹⁹. Primul, reprezintă numărul credincioșilor greco-catolici în perioada de apogeu, iar al doilea, a zecea parte din primul, numărul credincioșilor uniți declarați la ultimul recensământ. Putem citi printre rânduri suferințele episcopilor uniți care au preferat moartea în locul trădării credinței, a preoților, călugărilor și călugărițelor ce n-au renunțat la propria identitate confesională, precum și a credincioșilor ce au renăscut din cenușa speranței împreună și deopotrivă cu Biserica Greco-Catolică.

Nu am ajuns astăzi nici «Franța Orientului» cum sperau înaintașii noștri, nicio țară «înfloritoare bogată și cultă», nu am ajuns nici pe aceeași treaptă de cultură cu țările culte ale Europei, nu am reușit «să schimbăm acest pământ, năpăstuit, într-un raiu al culturii și al bunăstării materiale» și ce «[...] n'au putut face ungurii într'o miie» de ani, nu am reușit nici noi «în 20–30 de ani», nici chiar într-o sută de ani.

Am rămas însă fideli principiului că țara aceasta, România, ne aparține în aceeași măsură în care și noi îi aparținem; că datoria față de țară nu se oprește după generații, ci se transmite din generație în generație; că un popor ce trăiește doar din amintiri nu are viitor, dar și că un popor care își uită istoria este condamnat să o re trăiască.

La centenar, rămâne totuși actual îndemnul de atunci: «Să ne așternem deci pe lucru». «Suntem încă numai la începutul minunatei povești, și înainte încă multă și frumoasă mai este... Să ne iubim ca frații și să nu urâm nici pe cei ce ne-au împilat până acum, căci și ei au contribuit – la sărbătoarea de acum, când au nesocotit etern – adevăratele cuvinte ale Scripturii: «Ce a împreunat Dumnezeu, omul să nu despartă!»²⁰.

¹⁸ Recensământul populației realizat în anul 1930.

¹⁹ Recensământul populației realizat în anul 2011.

²⁰ Alexandru Ciura, România Mare, *Unirea*.17, marți, 3 decembrie 1918, 1.

Silviu Sana

**PREPARANDIA DIECEZANĂ ORĂDEANĂ ÎN ATENȚIA
MINISTERULUI DE CULTE ȘI INSTRUCȚIUNE PUBLICĂ
DIN BUDAPESTA (1918). CERCETAREA DISCIPLINARĂ
A PROFESORULUI DR. VASILE CHIRVAIU**

Studiul de față este dedicat Școlii Normale Greco-Catolice de Oradea și problemelor avute de pe urma procesului de deznaționalizare derulat de guvernul maghiar de la Budapesta. Cu această ocazie sunt scoase la lumină documentele procesului disciplinar al profesorului dr. Vasile Chirvaiu, unde argumentele aduse de acesta în contra acuzațiilor comisarului ministerial trimis de Budapesta constituie o adevărată lecție de luptă națională.

Una dintre cele mai prolifiche și mai longevive școli ale Episcopiei greco-catolice de Oradea – dacă este să luăm anul înființării sale ca fiind 1784¹ – Preparandia diecezană a avut un rol deosebit de important în formarea a zeci de generații de învățători, ideile și concepțiile căpătate de aceștia în anii de școală ajungând să implementeze cultura europeană și românească în satele românești greco-catolice din vechile comitate ale Bihorului, Sătmăruului, Sălajului, Aradului și Banatului Timișan. În 1934, Vasile Bolca amintea următoarele despre rolul acestei școli:

Această instituție culturală este o mândrie și un semn de tărie a românismului din aceste părți, iar de altă, ea constituie un titlu de glorie a Diecezei noastre, care a știut și s-a silit a păstra în vremuri grele, sub dominații streine și de multe ori vitrege nouă, o școală

¹ A se vedea în această chestiune I. Ardeleanu, *Istori'a Diecesei Romane Greco-Catolice a Oradei Marii II*, Blasiu 1888, 67; V. Bolca, *Școala Normală Română Unită din Oradea 1784-1934*, Oradea 1934, 20-23.

românească, aici la marginea de Vest a etnicului nostru, pe care a pus-o în slujba ridicării intelectuale și morale a neamului².

În cele două secole de existență, acest bastion de educație – asemenea altor instituții de educație românești – a viitorilor dascăli români de la sate, a avut de înfruntat multe obstacole venite din partea autorităților politice sau/ și a celor care nu-i aveau la suflet pe români, mai ales că din a doua jumătate a veacului al XIX-lea politica statului maghiar a fost una de co-tutelă, vizând spre finele veacului amintit și începutul celui următor, etatizarea și chiar maghiarizarea instituțiilor școlare românești³.

Un astfel de caz, prin care controlul statului austro-ungar s-a exercitat într-o dimensiune șovină și vădit anti-românească, s-a întâmplat chiar în anul 1918 în Preparandia diecezană orădeană, când profesorii acestei instituții au avut de suferit numeroase șicanări și jigniri din partea unui comisar ministerial șovin⁴. Instituirea acestui comisar ministerial era o găselniță a Ministerului de Culte și Instrucțiune Publică de la Budapesta, imediat după intrarea României în război împotriva Austro-Ungariei, făcută cu scopul de controla de aproape activitatea zilnică a profesorilor și comportarea elevilor în școală și în timpul liber⁵. În 1917, pentru Preparandia orădeană a fost trimis un anume Téglási Ferenc⁶, un profesor de la liceul din Timișoara⁷.

În 17 iulie 1918, situația din preparandia diecezană devenise mult mai complicată datorită unei scrisori trimise episcopului chiar de către

² Bolca, *Școala Normală Română Unită din Oradea* 1.

³ În legătură cu acest subiect a se vedea și S. Sana, ... *pentru sufletele credincioșilor. Structuri bisericești și școlare în Eparhia Greco-Catolică de Oradea-Mare (1850-1900)*, Oradea 2011, 226-230; C. E. Vulea, *Școala românească în vicariatul greco-catolic al Hațegului. A doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului XX*, Cluj-Napoca 2009; D. Sularea, *Școală și societate. Învățământul elementar confesional în Episcopia Greco-Catolică de Gherla (1868-1918)*, Cluj-Napoca 2008.

⁴ Despre acest subiect a scris pe scurt Bolca, *Școala Normală Română Unită din Oradea*, însă fără a intra în detaliile evenimentelor. Totuși, în anexele lucrării citate găsim o relatare mai detaliată asupra acestui episod din istoria Preparandiei, făcută chiar de către unul dintre profesorii implicați, anume de pr. dr. Ioan Georgescu (Bolca, *Școala Normală Română Unită din Oradea* 168-171, 268-279).

⁵ Bolca, *Școala Normală Română Unită din Oradea* 169.

⁶ De origine șvab, având numele real de Brauner, Francisc Teglassi a funcționat înainte de a fi comisar ministerial ca profesor la școlile secundare din Deva și Timișoara (Bolca, *Școala Normală Română Unită din Oradea* 18).

⁷ Bolca, *Școala Normală Română Unită din Oradea* 169.

Ministrul de Culte și Instrucțiune Publică din Budapesta. În respectiva scrisoare, ministrul Zichy János (1868-1944) îl înștiința pe episcopul Demetriu Radu că autoritățile școlare locale au sesizat ministerul despre activitatea didactică foarte slabă a profesorului dr. Vasile Chirvaiu de la Preparandia diecezană⁸. Acesta înșira în scrisoarea către episcop o listă de acuzații, la punctul întâi specificându-se următoarele: În privința predării materiilor sale de studiu, acesta are rezultate slabe, cunoștințele asupra subiectelor predate fiind incomplete și metoda predării complet eronată. Lipsește metodică predării, profesorul fiind acuzat că abia dacă explică lecția, folosind cu preponderența cartea, din care le citește elevilor. Apoi, tot cu ajutorul cărții, le pune întrebări elevilor. Limba maghiară o vorbește greu și de aceea, la ora de limba maghiară, se întâmplă de multe ori ca explicațiile să le dea în limba română. Nici în privința predării limbii germane nu stă mai bine, pentru că nici el nu știe bine germană, învățând alături de elevi. Nu cunoaște nici lexicul limbii germane și nici gramatica. Predarea materiilor este pentru el foarte greoaie. Predarea economiei este mai degrabă teoretică decât practică, neavând nici în această privință experiență⁹. Punctul al doilea semnală alte „inadvertențe” ale profesorului. La una din conferințele pedagogice, când comisarul ministerial a cerut ca, în educarea sentimentelor naționale (maghiare n.n.), profesorii să le vorbească elevilor cu apelativele „poetii națiunii din țara noastră” el a răspuns, că nu poate spune așa ceva pentru că sunt români¹⁰. Punctul al treilea și al patrulea se refereau la activitatea profesorului ca bibliotecar. În acest caz, Vasile Chirvaiu era acuzat că rapoartele sale erau neadevărate, cărțile maghiare nefiind inventariate, deși a fost somat de comisarul ministerial să le facă înainte cu câteva săptămâni. Când a venit comisarul ministerial, dr. Chirvaiu i-a spus că totul este în regulă și la control s-a dovedit exact contrariul. La un control al bibliotecii făcut de comisarul ministerial, acesta a găsit mai multe cărți neinventariate care s-au dovedit a fi lucrări împotriva statului austro-ungar în limba română, procurate de profesor în anul 1913 când s-a înapoiat de la studii din București¹¹.

⁸ *Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Bihor, fond Episcopia Greco-Catolică Oradea (în cont.*

SJAN Bihor, EGCO, dos. 740, 259-260v.

⁹ *SJAN Bihor, EGCO, dos. 740, 259.*

¹⁰ *SJAN Bihor, EGCO, dos. 740, 259.*

¹¹ *SJAN Bihor, EGCO, dos. 740, 259.*

Ministrul îl informa pe episcop de faptul că ajutorul bănesc acordat din partea statului, stipulat în regulamentul nr. 46447 din 1909, putea fi primit de către profesorii și învățătorii confesionali doar dacă aceștia își îndeplineau bine îndatoririle, acordându-se numai dacă rezultatele obținute de aceștia erau în concordanță cu cerințele regulamentului. Pe lângă toate aceste cerințe, ministrul mai invoca o ultimă prevedere, anume cea legată de cunoașterea și predarea în limba maghiară: „ajutorul de stat este primit doar de către acel profesor care, pe lângă pregătirea impecabilă de care trebuie să facă dovadă, predă într-o limbă maghiară autentică”¹². În baza articolului 28 din acel regulament, ministrul îi cerea episcopului să-l îndepărteze pe profesorul dr. Vasile Chirvaiu din Preparandie sau, în baza acuzațiilor menționate, să înceapă o cercetare disciplinară ale cărei rezultate să fie trimise înapoi la el¹³. În aceeași scrisoare i se mai cerea episcopului dr. Demetriu Radu ca în anul școlar următor să-l mute pe dr. Ioan Georgescu la Liceul din Beiuș invocând ca și motive necunoașterea limbii maghiare, metodă de predare foarte slabă și faptul că în anul școlar trecut nu a atins rezultatele cerute la materiile predate. La acestea, ministrul mai adăuga faptul că lipsa lui de pregătire și necunoașterea limbii maghiare o dovedește atât raportul comisarului ministerial cât și mărturia elevilor privați, care au cerut ca examenul de la Istoria Ungariei și Geografia să fie dat cu preotul profesor Cornel Szabo¹⁴.

Cercetarea disciplinară a profesorului dr. Vasile Chirvaiu

La două săptămâni de la scrisoarea ministerială din 17 iulie 1918, după ce Ordinariatul diecezan a decis asupra unei soluții¹⁵, Episcopul Demetriu Radu a demarat procedura de cercetare disciplinară a profesorului dr. Vasile Chirvaiu, considerând că această cale – sugerată în fapt chiar de ministrul maghiar – este cea bună modalitate de aflare a adevărului. Astfel, la 3 august 1918 l-a sesizat pe vicarul său, dr. Florian

¹² *SJAN Bihor, EGCO*, dos. 740, 259v.

¹³ *SJAN Bihor, EGCO*, dos. 740, 260.

¹⁴ *SJAN Bihor, EGCO*, dos. 740, 260v.

¹⁵ Acest lucru este menționat în scrisoarea din 14 august adresată de vicar către directorul Preparandiei (*SJAN Bihor, EGCO*, dos. 740, 261v.)

Stan – în calitate de inspector suprem diecezan – încredințându-i acestuia cercetarea disciplinară a profesorului dr. Vasile Chirvaiu¹⁶.

La 10 august 1918, vicarul Florian Stan l-a informat pe directorul Preparandiei diecezane, adică pe dr. Gheorghe Miculaș, de faptul că profesorul dr. Vasile Chirvaiu a fost pus sub cercetare disciplinară de către Episcopie, ca urmare unei adrese primite de la Ministerul de Culte și Instrucțiune Publică din Budapesta. Vicarul îi cerea directorului să-l informeze pe profesorul în cauză, să-i arate motivele acușării pentru ca acesta să-și facă apărarea și apoi, în data de 22 august, să se prezinte înaintea sa pentru a răspunde la acușe¹⁷.

La 14 septembrie ancheta disciplinară era aproape finalizată, astfel că vicarul dr. Florian Stan, în calitate de „comisar investigator”, înainta Ordinariatului o scrisoare în care menționa că predă actele cercetării disciplinare în cazul profesorului de la Preparandie. Actele respective, atașate acestei scrisori, conțineau și procesele verbale ale investigației din 22 august și 12 septembrie, alături de apărarea „inculpatului” formulată în scris, împreună cu broșura doctoratului acestuia¹⁸.

O zi mai târziu, la 15 septembrie 1918, vicarul dr. Florian Stan îl informa pe canonicul Samuil Ciceronescu că a hotărât constituirea unei comisii de judecată în cauza cercetării disciplinare a profesorului dr. Vasile Chirvaiu. Comisia a fost pusă chiar sub conducerea lui Samuil Ciceronescu, membrii acestei comisii fiind canonicii Ilie Stan, dr. Iacob Radu, Ioan Genț și preotul dr. Grigorie Papp. Vicarul îi cerea canonicului „ca după studierea amănunțită” a actelor din dosarul disciplinar, comisia să dea o sentință „meritorie”, și după publicarea acesteia ea să fie trimisă Ordinariatului diecezan spre verificare¹⁹.

Se pare că procedura nu s-a lungit prea mult, căci la 16 septembrie 1918 canonicul dr. Iacob Radu făcea rezumatul întregului caz disciplinar al profesorului dr. Vasile Chirvaiu, înaintându-l spre informare comisiei judiciare²⁰. Referatul a fost făcut la cererea președintelui Samuil Ciceronescu²¹.

¹⁶ *SJAN Bihor, EGCO*, dos. 740, 261.

¹⁷ *SJAN Bihor, EGCO*, dos. 740, 261v.

¹⁸ *SJAN Bihor, EGCO*, dos. 740, 329.

¹⁹ *SJAN Bihor, EGCO*, dos. 740, 331.

²⁰ *SJAN Bihor, EGCO*, dos. 740, 333-339.

²¹ *SJAN Bihor, EGCO*, dos. 740, 333.

În respectivul act, canonicul Iacob Radu a refăcut întreaga „poveste” privind anchetarea disciplinară a profesorului orădean. Astfel, în 17 iulie 1918 Ministrul de culte și instrucțiune publică din Budapesta scria Episcopiei greco-catolice de Oradea să-i îndepărteze pe profesorii Ioan Georgescu și dr. Vasile Chirvaiu din Preparandia diecezană. Ministrul cerea acest lucru în baza unor rapoarte întocmite de comisarul regesc însărcinat cu supravegherea Preparandiei de la Oradea, adică a lui Téglási Ferenc. În cazul profesorului Ioan Georgescu, acesta nefiind titular, se cerea eliminarea sa din institut prin transfer²². În cazul profesorului dr. Vasile Chirvaiu, se cerea ori îndepărtarea lui din școală²³, ori să fie pus sub cercetare disciplinară. În consecință, Episcopia l-a pus pe profesor sub cercetare disciplinară, comunicându-i acestuia la 20 august 1918 cele transmise de Minister. I s-a cerut apoi să-și facă apărarea în cauză. În aceeași zi profesorul a luat act de acuzele care i s-au adus, menționând în scris că nu se simte vinovat. I s-a dat termen pe data de 4 septembrie, însă, datorită unor probleme medicale avute de vicarul Florian Stan, ședința de „investigațiune” s-a ținut abia în 12 septembrie. În cadrul acestei ședințe, „inculpatul” și-a susținut apărarea minuțioasă și bine motivată, lăsându-o și în scris în dosarul cauzei. Au mai fost ascultate două persoane, anume directorul Preparandiei, dr. Gheorghe Miculaș și învățătorul de la școala de aplicație, Mihai Szilagy²⁴. Se prezentau apoi „în rezumat”, adică pe scurt, acuzele aduse profesorului. La primul punct se menționa „a) progres puțin în studii”, lipsa de cunoștințe în materia ce o propune, didactica predării este greșită. Nu explică suficient, fiind prea legat de manual, lecțiile și întrebările fiind citite; b) Limba maghiară o vorbește greu, de aceea la explicarea noțiunilor din maghiară se folosește de limba română; c) nu cunoaște limba germană și nu a progresat deloc; „d) În predarea studiului didacticei este nesigur și greoi; e) în studiul „organizației” predă cunoștințe învechite (de la legea de pensionare); f) economia o propune mai mult teoretic decât practic. La punctul al doilea, Vasile Chirvaiu era acuzat de naționalism. Astfel, în cadrul unei conferințe metodice, unde dorința

²² *SJAN Bihor, EGCO*, dos. 740, 333.

²³ *SJAN Bihor, EGCO*, dos. 740, 333.

²⁴ *SJAN Bihor, EGCO*, dos. 740, 334.

comisarului ministerial era de a întări ideea unității politice a Ungariei, acesta le-a sugerat profesorilor și elevilor să spună „patria noastră”, „națiunea noastră”, „poetii noștri”, profesorul Chirvaiu ar fi răspuns că el nu poate să învețe și să zică așa ceva pentru că elevii sunt români²⁵. La punctul al treilea de acuză, ca și custode al bibliotecii școlii, profesorul era acuzat de neglijență, superficialitate și incorectitudine, fiind menționate și faptele: a) despre cărțile maghiare nu a făcut inventar, cu toate că comisarul regesc l-a provocat ca să-l facă; b) a sedus pe comisarul regesc zicând că biblioteca e în ordine dar când a cercetat-o comisarul a o aflat în disordine”²⁶. Se mai amintea faptul că același comisar ar fi găsit mai multe cărți neinventariate care conțineau „învățăături contra statului”, cărți pe care „inculpatul” le procurase în anul 1913, când a fost la București²⁷.

Însă cea mai interesantă parte a actelor procesului ținea de apărarea profesorului, descrisă pe scurt de referentul cauzei. În pledoaria sa²⁸, profesorul Vasile Chirvaiu menționa că această cercetare disciplinară a pornit de la o observație făcută de el comisarului regesc Téglási Ferenc, care, într-un manuscris redactat în propria limbă maghiară, a făcut câteva greșeli ortografice, document pe care profesorul îl citise când l-a preluat pentru a-l insera în procesul verbal al unei conferințe profesorele²⁹. Cu multă acribie, dr. Vasile Chirvaiu – care a avut timp să deslușească și să analizeze falsele acuzații făcute în contra lui – a demontat fiecare punct al acuzelor aduse împotriva lui. La primul punct („a) Progres neîndestulător, lipsa cunoștinței materiei propuse și metod greșit”), răspunsul său arăta, comparativ cu o altă școală de același profil din Debrețin, că din 7 materii de studiu, numai la 3 avea rezultate slabe, dar și aici menționa două lucruri care au condus la această „diferență”, anume timpul scurt și „defectuoasă” pregătire a elevilor³⁰. Aici mai invoca și faptul că deseori același comisar recunoștea că profesorul Vasile Chirvaiu era foarte riguros la „darea

²⁵ *SJAN Bihor, EGCO*, dos. 740, 334v.

²⁶ *SJAN Bihor, EGCO*, dos. 740, 335.

²⁷ *SJAN Bihor, EGCO*, dos. 740, 335.

²⁸ Pledoaria profesorului Vasile Chirvaiu nu a fost găsită în cadrul dosarului cercetat la Arhivele Naționale din Oradea, fiind trimisă de comisia de judecată în original la Budapesta.

²⁹ *SJAN Bihor, EGCO*, dos. 740, 335.

³⁰ *SJAN Bihor, EGCO*, dos. 740, 335v.-336.

calculelor” și arăta „rezultat îndestulător uneori chiar lăudabil”³¹. Comparând rezultatul său cu cel al colegilor săi din preparandie, Chirvaiu menționa că la sfârșitul anului școlar era primul la ciclul I și II și al doilea la ciclul al III-lea, în privința studiilor³². La acuza „lipsă de metodică și cunoștințe speciale” cum că explică, citește și întreabă din carte, profesorul Chirvaiu menționa că această „acuza e luată din vânt”. El spunea că nu avea cum să citească din carte datorită lipsei manualelor, elevii primindu-le abia în luna decembrie³³. În privința predării limbii române, chiar comisarul a zis despre el că cere prea mult de la elevi, cerându-i să se limiteze la cerințele din manual³⁴. Absurdă era și acuzația cum că „inculpatul” vorbea greu limba maghiară, punându-i-se în „spinare” pe nedrept și faptul că se ajuta de limba română pentru a explica noțiunile din maghiară, bine știut fiind faptul că Vasile Chirvaiu și-a făcut studiile în școlile ungurești, având și o teză de doctorat scrisă în întregime într-o maghiară „excepțională”. De altfel, el menționa că în cursul anului școlar a redactat procesele verbale ale consiliilor profesionale, găsim de fiecare dată greșeli de limbă în scrisorile comisarului, fiind apoi nevoit să renunțe la redactarea acestora³⁵. În privința acuzei că nu vorbea bine limba germană, profesorul Chirvaiu recunoștea acest lucru, menționând că a fost obligat să preia acest curs pentru că nici un coleg de-al său nu dorea să predea germana, condiționând predarea la capacitățile sale, menționând „o va propune așa cum va putea”. Și în acest caz, comisarul i-a recunoscut rezultatele în cadrul unei conferințe profesionale³⁶. Și la celelalte puncte de acuză, profesorul se disculpa arătând obiectiv că însuși comisarul recunoștea „progresul bun” – în cazul studiilor didactice. Cu sinceritate, Vasile Chirvaiu menționa că doar o dată comisarul a constatat „lipsa totală a educației naționale” în pedagogie și didactică³⁷. În cazul acuzei cum că preda economia mai mult teoretic decât practic, profesorul menționa că a aplicat economia în mod practic prin plantarea în grădina Seminarului a

³¹ *SJAN Bihor, EGCO, dos. 740, 336.*

³² *SJAN Bihor, EGCO, dos. 740, 336.*

³³ *SJAN Bihor, EGCO, dos. 740, 336.*

³⁴ *SJAN Bihor, EGCO, dos. 740, 336.*

³⁵ *SJAN Bihor, EGCO, dos. 740, 336v.*

³⁶ *SJAN Bihor, EGCO, dos. 740, 336v.*

³⁷ *SJAN Bihor, EGCO, dos. 740, 336v.*

183 de pomi pe $\frac{1}{4}$ jugăre³⁸. Referitor la „instruirea elevilor în dreptul public” și mai ales la folosirea cuvintelor „patria noastră” și „țara noastră”, profesorul orădean a protestat, fiindcă era acuzat că nu a folosit aceste cuvinte. Despre aceste cuvinte „népünk”, „nemzetünk nagy költőjé” „öseink”³⁹ a fost vorba doar în ziua de 29 noiembrie 1917, în discuțiile din sala profesorală. Doar în acea zi comisarul a discutat cu profesorii pe acest subiect, nicidecum cu el. Iar în conferința din 25 iunie 1918 profesorul s-a abținut să discute pe această temă, pentru că fusese amenințat cu „internarea” de către comisar. Detaliind această problematică, Chirvaiu demonstra de ce nu se pot folosi cuvintele „népünk”/ „poporul nostru”, „költőink”/ „poetii noștri”, spunând care e diferența dintre națiunea politică și naționalitate sau rasă, în Austro-Ungaria existând mai multe naționalități⁴⁰. În privința acuzei „disordinea în bibliotecă”, dr. Vasile Chirvaiu menționa faptul că catalogarea cărților ungurești nu a făcut-o pentru că s-a pierdut catalogul cărților și că nu a avut timp. Iar în cazul celor românești, nu a reușit din cauza că a trebuit să se ocupe de profesorii de la Blaj aflați în refugiu la Oradea. În cazul cărților „oprite”, acestea erau din seria Analelor Academiei Române, primite de el la schimb din Regat pentru bibliotecă, fiind totodată cenzurate la intrarea în țară⁴¹. Acestea erau răspunsurile date în pledoaria sa de către profesorul dr. Vasile Chirvaiu, canonicul dr. Iacob Radu menționând că „inculpatul” și-a dovedit pe deplin nevinovăția și corespunde condițiilor prescrise de regulamentul privind ajutorul de stat acordat profesorilor de la preparandiile confesionale, dar și faptul că predă în trei limbi cu toate că e specialist în matematică. Apoi faptul că acesta cunoaște limba maghiară o dovedește faptul că apărarea a redactat-o în limba maghiară⁴². În susținerea nevinovăției sale veneau și cele două mărturii date de către dr. Gheorghe Miculaș, directorul Preparandiei, și învățătorul Mihai Szilagy⁴³. În calitate de director al instituției vizate de minister, dr. Gheorghe Miculaș a avut o

³⁸ *SJAN Bihor, EGCO*, dos. 740, 337-337v.

³⁹ „Poporul nostru”, „mari poeți ai națiunii noastre”, „strămoșii noștri” (tr. n.).

⁴⁰ *SJAN Bihor, EGCO*, dos. 740, 337v.

⁴¹ *SJAN Bihor, EGCO*, dos. 740, 338.

⁴² *SJAN Bihor, EGCO*, dos. 740, 339.

⁴³ *SJAN Bihor, EGCO*, dos. 740, 339.

pledoarie relevantă privind atât personalitatea subordonatului său din care reiese în mod clar nevinovăția acestuia:

[...] ținuta lui patriotică a fost totdeauna corectă și excepțională, cu politica nu s-a ocupat. Ca profesor merită toată lauda și poate fi luat de model. Este o purtare didactică deopotrivă forță, totdeauna a produs cele mai splendide rezultate. Acuzele în contra dânsului au putut porni de acolo ca fiind de un temperament prea viu, nu este totdeauna stăpân peste simțămintele sale mai ales față de superiori și astfel ușor s-a putut întâmpla ca în focul discuției să-și [indescifrabil] din plăcerea comisarului care nu îi cunoștea firea. Punctele de acuză l-au surprins, în special acele că nu produce rezultate și nu știe ungurește.

Nu consimțește cu esportările la adresa comisarului ministerial. Referitor la această enunțare ca Rm. Dr. Director e de părere că inculpatul ce e drept, se folosește uneori de cuvinte cam aspre, dar nu a trecut marginea legitimei apărări și indignarea sa este explicabilă prin faptul că nici o acuză nu e îndreptățită⁴⁴.

La final, canonicul Iacob Radu propunea achitarea „inculpatului”, declarându-l nevinovat, cerând ca la sentința care va fi întocmită și înaintată la minister să fie atașată pledoaria în original a profesorului, care „motiva foarte bine sentința de achitare”⁴⁵.

La 19 septembrie 1918 un convocator adresat membrilor comisiei de judecată anunța o ultimă dezbatere în cauza disciplinară a profesorului dr. Vasile Chirvaiu⁴⁶ unde, probabil, s-a dat sentința. Finalitatea acestui demers a fost că profesorul Chirvaiu a fost achitat și că a rămas pe mai departe în școala orădeană⁴⁷. El a jucat un rol important la 1 decembrie 1918, fiind unul dintre principalii protagoniști ai deplasării românilor la Alba Iulia, el conducând una dintre delegații⁴⁸.

⁴⁴ *SJAN Bihor, EGCO*, dos. 740, 338v.-339.

⁴⁵ *SJAN Bihor, EGCO*, dos. 740, 339.

⁴⁶ *SJAN Bihor, EGCO*, dos. 740, 330.

⁴⁷ Cel puțin asta reiese dintr-un document datat 31 decembrie 1918, dată la care directorul Preparandiei trimitea un raport asupra ajutorului salarial de la stat în care apărea și profesorul dr. Vasile Chirvaiu (*SJAN Bihor, EGCO*, dos. 740, 380).

⁴⁸ *Nagyváradi Napló* 265/30 noiembrie 1918, 6.

* * *

În concluzie, Preparandia diecezană greco-catolică din Oradea a traversat anii 1918-1919 cu bine, grație conducerii chibzuite a directorului dr. Gheorghe Miculaș și mai ales sprijinului ierarhului dr. Demetriu Radu. În această perioadă dificilă, documentele ne prezintă că Preparandia și-a continuat drumul ei firesc de formare a viitorilor învățători sub tutela părintească a Ordinariatului diecezan. În această perioadă, relația instituțională cu autoritatea școlară centrală de la Budapesta a continuat prin multitudinea de probleme ce trebuiau rezolvate. Înainte de 1 decembrie 1918, observăm o politică agresivă anti-românească reflectată în așa zisa cercetare disciplinară a profesorului dr. Vasile Chirvaiu. Finalitatea a fost achitarea „inculpatului”, poziție ce reflectă că episcopia și-a apărât propriile elite, sentința completului de judecată demonstrând că profesorul a fost o victimă a orgoliului și șovinismul comisarului Téglási Ferenc. În acest caz, fără a căuta să se opună în mod direct autorității Budapestei, înțelepciunea ierarhului dr. Demetriu Radu a avut sorți de izbândă, căutând să respecte procedurile ce i se cereau. Apelul la judecata unei comisii formată din buni români – unde respectul pentru adevăr, urmarea unor proceduri necesare și pledoaria „inculpatului” au constituit o adevărată lecție de verticalitate și moralitate – a constituit un episod real de luptă națională, „bătălie” câștigată tocmai prin susținerea apărării profesorului orădean. Din altă perspectivă, Preparandia diecezană s-a adaptat vremurilor, corespondența dintre autoritatea ecleziastică superioară, adică Ordinariatul, și directorul dr. Gheorghe Miculaș, ca reprezentant legal a școlii, arată în mod clar interdependența dintre diferitele structuri ale Bisericii. Cercetarea disciplinară a profesorului, inițiată de Episcopie, a fost făcută fără a implica personalul Preparandiei în judecarea colegului lor, doi dintre profesori fiind chemați doar ca și martori.

Cornel Sigmirean

ELITA GRECO-CATOLICĂ DIN SECOLELE AL XVIII-LEA ȘI AL XIX-LEA ȘI NAȘTEREA NAȚIUNII ROMÂNE

Din perspectivă cultural-națională, actul de unire cu Biserica Romei a reprezentat cel mai important eveniment al secolului al XVIII-lea, anunțând intrarea societății românești în modernitate. Unirea religioasă, potrivit istoricului Keith Hitchins, avea să influențeze istoria românilor transilvăneni pe căi neprevăzute de nici unul dintre autorii săi. Unirea a deschis accesul românilor la colegiile din Transilvania și la universitățile din Europa, majoritatea istoricilor fiind de acord că actul de unire a avut cele mai semnificative consecințe asupra nașterii națiunii române moderne, marcând primul pas spre occidentalizare¹. Atașamentul clerului pentru noua biserică rezultată din unirea religioasă se putea obține prin educație, prin cultură. Eugen Lovinescu în *Istoria civilizației române moderne*, dezvoltând teoria sincronismului, referindu-se la unirea religioasă afirma:

„E aproape de prisos să mai amintim că, din punct de vedere cultural, întregul veac al XVIII-lea este dominat de actul unirii unei părți a românilor din Ardeal cu biserica latină. Oricât de înșelate ar fi fost speranțele politice puse în acest act și oricare ar fi fost jocul diplomatic al Austriei în Transilvania, importanța lui culturală domină întreaga chestiune a unirii: prin contactul cu însăși obârșia neamului nostru, cu Roma, ni s-a întărit conștiința națională”².

Istoria elitelor clericale românești și a națiunii începe în mod convențional la 1700. La 8 septembrie 1700 s-au pus bazele unei fundații din fondurile căreia să se acorde burse pentru tinerii convertiți la unire care studiau la Colegiul iezuit din Cluj. Crearea fundației avea loc la câteva luni după formularea pretențiilor în Dieta Transilvaniei cu privire la preoții

¹ G. Em. Marica, *Studii sociologice*, Cluj-Napoca 1997, 237.

² E. Lovinescu, *Istoria civilizației române moderne*, vol. I, București 1992, 14.

uniți: *Valachorum filii iam actu complures scholas romano-catholicas frequentant.* La 3 octombrie 1703 cardinalul Kollonich îi scria papei Clemente XI că s-a îngrijit ca în Colegiul Iliric din Tirnavia/ Nagyszombat (Slovacia de astăzi) să fie primiți pentru studii teologice tineri de rital grecesc. Lirele fundatiionale ale Colegiului, pe baza cărora funcționa instituția, s-au emis de către împăratul Leopold I la 22 februarie 1704. În Colegiu urmau să studieze tineri greco-catolici, ruteni, sârbi, români și slavi*id est, pro Rascianae, Ruthenae, Valachicae et Iliricae Juventutis sustentatione et Graecae Ecclesiae cum Romana Uniani promotione fideliter impendatur...*³.

Pe seama tinerilor care urmau să studieze la Tirnavia cardinalul a pus bazele Fundației „Janyene”, creată pe baza moștenirii episcopului Franciscus Jany de la Sirmium (Bosnia), fundație din care mai târziu, pe parcursul secolului al XVIII-lea, vor primi burse pentru studii viitorii episcopi Inochentie Micu Klein și Ioan Bob. În 1705 se întrevețe și posibilitatea trimerii de tineri la Roma. La 20 iunie 1705, rectorul Colegiului Grecesc de la Roma, Oratio Olivieri (membru al ordinului iezuit) îi scria lui Kollonich că ar putea primi în Colegiul său *qualche giovinetto di tenera eta, ma di buona indole e di miglior ingegno... per ritornar poi a far del bene nelle sue parti e convertiri li suoi nazionali*. Se oferea să-i întrețină gratuit în colegiu, ei urmând să-și suporte doar cheltuielile de drum⁴. Din cauza războiului în care era implicată Viena, proiectele de trimerie a tinerilor români la colegiile de la Tirnavia și de la Roma nu s-au putut concretiza în primele două decenii ale secolului al XVIII-lea. În schimb, s-a permis accesul românilor în colegiile catolice din Transilvania, de la Cluj, Bistrița, Alba Iulia, Brașov etc.⁵.

Doar viitorul episcop Ioan Giurgiu Patachi a reușit să plece la studii în afara Transilvaniei, inițial la *Colegiul Pazmaneum*, la Viena, unde a studiat

³ I. M. Mălinaș, *Situația învățământului bisericesc al românilor în contextual reformelor școlare din timpul domniei împărătesei Maria Teresa(1740-1780), a împăraților Iosif al II-lea(1780-1790) și Leopold al II-lea(1790-1792)*. Teză de doctorat în teologie, Viena 1996, 23.

⁴ Z. Păclișanu, *Istoria Bisericii Române Unite*, Târgul-Lăpuș 2006, 163.

⁵ R. Câmpeanu, Despre mituri și începutul integrării europene a românilor: școlile catolice din Transilvania veacului al XVIII-lea, în: *A törtenénetiro elhivatottsága. Vocația istoricului*, vol. coord. de Pál-Antal Sándor, Cornel Sigmirean, Simon Zsolt, Tîrgu Mureș, 2012, 43-44.

între anii 1703-1705, apoi la Roma, la *Colegiul Germanico-Hungaricum*. La 16 august 1710 și-a susținut doctoratul în teologie, la *Universitatea Gregoriană*⁶.

Trimiterea constantă de tineri în colegiile catolice din Imperiu și de la Roma, așa cum proiectaseră artizanii unirii, se va derula începând cu deceniul al IV-lea al secolului al XVIII-lea. Inițial, cu burse din Fundația „Janiană”, o serie de tineri români au frecventat instituțiile de învățământ din Slovacia, la *Colegiul „Sanctus Adalbertus”* și la *Universitatea Catolică* de la Tirnavia, la *Seminarium Generale* din Bratislava și la *Colegiul „Domus Probationis”* din Trenčín⁷. Dintre cei care au studiat la școlile din Slovacia se va recruta o bună parte din elita Blajului din secolul al XVIII-lea: viitorii episcopi Inochentie Micu Klein, Petru Pavel Aron (a studiat și la Roma), Grigore Maior (a studiat și la Roma) și Ioan Bob, Gherontie Cotore, vicar general episcopal, M. Neagoe, profesor la Blaj (a studiat și la Lemberg), Ioan Neagoe, profesor la Blaj, George Bata, profesor la Blaj, Ioan Șincăi (fratele învățatului iluminist Gheorghe Șincăi), ofițer în armata Imperiului, Epifaniu Birtak, Ioan Erdely ș.a. Trei dintre cei amintiți mai sus, G. Cotore (Kattore Geruntius), P.P.Aron și Ioan Șincăi au studiat și la *Universitatea Catolică* de la Tirnavia (Nagyszombat), universitate fondată în ambianța reformei catolice, la 16 mai 1635, de către arhiepiscopul de Esztergom, Pázmány Péter⁸. Principalele centre universitare de formare ale elitei clericale greco-catolice în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea au fost orașele Viena și Roma.

La Viena, viitorii clerici au studiat în *Colegiul Pazmaneum*, instituție de învățământ creată în anul 1623 de către arhiepiscopul Pázmány Péter, pentru pregătirea tinerilor catolici din Transilvania⁹. La *Pazmaneum* au studiat P.P.Aron, Ștefan Pop, Simion Bran, Samuil Micu, Ioan Pamfilu, Basiliu Andrika ș.a. Ca alumni în colegiu, ei au urmat și cursuri la

⁶ I. Chiorean, Rolul Vienei în formarea intelectualității românești din Transilvania în secolul al XVIII-lea, în: *De la umanism la luminism*, sub red. Ioan Chiorean, Târgu Mureș 1996, 9; E. C. Suttner, Episcopul Ioan Giurgiu Nemeș, în: *Die Union der Rumänen Siebenbürgens mit der Kirche von Rom/Unirea românilor transilvăneni cu Biserica Romei*, vol. II: de la 1701 până la anul 1761, Editat de Johann Marte împreună cu Viorel Ioniță, Wolfgang Nikolaus Rappert, Laura Stanciu și Ernst Christopf Suttner, București 2015, 187-196.

⁷ I. Mărza, *Școală și națiune (Școlile de la Blaj în epoca renașterii naționale)*, Cluj-Napoca 1987, 96-97.

⁸ Vezi K. Bognár, J. M. Kiss, J. Varga, *A Nagyszombati Egyetem fozozatot szerzett hallgatói 1635-1777*, Budapest 2002.

⁹ Vezi I. Fazekas, *A Bécsi Pazmaneum magyarországi hallgatói 1623-1918* (1951), Budapest 2003.

Universitatea din Viena, unde se presupune că viitorul cărturar iluminist Samuil Micu a luat contact cu lucrările precursorilor Aufklärungului austriac, Ch. Thomasius, Chr. Wolff, S. Puffendorf, Chr. Baumeister, cu ideile inovatoare ale bisericii catolice, jansenismul și galicanismul¹⁰. O nouă șansă de a studia în capitala Imperiului s-a oferit românilor prin deschiderea de către Maria Tereza a Seminarului de la „Sancta Barbara” (*Collegium Graeco-Catholicum ad Sanctum Barbaram*). La 24 iulie 1773, Papa Clement al XIV-lea a emis Bula papală prin care era desființat Ordinul iezuit. În vechea clădire de la Viena, care i-a găzduit pe iezuiți, la 15 octombrie 1775 s-a deschis Seminarul „Sancta Barbara” (Barbareum), în care urmau să fie primiți tineri greco-catolici din Imperiu, din diecezele Făgăraș (4), Oradea (4), Muncaci (5), Croația (3) și Galiția (4). După un an de la deschiderea Seminarului a crescut numărul burselor, diecezele românești de Făgăraș și Oradea primind nouă, respectiv șase burse. În valoare de 300 de florini, bursa era oferită pentru întreaga perioadă a studiilor, acoperind cheltuielile de cazare, masă și îmbrăcăminte¹¹. Ca interni la „Barbareum”, tinerii urmau să învețe limba germană și să frecventeze teologia la Universitatea din Viena¹². În total, în perioada 1775-1784, la „Sancta Barbara” au studiat 116 tineri uniți, din care 41 au fost români. Din rândul românilor, unii au fost aleși în conducerea Seminarului. Samuil Micu a fost ales duhovnic și apoi prefect de studii, între anii 1780-1788 a fost ales rector Iacob Aron, iar Ștefan Salcivai a fost prefect de studii. Din Dieceza de Făgăraș au urmat studii la Barbareum 24 de alumni¹³. Istoricul și filologul Petru Maior, el însuși intern la „St. Barbara”, evaluând rolul Seminarului în formarea elitei clericale românești, nota: *De acolo au început între români a se înmulți preoții cei învățați și iscușiți*¹⁴.

În anul 1784 împăratul a hotărât închiderea seminariilor teologice. Ca urmare, studenții proveniți din Episcopia de Oradea au fost transferați

¹⁰ P. Teodor, *Evoluția gândirii istorice românești*, Cluj 1970, 57.

¹¹ Chiorean, Rolul Vienei 102.

¹² C. Mălinaș, *Contribuții la istoria iluminismului românesc din Transilvania. Ioan Corneli 1762-1848*, Oradea 2003, 16.

¹³ L. Protopopescu, *Contribuții la istoria învățământului din Transilvania 1774-1805*, București 1966, 263.

¹⁴ T. Cipariu, *Acte și fragmente latine și românești pentru istoria Bisericii române, mai ales unite*, Blaj 1855, 131.

de la „St. Barbara” la Eger, iar cei din Episcopia Făgărașului la Lemberg. Potrivit lui Ioan Monorai, fost student la Lemberg, la sfârșitul secolului al XVIII-lea, în timpul studenției sale, *erau acolo ca la cincizeci de feciori români*¹⁵. Printre cei care au studiat la Lemberg s-au numărat viitorii clerici Teodor Király, I. Nemeș, V. Filipan, Ștefan Vlad, Constantin Gyulai, I. Simionetti, Eliseu Novac, I. Marian, Iosif Pop Sălăgeanul, Petru Pop, Gheorghe Tatu, Basiliu Pop, Zaharie Pop, Dumitru Popovici, Samuil Vulcan, Ioan Vasile etc.¹⁶.

Ca reper național, cel mai important centru universitar pentru români a fost Roma. După Ioan Giurgiu Patachi, care a studiat la Roma între anii 1705-1710, în 1739 au fost trimiși la studii în *Cetatea Eternă* Silvestri Caliani, Petru Pavel Aron și Grigore Maior¹⁷. Cei trei tineri au studiat în Colegiul Urban de Propaganda Fide, aflat în subordinea Congregației de Propaganda Fide, un departament al Vaticanului, care avea menirea să propage catolicismul prin mijloace specifice epocii. Înființat în anul 1627 de Papa Urban VIII, Colegiul era considerat o adevărată universitate catolică mondială. Durata studiilor în Colegiu era de cinci ani, din care doi erau dedicați filozofiei și trei ani teologiei. Astfel, cei trei bursieri ai Blajului au învățat la Roma între anii 1739-1744¹⁸. La 1743 Grigore Maior, viitor episcop, a susținut doctoratul în teologie cu o teză despre principiile newtoniene. Teza i-a fost coordonată de părintele Thomas La Seur, din *Ordinul Fraților minimi* (adică al paulinilor, supranumiți în Franța *les bons hommes*), lector de filosofie la Colegiul Urban de Propaganda Fide și consultant al Inchiziției (*Sancta Romanae et Universalis Inquisitionis Qualificator*)¹⁹. La 1744, Curtea de la Viena a întrerupt autorizarea trimeriei de noi tineri la Roma. Va reveni asupra hotărârii în 1753. Astfel, în a doua

¹⁵ Ed. I. Găvănescu, I. Monorai, Scurtă cunoștință a lucrurilor Dachiei. Câteva fragmente precedate de studii introductive, *Academia Română. Memoriile secțiunii istorice*, seria III, vol. XXI, nr. 16, București 1939, 27.

¹⁶ Mârza, *Școală și națiune* 89-90; vezi și M. Szabó, L. Szögi, *Erdélyi peregrinusok*, Târgu-Mureș 1998.

¹⁷ F. Pall, Știri noi despre primii studenți trimiși de la Blaj la Roma, *Apulum* XVII, 1979, 470-479.

¹⁸ L. Stanciu, Prima generație a teologilor blăjeni și persoanele active ale Școlii Ardelene dinainte de 1761, în: *Die Union der Rumänen Siebenbürgens mit der Kirche von Rom/Unirea românilor transilvăneni cu Biserica Romei*, vol. II: de la 1701 până la anul 1761, 272-321.

¹⁹ K. Köllő, *Confluențe literare. Studii de literatură comparată româno-maghiară*, București 1993, 24

jumătate a secolului al XVIII-lea au studiat la Roma viitorii clerici Francisc László, Alexiu Mureșan, Sabatius Metz, Iacob Aaron, Vasile Keresztesi, Ambrozie Sadi, Ieronim Kalnaki, Partenie Iacob, frații Benedict și Spiridon Fărcaș, Inochentie Pop, Gheorghe Șincai și Petru Maior²⁰. Indiscutabil, crearea identității greco-catolice, dar mai ales formarea conștiinței latinității la români, s-au datorat contactului pe care Biserica Greco-Catolică l-a stabilit cu patrimoniul spiritual și cultural al Romei. Prin intermediul școlilor catolice, tinerii români din secolul al XVIII-lea au luat contact cu limba latină, realizând izbitoarea asemănare a „limbii valahe” cu cea a Romei antice. Așa s-a născut în rândul elitelor clericale, treptat, ideea originii latine, idee care va marca atât de mult formarea conștiinței naționale a românilor. „*Operele umaniste* – arăta istoricul I. Toth Zoltán – de largă răspândire în școlile iezuite și piariste din Transilvania au revelat tinerilor români teza identității neamului lor cu gloriosul popor al Romei antice, trezindu-le pentru întâia dată mândria originii lor romane, sentiment pe care, cu bună dreptate, românii obișnuiesc să-l considere salvator din punctul de vedere național”²¹.

Elita românească formată în instituțiile de învățământ de la Roma a reprezentat un important agent al transferurilor culturale dinspre Occident spre spațiul românesc, mai ales în secolul al XVIII-lea și prima jumătate a secolului al XIX-lea, fiind purtătoarea noilor concepții despre națiunea română și despre locul românilor în comunitatea popoarelor europene. Întreaga pleiadă de episcopi ai Bisericii Greco-Catolice din Transilvania secolului al XVIII-lea, Ioan Giurgiu Nemeș de Patachi, Inochentiu Micu Klein, Petru Pavel Aron, Atanasie Rednic, Grigore Maior și Ioan Bob de Copalnic-Monostor, a studiat în colegiile de la Universitatea de la Tirnavia și în colegiile de la Viena și Roma. Studiile în instituțiile catolice au creat premisele afirmării elitei Școlii Ardelene, reprezentată de filologii și istoricii Samuil Micu, Petru Maior, Gheorghe Șincai și Ioan Budai Deleanu. Prin contactul realizat cu cultura europeană a secolului al XVIII-lea, intelectualii

²⁰ I. Chiorean, Rolul instituțiilor de învățământ superior din Roma în formarea elitei intelectualității din Transilvania în secolul al XVIII-lea, în: *Interferențe istorice și culturale româno-europene*, coord. Grigore Ploșteanu, Târgu-Mureș 1996, 49-56.

²¹ T. I. Zoltán, *Primul secol al naționalismului românesc ardelean 1697-1792*, București 2001, 18.

români au prefigurat epoca modernă, furnizând prin opera învățaților Școlii Ardelene fundamentele ideologice ale mișcării naționale.

Construcția națiunii la români s-a fundamentat la nivelul elitei pe ideea că afirmarea identității naționale este dependentă de dezvoltarea culturii naționale, de educație și instruire, de păstrarea și dezvoltarea limbii naționale. Școala a devenit o prioritate pentru români, ca de altfel pentru toate națiunile din aria Europei Centrale. Istoricul literar Virgil Nemoianu atribuie etosului instruirii un rol central în crearea societății moderne în spațiul Europei Centrale²².

Secolul al XIX-lea a stat sub semnul trecerii de la vechea societate a ordinelor, dominată de valorile aristocratice și de ierarhiile dictate de mărimea proprietăților, la o societate mai fluidă, guvernată de valori burgheze²³. Expresia noului model de societate o reprezintă dezvoltarea învățământului, devenit o prioritate în politica statului austriac încă din secolul al XVIII-lea. După desființarea ordinului iezuit, la 1773, reformele Vienei, prin cele două legi, *Ratio Educationis* (1777) și *Norma Regia* (1785), au produs o restructurare a învățământului, prin crearea unor instituții de învățământ moderne.

La sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, Blajul a reluat practica trimeriei de bursieri la Facultatea de Teologie din Viena²⁴. În anul 1803, împăratul Francisc I a readus Seminarul „Sancta Barbara” de la Lemberg la Viena. Pe parcursul secolului al XIX-lea și în primele două decenii ale secolului al XX-lea, circa 150 de viitori preoți, profesori, canonici și înalți ierarhi ai Blajului au urmat studii la Universitatea din Viena²⁵. La Facultatea de Teologie a Universității din Viena, ca interni la *Sf. Barbara* sau la Institutul *Sf. Augustin*, au studiat Bazilius Raț de Nagylak, profesor și canonic la Blaj, Constantin Alutan,

²² V. Nemoianu, Cazul etosului central-european. Instruirea dincolo de clase, în: *Europa Centrală. Nevroze, dileme, utopii*, vol. coord. de Adriana Babeți, Cornel Ungureanu, Iași 1997, 168-192.

²³ C. Charle, *Intelctualii în Europa secolului al XIX-lea*, Iași 2002, 50.

²⁴ C. Sigmirean, Intelctualii români din Transilvania: de la proiectul Contrareforme catolice la proiectul național, în: *Intelctualii politici și politica intelctualilor*, coord.: Daniel Citișigă, Georgiana Țăranu, Adrian-Alexandru Herța, Târgoviște, 409-432.

²⁵ S. László, *Studenți români din Transilvania la universitățile din Europa în secolele XVI-XX*, Târgu Mureș 2011, 74-113.

profesor vicar de Făgăraș, canonic, Nicolae Maniu, profesor și vicar de Făgăraș, Ioan Rusu, profesor la Blaj, Ioan Vancea de Buteasa, episcop de Gherla și mitropolit al Blajului, Iosif Pop, profesor la Blaj, Ioan Pamfilie, profesor, membru al capitolului bobian, Basilius Raț și dr. Ioan Rațiu, profesori la Blaj, canonicul Ioan Micu Moldovan, Basiliu Crișan, profesor la Blaj, profesorul Alexandru Grama, protopopul de Reghin Petru Uilăcan, profesorul Octavian Banfi Bonfiniu, Victor Smilgeski, canonic mitropolitan, Iuliu Montani – protopop de Roșia Montană, dr. Victor Macaveiu, profesor, canonic, vicar capitular, episcopul de Lugoj, Ioan Bălan, istoricul Zenovie Pâclișan, episcopul de Oradea Valeriu Traian Frențiu ș.a.²⁶.

În anul universitar 1873-1874, guvernul de la Budapesta a hotărât transferarea studenților români de la Viena în Seminarul Central din capitala Ungariei, pentru a urma studii la Facultatea de Teologie a Universității Regale Maghiare. Între anii 1806-1918, la Seminarul Central din Budapesta au studiat circa 306 viitori preoți, profesori și înalți ierarhi ai Mitropoliei de la Blaj²⁷. Printre viitorii clerici care au studiat la Budapesta îi amintim pe Octavian Banfi Bonfiniu, canonicul Victor Smilgeski, Emil Viciu, profesor la Blaj, Ambrozie Chețan, vicar arhiepiscopal, Elie Dăianu, protopop de Cluj, Ariton Popa, protopop al Reghinului, Alexandru Ciura, cunoscut scriitor, profesor la Blaj și la Liceul „George Bariț” din Cluj, dr. Iulius Florian, capelan castrens, istoricul Petru Suci, care s-a specializat în istorie la universitățile din Budapesta și Berlin, naturalistul Alexandru Borza, episcopii I. Bălan, Traian Valeriu Frențiu și Alexandru Rusu, istoricul Coriolan Suci, autorul *Dicționarului istoric al localităților Transilvaniei*, poetul și publicistul Teodor Murășanu, scriitorul Ion Agârbiceanu, ales în perioada dintre cele două războaie mondiale canonic

²⁶ Reconstituirea listei cu viitorii clerici care au studiat la Viena s-a realizat pe baza matricolelor de la Seminarul Teologic din Blaj și consultării a trei lucrări fundamentale privind frecventarea Universității din Viena: S. László, *Magyarországi diákok a Habsburg Birodalom egyetemén*, Budapest-Szeged 1994; K. J. Mihály, *Magyarországi diákok Bécsi egyetemeken és főiskolákon 1849-1867*, Budapest 2003, P. Gábor, *Magyarországi diákok Bécsi egyetemeken és főiskolákon 1890-1918*, Budapest 2004.

²⁷ C. Sigmirean, La constitution de l'intellectualité ecclésiastique roumaine de Transylvanie dans les institutions d'enseignement supérieur de l'Europe Centrale et de l'Ouest. Le cas de l'Université de Budapest (1806-1918), în: *Church and Society in Central and Eastern Europe*, ed. Ovidiu Ghitta, Maria Crăciun, Cluj-Napoca 1998, 74-102

al Episcopiei de Gherla-Cluj ș.a.²⁸ Menționăm că o mare parte a celor care au fost interni în Seminarul Central din Budapesta și-au întregit studiile la Universitatea din Viena, cum au fost episcopii Ioan Bălan, Valeriu Traian Frențiu și Alexandru Rusu.

Odată cu crearea Mitropoliei Unite, la 1854 Papa Pius al IX-lea a acordat pe seama Bisericii Greco-Catolice patru burse pentru studii teologice la Roma. Mai târziu s-a ajuns la cinci burse. Bursierii erau școlarizați în Colegiul Grec „Sf. Atanasie”, înființat în 1577, prin Bula *In Apostolicae Sedis Specula* a Papei Gregoriu XIII. Inițial, Colegiul a fost creat pentru grecii de religie catolică. Din anul 1845, ca urmare a creșterii numărului rutenilor înscriși, acesta se va numi Colegiul Greco-Rutean „Sf. Atanasie”²⁹. Ca interni în Colegiu, tinerii studiau la cele două universități din Roma, la Universitatea Urbaniana și la Universitatea Gregoriana. În anul 1898, studenții români de la Colegiul „Sf. Atanasie” au fost transferați în Colegiul Urban de Propaganda Fide. Primul beneficiar al bursei instituită de Papa Pius al IX-lea a fost viitorul episcop de Gherla, Ioan Szabó³⁰. Cu bursă acordată de Pius al IX-lea a studiat șase ani la „Sf. Atanasie” și viitorul conte de Roma, asistent pontifical și mitropolit al românilor ardeleni greco-catolici, Victor Mihaly de Apșa. Între anii 1854-1918, în instituțiile de învățământ de la Roma au studiat peste 53 de profesori și clerici blăjeni, episcopii și mitropoliți, majoritatea, din care 50 de studenți la Universitatea Urbaniana³¹. Remarcăm în primul rând studiile la Roma ale viitorilor înalți ierarhi, episcopi și mitropoliți: Vasile Suci, Alexandru Nicolescu, Ioan Suci, Iuliu Hossu, Vasile Hossu, Vasile Aftenie. La Roma au studiat istoricul Augustin Bunea, canonicul și istoricul Iacob Radu, canonicul Augustin Tătar, profesorii Alexiu Viciu, Liciniu Pop, Vasile Sâmpălean ș.a

²⁸ Vezi pe larg C. Sigmirean, *Intellectualitatea ecleziastică. Preoții Blajului (1806-1918)*, Târgu Mureș 2007.

²⁹ H. Bodale, Bursieri români greco-catolici la școlile Romei, *Arhiva Someșană*, XVII, Bistrița 2003, 275-279.

³⁰ V. Bojor, *Episcopii Diecezei greco-catolice de Gherla acum Cluj-Gherla (1856-1939)*, Târgu-Mureș 1939, 334.

³¹ László, *Studenții români din Transilvania*, 177-182

Prin studii în universitățile și colegiile catolice s-a creat o mare parte din elita greco-catolică, într-o perioadă când în sânul națiunilor avea loc o redefinire a sacrului și a spiritualului, o perioadă care pentru români, ca dealtfel pentru toate popoarele Europei Centrale, a coincis cu proiectul național de modernizare, de recuperare prin cultură. Aflată în legătură cu noile curente de gândire și cu spiritul progresului, elita greco-catolică a avut un rol important în modificarea perspectivei comunității românești asupra vieții, asupra istoriei românilor în general, și asupra schimbărilor sociale, în particular. Biserica Greco-Catolică prin elitele formate în universitățile de la Tirnavia/ Nagyszombat, Viena, Roma, Budapesta a reprezentat pentru români, cum spunea istoricul Mathias Bernath, „o poartă de acces a spiritului occidental”, marcând definitiv în cultura română ideea latinității limbii române. Ideea latinității limbii române a fost remarcată de cronicarii Grigore Ureche, Miron Costin, Ion Neculce și de marele învățat Dimitrie Cantemir, dar a devenit o dogmă națională prin elitele greco-catolice. Printre argumentele folosite de episcopul Inochentie Micu Klein în memoriile sale către Curtea de la Viena, în care cerea drepturi egale pentru români, era și acela al originii romane și a continuității neîntrerupte a coloniștilor în vechea Dacie: *românii viețuiesc aici neîntrerupt de pe timpul împăratului Traian (Hinc, etsi constet, Nos priores utpote, a tempore Trajani Imperatoris, Trajaniae Incolas esse)*³². Episcopul a preluat ideea de la Dimitrie Cantemir, a cărui operă, *Hronicon a toată Țara Românească (care apoi s-a împărțit în Moldova, Muntenescă și Ardealul) din descălecatul ei de la Traian împăratul Râmului*, a achiziționat-o la Viena, în timpul unei călătorii în capitala Austriei. Despre români, Episcopul Petru Pavel Aron, la 15 septembrie 1756, îi scria Papei:

„Este un popor numeros, rămășițe ale lui Traian și Hadrian, cum spune istoria, pentru care în limba lor se numesc pe sine români sau romani până în ziua de astăzi. Graiul lor este latinesc și foarte asemănător cu cel italianesc”³³.

De asemenea, Gerontie Cotorea, călugăr și apoi vicar-general al Bisericii unite, în lucrarea *Despre schismaticia grecilor*, scrisă la 1746, afirma

³² Gh. B. Duică, *Procesul episcopului Inochentie Clain*, Caransebeș 1896, 74.

³³ P. Teodor, *Cu fața la vânt*, Cluj-Napoca 2011, 127.

că românii coboară direct din cuceritorii romani ai Daciei: *...fiind și noi sânge adevărat a romlenilor cu cât strămoșii noștri în vremea împăratului Traian de acolo s-ar fi prelins în părțile acestea*³⁴. Învățații Școlii Ardelene, Samuil Micu, Petru Maior, Gheorghe Șincai și Ioan Budai-Deleanu, fundamentându-și opera pe ideea originii romane a poporului român au fost printre primii în cultura română care i-au învățat pe români care sunt drepturile lor, ce cale trebuie urmată pentru ca ei să se înalțe la conștiința de sine și să dobândească o adevărată cultură. Ideea latinității limbii române va reprezenta o permanență și un reper, un marcator de identitate pe întreg secolul al XIX-lea. În prefața la gramatica *Elementa linguae daco-romanice*, Gheorghe Șincai sublinia originea romană a românilor, aduși în Dacia de Traian, arătând că ei se întind în *Țara Românească, Moldavia, Transilvania, Maramureș, Ungaria, până la Tisa, Silvania, Banat, Cuțo-Valachia, Basarabia și până în însuși Crimeea*³⁵. Șincai a fost primul român care ne-a oferit o istorie a întregului neam românesc. Latinitatea pentru Gheorghe Șincai, Samuil Micu și Petru Maior a fost un adevărat manifest național. Mircea Eliade, marele istoric al religiilor, afirma în acest sens că:

„În zorile lumii moderne, «originea» se bucura de un prestigiu aproape magic. A avea o «origine» bine stabilită însemna, de fapt, a te prevala de o viziune nobilă. «Suntem urmașii Romei» repetau cu mândrie intelectualii români din veacul al XIX-lea. Conștiința descendenței latine era însoțită la ei de un fel de participare mistică la măreția Romei.”

S-a creat mitul națiunii române, o națiune de origine romană, cu o limbă latină, întreținut prin opera elitelor secolului al XIX-lea, Timotei Cipariu, August Teboniu Laurian, Simion Bărnuțiu, Augustin Bunea ș.a., care a generat o uriașă forță mobilizatoare, capabilă să pună în mișcare

³⁴ Școala Ardeleană, Ediție critică, note, bibliografie și glosar de F. Fugariu, Introducere de D. Ghișe și P. Teodor, București 1983, X; Vezi și K. Hitchins, *Mit și realitate în istoriografia românească*, București 1997, 26.

³⁵ Vezi C. Sigmirean, Gheorghe Șincai și nașterea proiectului național la români, în: *Gheorghe Șincai sub semnul luminilor*, Antologie de texte și bibliografie de și despre Gheorghe Șincai alcătuită de D. Poptămaș, prefață C. Sigmirean, Tîrgu Mureș 2016, 275; C. Sigmirean, Gheorghe Șincai's Historical and Philological Work and the Birth and the Romanian Modern Nation", *Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane „Gheorghe Șincai”* XIX/2106, 12-25.

resursele până atunci latente ale poporului român. Realizarea României „Mici” la 1859 și apoi a României Mari la 1918 au fost consecința proiectului național care s-a configurat prin opera elitelor românești.

Mihai Ștefănescu

BISERICA GRECO-CATOLICĂ DIN MIERCUREA CIUC, SIMBOL AL CREDINȚEI ȘI REZISTENȚEI NEAMULUI ROMÂNESC

Miercurea-Ciuc, prezentare generală

În urma cercetărilor arheologice, în raza localității actuale Miercurea Ciuc s-a descoperit o așezare din epoca bronzului și una din epoca dacică. Prima atestare documentară: 1558 – *oppidum Csik Szereda*. Denumiri istorice românești: 1787 – *Mnyerkur* (Miercuri); 1854-*Cic-Sereda*; până în perioada interbelică – *Sereda Ciucului*. În 1602 este menționat în Miercurea Ciuc românul Anda Janos (Ion Andea). Într-un document din 1614 sunt menționați în localitate, între alții, românii: Toma Andea și Nicolae Andea.

Evoluție demografică (credincioși români: 1750: 90 români; 1760: 120 români; 1850: 30 români; 1910: 136 români; 1930: 698 români; 1941: 50 români; 1992: 7497 români.

Prezența greco-catolică în zona Ciucului: Pe raza actualului județ Harghita au funcționat Protopopiatele greco-catolice ale „Giurgeului și Szepvizului” – cu sediile la Gheorgheni și Frumoasa, și „Protopopiatul Odorheiului”. În 1750 este menționat în documente „Districtul arhidiaconal al Giurgeului”. La Frumoasa era în 1767 protopop Ioan Fărcaș, iar între anii 1815-1843 a fost vice-protopop și apoi protopop Ioan Visoli din Gheorgheni, urmat de Aron Boieriu (1843-1871).

În 1871, vechiul arhidiaconat al Frumoasei s-a desprins în două unități: Frumoasa și Ghimeș, iar protopopi erau: Ioan Urzică (1871-1878), Gavril Ciobotar (1871-1884), Petru Dobreanu, George Crișan, Simion Cheșan, Iuliu Montani și Artemiu Codarcea între anii 1884-1898. Au urmat: Elie Câmpeanu (1898-1916), Artemiu Boieriu (1920-1937), Avisalon Costea

(1937-1940). Printre protopopii Odorheiului, documentele menționează pe: Ioan Pop (1733-1739), Ioan Laslo (1780-1811), Ioan Boieriu (1812-1820), Stefan Boieriu (1820-1834, când a fost ales canonic la Blaj), Ioan Boieriu din Aldea (1834-1856), Alexandru Boieriu (1856-1897), Stefan Sandor (1897-1916), Ioan Gergely (1917-1924), Iuliu Laslo-Laurian (1925-1934), George Ivan (vice-protopop, 1935-1940), Iuliu Păstrăv (1945-1948).

Toate protopopiatele unite din zonă au făcut parte din „Vicariatul Secuimii”, arondat în 1912 Episcopiei de Hajdudorog. În anii în care au aparținut acestei structuri ecleziastice (până în 1923), limba de cult și administrație a fost limba maghiară.

În 1932, *Șematismul de la Blaj* menționa: Parohia Miercurea Ciuc, cu 187 greco-catolici și cu 380 ortodocși, iar elevi erau 34 în școala medie, iar la Gimnaziul Mixt de Stat erau 8 elevi români. Filiile: Ciceu: 24 greco-catolici, 8 ortodocși; Cioboteni: 3 greco-catolici, 1 ortodox; Jigodin: 13 greco-catolici, 29 ortodocși; Pauleni: 64 greco-catolici, cu cimitir dispărut; Sâncrăieni: 162 greco-catolici, 3 ortodocși; Siculeni: 67 greco-catolici, 145 ortodocși; Șoimeni: 31 greco-catolici; Șumuleu: 23 greco-catolici, 15 ortodocși; Toplița Ciuc: 16 greco-catolici, 37 ortodocși.

În *Almanahul Creștin Ortodox Sibiu* din 1951, pag. 160, sunt menționați ortodocși: Miercurea Ciuc: 199 familii; Ciceu: 72 familii; Siculeni: 30 familii; Lelicieni: 3 familii; Misentea: 6 familii; Șoimeni: 5 familii; Sâncrăieni: 21 familii; Ciuboteni: 2 familii; Șumuleu: 5 familii; Toplița-Ciuc: 4 familii; Izvorul Mureș: 120 familii.

Componența actuală confesională a Municipiului Miercurea Ciuc: La o populație de 38.966 locuitori:

1. Romano-catolici: 27.596 (70,82%); 2. Ortodocși: 5.766 (14,79%); 3. Reformați: 2.824 (7,24%); 4. Unitarieni: 724 (1,85%); 5. Martorii lui Iehova: 189 (0,48%); 6. Greco-catolici: 77 (0,20%); 7. Luterani: 46 (0,11%); 8. Alte confesiuni: Baptiști: 30, Adventiști de ziua a șaptea: 25, Penticostali: 16, Creștini după Evanghelie: 11, Musulmani: 9, Mozaici: 3, Armeni: 3¹.

¹ Institutul Național de Statistică din România, iulie 2013 (accesat la 5 august 2013).

Construirea bisericii greco-catolice

Biserica greco-catolică cu hramul „Sfinții Apostoli Petru și Pavel” din Miercurea Ciuc a fost construită între 1929 și 1935, în stil modernist, după proiectul arhitectului Ferenc Berek. Fondurile proiectului și construcției s-au realizat din subscripție publică, din donații, din fondurile Arhiepiscopiei Blajului, dar mai ales printr-o contribuție substanțială a Statului Român.

Biserica s-a dorit a fi o combinație între stilul romano-catolic local, tradițional și cel bizantin, dar concepută în stil modernist, surprinzător și absolut inedit chiar pentru o biserică greco-catolică.

De la elementul romano-catolic a preluat turla înaltă, maiestuoasă, situată deasupra pronaosului, păstrând proporțiile tradiționale romano-catolice. De la elementul bizantin a preluat forma de cruce bizantină, evidențiată sugestiv la nivelul absidelor laterale și la nivelul altarului. Tot bizantină este cupola centrală de formă circulară deplină, destinată reprezentării lui Isus-Dumnezeu Pantocratorul. Lipsește însă la nivelul altarului fereastra cea de la răsărit, tradițională în bisericile bizantine. Totuși, altarul este foarte bine luminat prin două ferestre laterale. Impresionează colonadele supraetajate ale turlei, ale cupolei și ale absidelor laterale, care păstrează proporțiile colonadelor Pieții San Pietro din Roma. Soluția arhitecturală este aparent simplă, dar foarte ingenioasă: la nivelul cupolei circulare sunt foarte multe ferestre de jur împrejur, iar pereții laterali sunt prevăzuți cu numeroase ferestre ample, ceea ce face ca interiorul să fie inundat de lumină.

Un rol deosebit în realizarea acestei biserici l-a avut mitropolitul Vasile Suciu (1920-1935), considerat „al treilea întemeietor al Blajului”, cel care a încurajat inițiativa venită din Secuime de construire a bisericii și l-a sfințit parțial pentru nevoile de cult în 1930, când lăcașul și-a început activitatea.

O personalitate care s-a implicat în sprijinirea credincioșilor români greco-catolici în păstrarea identității culturale, etnice și confesionale, a fost mitropolitul Alexandru Nicolescu. Născut la Tulgheș jud. Harghita, în 6 iulie 1882, ierarhul-cărturar, cunoscut pentru activitatea sa pe linia promovării și afirmării valorilor naționale, a menținut o legătură constantă

cu meleagurile natale, implicându-se direct în construirea unor biserici și edificii de cultură, școlarizarea tinerilor dotați, susținerea cauzei românilor în diferite foruri eclesiastice și de stat. El a sfințit biserica în 1936, preot-ctitor fiind Isidor Vlad.

Biserica greco-catolică din Miercurea Ciuc în perioada ocupației maghiare 1940-1944

„Bisericile surori (ortodoxă și greco-catolică) din orașul Miercurea Ciuc au trecut prin momente de grea cumpănă, după ocuparea Ardealului de Nord, în toamna anului 1940. Deși ele s-au dorit dărmate, au fost doar devastate, astfel că au rămas totuși în picioare, dar au suferit mari stricăciuni. Populația românească a fost trecută sub amenințarea terorii la cultele maghiare: din 700 de credincioși au mai rămas aproximativ 50. Biserica greco-catolică cu hramul „Sfinții Apostoli Petru și Pavel” a fost transformată în anii ocupației ungare în magazie pentru cereale și materiale de construcții. Cei patru ani de Dictat au dus la refugiul a zeci de români și expulzarea altora de către noile autorități. Au fost expulzați, alături de alți intelectuali, preotul ortodox Ioan Borcan și preotul greco-catolic Isidor Vlad”².

Biserica greco-catolică din Miercurea Ciuc în perioada 1944-1948

După anul 1944 până în anul 1948 biserica și preotul Isidor Vlad și-au reluat activitatea. Un moment de referință a fost vizita canonică la Miercurea Ciuc a episcopului martir Vasile Aftenie, la 6 noiembrie 1946.

Episcopul martir Vasile Aftenie era foarte mult legat sufletește de Secuime, deoarece prima sa numire ca preot a fost în parohia Gălăuțaș (lângă Toplița) în 11 august 1926, unde funcționează până în 18 decembrie 1926, când este numit profesor de drept canonic și istorie bisericească la Academia Teologică din Blaj.

² I. Lăcătușu, V. Lechințan, V. Pătrunjel, *Românii din Covasna și Harghita. Istorie, Biserică, Școală, Cultură*, Miercurea Ciuc 2003.

Iată cum este descrisă ultima vizită canonică a unui episcop greco-catolic la Biserica „Sf. Apostoli Petru și Pavel”: „Înainte de a ajunge la Miercurea Ciuc, pe 6 noiembrie, într-o zi de duminică, drumul vizitei canonice s-a oprit și la Frumoasa (5 noiembrie), loc în care s-au strâns credincioși din trei localități: Frumoasa, Livezi și Făgețel. La Miercurea Ciuc a fost așteptat în fața bisericii de autoritățile locale, în frunte cu prefectul județului, Kacs Martin. ce a avut „o atenție deosebită” față de episcopul Vasile Aftenie, trimițându-i mașina prefecturii ca să-l poată aduce la timp de la Frumoasa, pentru a putea oficia Liturghia. Urmând masa protocolară de după liturghia solemnă, Preasfințitul Aftenie a reușit să angreneze pe cei prezenți la o colectă de bani pentru repararea bisericii, și, prinzând momentul, a dat 100.000 lei donație din partea lui, astfel reușind să-l stimuleze și pe prefect, împreună cu directorul Camerei Agricole, strângând o sumă de 3 milioane de lei”³.

Biserica greco-catolică din Miercurea Ciuc în perioada comunistă

La 1 decembrie 1948, în urma Decretului 358/1948 care a stabilit încetarea cultului greco-catolic și exproprierea tuturor bunurilor acestuia, biserica Sf. Apostoli Petru și Pavel din Miercurea Ciuc devine biserică ortodoxă, și continuă să fie păstorită de preotul Isidor Vlad, trecut la ortodoxie, până la moartea acestuia în 1965.

După moartea preotului, în plină epocă ateist-materialistă, biserica a fost închisă pentru cult. I s-au luat clopotele, au dispărut, pe rând, catapeteasma Sfântului Altar, icoanele, candelabrele, scaunele, dușumeaua, ferestrele. Interiorul a fost devastat și profanat. S-au deteriorat în mare măsură pereții interiori și exteriori. Abandonată, biserica a început să intre sub imperiul vegetației. Pe acoperișul ei au crescut mușchi, iarbă, doi mesteceni, iar pe turnul ei berzele au găsit loc de cuib.

„...Tot organele locale vor motiva mai târziu că este părăsită, în ruină, după ce ei au adus-o în această stare, în ea adunându-se pe lângă măturătorii străzii și alți scăpătați care în timpul iernii în ea

³ A. Dimcev, *Drumul unui martir Vasile Aftenie*, 2014.

faceau foc să se încălzească, au ars tot parchetul și o parte din mobilier. Când s-a cerut autorizațiile de reparații prin consilierul economic al Mitropoliei Ardealului pr. Ioan Velțan și pr. Constantin Gane din Tușnad-Băi, documentația a fost respinsă și biserica s-a deteriorat tot mai grav. În anul 1974, după înființarea Protopopiatului Ortodox Român al județului Harghita, cu reședința în Miercurea Ciuc, protopopul ortodox Ioan Crăciun a avut o nouă inițiativă de reparație a acestui sfânt lăcaș, dar pentru cererea sa a fost muștruluit timp de două ore la Miliție. Încercările de a opri profanarea, ale noului părintelui Protopop Ioan Boian, ale cântărețului bisericesc de la Bălan, Maica Maria, din anul 1979, au fost înlăturate violent. Biserica a rămas, nu numai ceea ce a fost în acea perioadă (1940-1944), ci până în 1989, un adevărat W.C. public, unde măturătorii străzilor își țineau măturile, tomberoanele și celelalte lucruri ale meseriei.

Au existat încercări și eforturi deosebite întru salvarea ei. Un comitet, format din protopopul Boian Ioan și preoții Constantin Gane, Gavril Filip, Grigore Vizoli și Gheorghe Oana, în anul 1982, luna iulie 12, înaintează un raport pe 6 pagini către Prea Fericitul Părinte Patriarh cu nr. 214, în care se prezintă situația acestui lăcaș, „care este o bijuterie în stil baroc, credem că e unică pe pământul nostru, pentru care autoritățile locale au făcut demersuri să fie demolată...”⁴.

Tendința de demolare a bisericii de către autoritățile comuniste

În anul 1978, conducerea județului a cerut președintelui țării Nicolae Ceaușescu aprobarea exproprierii și demolării acestei biserici, prezentând-o ca un simplu imobil, fără a specifica a fi o biserică și astfel, prin Decretul 420/27 octombrie 1978, biserica a fost expropriată și s-a dat aprobarea a fi demolată. În urmă acestui decret s-a virat în contul Parohiei, de către I.J.G.C.L. Miercurea Ciuc, suma de 141.527 lei, ca despăgubire.

⁴ Pr. D. Gherman, *Cuvântul Liber*, Tg. Mureș, 9 aprilie 2013.

Opoziția față de demolare a episcopului ortodox Emilian Birdaș de Alba Iulia

În anul 1975, după 275 de ani de tăcere, s-a refăcut Episcopia Ortodoxă Română de Alba Iulia, cu sediul în Alba Iulia, care avea jurisdicție și asupra județului Harghita. În fruntea Episcopiei este numit vrednicul episcop Emilian Birdaș, fiul Maramureșului. La inițiativa Preasfinției Sale, a preoților și credincioșilor, va începe ridicarea din temelie a 72 de biserici, vor fi pictate 150 de lăcașuri sfinte și reparate alte sute aflate într-o nedreaptă degradare, se vor ridica 80 de case parohiale pentru preoți.

În vremea dictaturii, timp de 14 ani, episcopul Emilian s-a opus cu hotărâre dărâmării bisericii din orașul Miercurea Ciuc de către autoritățile comuniste. Iată mărturia episcopului Emilian: „... se fac presiuni fantastice asupra mea ca să accept demolarea bisericii greco-catolice din Miercurea Ciuc. Este o biserică foarte frumoasă, situată chiar în centrul orașului, din păcate nefolosită, adusă în stare de ruină. Autoritățile comuniste vor să o demoleze pentru că le stă ca un spin în ochi. Au alcătuit un plan amplu de sistematizare a centrului orașului, cu construirea unui Centru modern Administrativ și o reședință a Partidului Comunist. Evident, biserica nu are ce căuta în mijlocul unui Forum comunist. Au înaintat proiectul la București, la Departamentul Cultelor și la Comitetul Central. Toți au fost de acord. Se pare că au obținut prin Janos Fazekas chiar aprobarea președintelui Ceaușescu. Patriarhul [Justin Moisescu] a fost de acord cu demolarea și a semnat. Mitropolitul Ardealului Antonie Plămădeală a semnat demolarea bisericii. Mi s-a cerut imperativ să semnez, și încă foarte repede, că se apucă de lucru la demolare. Întrucât am ezitat, m-a chemat la el Patriarhul și mi-a spus: „Dragul meu Milică – așa îmi spunea – cum îndrăznești tu să te opui „acestora” care sunt, iată, atotputernici? Nu vezi că fac ce vor? Până acum orice biserică pe care au pus ochii a trebuit să fie demolată. Dacă eu am semnat pentru atâtea biserici ca să fie demolate, cum te opui tu, mai ales că este vorba de o biserică fostă greco-catolică și în ruină?”. I-am răspuns cu curaj, poate primit de Sus: „Și nu v-a fost frică că vă putrezește mână cu care ați semnat? Eu prefer să fiu destituit ca episcop și să-mi sfârșesc zilele într-o mănăstire decât să dau socoteală la Judecată în fața lui

Hristos că am demolat una din Sfintele sale Lăcașuri!“. Am refuzat să semnez pentru demolarea bisericii și aștept din clipă în clipă să fiu destituit sau, poate mai rău, să fiu închis!” (Mărturie consemnată de autor, apropiat al Episcopului Emilian).

Dar episcopul Emilian nu a stat pasiv. A dovedit curajul de a se opune atât autorităților comuniste, cât și superiorilor săi ierarhici.

- a cerut tuturor preoților să se roage în mod special pentru biserica amenințată;
- a înaintat memoriu pentru conservarea bisericii la Ministerul Cultelor;
- a înaintat memoriu la Comitetul Central;
- a cerut protopopului de Miercurea Ciuc și credincioșilor să protesteze în scris și verbal în fața autorităților și să considere acțiunea de demolare ca o manifestare antireligioasă și antinațională;
- a cerut unor cunoștințe din străinătate să cuprindă și biserica din Miercurea Ciuc în protestele Diasporei împotriva demolării bisericilor din România;
- a solicitat personalităților culturale pe care le cunoștea o acțiune de susținere în presă. A fost ajutat în acest sens foarte mult de poetul Adrian Păunescu, care a elaborat două articole incendiare în „Flacăra”, dar mai ales în organul centrul „România liberă”. Biserica greco-catolică din Miercurea Ciuc a fost susținută de un public larg în „Cenacul Flacăra” cu un răsunet național impresionant.

Rezultatul: Autoritățile comuniste de la București s-au speriat de amploarea protestului..., autoritățile locale din Miercurea Ciuc au fost reduse la tăcere..., proiectul a fost modificat... *și biserica a rămas nedemolată!*

Contribuția la salvarea bisericii a poetului Adrian Păunescu

„...Pe lângă memoriul înaintat Patriarhului, Episcopul Emilian al Alba Iuliei a făcut presiuni la autoritățile centrale de stat. Astfel a venit la fața locului inginerul arhitect Mircea Mihai, delegat al Consiliului Culturii și Educației Socialiste, din București. Dânsul a constatat că hotelul proiectat în locul acestei biserici poate fi retras 8 metri în spate. A fotografiat biserica din mai multe poziții și a prezentat această propunere Conducerii Județului cu care au ajuns

la o înțelegere că biserica să rămână unde este, ca monument de arhitectură și să se organizeze în ea expoziție de carte veche românească. Organele locale de partid ce conduceau județul au găsit prilejul demolării acestei biserici motivând că aici s-a construit noul centru administrativ al reședinței de județ. Un alt bărbat ce trebuie pomenit, care a luptat pentru salvarea acestei biserici, a fost marele poet Adrian Păunescu, care într-un articol publicat în „România liberă” nr. 11687/28 mai 1982, a cerut salvarea ei”⁵.

Când episcopul l-a solicitat personal pe poet să ajute la salvarea bisericii din Miercurea Ciuc, Adrian Păunescu a reacționat instantaneu:

- a scris 2 articole incendiare în „Revista Flacăra”;
- a cerut miilor de fani participanți la spectacolele Cenaclului Flacăra să se roage pentru salvarea bisericii, făcând astfel publică chestiunea bisericii amenințate;
- a scris un articol foarte documentat și foarte virulent în ziarul central al Partidului Comunist Român „România liberă” nr. 11687/28 mai 1982, prin care a cerut salvarea bisericii;
- a intervenit direct la Ministerul Culturii, Departamentul Cultelor și Direcția de Patrimoniu;
- s-a adresat direct lui Nicolae Ceaușescu, într-o audiență destinată special pentru împiedicarea demolării bisericii din Miercurea Ciuc.

Suntem datori cu o recunoștință eternă poetului Adrian Păunescu pentru salvarea bisericii din Miercurea Ciuc, el fiind pe bună dreptate considerat „al treilea ctitor al bisericii”, după pr. Isidor Vlad, și episcopul Emilian Birdaș.

„...Este cunoscută prietenia caldă pe care a purtat-o episcopului Emilian Birdaș al Albei Iulii și apoi al Caransebeșului, pe care l-a ajutat să reînnoiască mănăstirea Râmnești, unde poetul și familia lui au devenit ctitori, să zidească biserici, să tipărească pentru credincioși calendare de perete, calendare care, din pricina politicii Departamentului Cultelor, erau întotdeauna insuficiente și mai ales editarea – în 1988, a celebrului *Noul Testament de la Bălgrad* al mitropolitului Simion Ștefan, tipărit întâia oară în 1648. ...Ne exprimăm totodată recunoștința pentru ceea ce poetul a făcut

⁵ Gherman, *Cuvântul Liber*.

pentru Biserica noastră. Este cunoscut curajul cu care domnia sa a protestat împotriva demolării unor biserici din capitală și din țară. Îl avem aici pe părintele Doru Ghiaja de la Alba Iulia, fost consilier eparhial, care își amintește de intervenția reușită a poetului pentru a salva biserica din centrul orașului Miercurea Ciuc. Este prezent de asemenea preotul paroh de la Catedrala din Târgu-Mureș, unde poetul a poposit mai bine de 20 de ori și care a fost găzduit în București adesea de poet, și care, pe lângă fonduri personale, a ajutat la obținerea unor fonduri de stat pentru ridicarea acestei Catedrale”⁶.

Și prin intervenția lui Adrian Păunescu, problema bisericii din Miercurea Ciuc a devenit publică, cunoscută pe plan național și internațional. Autoritățile comuniste au început să se teamă de amploarea acțiunii... *și biserica a fost salvată!*

În timp ce zeci de biserici din București și din țară erau demolate, prin voia lui Dumnezeu și prin eroismul câtorva oameni de bună credință... o biserică a unui cult interzis (greco-catolic), degradată și părăsită, aflată exact în centrul sediului administrativ al puterii locale comuniste... a fost salvată!

Cu îndreptățită împlinire, Preasfințitul Episcop Emilian a putut să spună Papei Ioan Paul al II-lea, în 1984, la Roma: „Am salvat de la demolare biserica greco-catolică din Miercurea Ciuc” (martor: pr. Doru Gheaja). La fel a spus P.S. Emilian Mitropolitului Alexandru Todea în februarie 1990, la Reghin: „Am salvat de la demolare biserica greco-catolică din Miercurea Ciuc”. La care, Mitropolitul Alexandru Todea a răspuns: „Vă felicit, vă admir și... vă mulțumesc!” (martor: subsemnatul, pr. dr. Ștefănescu Mihai, care am fost de față și am immortalizat momentul). Nu a apucat să restituie biserica adevăratului său proprietar, Mitropolia Unită cu Roma a Blajului, pentru că a fost obligat să demisioneze din Scaunul Episcopal de Alba Iulia în ianuarie 1990.

⁶ Cuvântarea Preasfințitului episcop vicar patriarhal Varlaam la înmormântarea poetului Adrian Păunescu, 12.01.2010.

Restaurarea bisericii după 1990 de către Biserica Ortodoxă

După decembrie 1989, prin eforturile vrednicului preot Emil Pop și a inimoșilor credincioși din Miercurea Ciuc, Biserica „Sf. Apostoli Petru și Pavel” s-a scos din ruină, s-a renovat și s-a deschis pentru a fi lăcaș al lui Dumnezeu.

„Preotul ortodox Pop Emil a cerut să fie preot paroh pentru a scoate de sub profanare biserica și spre chibzuită păstorire. Astăzi, cu sprijinul P.S. Episcop Ioan al Covasnei și Harghitei, dar și al autorităților locale și județene, biserica ... este un lăcaș de cult ortodox viu, și în același timp, loc de popas spiritual, reprezentativ pentru orașul Miercurea Ciuc”⁷.

Pisania: „În numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh! Cu vrerea Tatălui, cu ajutorul Fiului și cu purtarea de grijă a Duhului Sfânt, s-a zidit această biserică, sub ocrotirea Sfinților Apostoli Petru și Pavel, între anii 1929 și 1936. A fost sfințită în anul 1936, prin strădania preotului-ctitor Isidor Vlad. Slujirea a fost întreruptă de vicisitudinile istoriei, între anii 1940-1944, în timpul ocupației hortyste, părintele fiind alungat, precum și în anii prigoanei materialist-ateiste, când, după plecarea la cele veșnice a părintelui ctitor, la 15 mai 1965, biserica a fost profanată și amenințată de pericolul demolării, devenind o biserică-martir. După 25 de ani, sfânta biserică a reintrat în circuitul liturgic cu binecuvântarea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist, sub oblăduirea Prea Sfințitului Episcop Andrei Mureșanul, la cererea credincioșilor și a preotului Emil Pop, în anul 1990. În anul 1994, la 30 noiembrie, biserica a primit, cu binecuvântarea P.S. Ioan, cel de-al doilea hram: Sfântul Apostol Andrei. S-a pictat în interior cu binecuvântarea, îndrumarea și sprijinul nemijlocit al Prea Sfinției Sale Ioan Selejan, Întâistătătorul de Dumnezeu Păzitei Episcopii a Covasnei și Harghitei, prin strădania preotului paroh și a bunilor credincioși din această parohie. Lucrarea de pictură în tehnică frescă executată de pictorii Petru și Ioan Pascu a fost efectuată în etape între anii 2002-2007. Cu mila lui Dumnezeu, binecuvântata zi a sfințirii este..., anul de la întruparea Domnului”.

⁷ Pr. E. Pop, Prof. V. Pop, *Un monument reînviat: Biserica ortodoxă „Sfinții Apostoli Petru, Pavel și Andrei”*, Miercurea Ciuc 2009.

Deși nu sunt amintiți în „Pisanie”, celor doi salvatori ai bisericii, episcopului Emilian Birdaș și poetului Adrian Păunescu li se cuvine o cinstire veșnică din partea Bisericii și a Națiunii române.

Încheiere

Biserica greco-catolică din Miercurea Ciuc este un simbol al credinței și rezistenței poporului român în fața oricăror opresiuni. Zidită din credință și iubire de vrednicii înaintași ai Bisericii Unite, devastată și profanată de străini, dar și de românii fără frică de Dumnezeu, această biserică minunată și minune a istoriei recente este expresia încercărilor și prigoanei pe care le-a avut de străbătut Biserica și neamul nostru. Este și expresia solidarității la greu a fiilor României, uniți în cuget și simțiri, indiferent de confesiune sau poziție socială. Finalul optimist, împlinirea prin Dumnezeu și virtuțile neamului românesc, dovedește că biruința Bisericii lui Petru și viitorul Națiunii române este rezervat celor ce speră, cred și luptă.

Prezentarea de față se dorește o mărturie asupra strădaniei înaintașilor, o recunoștință față de episcopul, preoții și credincioșii care au luptat împotriva demolării bisericii „Sf. Apostoli Petru și Pavel” din Miercurea Ciuc, și un prinos de recunoștință poetului Adrian Păunescu. Lucrarea este o dovadă că Biserica Greco-Catolică Unită cu Roma păstrează veșnic în amintire și în rugăciune fiecare dintre lăcașurile ei de cult și pe binefăcătorii săi. „Sfințește, Doamne, pe cei ce iubesc podoaba casei tale” (Sf. Liturghie, *Rugăciunea Amvonului*); „Casei tale se cuvine sfințenie, Doamne, într-o lungime de zile” (Psalm 93,5).

Corina Teodor

**PROTOPOPIATUL GRECO-CATOLIC AL MUREȘULUI
ÎN ANUL 1918**

Scopul acestui studiu este de a oferi un fragment de istorie ecleziastică locală, care însă nu este fără convergențe cu cadrul politic, religios și social ardelean. O lucrare publicată recent¹ a încercat să reconstituie istoria protopopiatului greco-catolic al Mureșului într-o perioadă dificilă, cea a anilor 1912-1923, când destinul acestei instituții a fost direct influențat de înființarea episcopiei greco-catolice maghiare de Hajdúdorogh și de Marele Război. Astfel că reconstituirea de față se va concentra asupra secvențelor documentare din anul 1918, pentru a recompune o istorie „prin cei mici”, așa cum foarte inspirat sugerase Nicolae Iorga.

Anul Marii Uniri a găsit protopopiatul greco-catolic al Mureșului într-o situație extrem de dificilă. Explicația se afla în urmă cu câțiva ani, când crearea episcopiei greco-catolice maghiare de Hajdúdorogh, prin bula papei Pius X, *Christifideles graeci ritus*, din 8 iunie 1912, s-a făcut prin transferul a 162 de parohii de la episcopiile greco-catolice române și rutene². Protopopiatul greco-catolic al Mureșului a fost prins în acest carusel al evenimentelor, cu urmări dureroase, adică din cele 24 de parohii și 14 filii pe care le avea în anul 1912, 17 parohii și 7 filii au rămas în subordinea mitropoliei de la Blaj, cu denumirea *protopopiatul Mureșului*, dar cu o nouă reședință, la Bandul de Câmpie, iar 7 parohii și 7 filii au fost desprinse și transferate Vicariatului Secuimii, parte a noii episcopii greco-

¹ C. Teodor, *O istorie din fărâme: protopopiatul greco-catolic al Mureșului la începutul secolului XX*, Cluj-Napoca 2017.

² Pentru detalii, vezi C. Cârja, *Biserica și politică. Înființarea episcopiei de Hajdúdorogh (1912)*, Cluj-Napoca 2012 și volumul de documente *Românii greco-catolici și Episcopia de Hajdúdorogh (1912). Contribuții documentare*, ediție, studiu introductiv și note de C. Cârja, Cluj-Napoca 2009.

catolice maghiare de Hajdúdorogh, cu denumirea de *protopopiatul Tîrgu Mureșului* și cu reședința în acest oraș³.

Protestele numeroase organizate în anul 1912 la Blaj, dar și în vecinătate, la Reghin, la care a participat și protopopul de atunci al Mureșului, *Iuliu Nistor*, nu au avut din păcate niciun rezultat pozitiv. De remarcat totuși perseverența cu care Iuliu Nistor, un protopop ce venise la 22 ianuarie 1911 la Tîrgu Mureș de la Blaj, unde fusese revizor și capelan⁴, a încercat să oprească această reorganizare ecleziastică. Convocat la Blaj, la conferința episcopală din 17 februarie 1912, în vederea formulării unei opinii oficiale față de proiectul anunțat al dezmembrării a 45 de parohii din subordinea Blajului și trecerea lor la noul Vicariat al Secuimii, Iuliu Nistor a notat frânturi despre solidaritatea celor prezenți și reacția unanimă în fața norilor cenușii care se profilau la orizont:

„în 17 Faur 1912 am participat la conferința episcopescă la care au luat parte și câte 2 reprezentanți, clerici și mireni, din cele patru dioceze și delegații capitelor, în care conferință s-a adus hotărâre unanimă a protesta contra dismembrării unor parohii din provincia metropolitană și trimiterea unui memorandum la Monarh și Sf. Scaun apostolic din Roma”⁵.

Opinia lui s-a auzit ulterior și din memoriul trimis autorităților din Blaj la 20 aprilie 1912, prin care cerea mitropolitului organizarea unui sinod, care să se pronunțe răspicat împotriva dezmembrărilor ecleziastice:

„primejdia iminentă, ce prin înființarea unei episcopii ungurești amenință autonomia și organizația bisericii noastre unite, recunoscută prin bula papală „Ecleziam Cristi” (sic!) și garantată prin art. de lege XXXIX din 1868 mă îndeamnă ca în numele clerului și credincioșilor bisericii noastre din districtul protopopesec al Mureșului să vă rog cu toată umilința firească pe Escelenția voastră multpreasfințită ca să vă îndurați a convoca un sinod provincial în care să se ridice glas de protestare împotriva atentatului ce are în vedere slăbirea independenței provinciei noastre mitropolitane, dar și pierderea limbii române, ca și contopirea poporului român în elementul alcătuirii de stat”⁶.

³ Teodor, *O istorie din fărâme* 114.

⁴ Arhivele Naționale ale României, Serviciul Județean Mureș, Fond *Protopopiatul greco-catolic Tîrgu Mureș*, dosar 1023, f. 3 (în continuare SJMureș, Fond *Protopopiatul*). A fost introdus în funcția de protopop de către Ariton Popa, protopopul greco-catolic al Reghinului.

⁵ SJMureș, Fond *Protopopiatul*, dosar 1056, f. 1 f.-v.

⁶ SJMureș, Fond *Protopopiatul*, dosar 1056, f. 6.

Cum era de așteptat, Iuliu Nistor a fost prezent la impresionanta adunare de protest a greco-catolicilor ardeleni din 29 mai 1912, un moment cu o puternică semnificație pentru identitatea bisericii greco-catolice ardelenene, fiindcă s-a dorit organizarea unui protest de amploare împotriva planului de înființare a episcopiei greco-catolice maghiare de Hajdúdorogh, în detrimentul parohiilor românești. Plecat spre Blaj în seara zilei de 28 mai⁷, numele lui Iuliu Nistor apare alături de cel al altor aproximativ 100 de lideri de opinie ce s-au implicat în noi acțiuni de protest⁸.

La 28 iunie 1912, într-o nouă epistolă trimisă la Blaj, protopopul Iuliu Nistor menționa alte proteste ale locuitorilor din parohiile ce fuseseră încorporate episcopiei de Hajdúdorogh. Dar cum zarurile fuseseră deja aruncate, gestul său părea mai degrabă unul care încerca să fie un memento pentru viitorul imediat, decât unul care ar fi putut schimba noua ordine ecleziastică:

„deși înființarea episcopiei g[reco]-c[atolice] maghiare e deja fapt împlinit și o parte însemnată dintre credincioșii români gr.cat. fără voia lor sunt luați de sub jurisdicțiunea Provinciei noastre metropolitane gr.cat. de Alba Iulia și Făgăraș, ca să fie supuși episcopiei celei noi, cu toate acestea îmi iau voie de a susterne acelui Preavenat protestele credincioșilor noștri din Nyárádkarácsón [Crăciunești], Șardu Secuiesc, Chibelea, M. Oșorhei [Țîrgu Mureș], NyBalintfaláu [Bolintineni] și Tirimia Mică, relativ la chestiunea aceasta, deși fără efect vor fi, cel puțin pentru posteritate să rămână ca dovadă că dismembrarea acelor parohii s-a făcut în modul cel mai arbitrar, de silă și nu cu voia și consensul credincioșilor noștri”⁹.

Cum toate aceste proteste au rămas fără rezultat, destinul l-a purtat pe Iuliu Nistor la conducerea noului protopopiat al Țîrgu Mureșului, subordonat episcopiei greco-catolice maghiare, până în octombrie 1916, când va fi „recuperat” de ierarhia greco-catolică arhidiecezană, care îi va oferi postul devenit vacant de protopop la Mediaș¹⁰. Accentele dramatice

⁷ SJMureș, Fond *Protopopiatul*, dosar 1056, f. 14 v.

⁸ I. Străjan, *Deznaționalizarea și maghiarizarea românilor din Ardeal prin biserică și școală înainte de 1 Decembrie 1918*, Alba Iulia 2009, 14.

⁹ SJMureș, Fond *Protopopiatul*, dosar 1056, f. 16. Era vorba de protestele din parohiile care au ieșit din subordinea Blajului și au trecut în subordinea Vicariatului Secuimii.

¹⁰ Vremurile grele de război și o deportare a sa la Sopron au întârziat însă preluarea noii funcții, până în iulie 1918. Cf. SJMureș, Fond *Protopopiatul*, dosar 1278, f. 8-9. Dar în ciuda acestor episoade dramatice, sentimentele naționale au rămas, astfel că numele său este între participanții la Marea Adunare Națională din Alba Iulia, de la 1 Decembrie 1918.

ale acestui transfer s-au reflectat și în corespondența sa cu mitropolitul Mihali. Astfel, ierarhul blăjean îi scria la 11 martie 1913:

„la scrisoarea din 11 Ianuar 1913, nr. 7, te înștiințăm că după ce parohia M. Oșorheiu, sediul districtului p[rotopo]pesc al Murășului, prin bulla papală din 8 iunie 1912 „Christi fideles graeci” a fost dismembrată de la arhidieceza noastră și trecută la dieceza de Hajdudorog, Preaonorată Frăția Ta, parohul acelei parohii, ieșind astfel din legăturile arhidiecezei și de sub jurisdicțiunea noastră nu mai poți rămânea în funcțiunea de protopop al Murășului”¹¹.

Istoria care a urmat anului 1912 este una în care din punct de vedere ecleziastic vechiul protopopiat greco-catolic al Mureșului a avut de suferit pe lângă amputarea teritorială amintită mai sus, alte două metamorfoze: transferul sediului la Bandul de Câmpie și instalarea ca protopop a unui personaj nou, Dionisie Decei. Cum în anul 1918 ambele metamorfoze erau încă active, le voi detalia pe rând.

Pentru alegerea *Bandului de Câmpie* ca sediu al protopopiatului a contat sugestia transmisă Consistoriului arhidiecezan de Iuliu Nistor, la 27 ianuarie 1913. Așadar, protopopul cu jurisdicția ciuntită a adus următoarele argumente în favoarea acestei localități ardelenice: era locul unde se ținea un târg săptămânal și trei târguri anuale; avea poștă, telegraf, telefon; se afla acolo un oficiu pretorial financiar, iar în viitor urma să se deschidă o judecătorie cercuală; avea medici, o farmacie și două bănci; în 1913 urma să fie finalizată calea ferată, precum și clădirea gării; la Band se afla porția canonică a protopopiatului; avea o biserică frumoasă și urma să înceapă construcția noii case parohiale¹². Se poate remarca din acest text analiza minuțioasă pe care o făcuse protopopul Nistor, ca și dorința de a puncta resursele administrative ale acestui târg, aflat la 20 de kilometri de Tîrgu Mureș. Cu siguranță, ceea ce a cântărit cel mai greu în această recomandare a fost clădirea bisericii și existența porției canonice a protopopiatului.

Aceluiași Iuliu Nistor i se datorează și nominalizarea pentru funcția de protopop al protopopiatului Mureș, rămas sub autoritatea Blajului. În acest sens, el a făcut o singură propunere, în persoana parohului din Band, Dionisie Decei. O decizie ce a schimbat destinul acestui personaj. Așadar, de ce această opțiune? Fiindcă, în opinia lui Iuliu Nistor, preotul Decei avea

¹¹ SJMureș, Fond *Protopopiatul*, dosar 1075, f. 5.

¹² SJMureș, Fond *Protopopiatul*, dosar 1075, f. 1 v.

atât calități profesionale, cât și morale și comportamentale: „un preot cu purtare mult exemplară, oficioasă de model, deștept, inteligent, cunoscător perfect a 3 limbi din patrie, cu natură blândă, orator de primul calibru”¹³. Se pare că pledoaria sa a fost suficient de convingătoare, din moment ce mitropolitul Victor Mihali a semnat, la 4 martie 1913, decretul nr. 265, prin care Dionisie Decei era numit administrator protopopesic al districtului Mureș¹⁴.

Deși abia prin acest act Dionisie Decei intra sub abajurul puternic al realității ecleziastice, silueta sa a fost vizibilă și în lunile precedente, când s-a distins între ceilalți parohi prin implicarea în problemele ce au îndurerat lumea greco-catolică românească. Astfel, la sinodul din primăvara anului 1912, la care protopopul Nistor enunța tragismul momentului, căci „fățul nelegiuit, înființarea episcopiei greco-catolice maghiare despre care pe vremea sinodului trecut abia se vorbea, azi e aproape realizat”¹⁵, s-a auzit și vocea preotului Decei, care a mizat pe talentul său oratoric, pentru a evidenția efectele negative ale unei astfel de reorganizări ecleziastice:

„părintele d. Dionisiu P. Decei, cu oratoria-i cunoscută, arată foarte frumos și limpede care este scopul ascuns al celor care au pornit ideea înființării episcopiei maghiare. Nu e altceva nici aci decât tendința de maghiarizare. «Dar Dumnezeuul poporului românesc, care ne-a apărut până acum, ne va apăra până în vecii vecilor»”¹⁶.

De asemenea, la 24 decembrie 1912 Dionisie Decei a trimis oficiului protopopesic decizia luată împreună cu toți membrii curatoratului din Band în legătură cu porția canonică a protopopiatului, ce se afla tocmai în comuna pe care o păstorea. Primejdia ce amenința averea bisericii greco-catolice, în condițiile în care se știa că sediul protopopiatului Mureșului nu va mai putea fi la Tîrgu Mureș, a reactivat sensibilitățile locuitorilor, ce au propus în extremis chiar vânzarea/ cumpărarea terenului de peste 4 iugăre, pe seama bisericii parohiale din Band, de care aparținuse odinioară, tocmai pentru a nu „ajunge în mâini străine”¹⁷.

Dar cine era noul protopop al Mureșului, cel care își va asuma dificila misiune de a conduce o lume care se va confrunta curând și cu

¹³ SJMureș, Fond *Protopopiatul*, dosar 1075, f. 2.

¹⁴ SJMureș, Fond *Protopopiatul*, dosar 1072, f. 3 v.

¹⁵ Un preot, Sinoade protopopești, *Unirea* 36, 1912, 4.

¹⁶ Un preot, Sinoade 4.

¹⁷ SJMureș, Fond *Protopopiatul*, dosar 1069, f. 102-104.

greutățile Marelui Război? Alcătuirea unei schițe biografice este ușurată de un document pe care el l-a redactat spre sfârșitul vieții, un soi de autobiografie, și care s-a păstrat în colecția de manuscrise la Serviciul Județean Mureș al Arhivelor Naționale¹⁸.

Așadar, *Dionisie Decei* s-a născut la 24 mai 1869, la Hamba, lângă Sibiu, în familia preotului Anania Decei, care a avut o bogată activitate în plan clerical și cultural. A urmat studiile secundare și liceale la Sibiu, unde a susținut și bacalaureatul în anul 1888, apoi teologia la Blaj. S-a căsătorit la 8 octombrie 1893 cu Aurelia, fiica protopopului greco-catolic Ioan Moldovan din Mediaș, și a fost hirotonit preot la Lugoj, la 8 noiembrie 1893, în condițiile vacanței scaunului mitropolitan blăjean, de către episcopul de atunci, Victor Mihali.

După absolvirea celor patru ani de teologie și după ce a părăsit „mica Romă”, tânărul Dionisie a funcționat în anul școlar 1892/1893 ca învățător la școala confesională greco-catolică din Sibiu, unde fusese chemat de celebrul protopop Ioan V. Rusu. Între anii 1893-1908 a fost paroh la Orlat, introducerea sa în această funcție fiind făcută de un alt personaj cunoscut în lumea greco-catolică a vremii, protopopul Sibiului, Nicolae Togan. În vara anului 1908 a fost transferat paroh la Bandul de Câmpie, decizie ce a inaugurat o etapă importantă în biografia sa profesională. A fost, atât la Orlat, cât și la Band, un preot devotat, care s-a implicat constant în toate problemele parohiei, de la cele legate de starea bisericii și a casei parohiale, la cele legate de organizarea învățământului confesional și animarea unei vieți culturale locale¹⁹.

Anul 1913, când a fost numit la conducerea protopopiatului greco-catolic al Mureșului, prin decretul nr. 265 din 11 martie²⁰, a marcat o nouă răscruce în cariera sa. În deceniul în care s-a aflat la conducerea acestui protopopiat a avut o activitate intensă, urmând cu strictețe comunicatele primite de la Blaj și încercând să rezolve problemele diverse apărute în parohii, începând cu reîntregirea posturilor vacante, cu suplinirea

¹⁸ Arhivele Naționale ale României, Serviciul Județean Mureș, Fond *Colecția de manuscrise a filialei*, dosar 158 (în continuare SJMureș, Fond *Manuscrise*).

¹⁹ Teodor, *O istorie din fărâme* 73-75; C. Teodor, Un protopop greco-catolic în vârtoarea vremurilor: Dionisie Decei, în: *Nicolae Bocșan. Istoria sub semnul Generozității și Umanității*, coord. I.-A. Pop, I. Bolovan, M. Bedecan, Cluj-Napoca 2018, 334-349.

²⁰ SJMureș, Fond *Protopopiatul*, dosar 1093, f. 1.

învățătorilor trimiși pe front, situația orfanilor și a văduvelor de război, starea materială a parohilor și a enoriașilor etc. O aventură complicată, într-o lume marcată de metamorfozele politice, așa cum singur remarca: „am ținut sufletul treaz și românesc în preoțimea mea în zilele de grea cumpănă...”²¹.

Încercând o reconstituire a situației protopopiatului greco-catolic al Mureșului în anul 1918, un an care va rămâne în istoria noastră ca unul ce a adus o radicală schimbare în viața politică a românilor ardeleni, o primă remarcă ar fi aceea a dificultăților cu care s-au confruntat cei din spatele frontului Marelui Război. În acest context o problemă stringentă a fost cea a *ajutorului material* dedicat preoților, văduvelor și orfanilor de război, precum și colectele trimise soldaților pe front.

Protopopul Dionisie Decei a fost cel care a întreținut o corespondență activă cu mitropolia blăjeană, oferind recomandări exacte despre *preoții din protopopiat* care ar fi cei mai îndreptățiți să primească ajutoarele materiale. Atent cunoscător al stării materiale a fiecăruia dintre cei 16 confrăți, părintele Decei îi răspundea la 22 martie 1918 vicarului capitular Vasile Suciu, la circularul transmis în legătură cu ajutorul de război acordat de autoritățile austro-ungare, că având în vedere scumpirile din ultimii ani, recoltele mici, copiii care trebuie întreținuți la școli, toți preoții din protopopiatul său ar avea nevoie de ajutor. În mod expres, i-a nominalizat pe Nicolae Hărșan, Ștefan Boroș, Mihail Pop Lupu, George Târnăvean și pe sine²². Dacă nominalizarea sa era justificată de cei doi copii pe care îi avea în întreținere, cea a lui Nicolae Hărșan era la fel de îndreptățită, fiind vorba de un preot pensionar, în vârstă de 72 de ani, văduv de 24 de ani, dar care avea în grijă trei nepoate orfane²³. La fel, Mihail Pop Lupu era un preot care se apropia de vârsta de pensionare, la cei 61 de ani ai săi, cu doi copii minori în grijă și cu amintirea fragilă încă a pierderii unui fiu, în decembrie 1916, pe când era elev la Blaj²⁴. Cel mai tânăr dintre aceștia era preotul George Târnăvean, în vârstă de 26 de ani, cu un fiu în întreținere, un personaj care s-a evidențiat prin calitățile sale intelectuale și morale în anii Marelui Război, încercând să susțină prin toate mijloacele comunitatea pe care o păstora, la Sângeorgiu de Mureș²⁵.

²¹ SJMureș, Fond *Manuscrise*, dosar 158, f. 6v.

²² SJMureș, Fond *Protopopiatul*, dosar 1213, f. 3 f.-v.

²³ Teodor, *O istorie din fărâme* 79.

²⁴ Teodor, *O istorie din fărâme* 87.

²⁵ Teodor, *O istorie din fărâme* 90.

Însă decizia oficialităților din Blaj a ținut doar parțial seama de aceste nominalizări: astfel, la 10 august 1918, Alexandru Nicolescu îi scria lui Dionisie Decei că s-au votat următoarele ajutoare pentru preoți: câte 200 de coroane pentru Nicolae Hărșan, Ștefan Boroș și George Târnăvean și, în mod surprinzător, 400 de coroane pentru George Șomlea²⁶, care oricum nu figurase între nominalizările din primăvară ale protopopului. Acesta din urmă era dintre preoții tineri din protopopiat, instalat în parohia Ernei abia în aprilie 1918, în relații tensionate cu protopopul Decei în lunile următoare, din cauza absențelor sale frecvente din comunitate²⁷. Cu toate aceste abateri, mai primise la 23 aprilie 1918 și un alt ajutor, de 200 de florini, din Fundația „Timotei Cipariu”, după cum îi scria vicarul capitular Vasile Suciu lui Dionisie Decei, destinat tocmai preoților aflați la începutul misiunii lor²⁸.

Dificilă a fost și selecția preoților pensionari și a preoteselor văduve care să beneficieze de cotă parte din ajutorul de 30.000 de coroane, oferit în ianuarie 1918 de Ministrul Cultelor din Budapesta. Cum propunerea inițială a Consistoriului arhidiecezan ca fiecărui preot pensionar să i se acorde 500 de coroane și fiecărei preotese văduve 300 de coroane nu a fost acceptată de autoritățile maghiare, rămânea de gestionat suma de 30.000 de coroane în așa fel încât să fie selectați cei care se află în situațiile cele mai împovărătoare: „o facem aceasta din motivul că suma asignată în proporție cu numărul preoților și al văduvelor e prea mică pentru ca să le putem da la toți”²⁹. Ca atare, recomandarea protopopului Decei a fost ca să beneficieze de acest ajutor preoții pensionari Petru Moldovan și Ioan Florian, precum și preotesele Clara German și Sofia Decei³⁰.

Un fragment distinct din istoria socială a fost cel al ocrotirii *orfanilor de război*. Anul 1918 a fost unul în care preoții au continuat apostolatul

²⁶ SJMureș, Fond *Protopopiatul*, dosar 1213, f. 9.

²⁷ SJMureș, Fond *Protopopiatul*, dosar 1202, f. 18.

²⁸ SJMureș, Fond *Protopopiatul*, dosar 1208, f. 39. În octombrie 1918, un astfel de ajutor va primi și Dimitrie Toncean, paroh la Vaidacuta. Cf. SJMureș, Fond *Protopopiatul*, dosar 1208, f. 77.

²⁹ SJMureș, Fond *Protopopiatul*, dosar 1213, f. 1.

³⁰ SJMureș, Fond *Protopopiatul*, dosar 1213, f. 1v. În final, Ioan Florian a primit 400 de coroane, Petru Moldovan – 500 de coroane, Sofia Decei – 300 de coroane, iar Clara German nu s-a mai aflat pe lista finală transmisă de vicarul capitular Vasile Suciu la 4 februarie 1918. Cf. SJMureș, Fond *Protopopiatul*, dosar 1213, f. 2.

social, căruia i se dăduse și o turnură oficială, încă din 25 februarie 1915, când mitropolitul Vasile Suciș a lansat apelul pentru înființarea unui orfelinat greco-catolic la Blaj. Tonul apelului era unul emoționant, prin inserarea unor sintagme biblice și zugrăvirea tabloului contemporan, în tentativa armonizării multiplelor impulsuri caritabile: „în viforul cumplit al măcelului, să ridicăm și noi în slavă porumbelul alb al milei și dragostei creștinești. Orice filer, orice bucată de pânză ori de haină va fi binevenită...”³¹.

Astfel, pe lângă banii trimiși în anii din urmă la Blaj pentru acest proiect al orfelinatului greco-catolic, anul 1918 a adus și o altă inițiativă, aparținând Societății pe acțiuni „Economul” din Cluj și Astrei, care au dorit înființarea unui orfelinat pentru fetele care au ajuns în această situație din cauza războiului, în special orfane ale învățătorilor înrolați³². Din spirit de compasiune față de victimele inocente ale Marelui Război, Dionisie Decei a trimis, la 10 martie 1918, acest comunicat preoților din subordine. Același proiect părea că se materializase câteva luni mai târziu, căci anunțul despre deschiderea noului orfelinat a sosit la 23 august 1919, reiterând că îi avea în vedere pe orfanii preoților și învățătorilor din arhidieceză, spre deosebire de orfelinatul destinat tuturor orfanilor de război³³.

La 6 mai 1918, vicarul capitular Vasile Suciș îi transmitea protopopului Decei conținutul circularei nr. 2159/1917 conform căreia ziua de 9 mai – ziua de naștere a reginei Zita – era decretată zi în care nu se țineau prelegeri școlare, elevii urmând a veni la școală doar pentru un serviciu divin festiv. Totodată, ministerul cultelor a decis ca în acea zi să se facă colecte pentru orfanii și invalizii de război. Nu lipsea și un detaliu organizatoric pentru acest an, dat fiindcă ziua de 9 mai cădea în vacanță, festivitățile se amânau pe 12 sau 19 mai³⁴.

Dar ceea ce s-a întâmplat în parohii știm doar fragmentar, în condițiile în care mențiunile unor parohi sunt mai substanțiale, iar altele lipsesc. Spre exemplu, conform relatării preotului Mihail Pop Lupu, la Șamșud s-a ținut această festivitate în onoarea reginei la 22 mai. Însă imaginea momentului pe care a conturat-o este una contrastantă, căci se amalgamează, pe de o parte, emoția sărbătorii, iar pe de alta rezultatul

³¹ SJMureș, Fond *Protopopiatul*, dosar 1151, f. 1.

³² SJMureș, Fond *Protopopiatul*, dosar 1212, f. 1.

³³ SJMureș, Fond *Protopopiatul*, dosar 1218, f. 10.

³⁴ SJMureș, Fond *Protopopiatul*, dosar 1210, f. 1.

dezamăgitor al colectei, pentru care însă preotul a găsit circumstanțe atenuante:

„pe cât a fost de încântătoriu în ascultarea rugăciunilor în onoarea natalei Maiestății Sale Regina Zita, pe atât de deprimătoriu a fost însă rezultatul colectei, la auzul căreia credincioșii începură a se depărta, fiind sățiați de atâtea sumedenii de colecte pentru ostași, la sărbători, orfani, arși, biserici sărace etc. etc. și așa rezultatul fiind un 0”³⁵.

La fel, parohul Vasile Saltelechi din Bărdești a transmis că în parohia lui s-a ținut serbarea la 18 mai, când învățătorul s-a adresat școlarilor și la 19 mai, când el a vorbit sătenilor adunați în biserică despre însemnătatea zilei de naștere a reginei, dar colecta, din păcate, nu avut succes³⁶. Ioan Roman, parohul din Sântana, a raportat la 14 iunie 1918 că a încercat să serbeze ziua reginei Zita, dar „n-au luat parte public de la care să se fi putut face ceva colectă”³⁷. Mai norocos a fost parohul Augustin Nilca din Săbed, care a colectat 133 de coroane, iar din școala greco-catolică din Ceuaș alte 8 coroane³⁸.

Raportul sintetic întocmit de Decei la 20 iunie 1918 și trimis ordinariatului arhiecezan vizavi de festivitățile organizate și rezultatul colectei ilustrează un impact pozitiv în privința sărbătoririi zilei reginei la Bărdești, Ceuaș, Fecheteul Mădărașului, Sântana, Săbed, Șamșud; au fost și localități în care fiindcă școala era ocupată de armată, serbarea nu s-a putut organiza, adică la Nirașteu [Ungheni], Oroiu Secuiesc, Tirimia Mare, Vaidacuta, Mădărașul de Câmpie și Sângeorgiu de Mureș; colectele s-au soldat atât cu sume modice, doar 8 coroane la Ceuaș, cât și cu dovada unui efort financiar mai consistent, cum demonstau cele 133 de coroane strânse la Săbed și 141 coroane donate la Sângeorgiu, chiar dacă aici nu s-au organizat alte festivități³⁹.

De fapt, vara anului 1918 a adus și o altă colectă în protopopiatul greco-catolic al Mureșului pentru Crucea Roșie, la care sumele strânse au fost în general modeste, ceea ce demonstrează convingător incapacitatea

³⁵ SJMureș, Fond *Protopopiatul*, dosar 1210, f. 2.

³⁶ SJMureș, Fond *Protopopiatul*, dosar 1210, f. 4.

³⁷ SJMureș, Fond *Protopopiatul*, dosar 1210, f. 5.

³⁸ SJMureș, Fond *Protopopiatul*, dosar 1210, f. 6.

³⁹ SJMureș, Fond *Protopopiatul*, dosar 1210, f. 7.

comunităților de a multiplica efortul financiar în vremuri dificile; de exemplu, s-au strâns 12 coroane din Sângeorgiu de Mureș⁴⁰, 12 coroane din Oroiu Secuiesc⁴¹, 20 de coroane la Șamșud⁴², 10 coroane la Nirașteu⁴³, 30 de coroane la Mădărașul de Câmpie⁴⁴ ș.a., în total protopopul Decei putând depune la 26 august 1918, 152 de coroane și 50 fileri⁴⁵, în condițiile în care au fost și parohii de la care nu s-a putut colecta nimic.

Secvențele din istoria protopopiatului greco-catolic al Mureșului, așa cum documentele de arhivă ne ajută să le reconstituim, ne aduc în față un univers social asupra căruia Marele Război și-a lăsat amprenta. Femei, copii, vârstnici au învățat împreună lecția războiului. Din păcate, documentele de arhivă, în ciuda informației directe pe care o conțin, sunt insuficiente atunci când este vorba de detalierea unor scene de viață cotidiană. Așa se face că toate personajele feminine din aceste documente își ridică pentru noi vălurile doar fulgerător, pentru a le lăsa să cadă neașteptat de repede. O istorie la feminin este dificil de reconstituit, căci documentele au reținut doar numele unor femei, câteodată statutul social și pe cel material; nu le-au reținut însă decât tangențial emoțiile ce le-au copleșit, nici deznădejile, nici clipele de supremă fericire. Mai bogate sunt însă amănuntele despre *reuniunile mariane*, care au creat cadrul dezvoltării sensibilităților religioase feminine.

Cu o tradiție seculară în lumea catolică, începută în secolul al XVI-lea, reuniunile mariane și-au făcut loc în biserica ardeleană greco-catolică la începutul secolului XX, structurate la nivel de parohii, cu rostul unor asociații devoționale⁴⁶. Inițiate din dorința de a întări cultul marianic, „în cadrele admise de biserica noastră orientală și practizarea pe o scară cât mai înaltă a virtuților Ei”⁴⁷, au fost o realitate care s-a lăsat la început purtată de valul experiențelor religioase particulare; așa că, după ce mai multe astfel de reuniuni au fost experimentate în practică la nivel de

⁴⁰ SJMureș, Fond *Protopopiatul*, dosar 1211, f. 1.

⁴¹ SJMureș, Fond *Protopopiatul*, dosar 1211, f. 3.

⁴² SJMureș, Fond *Protopopiatul*, dosar 1211, f. 4.

⁴³ SJMureș, Fond *Protopopiatul*, dosar 1211, f. 6.

⁴⁴ SJMureș, Fond *Protopopiatul*, dosar 1211, f. 8.

⁴⁵ SJMureș, Fond *Protopopiatul*, dosar 1211, f. 14.

⁴⁶ A. Rus, Influența paradigmei devoționale latine asupra religiozității populare greco-catolice (1918-1948), *Annales Universitatis Apulensis*, Series Historica, Alba Iulia 6/I, 2002, 223.

⁴⁷ SJMureș, Fond *Protopopiatul*, dosar 1142, f. 1.

parohii, oficialitățile din Blaj au simțit nevoia unor norme și reglementări. După ce în mitropolia Blajului anul 1916 a adus un statut al reuniunilor mariane, după modelul celui ce funcționa în dieceza Gherla și după receptivitatea unor parohi din protopopiatul Mureșului de a iniția în plan local astfel de asociații, anul 1918 a oferit alte secvențe ale dialogului dintre autoritatea metropolitană din Blaj și realitatea parohială pe această temă a reuniunilor mariane. Preoții au confirmat funcționarea reuniunilor mariane în câteva localități, adică la Săbed, datorită eforturilor parohului Augustin Nilca, ce făcuse și propuneri vizavi de noul statut⁴⁸, sau la Sângeorgiu de Mureș, unde tânărul paroh, George Târnăvean, anunțase înființarea unei reuniuni mariane la 15 iunie 1918:

„înființarea reuniunii mariane am avut-o în suflet de la începutul începutului și mi-am dat silința a deda femeile și credincioșii deopotrivă la curățenia bisericii și spovedanie deasă și până acum, dar n-am cutezat să-i pun bază în forma de azi pentru multele încurcături financiare în care se află credincioșii de aici. Acum încep a se ușura, iar anul acesta se va plăti toată datoria prin ce să câștigă deplină încredere în persoana preotului, ceea ce deschide-va calea spre bine și înaintare”⁴⁹.

Într-o zi de mare impact pentru sensibilitatea religioasă a credincioșilor, la 15 august 1918, protopopul Dionisie Decei înștiința că în zona pe care o administra funcționau 5 reuniuni mariane, din cele două categorii: a. reuniuni de femei pentru înfrumusețarea bisericii (la Band și la Vaidacuta); b. reuniuni de femei pentru înfrumusețarea bisericii și cultivarea pietății (la Sântana de Mureș, la Săbed și la Sângeorgiu de Mureș). De remarcat că toate acestea erau conduse de figurile feminine reprezentative ale lumii rurale, preotesele. Odiseea era abia la început, fiindcă protopopul menționa că avea în pregătire înființarea altor reuniuni similare la Mădărașul de Câmpie, Ernei, Oroiu Secuiesc și Șamșud⁵⁰. Nu au lipsit nici reacțiile pozitive cu care Blajul a întâmpinat înființarea acestor reuniuni, laudele fiind nu doar generoase, generale („fiecare sat, fiecare familie, fiecare credincios ne este scump pentru destinațiunea înaltă și însemnată a sufletelor, care destinațiune proprie se ajunge în altă lume, dar se câștigă în

⁴⁸ SJMureș, Fond *Protopopiatul*, dosar 1216, f. 1.

⁴⁹ SJMureș, Fond *Protopopiatul*, dosar 1216, f. 5.

⁵⁰ SJMureș, Fond *Protopopiatul*, dosar 1216, f. 7 v.

lumea aceasta prin o viață trăită după via lui Dumnezeu”⁵¹), cât mai degrabă armonizate cu tabloul religios al vremurilor:

„prin deprinderile religioase și prin actele de caritate ce le prevăd statutele, femeile din Săbedul de Câmpie vor fi apostoli zeloși în familiile și comuna lor, peste care implorăm binecuvântarea cerească”⁵².

Ca și alți ani ai Marelui Război, anul 1918 i-a pus lui Dionisie Decei probleme legate de *întregirea parohiilor vacante*, cum rezulta dintr-o adresă pe care o trimitea Consistoriului la 12 februarie, în care indica 5 parohii vacante: Ernei, Hărțău, Mădărașul de Câmpie, Vaidacuta și Ceuaș⁵³. Un prilej de a reitera dificultatea vremurilor, consecințele nefaste ale dezmembrării protopopiatului și amprenta Marelui Război:

„timpuri grele prin care ne trece războiul crâncen mondial, și mai ales în acest district p[rotopo]pesc atât de mult supus în toate direcțiile, în acest district p[rotopo]pesc atât de greu de administrat, dezorganizat prin rumperea mai multor parohii și filii la episcopia gr[eco]-cat[olică] maghiară de Hajdudorog”⁵⁴.

De apreciat maniera în care doar în două luni s-a remediat această problemă, prin numirea a doi tineri, George Șomlea la Ernei și Dimitrie Toncean la Vaidacuta, și prin încredințarea administrării celorlalte trei preoților pensionari⁵⁵. Emoționantă este scrisoarea pe care Petru Comes i-a trimis-o protopopului Decei în primăvara anului 1918, când a cerut repunerea sa în funcție:

„dară pentru ce să trăiesc ca un trântor, fără de ocupațiunea care am iubit-o și cu mare acuratețe am păstrat-o, să fiu lipsit eu, care într-o parohie acomodată, mă simt, dacă va vrea și bunul Dumnezeu, să servesc la Sf. Altar, în putere...”⁵⁶.

⁵¹ SJMureș, Fond *Protopopiatul*, dosar 1216, f. 6.

⁵² SJMureș, Fond *Protopopiatul*, dosar 1216, f. 10.

⁵³ SJMureș, Fond *Protopopiatul*, dosar 1200, f. 14.

⁵⁴ SJMureș, Fond *Protopopiatul*, dosar 1200, f. 14.

⁵⁵ Este cazul lui Nicolae Hărșan, paroh la Oroiu de Câmpie, a lui Petru Comes, paroh la Hărțău și a lui Ioan Florian, paroh la Mădăraș. SJMureș, Fond *Protopopiatul*, dosar 1200, f. 74 și dosar 1208, f. 86.

⁵⁶ SJMureș, Fond *Protopopiatul*, dosar 1200, f. 33.

În ansamblu, în anul 1918 au fost *relații* armonioase între protopopul Decei și parohii din districtul pe care-l administra, comparativ cu alți ani. Excepție a făcut atitudinea tânărului preot George Șomlea, cu toate că venise în acest protopopiat cu idealuri în consonanță cu misiunea clericală, așa cum mărturisea într-un document:

„sunt tot sub impresiunea admonițiunei părintești a Dvoastre și nu pot îndeajuns a-mi exprima neliniștea sufletului la gândul că Dvoastră aveți convingere, v-ați făcut părere că eu mai mult îs dus din parohie și că n-aș fi omul datoriei”⁵⁷.

Puse față în față, detaliile oferite de George Șomlea despre zilele în care a absentat din parohia Ernei nu concordă cu cele oferite de protopopul Decei, pe baza informațiilor furnizate de săteni și de fostul administrator parohial, George Târnăvean. Astfel, în confesiunea sa tânărul Șomlea a enumerat doar câteva zile dispartate de absență, pornind de la un jurnal personal, în care și-a notat date din activitatea zilnică⁵⁸. Un personaj versatil, cum putem citi printre rândurile acestei scrisori, stăruind în ple-doaria proprie, dar inserând și aluzii la un posibil transfer al protopopului Decei în alt post:

„mă jignește foarte rău gândul acela că eu n-aș fi un preot al datoriei, muncind și eu cu alții în agrul lui Hristos. Mi-am propus tare, încă de la intrarea mea în seminar, să fiu preot conștiincios, după inima lui Isus, cu a cărui (sic!) ajutor voi putea aduce și voi aduce roade. Mulțumindu-vă frumos pentru paciința ce ați avut la cetirea scrisului meu și rugându-vă ca trecând Dvoastră în curând în alt beneficiu (*după cum îs informat*) să n-aveți despre mine o părere greșită”⁵⁹ (s.m.).

Pe de altă parte, în adresele trimise în mod repetat la Blaj, Dionisie Decei a subliniat absențele îndelungate ale tânărului Șomlea din parohia Ernei, cum s-a întâmplat în timpul postului Crăciunului, când „de vreo 3

⁵⁷ SJMureș, Fond *Protopopiatul*, dosar 1202, f. 18.

⁵⁸ SJMureș, Fond *Protopopiatul*, dosar 1202, f. 18. A doua zi de Paști a plecat acasă să-și aducă de mâncare, căci „la început numai puțin mi-am putut aduce”, în 23 mai a plecat la Tîrgu Mureș să-și cumpere o vacă, în 27 iulie a fost în vizită la preotul din Sântioana și fiindcă a plouat a rămas până a doua zi, în 30 iulie a plecat la Blaj, de unde a revenit la 1 august, în 6 august a fost la Tîrgu Mureș, ca să-și vîndă vaca, în 19 august a fost la Sângeorgiu, în 21 august a plecat acasă după merinde și s-a întors în 23 august.

⁵⁹ SJMureș, Fond *Protopopiatul*, dosar 1202, f. 18.

săptămâni, fără a spune cuiva ceva, a părăsit parohia tocmai acum când credincioșii au lipsă de preot în tot momentul”⁶⁰.

Alt incident s-a consumat în parohia Vaidacuta, după ce clericului Ioan Rusu, căruia i se oferise această parohie în toamna anului 1917, îi fusese retras postul, la 12 ianuarie 1918, deoarece în ultimele trei luni „nu și-a întocmit afacerile” pentru ca să poată fi hirotonit, preferând să folosească acest răgaz pentru a urma un curs notarial la Țirgu Mureș⁶¹. Dar la 24 martie a venit la Vaidacuta, în contextul în care acest post îi fusese oferit lui Dimitrie Toncean, agitând spiritele, afirmând în fața membrilor curatoratului că „Vaidacuta e încă tot a mea”⁶². De remarcat atitudinea promptă a protopopului Decei, care a sancționat acest gest, nu doar informând oficialitățile de la Blaj despre recentul episod, dar inserând și o judecată proprie: eu nu cred nici azi că vreodată va deveni slujitor la Sf. Altar cu chemare adevărat preoțească sau și dacă va deveni, va simula numai această chemare și numai până la un timp”⁶³.

Destinul lui Dionisie Decei s-a aflat sub zodia schimbărilor politice și ecleziastice. La fel ca în anii tinereții, și acum, în plină maturitate, a avut șansa să traverseze *momente importante din istoria bisericii greco-catolice*, precum cele din primăvara anului 1918, când s-a aflat la Blaj la sinodul electoral ce a decis alegerea lui Vasile Suciu ca înalt ierarh. În acele zile, vocea protopopului Decei, delegat oficial la sinod, împreună cu confrății săi din protopopiat, Augustin Nilca și Melinte Pop⁶⁴, s-a auzit în mod pregnant, alături de cele ale lui Alexandru Rusu și Zenovie Pâclișanu, insuflând alegătorilor ideea unui vot care să reprezinte libera lor opțiune, fără nicio influență străină, din afară⁶⁵.

În preambulul alegerii de mitropolit, protopopul Decei a publicat în gazeta *Unirea* un articol în care, cu maturitate și înțelepciune, a relevat

⁶⁰ SJMureș, Fond *Protopopiatul*, dosar 1202, f. 30. În fața acestei atitudini autoritățile blăjene solicită întoarcerea sa imediată în parohie, astfel ca „fără concesiune și fără a te îngriji de suplinitor să nu te mai depărtezi din parohie”.

⁶¹ SJMureș, Fond *Protopopiatul*, dosar 1200, f. 1.

⁶² SJMureș, Fond *Protopopiatul*, dosar 1200, f. 31.

⁶³ SJMureș, Fond *Protopopiatul*, dosar 1200, f. 31 v. Răspunsul vicarului Vasile Suciu a venit la 1 aprilie 1918, în el reiterându-se că parohia Vaidacuta fusese încredințată lui Dimitrie Toncean. Cf. SJMureș, Fond *Protopopiatul*, dosar 1200, f. 32.

⁶⁴ Delegații clerului la alegerea de mitropolit, *Unirea* 29, 7 mai 1918, 2.

⁶⁵ SJMureș, Fond *Manuscrise*, dosar 158, f. 7.

însemnătatea momentului, dar și responsabilitatea celor ce trebuiau să-și exprime opțiunea:

„o greutate de neprețuit împrumută cuvântul arhieresc, în înalta sa poziție de drept public bisericesc și civil, onoarea strălucitoare și stima luminoasă ce i-o dă ca moștenire biserica mai ales azi, când membrii ei au ieșit și se compun din o generație mai tânără, mai modernă”⁶⁶.

Nu a lipsit din această pledoarie relevarea importanței acestei demnități în durata lungă a istoriei, dar și idealizarea unei traiectorii căreia nu-i erau permise opțiunile lăaturalnice: „poziția arhierelui nostru greco-catolic român nu e o mărime politică, ce de pe o zi pe alta apare, se înalță și dispare, ci e o demnitate mare, așezată pe baze neclintite morale și care ține cât viața Celui care o a îmbrăcat și în însemnătatea și greutatea ei și în decor crește încontinuu, căci trebuie să crească”⁶⁷.

Asocierea confesiunii greco-catolice cu națiunea română se înscria într-o moștenire ideatică, inaugurată sub semnul iluminismului ardelean. Această osmoză între etnie și confesiune era subliniată de mai multe ori în text, chiar fără retușarea realității, în scheme semantice ce confirmau impactul decizional:

„pe toți ne privește, fără considerare, că suntem mici ori mai mari, că spre ce scop se va folosi această demnitate – putere istorică: spre descompunere socială, frecări confesionale, pentru servirea micilor interese personale și private, ori spre aceia, ca cu puterile noastre naționali-culturale, toate concentrate în lumina demnității arhieresti, mai intensiv, mai conștiencios, mai organizați și în pace să servim cauza comună a sfintei biserici, a neamului și a patriei noastre”⁶⁸.

După alegerea lui Vasile Suciul ca mitropolit, la 9 mai 1918, se părea că Dionisie Decei ar fi putut avea parte de un sprijin și mai puternic, căci era personajul care îi cunoscuse toată activitatea de la Band și cu care corespundase și din refugiul de la Oradea. Din documentele păstrate se întrezărește ideea că ierarhul îi destinase funcția de protopop al protopopiatului ce urma să fie reîntregit la Tîrgu Mureș, după metamorfoza politică din 1 decembrie 1918. În fapt, în toți acești ani, Dionisie Decei fusese un

⁶⁶ D. Decei, *Sionul nostru*, *Unirea* 22, 6 aprilie 1918, 1.

⁶⁷ Decei, *Sionul* 1.

⁶⁸ Decei, *Sionul* 1.

personaj exemplar, preocupat constant de reîntregirea parohiilor vacante, de suplinirea dascălilor trimiși pe front, de susținerea populației civile ferecate în infinita tristețe a războiului. Doar că la intervenția „rugătoare” a lui Elie Câmpeanu, protopopul refugiat de la Gheorghieni, și prin intervenția canonicului Marcu, cel dintâi a fost numit în cele din urmă protopop al Țirgu Mureșului, Vicariatul Secuimii, iar din 1923 același Câmpeanu va deveni protopopul protopopiatului reîntregit al Mureșului.

Inițial, planurile din ianuarie 1919 s-au derulat în spatele ușilor închise și preconizau niște rocade: Vasile Urzică să fie transferat de la Alba Iulia la Gheorghieni, Dionisie Decei să fie numit protopop la Alba Iulia. În ochii părintelui Decei, prins și el în acest vârtej al schimbărilor, exista o regie superioară, consimțită de toți: „acest înțeles pașnic s-a făcut la stăruința și înaintea canonicului dr. Alexandru Niculescu, prieten cu Câmpeanu și rudă cu Urzică”⁶⁹. În final, proiectul a suferit nuanțări și după ce spiritele s-au mai calmat, preotul Urzică a rămas la Alba Iulia, preotul Câmpeanu a trecut la Țirgu Mureș, iar părintele Decei a rămas la Band, în urma intervenției lui Alexandru Niculescu, peste înțelegerea avută cu mitropolitul la 1 ianuarie 1919⁷⁰.

Documentele de arhivă și istoriografia contemporană devoalează nu doar detalii privind participarea protopopului Decei la toate momentele importante din istoria bisericii greco-catolice, ci și *rolul politic* pe care l-a jucat spre finele anului 1918. Astfel, la 14 noiembrie 1918 Dionisie Decei a devenit membru al Consiliului Național Român Județean Mureș-Turda, cu sediul la Reghin și a luat parte la întrunirile la care s-a discutat despre constituirea consiliilor și gărzilor românești. Câteva zile mai târziu, la 25 noiembrie 1918, în cadrul adunării populare desfășurate la Râciu, s-a înființat Comitetul Național Român, secția Câmpie, cu sediul la Band⁷¹, iar rolul lui Dionisie Decei a fost acela de a păstra un echilibru în diagrama sa rurală, în care conviețuiau români și unguri. Tot el a fost cel care a coordonat alegerea delegaților pentru adunarea de la Alba Iulia⁷², după

⁶⁹ SJMureș, Fond *Manuscrise*, dosar 158, f. 7.

⁷⁰ SJMureș, Fond *Manuscrise*, dosar 158, f. 7.

⁷¹ T. Bosoancă, Dionisie P. Decei, luptător pentru desăvârșirea unității naționale și consolidarea ei, *Revista Bistriței* 12-13, 1999, 386.

⁷² *Unirea*, an XXVIII, nr. de propagandă 18, 4 decembrie 1918, p. 2. Au fost aleși Filip Pop (Rîciu), Cornel Preancu (Sânămărtin), Gligor Roman (Oroiul Secuiesc), Dumitru Tămaș (Band) și Vasile Florea (Pogăceaua).

cum s-a aflat el însuși la Alba Iulia, în memorabila zi de 1 Decembrie 1918, semnând actul Unirii⁷³. Alături de el, comuna Bandul de Câmpie a mai fost reprezentată de fostul prim pretor Aurel Rusu și de primarul Dumitru Tamaș⁷⁴.

După ce cortina războiului a căzut, a devenit mult mai facilă exprimarea atașamentului pentru cauza națională. Într-o lume care nu a mai fost la fel, la fel ca și alți intelectuali ardeleni, după metamorfoza politică din anul 1918, protopopul Dionisie Decei și-a asumat libertatea de a devoala în public crâmpoie din memoria sa națională și afectivă. Tocmai de aceea discursul pe care l-a rostit la sinodul din primăvara anului 1919 avea evidente accente naționale:

„vă salut cu sinceră dragoste frățească în sesiunea de azi a sinodului nostru de primăvară, azi, când bunul și înduratul Dumnezeu ne-a învrednicit pe toți și neamul nostru românesc întreg după seculi de multe lupte și suferințe, ne-a învrednicit de zile mândre și frumoase pentru un viitor strălucit ce ne stă înaintea, azi, când neamul românesc s-a renăscut și a înviat spre o viață mai fericită, mai plină de nădejdi sigure”⁷⁵.

Așadar, aceste fragmente din istoria protopopiatului greco-catolic al Mureșului, cu prevalență legate de anul 1918, reflectă elementele unei istorii ecleziastice, dar și ale unei istorii sociale și politice, precum și maniera în care fețele schimbării l-au determinat pe Dionisie Decei să-și asume rolul de călăuză într-o vreme în care se deschideau noi orizonturi pentru românii ardeleni.

⁷³ Bosoancă, Dionisie P. Decei, luptător 386; *Decretele, regulamentele și ordonanțele Consiliului Dirigent din România, publicate în Gazeta oficială din 1918-1920*, Cluj 1929, 79.

⁷⁴ Arhivele Naționale ale României, Serviciul Județean Sibiu, Fond ASTRA. *Despărțământul Tîrgu Mureș. Rapoartele localităților din județul Mureș-Turda*, nr. 1063/1921, f. 7.

⁷⁵ SJMureș, Fond Protopopiatul, dosar 1220, f. 29-30.

Maria Țenchea

ALEXANDRU BORZA, O VIAȚĂ CONSACRATĂ BINELUI COMUN

Sărbătorind centenarul Marii Uniri, se cuvine să-i evocăm, cu respect și recunoștință, pe înaintașii noștri care au contribuit la configurarea istoriei moderne a națiunii române între fruntariile unui stat unitar, precum și la construcția durabilă a edificiului științei și culturii românești. Îl evocăm aici pe academicianul Alexandru Borza, savant de renume internațional, reputat profesor și om de cultură, una din personalitățile de seamă ale științei românești.

Alexandru Borza s-a născut în Alba Iulia la 21 mai 1887, părinții săi fiind Ignat Borza și Valeria Borza (n. Rațiu). A urmat cursurile liceului romano-catolic din Alba Iulia, susținând cu brio bacalaureatul în 1904. Beneficiar al unei burse acordate de Mitropolia Greco-Catolică din Blaj, tânărul Alexandru Borza a studiat mai întâi teologia romano-catolică la Seminarul Central din Budapesta (1904-1908) și a obținut licența în teologie în 1908. În același an, dând curs pasiunii sale pentru natură și pentru studiile botanice și obținând o nouă bursă, s-a înscris la Facultatea de Științe naturale și geografie din Budapesta, pe care a absolvit-o în 1911, iar în 1913 a devenit doctor în științe naturale, cu mențiunea *summa cum laude*. Tânărul Alexandru Borza și-a construit o cultură vastă și solidă, la care a contribuit și cunoașterea mai multor limbi străine, pe care le practica efectiv (latină, maghiară, germană, engleză, franceză, italiană).

A fost hirotonit preot greco-catolic la 17 august 1914, în Catedrala din Blaj, iar după un număr de ani a fost numit protopop onorar al Clujului. Chiar dacă și-a consacrat viața științei și învățământului, iar nu preoției¹, formația sa teologică i-a oferit reperele spirituale și morale

¹ Referitor la calitatea sa de preot ne oferă unele precizări V. Lascu, Exilul intern al profesorului Alexandru Borza, *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Catholica* 3, 2004, 25-28, articol reluat cu titlul „Preot-profesor Alexandru Borza (1887-1971). Exilul intern al profesorului”, *Calea desăvârșirii* (Oradea) 10, 2011, 12-15.

fundamentale ale vieții sale – rigoarea interioară, rectitudinea, simțul responsabilității – de la care nu a abdicat niciodată. Și-a început activitatea profesională la Liceul român unit de băieți „Sf. Vasile cel Mare” din Blaj, unde a fost profesor timp de 8 ani (în perioada 1911-1919). Începând din 1919, a funcționat ca profesor la Universitatea din Cluj. A fost căsătorit cu Veturia Negruțiu (fiica lui Ioan Fekete Negruțiu, directorul Preparandiei din Blaj), cu care a întemeiat o frumoasă familie; au fost dăruți cu 5 copii (Veturia, Nicolae, Viorica, Alexandru și Pius Enea), la care s-au adăugat 13 nepoți.

Alexandru Borza a murit la 3 septembrie 1971, la Cluj-Napoca, fiind înmormântat în cripta familiei Negruțiu din Blaj.

Alexandru Borza a fost o personalitate întru totul remarcabilă: om de știință cu prestigiu internațional și profesor de excepție, a desfășurat o activitate prodigioasă (în sensul cel mai deplin al cuvântului), pusă în slujba științei, a culturii și spiritualității românești și a națiunii române, fără a uita familia ori satul înaintașilor săi (Berchiș, azi Borzești). Fiica sa, profesoara Viorica Lascu, califică parcursul vieții și activității lui Alexandru Borza ca fiind „un destin exemplar, închinat Bisericii, neamului, științei și școlii”.

În cele ce urmează, ne propunem să ilustrăm afirmația conținută în titlul expunerii noastre – „Alexandru Borza, o viață consacrată binelui comun” –, evocând câteva aspecte esențiale ale vieții și activității botanistului Al. Borza, înscrise durabil în conștiința și în memoria colectivă. Ne vom referi, pe de o parte, la contribuția sa, ca profesor și ca savant, în domeniul științei și culturii românești și, pe de altă parte, la participarea sa la „scrierea” istoriei noastre naționale, prin implicarea sa directă în evenimentele Marii Uniri din 1918. Prezentarea faptelor – desigur, succintă, în spațiul acestui articol – se bazează pe surse documentare din domeniul public (tipărite sau online) și din arhiva familiei (manuscrise dactilografiate, fotografii ș.a.), pe care le semnalăm în note și care ar putea oferi celor interesați o serie de detalii suplimentare.

Alexandru Borza, profesor și om de știință

După cum am precizat mai sus, Alexandru Borza și-a început activitatea la Liceul românesc „Sf. Vasile cel Mare” din Blaj, unde a funcționat timp de 8 ani (1911-1919). O placă montată pe fațada liceului amintește posterității trecerea sa semnificativă prin această școală. Tânărul profesor, dinamic și inventiv, „emite un adevărat flux de idei organizatoare, științifice și metodologice”², impunându-se prin profesionalism și prin vasta sa cultură. O realizare se impune atenției în mod deosebit. Este vorba de sistematizarea și îmbogățirea grădinii botanice școlare, amenajată în 1881-1882 de profesorul de științe naturale Alexandru Uilăcan. În incinta liceului există actualmente un panou referitor la „cea mai veche grădină botanică școlară din lume înființată pe lângă o școală secundară” și care amintește numele directorilor succesivi ai grădinii, al treilea fiind Al. Borza³. În arhiva școlii se păstrează un album consacrat profesorului Alexandru Borza, mai exact un fotomontaj cuprinzând fotografii însoțite de texte explicative dactilografiate. Regăsim aici și reproducerea planului original al grădinii botanice școlare desenat de Al. Borza în 1911.

Deja în 1913, activitățile desfășurate și lucrările elaborate de tânărul profesor dau loc unor aprecieri elogioase, precum cea exprimată de Gavril Todici în *Revista Științifică „V. Adamachi”* din Iași:

„Toate aceste pregătiri și lucrări serioase ne îndreptățesc a vedea în Dl. Borza cel mai mare botanist al Românilor din Transilvania și Ungaria de la Florian Porcius încoace”.

Tot de perioada blăjeană se leagă constituirea cercetășiei, al cărei promotor a fost Al. Borza⁴, adept fervent al dictonului *Mens sana in corpore*

² I. Resmeriță/ I. T. Tarnavski, *Alexandru Borza. Biolog român, ctitor al Grădinii botanice din Cluj-Napoca*, București 1976, 26.

³ Pentru detalii, a se vedea broșura *Grădina botanică școlară a Liceului român unit de Băieți „Sf. Vasile cel Mare” din Blaj*, de Prof. I. P.-Câmpeanu, în colaborare cu Prof. Dr. A. Borza, Blaj 1940.

⁴ În monografia scrisă în 1976 de Resmeriță/ Tarnavski, cuvântul *cercetășie* – neagreat în perioada comunistă – este înlocuit prin perifriza „educația sportivă-patriotică extrașcolară” (27).

sano. În *Amintirile sale*⁵ profesorul notează: „Cercetașii din Blaj sunt cea mai veche organizație din țară și eu sunt inițiatorul mișcării”. În albumul mai sus pomenit aflăm reprodusă schița cuvântării rostite de Al. Borza la ședința de constituire a cercetășiei, în primăvara anului 1913, precum și o fotografie de grup făcută cu ocazia unei excursii a cercetașilor din Blaj, împreună cu conducătorul lor, profesorul Al. Borza.

Să amintim de asemenea că tot Alexandru Borza a fost cel care a întemeiat și a condus Universitatea populară (*Academia populară*) din Blaj, în cadrul căreia s-au ținut o serie de conferințe de popularizare. Astfel, un *Aviz* aduce la cunoștința publicului că „Seria conferențelor se va inaugura în 10 noemvrie 1912 și se va continua până în 10 martie 1913, în fiecare Duminică și Miercuri precis la orele 5 seara, în sala Casinei Române. Cele mai multe lecțiuni vor fi însoțite de proiecțiuni luminoase. În legătură cu conferențele vor fi și prestațiuni artistice.”

În 1919, Alexandru Borza, ale cărui competență și performanțe erau apreciate la superlativ, este remarcat de Onisifor Ghibu, fiind chemat ca profesor la Universitatea din Cluj. A fost unul dintre membrii fondatori ai Universității Daciei Superioare, prima universitate românească din Transilvania, inaugurată festiv la 1 februarie 1920. În cadrul Universității a deținut importante funcții administrative: prodecan (1919-1921) și apoi decan (1935-1938) al Facultății de Științe, precum și rector al Universității „Regele Ferdinand I” din Cluj (1944-1945). În perioada 1929-1931 a fost secretar general în Ministerul Instrucțiunii Publice, Cultelor și Artelor. S-a adăugat la acestea o funcție politică – cea de senator național-țărănist, în 1932-1933. După pensionarea sa forțată în 1948 au urmat șapte ani de peregrinări prin țară, profesorul trebuind să se ascundă pentru a nu fi arestat⁶, cum s-a întâmplat cu mulți dintre reprezentanții elitei intelectuale românești interbelice. Și-a continuat însă cercetările botanice pe teren. Din 1964 a fost profesor consultant al Facultății de Biologie din Cluj-Napoca

⁵ A. Borza, *Amintirile unui naturalist din Alba Iulia. Notițe autobiografice* (manuscris dactilografiat), 233 p.

⁶ Atragem atenția asupra faptului că unele materiale apărute pe Internet conțin afirmații neconforme cu realitatea, vorbind despre o „arestare” a profesorului: Al. Borza ar fi fost „arestat de comuniști” în 1948 și „eliberat de Petru Groza” (!?!), <https://romaniailibera.ro/special/documentare/cine-a-fost-charles-darwin-al-romaniei>, 12.01.2011.

(conducător de doctorat) și membru în Consiliul științific al Centrului de cercetări biologice Cluj.

Mentor înțelept, i-a pregătit pe tinerii doctoranzi „în crezul muncii și în tenacitatea slujirii adevărului științific”, în spiritul perseverenței și al disciplinei severe, insuflându-le plăcerea originalității și urmărind formarea de spirite independente, cu orizont larg, cu o gândire precisă, exprimată într-un stil personal, atractiv și concis (cf. Resmeriță/ Tarnavschi 1976, 130-132).

În domeniul botanicii, profesorul Alexandru Borza a fost un deschizător de drumuri și un adevărat *spiritus rector* (cf. Resmeriță). Întemeietor al geobotanicii⁷ și fitosociologiei⁸ din România, autor al unui număr impresionant de lucrări (peste 500), Al Borza s-a bucurat de o unanimă recunoaștere internațională. A participat la importante congrese internaționale de botanică (Ithaca – SUA, Cambridge, Praga...). A ținut prelegeri la universități din Germania, Austria, Italia, Franța, Elveția, Croația, Polonia) și a fost membru al mai multor societăți internaționale de botanică. În 1954 a fost ales președinte de onoare al Congresului Internațional de Botanică de la Paris. Al. Borza a organizat primul Congres al Naturaliștilor din România (1928), precum și a VI-a Excursie fitogeografică internațională, care s-a desfășurat în România în anul 1932.

În 1958, la invitația Academiei Chineze de Științe, profesorul a făcut o călătorie de două luni și jumătate în China, călătorie pe care a considerat-o ca fiind o încununare a activității sale de botanist⁹. În 1914, Al. Borza publicase la Berlin rezultatele determinării unei colecții de plante ce proveneau din provincia Yunnan din China, descriind 17 taxoni noi. Numele său apare în denumirea unor plante precum *Didymocarpus Dielsii Borza*. La întâlnirea cu premierul chinez Zhou Enlai, savantul român a fost prezentat drept „cel mai vechi cercetător al florei chineze în viață”.

Amintim aici câteva dintre lucrările sale de referință: *Flora Romaniae Exsiccata*, 1937; *Conspectus Florae Romaniae regionumque affinium*, I, 1947, II, 1949 (prima mare sinteză asupra florei României); *Flora și vegetația Văii*

⁷ Studiul răspândirii și evoluției plantelor pe suprafața globului terestru.

⁸ Ramură a botanicii care studiază grupările vegetale.

⁹ Însemnările sale zilnice din acea călătorie au fost publicate în 2002 prin grija fiicei sale Veturia Țenchea (profesoară de științe naturale) și a nepoatei Maria Țenchea (filolog): A. Borza, *Însemnările unui botanist român dintr-o călătorie în China*, Timișoara.

Sebeșului, Ed. Academiei R. P. R., 1959; *Introducere în studiul covorului vegetal* (în colaborare cu N. Boșcaiu), Ed. Academiei R. P. R., 1965; *Dicționar etnobotanic*, Ed. Academiei R. S. R., 1968; *Florile din grădina mea*, Ed. Științifică, București 1960.

Alexandru Borza este întemeietorul Grădinii Botanice din Cluj-Napoca, o instituție „științifică, didactică și educativă”¹⁰ pe care a înființat-o în 1920¹¹ și care, începând din 1991, îi poartă numele. În perioada 1919-1948, a fost directorul Institutului Botanic, al Muzeului și Grădinii Botanice.

„Grădina celor 5 continente” – cum e numită uneori – reprezintă cea mai dragă realizare a sa și cea mai larg cunoscută¹², devenind un adevărat simbol al Clujului. Deși, după spusele creatorului ei, Grădina Botanică „este în primul rând o expresie a concepțiilor botanice moderne în materie de clasificare a plantelor și de fitogeografie, iar nu un parc public artistic”¹³, ea se oferă atât omului de știință, cât și vizitatorului de rând. Într-un album de o mare frumusețe datorat fotografului Octavian Bortoš, Grădina Botanică „Alexandru Borza” este prezentată ca fiind un adevărat paradis¹⁴.

Profesorul Alexandru Borza a fost un promotor al ocrotirii naturii în România. Lui Alexandru Borza i se datorează înființarea Parcului Național Retezat (1935), primul parc național din România. „Retezatul este din toate punctele de vedere, geologic și geografic, botanic și zoologic, ca și vânătoresc, un pământ sfânt pentru știință, în întregime sa un monument sacru al naturii, cum nu mai există alte masive la fel în România”, scria profesorul Borza în 1933. Alexandru Borza este „autorul moral” (îl cităm pe Gh. Lascu, v. infra nota nr. 22) al Legii din 1930 privind ocrotirea

¹⁰ https://www.ubbcluj.ro/ro/structurala/sport/gradina_botanica.

¹¹ A fost deschisă oficial pentru public în anul 1925.

¹² Într-unul din articolele publicate pe Internet apare următoarea formulare, total inadecvată: „un simplu preot greco-catolic a înființat Grădina Botanică din Cluj”. Întemeietorul Grădinii Botanice era un profesor universitar deja recunoscut, doctor în științe... Întâlnim același gen de exprimare pe site-ul *e-communio.ro* (22.05.2018): „Întemeietorul geobotanicii în România, Alexandru Borza, un simplu preot greco-catolic, a făcut cunoscută școala botanică în toată lumea” (!!).

¹³ Vezi F. Micle, Spațiu pentru inimă, suflet, știință, delectare: Grădina Botanică „Alexandru Borza”, 13.03.2017, <http://ziarulfaclia.ro/spatiu-pentru-inima-suflet-stiinta-delectare-gradina-botanica-alexandru-borza/>.

¹⁴ O. Bortoš, *Invitație în paradis: Grădina Botanică „Alexandru Borza” a Universității Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca/ Calling into Paradise: „Alexandru Borza” Botanical Garden of „Babeș-Bolyai” University in Cluj-Napoca*, Texte de O. Bortoš, F. Micle, V. Lascu, Cluj-Napoca 2011.

monumentelor naturii din România, militând cu ardoare pentru crearea de arii naturale protejate (parcuri naționale și rezervații științifice). Precizăm că Alexandru Borza a fost mai mulți ani membru în Comisia Monumentelor Naturii, iar în 1938 a fost președintele acestei Comisii.

Prodigioasa sa activitate – pe plan științific, didactic și administrativ, dar și obștesc –, impresionantă prin volum și diversitate, comportă și o remarcabilă dimensiune culturală. Alexandru Borza a activat în cadrul unor importante asociații culturale precum: Casina Română din Blaj¹⁵, Asociația Tineretului Român Unit (greco-catolic) – ASTRU¹⁶, Asociațiunea Transilvană pentru Literatură și Cultura Poporului Român – ASTRA¹⁷, Asociația Generală a Românilor Uniți – AGRU¹⁸, Ateneul Român¹⁹ ș.a. Om de o vastă cultură, a manifestat interes pentru varii domenii (istorie, arheologie, numismatică, turism, educație culturală...). Pasionat de istorie și arheologie, a scris o serie de lucrări de profil, dintre care amintim aici cartea *Banatul în timpul romanilor* (Timișoara 1943).

Ni se pare semnificativ faptul că profesorul Borza, în viziunea căruia educația cultural-patriotică era o componentă extrem de importantă a formării tineretului, a publicat o culegere de (texte de) cântece pentru studenți²⁰. „Cântecul” – spune profesorul în *Cuvântul înainte* – „este un izvor fecund și expresia cea mai fidelă a sentimentelor, ce dau vieții farmec și din care răsar acțiunile mari și nobile”.

Profesorul Borza a scris numeroase articole în care relatează diferitele sale experiențe de călătorie – de la drumeții în natură până la călătorii de studiu și diverse manifestări științifice –, în Europa, America de Nord și Asia, nu doar cu referire la aspecte legate de domeniul botanicii, ci cu ochiul unui turist care descoperă noi orizonturi și culege noi impresii, pe

¹⁵ Asociație culturală ce promova emanciparea națională, considerată clubul intelectualilor români blăjeni.

¹⁶ Asociația a fost fondată în 1927. „Printre fondatori era și tatăl meu”, notează V. Lascu, fiica profesorului, în articolul „Amintirile unei veterane astriste”, *Viața creștină* 6/2014, 7.

¹⁷ Al. Borza a fost vicepreședinte al Despărțământului ASTRA din Cluj (1920-1929) și membru în comitetul central (1925-1945).

¹⁸ Al. Borza a fost vicepreședinte AGRU (1936-1945) și președintele Comitetului diecezei de Cluj-Gherla.

¹⁹ Alexandru Borza a fost vicepreședinte al filialei din Timișoara a Ateneului Român.

²⁰ *Cântece pentru studenți*, Adunate și publicate de prof. Al. Borza, Ed. Diviziei Cluj F. N. S. (= Frontul Național Studențesc), Tipografia Națională, Cluj 1940.

care le redă cu vivacitate în carnetele sale. Un număr important de astfel de texte au fost adunate ulterior de Gheorghe Lascu în volumul intitulat *Amintirile turistice ale unui naturalist. Călător pe trei continente*²¹. Cităm câteva rânduri din introducerea semnată de Gheorghe Lascu referitoare la scrierile de călătorie ale naturalistului Al. Borza:

„Vibrația patriotică și valențele educative, desprinse din cea mai bună tradiție a dascălilor noștri, sunt componente nelipsite în scrierile profesorului Borza, transformate, adeseori, în adevărate pledoarii în favoarea cunoașterii frumuseților patriei, a păstrării lor neatinse pentru generațiile viitoare” (p. 22).

Principiile profesate, ca și acțiunile și demersurile realizate de naturalistul Borza, îl situează pe acesta – după cum afirmă autorii unui studiu recent²² – în „galeria ilustră a pionierilor mișcării de afirmare a turismului în România”.

Alexandru Borza – participant direct la Actul Marii Uniri

Profesorul Alexandru Borza s-a consacrat cu un devotament nemărginit slujirii idealurilor naționale, participând activ la Actul Marii Uniri, în calitate de secretar al Consiliului Național Român din Blaj și ca delegat din partea Casinei Române din Blaj la Marea Adunare Națională Română de la Alba Iulia (1 Decembrie 1918). Pentru contribuția sa la Marea Unire a fost decorat cu Ordinul „Ferdinand I” în grad de cavaler.

Alexandru Borza evocă momentul Unirii în paginile unui manuscris dactilografiat aflat în arhiva familiei, intitulat *Amintirile unui naturalist din Alba Iulia. Notițe autobiografice*²³. Terminat în 1949 și revizuit ulterior, manuscrisul este precedat de o prefață datată „Cluj, la 1 februarie 1963”. Fragmente din acest document – reproduse mai mult sau mai puțin exact – au fost publicate sau utilizate în câteva volume și articole, fiind preluate ca

²¹ București 1987.

²² N. Lupu/ M. M. Coroș, Contribuția biologului Alexandru Borza la dezvoltarea patrimoniului muzeului municipal „Ioan Raica” din Sebeș, *Terra Sebus. Acta Musei Sabesiensis* 9, 2017, 473-489.

²³ V. nota nr. 6. Manuscrisul se află în custodia nepotului Tudor Borza; un exemplar a fost depus la Muzeul Național al Unirii din Alba Iulia.

atare de la un text la altul, dar fără o confruntare cu originalul²⁴. În numărul 12 din decembrie 2018 al revistei *Orizont* din Timișoara sunt reproduse cu fidelitate consemnările lui Alexandru Borza (p. 73-78 din manuscris) privitoare la evenimentele memorabile din 1918 trăite la Blaj și la Alba Iulia²⁵. În cele ce urmează, ne vom referi în primul rând la acest text, dar și la alte documente.

Dintre acțiunile premergătoare Unirii, ce au constituit o adevărată „școală a românismului” – expresia îi aparține lui Alexandru Borza – amintim discuțiile tânărului Borza cu colegii români la Seminarul teologic din Budapesta, sub castanul botezat simbolic „București”; participarea sa intensă la activitatea Cercului „Petru Maior” al studenților români, în perioada 1908-1911; corespondența interșcolară colectivă în circuit („Charta rotunda”); câteva excursii în România, în special călătoria sa din 1906 (anul Marii Expoziției Naționale de la București). Tânărul profesor Alexandru Borza se numără printre semnatarii unui apel mobilizator către toți „Frații români” – o chemare la unire și la organizare în jurul Consiliului Național Român –, apărut în „Unirea” („Foaie bisericească-politică” din Blaj) în 4 noiembrie 1918. Activ în publicistică, Al. Borza scrie în ziarul „Unirea” din 14 noiembrie 1918 un scurt articol intitulat „Toamnă”, din care cităm un fragment semnificativ:

„Urmărit-a cineva în zarea albastră cetele păsărilor călătoare în aceste zile de dumnezeiască prefacere? Poate un salut frățesc dacă trimitem prin ele fraților de-un sânge peste Carpați, asigurându-i că una suntem și vom fi cu ei de-a pururi. [...] Slăvită să fii tu, toamnă binecuvântată, care ai adus pentru Națiunea Românească înviere, viață, primenire, biruință! Ne chemi la muncă, la fapte. Asculte-ți glasul toți fiii de bine ai neamului!”.

²⁴ Menționăm astfel: C. Dumitrescu, *Din lunga timpului bătaie. Anul 1918 în amintirile unor martori oculari*, Cluj Napoca 1978, 134-138; S. Neagoe (ed.), *Marea Unire a românilor în izvoare narative*, București 1984, cap. „Alexandru Borza. În viață, trepte de soare”, 163-167; T. Seiceanu și I. Buzași (eds), *Blajul, vatră de istorie și cultură*, București 1986, cap. Alexandru Borza, „Despre Consiliul Național Român din Blaj (1918)” (Fragmente), 278-282.

²⁵ Academicianul Alexandru Borza și Marea Unire. *Orizont* 12, decembrie 2018, 16-17, cu o prezentare de M. Țenchea și T. Borza. A se vedea de asemenea A. Borza, În preajma zilei de 1 Decembrie 1918 la Alba Iulia, *Apulum*, 1970, VII/2, 283-284, precum și V. Lascu, Tineretul în întâmpinarea Unirii. Din legăturile tinerilor severineni și transilvăneni, *Apulum. Acta Musei Apulensis*, Alba Iulia vol. XXVI, 1989, 561-570.

În calitatea sa de secretar-notar al Consiliului Național Român din Blaj, Alexandru Borza a consemnat (și semnat) procesele verbale ale sedințelor Consiliului. Aceste documente, cuprinse în *Protocolul agendelor Consiliului Național Român din Blaj*, au fost publicate în 1978 de Viorica Lascu și Marcel Știrban²⁶.

Consiliul Național Român din Blaj a avut sediul în clădirea situată în actuala Piață 1948, la nr. 5. Pe fațada clădirii, Despărțământul Astra Blaj a dezvelit la 1 Decembrie 2003 o placă comemorativă, amintind activitatea desfășurată aici, între 4 noiembrie 1918 și 21 ianuarie 1919, de către „membrii Consiliului Național Român din Blaj frunțași ai Astrei, luptători pentru Marea Unire de la 1 Dec. 1918”. Printre cele 16 nume înscrise pe această placă se află și Alexandru Borza.

În adunarea generală electorală din Blaj (27 noiembrie 1918) sunt votați în unanimitate ca delegați la Alba Iulia dr. Alexandru Borza și Augustin Caliani; ca urmare, „prezidentul declară pe d-nii Alexandru Borza și Augustin Caliani aleși din partea Casinei Române din Blaj ca delegați îndatorați a lua parte cu vot decisiv în Marea Adunare Națională Română, care este convocată din partea Consiliului Central Național pe 1 Decembrie 1918 și la adunările care eventual se vor convoca în decursul anului următor”²⁷.

În *Amintiri...* sunt relatate acțiunile desfășurate pentru pregătirea și realizarea Actului Marii Uniri, pe care autorul *Amintirilor...* le notează în dubla sa calitate de martor și de participant la acestea. Astfel, în toamna anului 1918 Al. Borza asistă la Constituirea Consiliului Național Român Blaj; la Casina Română au loc adunări ale tinerilor profesori și ale frunțașilor politici din Blaj; un grup de teologi somează jandarmeria să predea armele și muniția, care sunt depozitate la liceu, în încăperile Clubului Cercetașilor; se organizează permanența la biroul Consiliului Național și se organizează de asemenea conducerea Gărzilor Naționale; sunt desemnate delegațiile având ca misiune pacificarea satelor și organizarea gărzilor naționale satești; se înființează Batalionul Blaj al Gărzii Naționale; pentru o comunicare eficientă, pentru „informații și aderare la toate acțiunile” sunt trimiși curieri la Arad, Cluj, Sibiu, Alba Iulia. Mai

²⁶ *Consiliul Național Român din Blaj (noiembrie 1918 – ianuarie 1919). Protocoale și acte*, Cluj-Napoca, vol. I, 1978, vol. II, 1980.

²⁷ A se vedea procesul-verbal reprodus în volumul Ioan Scurtu, *Alba Iulia. 1 Decembrie 1918*, București, 1988, 130-131.

reținem întoarcerea soldaților de pe front; acțiuni de pacificare a satelor; prestarea jurământului de fidelitate din partea autorităților; sosirea la Blaj a aviatorului locotenent Precup, delegat al guvernului român. Aflăm de asemenea care erau modalitățile de procurare a fondurilor pentru plata gărzilor naționale, cu detalii uneori pitorești despre o „rețea de captare”, ce opera sechestrarea tunurilor militare germane și alte rechiziții. Un regiment ceh în retragere a lăsat tunurile în schimbul slăninilor de la Mitropolie și Seminar oferite lor; vinul excelent de Drăgășani sechestrat a cauzat și excesele unor gardiști în această privință... Se pomenește și „un ordin de serviciu plăsmuit” pentru a ridica echipament și materiale, de care au profitat și cercetașii profesorului Borza.

În ce privește momentul Alba Iulia, Alexandru Borza precizează:

„Pentru a fi de folos și ajutor celor din Alba Iulia în pregătirea zilei sfinte a Unirii, eu m-am dus cu vreo 6 zile mai devreme la Alba Iulia, ca un fiu al acestui oraș, care puteam călăuzi pe oaspeți, pe străini, pe deputații care se așteptau”.

A făcut parte din grupul celor care au redactat ziarul ocazional „Alba Iulia”, scriind un scurt articol intitulat *O țară fericită*, un fel de imn închinat României Mari. Este de reținut scena petrecută în cafeneaua „Dacia” din Alba Iulia, cu delegații și oaspeții din Basarabia și Bucovina, când tânărul Borza se urcă pe o masă: „de acolo instruiam lumea să cânte noul nostru imn [*Deșteaptă-te, Române*] și conduceam corul improvizat, secundat de muzicanții cafenelei”.

Urmează istorica Adunare de la 1 Decembrie, la care Alexandru Borza a fost prezent în calitate de delegat votant (calitate atestată printr-un *Credențitional*), fiind unul din cei 1228 de delegați. După discursuri, „s-a votat în unanimitate și în mijlocul unui adevărat delir moțiunea de Unire. Belșugul de sentimente s-a revărsat apoi în acordurile zguduitoare ale imnului *Deșteaptă-te Române*”. Astfel, la vârsta de 33 de ani, „cu câteva luni înainte de a-și fi încheiat cariera de profesor secundar, fostul elev, legat frățeste de severineni, fostul student din umbra arborelui «București» din Budapesta, frecventatorul cursurilor de la Vălenii de Munte, bursierul Societății «Transilvania», are bucuria și mândria de a vota Unirea...”, scria în 1972 academicianul Emil Pop²⁸.

²⁸ Apud Resmeriță/ Tarnavski 1976, 35.

După cum se poate ușor constata, textul scris oferă o evocare vie, directă a evenimentelor trăite, prezentate într-un ritm alert, cu observarea a numeroase detalii semnificative, uneori pitorești, ce recrează atmosfera momentului. Mai adăugăm două asemenea exemple, pe lângă cele deja menționate, și anume figura căpitanului Munteanu, „încins cu eșarfe tricolore de-a crucișul și curmezișul și în jurul șăpcii”, precum și vopsirea steagurilor: „Cu o zi înainte vopsisem acasă steagurile ungurești roșu-alb-verzi în roșu-galben-albastru”).

Autorul *Amintirilor*... evocă o serie de fapte mari și mici și formulează unele considerații de natură istorică și politică. Retrăiește evenimentele, pe care le evocă fie pe un ton grav, fie cu înflăcărare și entuziasm. Textul este încărcat de emoție, exprimând sentimente de o mare intensitate. Cităm câteva exemple: „ziua de 1 Decembrie a fost liniștită, solemnă, entuziastă”, „pretutindeni, ordine exemplară și însuflețire fericitoare”, „a cuvântat înălțător Alexandru Nicolescu”, „s-a intonat frenetic un Deșteaptă-te Române”, „în acordurile zguduitoare ale imnului Deșteaptă-te Române”.

Se poate nota implicarea totală a autorului și trăirea emoțională a evenimentelor, dar, în același timp, observarea lucidă a oamenilor și a faptelor. Luând atitudine față de persoanele și faptele descrise, autorul prezintă unele situații cu o notă de umor, ironie sau chiar autoironie. Iată un asemenea exemplu:

„Spitalul militar din liceu se evacuase complet de bolnavi. Cum au auzit de sfârșitul războiului, toți s-au însănătoșit ca prin minune și au plecat acasă cu trenul sau pe jos”.

Sunt amintite, pe un ton ironic, și unele acte reprobabile; astfel, „după ce A. Nicolescu a vorbit la Crăciunel despre ținuta demnă și corectă ce trebuie să avem, să nu furăm, etc., a găsit trăsura sa fără țolul adus...”.

Este demn de apreciere și stilul *Amintirilor*..., pe care Marian Papahagi îl caracterizează ca fiind „sobru, de mare proprietate, în general fără înflorituri stilistice, dar nelipsit de un farmec al său, provenit tocmai din lipsa de emfază și din echilibru”²⁹.

Am insistat aici asupra tuturor acestor aspecte deoarece – după cum declară Alexandru Borza însuși – participarea la evenimentele Unirii

²⁹ M. Papahagi, *Memoriile unui naturalist*, *Tribuna* 35 (1601), 27.08.1987, 4 și 6.

reprezintă un moment memorabil al vieții sale. „Socotesc cel mai important moment al vieții mele când am putut și eu vota unirea tuturor Românilor”, notează profesorul în *Amintiri*...

Este un lucru bine cunoscut că, datorită lui Alexandru Borza, la Cluj s-a păstrat unul din cele 7 exemplare ale unicului album fotografic al Marii Uniri, realizat de Samuilă Mârza în 1918. Iuliu Hossu, episcopul greco-catolic care, la 1 Decembrie 1918, la Alba Iulia, dăduse citire proclamației Marii Uniri, i-a încredințat profesorului spre păstrare acest album. Acest lucru se întâmpla în 1948, la începutul persecuției Bisericii greco-catolice. Ulterior, fiica profesorului, Viorica Lascu, a predat albumul Episcopiei Greco-Catolice de Cluj-Gherla.

Recunoașterea unei mari personalități

În conștiința posterității, savantul și magistrul Alexandru Borza se înfățișează ca un „naturalist complex și vizionar, organizator abil și tenace, umanist de un profund realism și cu o largă deschidere”. Astfel îl descrie profesorul Vasile Cristea, fost director al Grădinii Botanice, pe creatorul Grădinii Botanice din Cluj-Napoca³⁰.

Alexandru Borza a avut o viață „bogată și plină de sens” (Gh. Lascu), o viață de muncă neîntreruptă și devotată, închinată științei și țării sale. „Pionier și creator de școală, autor cu operă vastă, personalitate recunoscută a lumii științifice internaționale, neobosit și foarte bun organizator, Alexandru Borza avea ca dominante ale activității devotamentul față de muncă, insuflat și colaboratorilor, precum și onoarea”, subliniază N. Lupu și M. M. Coroș (2017, 484).

Cu un orizont cultural vast, cu preocupări extrem de variate în știință, educație, cultură și în activitatea obștească, înflăcărat patriot, Alexandru Borza a slujit cu abnegație și dăruire știința și cultura românească și idealurile naționale. Într-un text superb consacrat umanistului Alexandru Borza ca autor de literatură memorialistică și publicist, Mircea Zăciu îl descrie ca fiind un „spirit efervescent, de o mare mobilitate

³⁰ Apud N. Lupu/ M.M. Coroș, *Contribuția* 473.

intelectuală”, cu un „profil de «polihistor», care-l apropie de marea tradiție a «luminilor» transilvane”³¹ (p. 443).

Alexandru Borza a fost o personalitate remarcabilă, întrunind calități deosebite: curiozitate intelectuală, rigoare științifică și morală, probitate, simțul responsabilității, dinamism, forță interioară, generozitate, capacități organizatorice. Într-un articol din 1997, Tudor Borza³² scoate în evidență două calități speciale ale profesorului Alexandru Borza: echilibrul sufletesc și seninătatea. O fotografie din anii senectuții îl înfățișează pe „savantul debonar” – cum îl numește Mircea Zăciu (2018, 454) – cu figura luminată de un zâmbet înțelept și șăgalnic.

În perioada interbelică i s-au acordat profesorului și savantului Alexandru Borza numeroase distincții și decorații, dintre care amintim (pe lângă Ordinul „Ferdinand I” deja amintit mai sus): Ordinul „Coroana României” în grad de Mare Ofițer, Ordinul „Steaua României” în grad de Mare Ofițer, Ordinul „Pius al IX-lea” în grad de Comandor, Medalia „Meritul cultural pentru Știință”, Medalia „Răsplata Muncii pentru învățământ” ș.a.³³. În 1967, Academia R.S.R. i-a acordat premiul „E. Teodorescu” pentru *Dicționarul etnobotanic*. În 1969 i s-a decernat titlul de „Om de știință emerit al R. S. România”, iar în 1990 a fost declarat membru post-mortem al Academiei Române³⁴.

Amintirea profesorului și savantului Alexandru Borza, materializată în multiple forme, este prezentă în diverse locuri. Astfel, în Grădina Botanică din Cluj-Napoca, instituție care, începând din 1991, îi poartă numele, vizitatorul este întâmpinat de o statuie a întemeietorului Grădinii, realizată în 1976 de sculptorul blăjean Virgil Fulicea. Trei licee din țară – Liceul Tehnologic „Alexandru Borza” din Cluj-Napoca, Liceul Tehnologic Agricol „Alexandru Borza” din Ciumbrud (Alba) și Liceul Tehnologic Agricol „Alexandru Borza” din Geoagiu (Hunedoara) – poartă numele

³¹ M. Zăciu, *Ca o imensă scenă, Transilvania...*, Cluj-Napoca 2018, cap. „Al. Borza”, 443-454.

³² Quelques aspects inédits de l'activité du professeur Alexandru Borza, *Contribuții botanice*, I, 1997-1998, Cluj-Napoca, 19-27.

³³ Pentru lista completă, a se vedea materialul elaborat de Al. Buia și E. Ghișa, *Profesorul Dr. Al. Borza. Date bibliografice și biografice. Publicate la împlinirea unui sfert de veac în funcția de Director al Institutului, Muzeului și al Grădinii Botanice de la Universitatea „Regele Ferdinand I” din Cluj*, Tipografia Zaharia Pop, Timișoara 1945 (e vorba de fapt de un extras din *Buletinul Grădinii Botanice și al Muzeului Botanic de la Universitatea din Cluj la Timișoara*).

³⁴ Recunoaștere tardivă, inițiată dar nefinalizată în perioada anterioară.

savantului și profesorului Alexandru Borza. Numele său a fost dat unor străzi din Cluj (o stradă din vecinătatea Grădinii Botanice), Timișoara³⁵ sau Blaj. În 1987, cu ocazia centenarului nașterii profesorului Alexandru Borza, Poșta Română a emis un plic filatelic timbrat cu efigia savantului și cu imaginea unei plante numite *Alyssum borzaeanum* Nyar. În același an fost realizată la Cluj o medalie comemorativă Alexandru Borza (din ghips). S-a realizat de asemenea, cu ocazia semicentenarului Parcului Național Retezat (1935-1985), o medalie din bronz având pe avers efigia fondatorului Alexandru Borza. Am menționat deja plăcile comemorative din Blaj, pe clădirea Liceului „Sf. Vasile cel Mare” și pe cea a fostului sediu al Consiliului Național Român. Mai adăugăm faptul că, la 28 iulie 2018, s-a așezat în satul Borzești o placă comemorativă, în semn de recunoștință pentru contribuția lui Ignat Borza, tatăl lui Alexandru Borza, precum și a profesorului însuși, la ridicarea acestui sat. Iată textul înscris pe placă:

„Ignat Borza (1855-1934), gospodar și apicultor vestit, a contribuit la ridicarea acestui sat vechi de români, înființând o bibliotecă și ajutându-și consătenii să plece la școli sau să învețe meserii. În cinstea lui, după Marea Unire din 1918, numele satului a fost schimbat din Berchiș în Borzești.

Fiul său, profesorul universitar dr. Alexandru Borza (1887-1971), academician, fost rector al Universității din Cluj-Napoca, delegat al Casinei Române din Blaj la Marea Adunare Națională Română din Alba Iulia din 1918 și votant al Unirii, a întemeiat Grădina Botanică din Cluj-Napoca, instituție renumită în țară și peste hotare. La inițiativa profesorului Borza, un număr mare de familii din satul Borzești au contribuit la amenajarea Grădinii Botanice.

În semn de înaltă cinstire și de mulțumire, s-a așezat această placă comemorativă de către consăteni, cu ajutorul financiar al Grădinii Botanice și al Universității «Babeș-Bolyai» din Cluj-Napoca”.

Despre Alexandru Borza s-au scris numeroase studii³⁶ și s-au publicat articole în diverse dicționare și enciclopedii, precum și pe Internet³⁷, însă nu

³⁵ În anii 1940-1945, Facultatea de Științe din Cluj a funcționat în refugiu la Timișoara. În acest context, profesorul Alexandru Borza a contribuit la reorganizarea Parcului Rozelor. Strada Trandafirilor, din vecinătatea parcului, se numește actualmente Strada Academician Alexandru Borza.

³⁶ I-au fost consacrate de asemenea conferințe și comunicări, precum cea prezentată de acad. O. Popescu, „Alexandru Borza și Marea Unire”, în cadrul celui de-al 42-lea Congres al Academiei Româno-Americane de Arte și Științe, la Cluj-Napoca, în 23-26 mai 2018.

există până acum decât o singură monografie dedicată ctitorului Grădinii Botanice (Resmeriță/ Tarnavski, 1976). În 1997, s-a publicat o carte în limba franceză consacrată Grădinii Botanice „Alexandru Borza”, în care, desigur, figura academicianului Alexandru Borza ocupă un loc central³⁸. În momentul de față, în preajma aniversării a 100 de ani de la crearea Grădinii Botanice, ar fi poate binevenită o nouă monografie dedicată acestuia, cuvenindu-se o readucere a sa în actualitate.

Un articol apărut în *Adevărul.ro*³⁹ în data de 4 aprilie 2013 atrăgea atenția asupra pericolului uitării ce planează asupra marilor personalități ale științei și culturii românești, referindu-se tocmai la savantul Alexandru Borza: „Unul dintre cei mai mari oameni de știință români, *uitați pe nedrept* (s.n. – M.Ț.), este Alexandru Borza”. Este, desigur, o formulare excesivă, dar care comportă totuși o parte de adevăr, savantul și omul Borza rămânând oarecum într-un con de umbră. Dialogul său cu posteritatea trebuie să fie continuat. Este o datorie de onoare să păstrăm vie în memoria generațiilor actuale și viitoare amintirea academicianului Alexandru Borza – eminent profesor, savant de renume internațional, reputat om de cultură, susținător neobosit al idealurilor naționale –, care rămâne una dintre figurile exemplare ale științei și culturii românești.

³⁷ Din păcate, unele dintre materialele apărute online sunt de o calitate discutabilă.

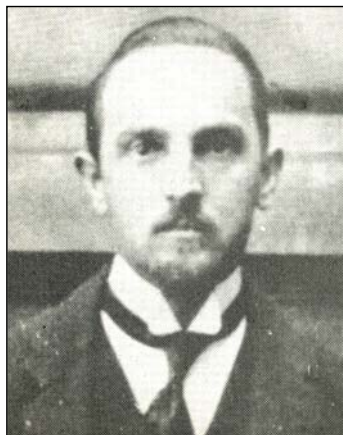
³⁸ V. Cristea, F. Micle, F. Crișan, *Le Jardin Botanique „Alexandru Borza”* (Cluj-Napoca, Roumanie), Camerino, Università degli Studi, 1997.

³⁹ Dorin Țimonea, *Savanți uitați pe nedrept: naturalistul Alexandru Borza a făcut cunoscută școala botanică românească în toată lumea*, <https://adevarul.ro/locale/alba-iulia/alexandru-borza>.

Anexă

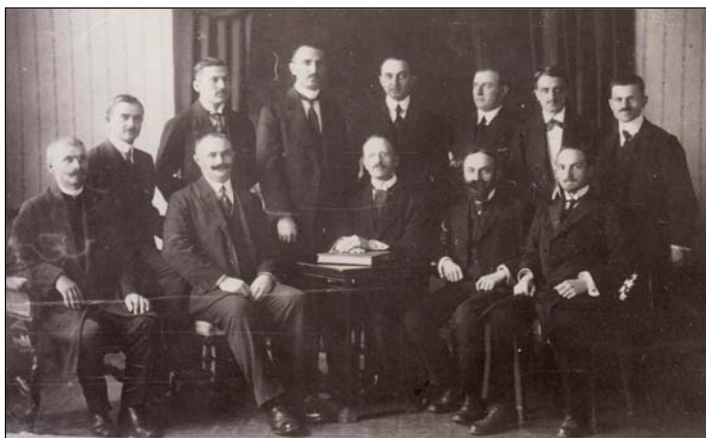
*Alexandru Borza, absolvent de teologie,
împreună cu părinții, Ignat și Valeria Borza
(1908)*

*Alexandru Borza, tânăr profesor
la Blaj*

*Alexandru Borza,
portret din tinerețe*

*Membrii comisiei de preluare a Universității din Cluj (1919).
Alexandru Borza – ultimul din dreapta jos.*

*Alexandru Borza,
în jurul vârstei
de 40 de ani*

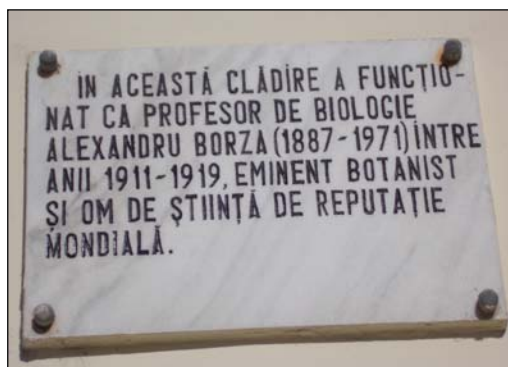
*Alexandru și Veturia Borza,
împreună cu cei 5 copii, în 1935.*

Alexandru și Veturia Borza, în 1967

*Statuia acad. Alexandru Borza
în Grădina Botanică din Cluj-Napoca*

*Placă comemorativă pe clădirea
Liceului „Sf. Vasile cel Mare” din Blaj*

Institutul Botanic din Grădina Botanică „Alexandru Borza”, Cluj-Napoca

Invitat în China (1958)

Alexandru Borza, octogenar

Zusammenfassung

Am 1. Dezember 2018 wird Rumänien 100 Jahre von Existenz als Nationalstaat gefeiert, der sich aus der Großen Union aus Alba Iulia (Karlsburg) vom 1. Dezember 1918 ergab, als sich Siebenbürgen mit Königreich Rumänien vereinten, Veranstaltung bei der Rumänischen Griechisch-Katholischen Kirche des vollen Beitrag gebracht hat. Überall in Rumänien, im Jahre 2018, werden religiöse, wissenschaftliche und kulturelle Veranstaltungen auf getreten. Die Fakultät für griechisch-katholische Theologie aus Blaj beabsichtigt, ein international wissenschaftliches Symposium vom 27. bis 28. Oktober 2018 zu organisieren, wo Theologen und Historiker über die aktuelle Fragen der Beziehungen zwischen Kirche, Staat und Gemeinwohl der Bürger besprechen werden.

Die aktuelle postkommunistisch rumänische Gesellschaft fühlt sich die Notwendigkeit, die Beziehungen zwischen dem Staat und der Kirche, zwischen dem Staat und der rumänischen griechisch-katholischen Kirche in Rumänien zu klären.

Der Hauptzweck dieses Projekts befasst sich mit dem Thema der vorteilhaften Zusammenarbeit zwischen Staat und Kirche im Kontext der aktuellen Herausforderungen, an einer Universitätsebene, an der Fakultät für Theologie.

Die Unterzwecke bestehen aus Ehrerbietung, Hervorhebung der Rolle der Griechisch-Katholische rumänischen bei Ereignis 1918 und bei Gesellschaft Entwicklung, Image- und Werteförderung der Griechisch-Katholischen Kirche in Rumänien in der wissenschaftlichen und kulturelle Welt. Durch die in einem Band veröffentlichte Reden, einige auch in Fremdsprachen, wird diese Veranstaltung auf die Leser der rumänischen und europäischen kulturellen und wissenschaftlichen Welt widerspiegeln. Aber das wichtigste ist dies: durch das Symposium wird betont, dass die Kirche eine glaubwürdige Institution ist, mit grundlegenden Beiträgen zur Gesellschaft.

Das Projekt fügt dem integrierten Entwicklungsplan der Erzdiözese Alba Iulia und Fagaras (Fogarasch) 2015-2019, strategische Priorität Nr. 5: Erhöhung der Sichtbarkeit in der rumänischen und internationalen Gesellschaft, ein Projekt, das von Renovabis unterstützt ist.

Zielgruppe ist die akademische Gemeinschaft und die rumänische und europäische wissenschaftliche Welt. Am Symposium werden, in Eigenschaft von Dozenten, Spezialisten, Theologen und Historiker fünf aus Europa und 20 aus Rumänien eingeladen. Der Band aber, der mit den Konferenzinhalten veröffentlicht wird, wird in vielen Universitäten und Bibliotheken erreichbar und von mehreren Lehrer und Studenten gelesen. Am Symposium werden die Zivilbeamten und Personen aus der kulturellen Welt eingeladen. So wird die Zielgruppe viel größer sein.

Die Auswirkungen des Symposiums und des Volumes der Vorträgen werden hoch sein, vor allem in der akademischen Welt, als auch in den sozialen und kulturellen Welt. Unsere erwartete Ergebnisse sind: Die vorgestellte Vorträge, die danach veröffentlicht werden, werden ein Leitfaden der Beziehung zwischen Staat und Kirche in der heutigen Europa sein; nützlich für Theologen, Seminaristen Katholiken, die in der Politik beteiligt sind. Das gedruckte Volum der Vorträgen wird in großen Bibliotheken den Forscher und Studenten zur Verfügung gestellt. Die Priester und Seminaristen werden ein Meilenstein in den Beziehungen zwischen Pfarr/ Strukturen/ Gläubigen und Staat haben. Die Sichtbarkeit der Theologischen Fakultät aus Blaj wird in der rumänischen und internationalen Welt erhöhen, mit der Möglichkeit, Studenten, die Interesse an Theologie haben, hier anzuziehen. Das Symposium und die veröffentlichte Volumen werden ein qualifizierter Beitrag zur schwierigen Aufgabe der Kirche sein. Durch die Bekanntmachung des Symposiums, wird die Theologische Fakultät aus Blaj als eine autorisierte Stimme in der öffentlichen Meinung wahrgenommen. Durch das Symposium und die Volumen, wird die Theologische Fakultät aus Blaj zwischen den Institutionen integrieren, die ehrenvoll den Nationalfeiertag Rumäniens darstellen werden. Schließlich, das Projekt ist eine Investition in Menschen, in der Bildung, in dem rumänisch religiösen und sozialen Leben.

Obwohl das Projekt zum 2019 endet, wird die Theologische Fakultät aus Blaj weiter daran arbeiten, um die Ergebnisse des Projektes zu verewigen und, nach dem strategischen Plan, werden es andere spezifische Projekte entwickeln, die zu diesem Projekt einfügen und es vollenden werden.

Wir danken sehr an Renovabis – Solidaritätsaktion der deutschen Katholiken mit den Menschen in Mittel- und Osteuropa, für die finanzielle Unterstützung des Wissenschaftlichen Symposiums „Rumänien 100“ der Fakultät für gk Theologie in Blasendorf besonders an Frau Theresa Grabinger und Joanna Szmul.

ANEXE

Rezoluția Adunării Naționale de la Alba Iulia citită de episcopul Iuliu Hossu

„Rezoluțiunea Adunării Naționale de la Alba Iulia din 18 Noiembrie/ 1 decembrie 1918.

I. Adunarea Națională a tuturor Românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, adunați prin reprezentanții lor îndreptățiți la Alba-Iulia în ziua de 18 Noiembrie/ 1 decembrie 1918, decretează unirea acelor români și a tuturor teritoriilor locuite de dânsii cu România. Adunarea Națională proclamă îndeosebi dreptul inalienabil al națiunii române la întreg Banatul cuprins între râurile Mureș, Tisa și Dunăre.

II. Adunarea Națională rezervă teritoriilor sus indicate autonomie provizorie până la întrunirea Constituantei aleasă pe baza votului universal.

III. În legătură cu aceasta, ca principii fundamentale la alcătuirea noului Stat Român, Adunarea Națională proclamă următoarele:

- 1. Deplină libertate națională pentru toate popoarele conlocuitoare. Fiecare popor se va instrui, administra și judeca în limba sa proprie prin indivizi din sânul său și fiecare popor va primi drept de reprezentare în corpurile legiuitoare și la guvernarea țării în proporție cu numărul indivizilor ce-l alcătuiesc.*
- 2. Egală îndreptățire și deplină libertate autonomă confesională pentru toate confesiunile din Stat.*
- 3. Înfăptuirea desăvârșită a unui regim curat democratic pe toate tărâmurile vieții publice. Votul obștesc, direct, egal, secret, pe comune, în mod proporțional, pentru ambele sexe, în vârstă de 21 de ani la reprezentarea în comune, județe ori parlament.*
- 4. Desăvârșită libertate de presă, asociere și întrunire, libera propagandă a tuturor gândurilor omenești.*

5. *Reforma agrară radicală. Se va face conscrierea tuturor proprietăților, în special a proprietăților mari. În baza acestei conscrieri, desființând fideicomisele și în temeiul dreptului de a micșora după trebuință latifundiile, i se va face posibil țăranului să-și creeze o proprietate (arător, pășune, pădure) cel puțin atât cât să poată munci el și familia lui. Principiul conducător al acestei politici agrare e pe de o parte promovarea nivelării sociale, pe de altă parte, potențarea producției.*
6. *Muncitorimei industriale i se asigură aceleași drepturi și avantagii, care sunt legiferate în cele mai avansate state industriale din Apus.*

IV. Adunarea Națională dă expresie dorinței sale, ca congresul de pace să înfăptuiască comuniunea națiunilor libere în așa chip, ca dreptatea și libertatea să fie asigurate pentru toate națiunile mari și mici, deopotrivă, iar în viitor să se elimine războiul ca mijloc pentru regularea raporturilor internaționale.

V. Românii adunați în această Adunare Națională salută pe frații lor din Bucovina, scăpați din jugul Monarhiei austro-ungare și uniți cu țara mamă România.

VI. Adunarea Națională salută cu iubire și entuziasm liberarea națiunilor subjugate până aici în Monarhia austro-ungară, anume națiunile: cehoslovacă, austro-germană, iugoslavă, polonă și ruteană și hotărăște ca acest salut al său să se aducă la cunoștința tuturor acelor națiuni.

VII. Adunarea Națională cu smerenie se închină înaintea memoriei acelor bravi români, care în acest război și-au vărsat sângele pentru înfăptuirea idealului nostru murind pentru libertatea și unitatea națiunii române.

VIII. Adunarea Națională dă expresiune mulțumirei și admirațiunii sale tuturor Puterilor Aliate, care prin strălucitele lupte purtate cu cerbicie împotriva unui dușman pregătit de multe decenii pentru război au scăpat civilizațiunea de ghiarele barbariei.

IX. Pentru conducerea mai departe a afacerilor națiunii române din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, Adunarea Națională hotărăște instituirea unui Mare Sfat Național Român, care va avea toată îndreptățirea să reprezinte

națiunea română oricând și pretutindeni față de toate națiunile lumii și să ia toate dispozițiunile pe care le va afla necesare în interesul națiunii.”

*Episcopul Iuliu Hossu, vicepreședinte al Marelui Sfat Național,
citește Rezoluția Adunării de la Alba Iulia*

Programul simpozionului

BISERICA ROMÂNĂ UNITĂ CU ROMA GRECO-CATOLICĂ
CURIA ARHIEPISCOPIEI MAJORE BLAJ
UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI” CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE TEOLOGIE GRECO-CATOLICĂ
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE

în colaborare cu

CONSILIUL JUDEȚEAN ALBA
PRIMĂRIA MUNICIPIULUI BLAJ
și
ASOCIAȚIA GENERALĂ A ROMÂNILOR UNIȚI AGRU BLAJ

Delegația Marelui Sfat Național Vasile Goldiș, Episcopul Miron Cristea,
Episcopul Iuliu Hossu, Al. Vaida-Voevod, Calus Brediceanu

ROMÂNIA 100.
BISERICA, STATUL ȘI BINELE COMUN.
ISTORIE ȘI ACTUALITATE.

Simpozion Internațional

Blaj, Palatul Cultural, Piața 1848
29-30 octombrie 2018

LUNI, 29 OCTOMBRIE 2018

Primirea invitaților.

Orele 16:00 – Alocuțiuni de deschidere a Simpozionului.

Moderator: Lect. univ. dr. pr. Anton Rus

Pr. prof. univ. dr. Cristian Barta,

Vicar General, Decan al Facultății de Teologie Greco-Catolică.

Conf. univ. dr. Sorin Marțian,

Prodecan Facultatea de Teologie Greco-Catolică.

Prof. univ. dr. Ovidiu Ghitta,

Decan al Facultății de Istorie și Filosofie.

Lect. univ. dr. pr. Anton Rus,

Director Departament Blaj.

Ore 16:15 – Prelegeri.

- 16:20-16:40 – Conf. univ. dr. Ion Cârja, *Între separație confesională și unitate națională. Bisericele românești din Transilvania și Marea Unire de la 1918.*
- 16:40-17:00 – Lect. univ. dr. Lucian Turcu, *Relația Stat-Biserică greco-catolică din perspectiva Legii pentru regimul general al cultelor adoptată acum 90 de ani.*
- 17:00-17:20 – Lect. univ. dr. Ciprian Ghișa, *Certitudini, constante și ezitări în constituirea identității greco-catolice.*
- 17:20-17:40 – Conf. univ. dr. Lucian Dîncă, *Pr. Berinde Ștefan, „superiorul clandestin” al Asumpționiștilor, în dosarele Securității comuniste.*
- 17:40-18:00 – Conf. univ. dr. Sorin Marțian, *Controversa Dumnezeu sau Cezarul – un punct de vedere exegetic.*

Ore 18:30 – Conferința Internațională
Centenarul unității naționale și ambasadorii spiritului românesc.

Moderator: Prof. univ. dr. pr. Cristian Barta

Preasfințitul Claudiu Pop,
Episcopul Curiei Arhiepiscopale Majore Blaj.

Domnul Gheorghe Valentin Rotar,
Primarul Municipiului Blaj.

Domnul Ion Dumitrel,
Președintele Consiliului Județean Alba.

Excelența Sa Mons. Miguel Maury Buendía,
Nunțiu Apostolic în România și în Republica Moldova.

Excelența Sa Domnul George Gabriel Bologan,
Ambasador al României în Republica Italiană,
acreditat și în Republica Malta și Republica San Marino.

Orele 19:30 – Cina

MARȚI, 30 OCTOMBRIE 2018

Orele 09:30 – Prelegeri.

Moderator: Cercet. șt. I dr. Remus Câmpeanu

- 09:30-09:50 – Conf. univ. dr. Daniel Dumitran, *Românii din Transilvania, între identitatea eclezială și comunitatea națională: o abordare istoriografică.*
- 09:50-10:10 – Conf. univ. dr. pr. Pop Horea Ovidiu, *Biserica Română Unită și Unirea de la 1918.*
- 10:10-10:40 – Prof. univ. dr. Alberto Castaldini, *La Chiesa che „trattiene” il potere degli iniqui: attualità di 2 Ts 2, 7.*
- 10:40-11:00 – Lect. univ. dr. Ionuț Popescu, *Binele public și amurgul datoriei.*
- 11:00-11:15 – Prof. univ. dr. diac. Ion Buzași, *Poeți ardeleni, profeți ai Marii Uniri.*

Ore 11:15-11:30 – Pauză de cafea.

Moderator: Conf. univ. dr. pr. William Alexandru Bleiziffer

- 11:30-11:50 – Cerc. șt. I dr. Remus Câmpeanu, *Istoriografia română în deceniile de după Marea Unire. Tendințe de actualizare a cercetărilor.*
- 11:50-12:10 – Dr. Silviu Sana, *Preparandia diecezană orădeană în atenția Ministerului de Culte și Instrucțiune publică din Budapesta (1918). Cercetarea disciplinară a profesorului dr. Vasile Chirvariu.*
- 12:10-12:30 – Prof. univ. dr. Maria Țenchea, *Acad. Alexandru Borza, o viață consacrată binelui comun.*
- 12:30-12:50 – Pr. dr. Sabin Făgăraș, *Originea puterii Bisericii și Statului.*

12:50-13:00 – Lect. univ. dr. pr. Călin Pașulea, *Comunitatea creștină, exemplu de echilibru dialectic în contextul procesului educațional actual.*

Ore 13:00 – Lansare de carte.

Mauro Orsatti, *Cealaltă jumătate a cerului. Figuri biblice feminine*
trad. Călin-Daniel Pașulea, Adriana Zaharia, Cluj-Napoca, 2018.
Prezintă: Lect. univ. dr. pr. Călin Daniel Pașulea.

Orele 13:30 – Prânz.

Ore 15:30 – Prelegeri.

Moderator: Conf. univ. dr. pr. Ovidiu Horea Pop

15:30-15:50 – Conf. univ. dr. pr. Mihai Ștefănescu, *Biserica greco-catolică din Miercurea-Ciuc, simbol al credinței și rezistenței neamului românesc.*

15:50-16:10 – Prof. univ. dr. pr. Cristian Barta, *Martirii și demnitatea umană. O contribuție antropologico-spirituală la înțelegerea martiriului Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică din perioada persecuției comuniste.*

16:10-16:30 – Conf. univ. dr. pr. William Alexandru Bleiziffer, *Binele comun ca realitate eclezială: o posibilă abordare canonică.*

16:30-16:50 – Pr. dr. univ. asoc. Sorin Valer Russu, *Cât de mare e România Mare? După 100 de ani.*

16:50-17:10 – Dr. pr. Sergiu Soica, *Cardinalul Iuliu Hossu la Marea Unirea, după 30 de ani de la Marea Unire, la semicentenarul Unirii și la centenarul Unirii.*

17:10-17:30 – Pr. dr. Mihai Gherghel, *Biserica Greco-Catolică română în spațiul ex-iugoslav.*

17:30-17:50 – Lect. univ. dr. pr. Anton Rus, *Atitudinea anticomunistă a Bisericii Greco-Catolice din România (1918-1948). De ce a fost desființată Biserica Greco-Catolică din România la 1 decembrie 1948.*

Ore 18:30 – Conferință.

70 de ani de la interzicerea abuzivă a Bisericii Române Unite.

Moderator: Domnul Ion Moldovan

Invitați:

Domnul Cristian Bădiliță,
istoric al creștinismului timpuriu,
Geniul greco-catolic românesc. O reevaluare a istoriei și culturii române.

Domnul Marius Oprea,
istoric, fondator al Institutului de Investigare
a Crimelor Comunismului în România,
*Greco-catolicii în catacombe. Biserica Română Unită
sub persecuțiile regimului comunist.*

Ore 19:15 – Prezentarea volumului:

Sapientia et Scientia Theologica. In Honorem Renzo Lavatori,
a cura di Anton Rus e Alberto Castaldini, Cluj-Napoca, 2018.

Prezentare: Prof. univ. dr. Alberto Castaldini.

Orele 19:30 – Cina.

„E necesară o cârmuire conștientă, unitară și specifică. Datoria noastră este să fondăm statul național, dacă nu vrem să fim acoperiți de disprețul lumii civilizate. Cu atât mai mult avem dreptul să prețuim unirea, cu cât știm sigur, că aici a fost leagănul românismului” (Iuliu Maniu)

Tabula auctorum

Preafericitul Părinte LUCIAN CARDINAL MUREȘAN

Arhiepiscop și Mitropolit al Arhiepiscopiei de Alba Iulia și Făgăraș,
Arhiepiscop Major al Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică.

Excelența Sa MIGUEL MAURY BUENDÍA

Nunțiu Apostolic în România și Republica Moldova.

Cristian BARTA

Profesor universitar și Decan al Facultății de Teologie Greco-Catolică
din Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca; Protosincret al Arhi-
episcopiei Române Unite Greco-Catolice cu sediul la Blaj.
crisbarta@yahoo.com

Cristian BĂDILITĂ

Dr., istoric al creștinismului timpuriu. Autor al mai multor cărți și studii.
badilita@yahoo.com

William BLEIZIFFER

Conf. univ. dr. pr. Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca, Facultatea
de Teologie Greco-Catolică, Departamentul Blaj. Autor al mai multor
cărți și studii de drept canonic.
william.bleiziffer@ubbcluj.ro

Alexandru BUZALIC

Conf. univ. dr. pr. Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca, Facultatea
de Teologie Greco-Catolică, Departamentul Oradea. Autor al mai
multor cărți și studii de teologie.
alexandrubuzalic@yahoo.com

Ion BUZAȘI

Prof. univ. dr. diac. la Universitatea „1 Decembrie 1918” Alba Iulia și la Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca, Facultatea de Teologie Greco-Catolică, Departamentul Blaj. Autor al mai multor cărți și studii de critică literară.

ionbuzasi@yahoo.com

Alberto CASTALDINI

Dr. în Filosofie. Istoric și teolog italian. Profesor asociat la Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca, Facultatea de Teologie Greco-Catolică și Institutul de Studii Iudaice; profesor invitat la Pontificio Ateneo S. Anselmo din Roma. A fost director al Institutului Italian de Cultură din București și Atașat Cultural al Ambasadei Italiei la București (2006-2010). Membru de onoare al Institutului de Istorie „Nicolae Iorga” al Academiei Române. Comandor al Ordinului Pontifical al Sf Grigore Cel Mare (2016). Autor al mai multor cărți și studii de teologie.

acastaldini@libero.it

Lucian DÎNCĂ

Conf. univ. dr. pr. Universitatea din București, Facultatea de Teologie Romano-Catolică. Călugăr augustinian asumpționist. Autor al mai multor cărți și studii de teologie.

lucian.assomption@gmail.com

Sabin FĂGĂRAȘ

Doctor în Teologie, egumen al comunității monastice „Stavroanastasis” din Feleacu, Cluj, România. Autor al mai multor studii de teologie.

sabinfagaras@yahoo.it

Nicoleta MARȚIAN

Conf. univ. dr. Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, Facultatea de Psihologie și Științele Educației, Departamentul de Didactica Științelor Socio-Umane. Autoare a mai multe cărți și studii.

nicoletamartian@yahoo.com

Sorin MARȚIAN

Conf. univ. dr. Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, Facultatea de Teologie Greco-Catolică, Departamentul Cluj. Autor al mai multor cărți și studii de teologie biblică.
msorin13@yahoo.fr

Călin-Daniel PAȚULEA

Lect. univ. dr. pr. Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca, Facultatea de Teologie Greco-Catolică, Departamentul Blaj. Autor al mai multor cărți și studii de teologie biblică.
danielpatulea@yahoo.it

Horea Ovidiu POP

Conf. univ. dr. pr. Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca, Facultatea de Teologie Greco-Catolică, Departamentul Oradea. Autor al mai multor cărți și studii de istoria Bisericii.
popovidiu2002@yahoo.it

Ionuț Mihai POPESCU

Lect. univ. dr. Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca, Facultatea de Teologie Greco-Catolică, Departamentul Oradea. Autor al mai multor cărți și studii de filosofie.
ionutmpopescu@gmail.com

Anton RUS

Lect. univ. dr. pr. Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca, Facultatea de Teologie Greco-Catolică, Departamentul Blaj. Autor al mai multor cărți și studii de teologie spirituală.
antonrus18@yahoo.it

Sorin Valer RUSSU

Doctor în Istorie, paroh la Luduș, profesor asociat la Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca, Facultatea de Teologie Greco-Catolică, Departamentul Blaj. Autor al mai multor cărți și studii de istorie și teologie.
russusorin@yahoo.com

Silviu SANA

Bibliotecar. Doctor în istorie. Biblioteca Județeană „Gheorghe Șincai”
Bihor. Autor al mai multor cărți și studii de istorie.
sana.silviu@gmail.com

Cornel SIGMIREAN

Prof. univ. dr. Institutul de Cercetări Socio-Umane „Gheorghe Șincai”
din Tîrgu Mureș. Autor al mai multor cărți și studii de istorie.
cezar_sigmirean@yahoo.com

Corina TEODOR

Cercetător științific gr. II la Institutul de Cercetări Socio-Umane Gh.
Șincai, Tîrgu Mureș; conf. univ. dr. la Universitatea de Medicină,
Farmacie, Științe și Tehnologie „George Emil Palade” din Târgu
Mureș (UMFST), Facultatea de Științe și Litere „Petru Maior”.
Autoare a mai multe cărți și studii de istorie.
teodor_ccorina@yahoo.com

Maria ȚENCHEA

Prof. univ. dr. Universitatea de Vest din Timișoara, Facultatea de
Litere, Istorie și Teologie. Autoare a mai multor cărți și studii de
lingvistică franceză și traductologie.
mtenchea@yahoo.com

Cuprins

Prezentare. România 100.	
Centenarul Unității Naționale sărbătorit la Blaj.....	7
SECȚIUNEA I. Alocuțiuni	15
Mesajul Preafericitului Părinte Lucian Cardinal Mureșan.....	17
Ambasadorii spiritului românesc.	
Conferința Excelenței Sale Miguel Maury Buendía –	
Nunțiu Apostolic în România și Republica Moldova,	
Blaj, 29 octombrie 2018.....	21
Alocuțiunea Prof.univ.dr.pr. Cristian Barta,	
Vicar general al Arhiepiscopiei de Alba Iulia și Făgăraș – Blaj,	
Decanul Facultății de Teologie Greco-Catolică	25
Alocuțiunea Conf.univ.dr. Sorin Marțian,	
prodecanul Facultății de Teologie Greco-Catolică.....	27
Alocuțiunea lect. univ. dr. pr. Anton Rus,	
Directorul Departamentului Blaj.....	29
Mesajul Ec. Gheorghe Valentin Rotar,	
Primarul Municipiului Blaj	31
SECȚIUNEA II. Studii	33
<i>Cristian Barta</i>	
Biserica Română Unită cu Roma și Dumnezeu milostiv în orizontul	
martiriului din perioada comunistă.....	35

Cristian Bădiliță

Ion Agârbiceanu, literatură profetică și teologie politică 57

William A. Bleiziffer

O posibilă abordare canonică a conceptului de „bine comun” 65

Alexandru Buzalic

Biserica Greco-Catolică în ultimii 100 de ani – repere
hermeneutice sau o teologie a istoriei 79

Ion Buzași

Răsunetul – manifest liric al unității naționale..... 99

Alberto Castaldini

Biserica ce reține puterea celor nelegiuți: actualitatea
fragmentului de la 2 Tesaloniceni 2:7 103

Lucian Dîncă

Pr. Berinde, Superiorul clandestin al Asumpționistilor
din România, Martor al lui Cristos în temnițele comuniste 117

Sabin Făgăraș

Originea puterii Bisericii și a Statului..... 147

Nicoleta Marțian

Manualul de religie, cultul greco-catolic. Stop-cadru 157

Sorin Marțian

Controversa „Dumnezeu sau Cezarul” – un punct
de vedere exegetic 167

Călin-Daniel Pațulea

Comunitatea creștină, exemplu de echilibru dialectic
în contextul procesului educațional actual 177

Horea Ovidiu Pop

Biserica Română Unită și Unirea de la 1918 189

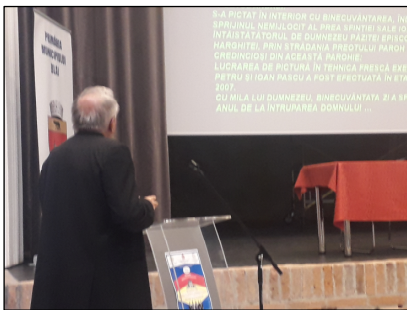
Ionuț Mihai Popescu

Binele public și amurgul datoriei 223

<i>Anton Rus</i>	
Atitudinea anticomunistă a Bisericii Greco-Catolice din România (1918-1948). De ce a fost desființată Biserica Greco-Catolică din România la 1 decembrie 1948	235
<i>Sorin Valer Russu</i>	
Cât de mare e România Mare? După 100 de ani	249
<i>Silviu Sana</i>	
Preparandia diecezană orădeană în atenția Ministerului de Culte și Instrucțiune publică din Budapesta (1918). Cercetarea disciplinară a profesorului dr. Vasile Chirvaiu.....	261
<i>Cornel Sigmirean</i>	
Elita greco-catolică din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea și nașterea națiunii române.....	273
<i>Mihai Ștefănescu</i>	
Biserica greco-catolică din Miercurea Ciuc, simbol al credinței și rezistenței neamului românesc.....	285
<i>Corina Teodor</i>	
Protopopiatul greco-catolic al Mureșului în anul 1918	297
<i>Maria Țenchea</i>	
Alexandru Borza, o viață consacrată binelui comun.....	315
Zusammenfassung	335
ANEXE	337
Rezoluția Adunării Naționale de la Alba Iulia citită de episcopul Iuliu Hossu	339
Programul simpozionului	343
Tabula auctorum	349

Fotografii: Nicu Goga, Liviu Ursu, Paul Crișan, Roberto Luchini

UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI”
FACULTATEA DE TEOLOGIE
GRECO-CATOLICĂ
BLAJ

BISERICA ROMÂNĂ UNITĂ CU ROMA, GRECO-CATOLICĂ
ARHIEPARHIA DE ALBA IULIA ȘI FĂGĂRAȘ
CURIA ARHIEPISCOPIEI MAJORE
BLAJ

UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI”
FACULTATEA DE ISTORIE
ȘI FILOSOFIE
CLUJ-NAPOCA

în colaborare cu
CONSILIUL JUDEȚEAN ALBA și PRIMĂRIA MUNICIPIULUI BLAJ
ASOCIAȚIA GENERALĂ A ROMÂNILOR UNIȚI AGRU BLAJ

ORGANIZEAZĂ SIMPOZIONUL INTERNAȚIONAL

ROMÂNIA 100 BISERICA, STATUL ȘI BINELE COMUN. ISTORIE ȘI ACTUALITATE

Luni,
29 octombrie 2018

16.00
Deschiderea simpozionului

16.15
Prelegeri

18.30
Conferința Internațională:
Centenarul unității naționale
și ambasadorii spiritului românesc.

Invitați:

Excelența Sa
Mons. Miguel Maury Buendia,
Nunțiu Apostolic în România și Republica Moldova;
Excelența Sa
Domnul George Gabriel Bologan,
Ambasador al României în Republica Italiană.

Vasile
Goldiș

Episcopul
Miron Cristea

Episcopul
Iuliu Hossu

Alexandru
Vaida-Voevod

Calus
Brediceanu

29 -30
octombrie
2018

Blaj
Palatul Cultural

Marți,
30 octombrie 2018

9.30
Prelegeri

15.15
Prelegeri

18.30
Conferința:
70 de ani de la desființarea
abuzivă a Bisericii Române Unite.

Invitați:

Domnul Cristian Bădiliță,
Istoric al creștinismului timpuriu;
Domnul Marius Oprea
Istoric, fondator al Institutului de Investigare
a Crimelor Comunismului în România.

Colecția «ACTA BLASIENSIA»
a Facultății de Teologie Greco-Catolică – Departamentul Blaj

Volumul I: *Coordonatele preoției greco-catolice. Istorie și actualitate*, coord. Pr. Călin-Daniel Pațulea, Anton Rus, Andreea Mârza, Ed. Buna Vestire, Blaj, 2002, 293 p. Volumul cuprinde lucrările Sesiunii de Comunicări Științifice organizată de Mitropolia Greco-Catolică Blaj în colaborare cu Departamentul Blaj al Facultății de Teologie Greco-Catolică din Universitatea Babeș-Bolyai în 17-18 mai 2002, la Blaj (Colecția Acta Blasiensia I).

Volumul II: *Biserica Română Unită cu Roma, Greco-Catolică: istorie și spiritualitate. 150 de ani de la înființarea Mitropoliei Române Unite cu Roma*, coord. Cristian Barta, Zaharie Pinte, Ed. Buna Vestire, Blaj, 2003. Volumul cuprinde Actele Sesiunii de Comunicări Științifice Internaționale de la Blaj din 19-20 iunie 2003, organizată de Mitropolia Greco-Catolică Blaj în colaborare cu Departamentul Blaj al Facultății de Teologie Greco-Catolică din Universitatea Babeș-Bolyai. Colecția «Acta Blasiensia» II.

Volumul III: *Școlile greco-catolice ale Blajului. 250 de ani de credință și cultură*. Editor: Delia Aldea, William-Alexandru Bleiziffer, Marcela Ciorte, Ed. Buna Vestire, Blaj, 2005. Volumul cuprinde Actele Simpozionului organizat sub egida Mitropoliei Greco-Catolice în colaborare cu Departamentul Blaj al Facultății de Teologie Greco-Catolică din Universitatea Babeș-Bolyai cu ocazia aniversării a 250 ani de la deschiderea școlilor blăjene, Blaj, 8-9 octombrie 2004, Colecția «Acta Blasiensia» III.

Volumul IV: *Redescoperirea figurii Apostolului Paul: viața, teologia, activitatea*, coord. Mauro Orsatti, Călin Pațulea, Ed. Galaxia Gutenberg, Târgu-Lăpuș, 2010, 156 p. Volumul cuprinde Actele Sesiunii de Comunicări Științifice Internaționale de la Blaj din 31 octombrie 2008, organizată de Mitropolia Greco-Catolică Blaj în colaborare cu Departamentul Blaj al Facultății de Teologie Greco-Catolică din Universitatea Babeș-Bolyai cu ocazia anului paulin. Colecția «Acta Blasiensia» IV și Colecția Teologia 30.

Volumul V: *Părintele spiritual într-un Seminar Teologic: portret și misiune*, coord. Anton Rus, Vincenzo Lai, Ed. Argonaut, Cluj-Napoca, 2015. Volumul cuprinde lucrările Consfătuirii Internaționale a părinților spirituali de la Seminarele Teologice Greco-Catolice românești organizată la Blaj de Arhiepiscopia Majoră Română Unită cu Roma Greco-Catolică prin Seminarul Teologic Greco-Catolic din Blaj, în colaborare cu Centrul de Studii al Facultății de Teologie Greco-Catolică din Universitatea Babeș-Bolyai și cu Colegiul Pontifical Pio Romeno din Roma, Italia, în 23-24 noiembrie 2012 la Blaj. Colecția «Acta Blasiensia» V.

Volumul VI: *Lutero e la Lettera ai Romani. Dal conflitto alla comunione. Luter și Scrisoarea către Romani. De la conflict la comuniune*, coord. Mauro Orsatti, Călin-Daniel Pațulea, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2017. Volumul colectiv cuprinde lucrările Conferinței Internaționale *Lutero e la Lettera ai Romani. Dal conflitto alla comunione. Luther și Scrisoarea către Romani. De la conflict la comuniune*, organizată de Departamentul Blaj, în data de 28 octombrie 2017. Colecția «Acta Blasiensia» VI.

Volumul VII: *România 100. Biserica, Statul și Binele Comun*, coord. Cristian Barta, Anton Rus, Zaharie Pinte, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2019. Volumul conține lucrările simpozionului internațional „România 100. Biserica, Statul și Binele Comun. Istorie și actualitate” desfășurat la Blaj în 29-30 octombrie 2018 la Palatul Cultural cu prilejul aniversării a 100 de ani de la Marea Unire de la 1 Decembrie 1918 și a 70 de ani de la interzicerea abuzivă a Bisericii Greco-Catolice la 1 decembrie 1948, organizat de Biserica Română Unită cu Roma Greco-Catolică, Curia Arhiepiscopiei Majore, Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, Facultatea de Teologie Greco-Catolică, Facultatea de Istorie și Filosofie, în parteneriat cu Consiliul Județen Alba, Primăria Municipiului Blaj, Asociația Generală a Românilor Uniți AGRU Blaj. Colecția «Acta Blasiensia» VII.

ISBN: 978-606-37-0683-7

